

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

**AZƏRBAYCAN
FOLKLORU
KÜLLİYYATI**

III cild

NAĞILLAR

III kitab

BAKI - 2006

AMEA Folklor İnstitutu
Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

REDAKSİYA HEYƏTİ

Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri doktoru (sədr);
İsrafil Abbaslı, filologiya elmləri doktoru, professor;
Teymur Bünyadov, akademik;
Tofiq Hacıyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Paşa Əfəndiyev, filologiya elmləri doktoru, professor;
Oruc Əliyev, filologiya elmləri namizədi
Qara Namazov, filologiya elmləri doktoru, professor;
Azad Nəbiyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Seyfəddin Rzasoy, filologiya elmləri namizədi (məsul katib);
Kamal Talıbzadə, akademik.

TƏRTİB EDƏNLƏR: f.e.d. **Hüseyn İSMAYILOV**
f.e.n. **Oruc ƏLİYEV**

NƏŞRİNƏ MƏSUL: f.e.n. **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

Azərbaycan folkloru külliyyatı, III cild, Nağıllar (III kitab), Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2006, 400 səh.

"Azərbaycan folkloru külliyyatı" (AFK) çoxcildliyinin 3-cü cildi, Azərbaycan nağıllarının 3-cü kitabı kimi geniş oxucu kütləsinə təqdim olunan bu nəşrdə nağıllarımızın kamil örnəkləri toplanmışdır.

ISBN-586886-036-9

©“Səda“ nəşriyyatı, 2006

CANTIQ

Badi-badi giriftar, hamam-hamam içində, xəlbir saman içində, dəvə dəlləklik elər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıl-laq atdı, dəvənin qıçı sındı. Hamamçının tası yox, baltaçının baltası yox, orda bir tazı gördüm, onun da xaltası yox. Ömrümdə çox şılaşı yemişəm, heç belə yalan deməmişəm. Günlərin bir günündə, Məmməd Nəsir tinində, biri var idi, biri yox idi, allahdan başqa heç kim yox idi. Var-yox bir padşah var idi. Bu padşahın heç uşağı olmazdı. Padşah çox-çox nəzirlər verdi, dualar yazdırdı, uşağı olmadı ki, olmadı.

Bir gün padşahın qapısına bir dərviş gəlib bir qəsidə dedi. Padşah ona xələt verdi. Dərviş gördü ki, padşah çox fikirlidi, dedi:

– Ey padşah, niyə belə fikirlisən?

Padşah dedi:

– Baba dərviş, mənim hələ bu yaşına qədər heç uşağım olmayıb. Bilmirəm mən öləndən sonra bu dövlət kimə qalacaq. Mənim yerimdə kim oturacaq.

Dərviş bir alma çıxardıb padşaha verdi, dedi:

– Padşah sağ olsun, gecə hərəmxanaya gedəndə bu almanın yarısını sən yeyərsən, yarısını da arvadına verərsən. Bundan sonra yəqin uşağın olar.

Bəli, dərviş getdi. Gecə padşah hərəmxanaya gedib almanın yarısını özü yedi, yarısını da arvadına verdi. Bəli, aradan doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz saniyə keçdi, padşahın arvadı yükün yerə qoydu. Arvadın bir ölü oğlu oldu. Padşaha xəbər getdi ki, qibleyi-aləm sağ olsun, bir oğlun olub, ancaq ölüdü. Padşah qüssələndi, öz-özünə dedi: gör mənim necə bəxtim yoxdu ki, axırda uşağım ölü oldu. Ancaq xəbər gətirənlərə muştuluq verdi. Padşah burada öz fikrində olsun, sənə kimdən deyim, padşahın arvadından. Elə ki, uşaq anadan oldu, aradan bir az keçəndən sonra arvad bir damar da doğdu.

Mama gördü ki, ölü uşağın döşü yarıqdı. Tez damarı götürüb onun döşündə olan yarığa qoydu, uşaq asqırır dirildi. O saat padşaha xəbər getdi ki:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, mama uşağı dirilti.

Padşah çox şad oldu. Xəbər gətirənlərə həddindən artıq muştuluq verdi. Bəli, uşağın adın Cantiq qoydular.

Günlər keçdi, aylar keçdi, Cantiq böyüməyə başladı. Cantiq böyüməkdə olsun, sənə kimdən deyim, bizim padşahdan. Bir vaxt bu padşah Hindistan padşahının qızı Pəri xanıma aşiq olmuşdu. Pəri xanım tilsim içində olduğundan gətirə bilməmişdi. Çox canlar qırdırılmışdır, pul xərcləmişdi, əlqərəz, qız ələ gəlməmişdi. Odu ki, öz qəsrindəki qırxıncı otağın içində, həmin Pəri xanımın yaşadığı otağın içində nə vardısı, burada da düzəlmişdi, Pəri xanımın şəklin də qoymuşdu ora.

Bəli, Cantiq böyüyüb on beş yaşına gəldi. Padşah həmişə arvadına deyirdi ki, nəbada açarları Cantiqə verəsən, yoxsa gedər Pəri xanımın şəklini görər, ona aşiq olar.

Bir gün padşahın arvadı yatmışdı, otaqların açarları da başının üstündə idi. Cantiq evə gəldi, gördü ki, anası yatıb, açarlar da başının üstündədi. Açarları götürüb otaqları bir-bir açmağa başladı. Axırda gəlib qırxıncı otağa çıxdı. Elə ki, qırxıncı otağa gəldi, nə gördü. Mərmər hovuz içində süd, hər tərəf gül, çiçək, gül gülü çağırır, bülbül bülbülü, bir gözəl qızın heykəli də güllərin içində. Elə bil ki, doğrudan da diri qızdı, adam deyir, yeməyim, içməyim, bu qızın xətti-xalına, gül camalına tamaşa eləyim. Aya, günə deyir ki, sən çıxma, mən çıxacağam. Elə ki, Cantiq bunları gördü, bihuş oldu. Özündən gedib yerə yıxıldı. Cantiq burada qalmaqda olsun, sənə kimdən deyim, Cantiqin anasından. Cantiqin anası yuxudan durdu, gördü ki, açarlar yoxdu, otaqlar da açıqdı. Tez yüyürdü, gördü ki, qırxıncı otaqda Cantiq özündən gedib, yıxılıb. Anası Cantiqin qolundan yapışib sürüyə-sürüyə öz otağına gətirdi, qapıları da bağladı. Cantiq özünə gələndə gördü ki, öz otağındadı. Ta heç

bir söz demədi. Həmişə qəmli-qüssəli dolanırdı. Cantiqin anası çox qorxurdu ki, dədəsi bu işdən xəbər tutacaq, arvadı incidəcək. Çünki bunların var-yox bircə oğulları vardı, onu da çox-çox istəyirdilər. Heç onun bir sözün iki eləmiridilər. Cantiq gündən-günə saralırdı, arıqlayırdı. Padşah oğlunu belə gördü, arvadından Cantiqin dərini soruşdu:

– Arvad, Cantiqin dərini nədi ki, gündən-günə saralır.

Arvad qorxa-qorxa dedi:

– A kişi, doğrusun desəm, Cantiq açarları götürüb otaqları açmışdı. Qırxıncı otaqda özündən gedib yıxılmışdı.

Padşah bildi ki, Cantiq Pəri xanımın dərindən saralıb. Ta oğluna bir söz deyə bilmədi. Bəli, az keçdi, çox keçdi, Cantiq dədəsinə dedi:

– Mən gedirəm Pəri xanımın dalınca.

Atası qorxdı ki, oğlu tələf olsun, çünki Pəri xanım tilsimin içində idi. Başladı oğluna yalvarmağa ki:

– Ay oğul, o qızın üstündə mən çox qanlar tökmüşəm, pullar xərcləmişəm. Gəl, sən bu daşı ətəyindən tök! Kimin qızın istəyirsən mən sənə alım.

Cantiq dedi:

– Mən ölsəm də, qalsam da o qızın dalınca gedəcəyəm. Padşah, arvadı nə qədər yalvardılarsa, mümkün olmadı. Axırda Cantiq qıs-qıvraq geyindi, ox yarağını götürdü, qılınıc belinə bağladı, Pəri xanımın dalınca getməyə hazırlaşdı.

Bəli, Cantiq yola düşdü, günə bir mənzil, təyyi-mənazil, dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badi-sərsər kimi, diz qabırğada, ayaq üzəngidə getməyə başladı. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, on-on beş gün yol getdi, gəlib axşam çağı bir çeşmənin başında dörd yolun ayrıcında düşdü. İstədi bir az rahatlınsın, toqqanın altın bir az bərkitsin. Onda gördü günçixan tərəfdən bir nəriltili, bir gurultu gəlir ki, yer, göy titrəyir, az qalır qulaq tutulsun. Cantiq tez atı mindi, səs gələn tərəfə gedib gördü ki, bir qaraltı gəlir. Tez qışqırdı:

– Gələn, dostsan, düşmənsən?

Səs gəlди:

– Dostam.

Bəli, bu adam gəlди çıxdı, Cantiqlə görüşdülər. Bu da Cantiq kimi qüvvətli, canlı bir cavan idi. Elə istəyirdilər əpəkdən-zaddan yesinlər, onda gördülər günbatan tərəfdən bir nəriltili, bir gurultu gəlir ki, yer, göy zağ-zağ titrəyir, qulaqlar tutulur. Tez bunların ikisi də atları minib qılıncların çəkdilər, yola çıxıb gələnə dedilər:

– Gələn, dostsan, düşmənsən?

Dedi:

– Dostam.

Bəli, bir oğlan da gəlди. Bu da bunlar kimi cavan, qüvvətli bir oğlandı. Bunların üçü də çeşmənin başında oturdular, qarınlarını bərkitməyə başladılar. Demə, bunlar da Pəri xanımın dalınca gedirmişlər. Bunlar belə məsləhət gördülər ki, üçü də getsin. Bəlkə üçü köməkləşib Pəri xanımı gətirə bilərlər. Belə şərt kəsdilər ki, nə qədər dövlət, mal, ya canlı şey gətir-sələr, bu çeşmənin başında dedə malı kimi üç yerə bölsünlər. Sonra başladılar bir-birinə adlarını deməyə. Həm də adlarının mənasını deməyə. Günçıxan tərəfdən gələn dedi:

– Mənim adım Göydə Ulduz Tanıyandı. Hamını mən ulduzlarından tanıyaram.

Günbatan tərəfdən gələn dedi:

– Mənim adım Dəryayi-Cahangirdi, yəni dəryanın içi mənə quru yer kimidi. Bütün dəryaları gəzərəm.

Cantiq də dedi:

– Mənim adım da Cantiqdi, yəni döşümdəki damarı götürsələr ölərəm, qoysalar dirilərəm.

Damarı da göstərdi. Bəli, bunlar hər üçü atların mindi, yola düşüb, dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badiyisərsər kimi, diz qabırğada, ayaq üzəngidə, yol getməyə başladılar. Bir neçə gün yol gedəndən sonra gəlir bir şəhərə çat-

dılar. Gördülər ki, bir qoca qarı güllükdə toyuq kimi eşələnir. Cantiq dedi:

– Qarı nənə, bizə yer, biz qonağıq, yerimiz yoxdu.

Qarı nənə dedi:

– Bıy, qadan-balan alım, mənim yerim olsa bu güllükdə niyə eşələnirəm.

Bunlar bildilər ki, qarı qismi pulagir olar. Tez qarı nənəyə bir az pul verdilər. Qarı nənə pulu görəndə dedi:

– Bıy, sizə canım qurban, yerim də var, yurdum da var. Bir gecə olmasın, on gecə olsun, yerə nə gəlib. Allah sizin kimi qonaqlardan gündə bir otuzun mənə yetirsin.

Tez bunları evinə apardı. Bəli, bunlar qarı nənənin evində yeyib-içməyə başladılar. Birdən qarı nənədən su istədilər.

Qarı nənə dedi:

– Bala, bu şəhərdə suyun qabağında bir əjdaha yatıb, hər gecə bir qız, başında da bir nimçə plov göndərirlər əjdahaya. Əjdaha qızı yeyib qurtarana kimi şəhərə su gəlir. Odu ki, bu şəhərdə su tapılmır. Əzqəza bu gecə də padşahın qızının novbatıdı. Bu gecə də padşahın qızı gedəcək.

Elə ki, axşam oldu, hamı yatdı, Cantiq yavaşca özünü qarı nənənin yanına verdi. Bir az da pul verib dedi:

– Qarı nənə, gedək, əjdahanı mənə göstər.

Qarı nənə pulu gördü, gəlir uzaqdan əjdahanı Cantiqə göstərdi, özü tez burnun çəkib, tumanın dartıb qaçdı.

Cantiq əjdahadan bir az aralı bir daşın üstündə oturmuşdu. Gördü budu bir gözəl qız, başında bir nimçə plov əjdahaya tərəf gəlir. Bu qız elə gözəldi ki, misli bərabəri yoxdu. Qaşlar qara, gözlər qara, yanaqlar dağ lələsinə oxşayır. Sifəti ayın on dördü kimi yumru, qəddi-qaməti misli-çinar, uzun-uzun saçları, on səkkiz yaşında. Ağlaya-ağlaya budu gəlir. Cantiq qıza dedi:

– Qız, bura gəl!

Qız Cantiqi gördü, dedi:

– Mən ölümə gedirəm, məndən əl çək, mənlə nə işin var? Cantiq qızı zorla yanına çəkdi, plovu qızın başından götürdü, qoydu qabağına. Tər-təmiz yedi, sonra qıza dedi:

– Bax, gör analar necə oğlan doğub.

Qılıncın çəkdi, “ya mədəd” deyib əjdahaya hücum elədi. Bir az əlləşəndən sonra qılıncı əjdahanın boğazına nə təhər vurdusa, əjdaha o saat yerə yığıldı. Qanlı su şəhəri basdı. Qız tez əlini qana batırıb Cantiqin kürəyinə basdı. Cantiq qızı evlərinə yolladı, özü də tez evə gəldi. Qanlı qılıncı Göydə Ulduz Tanıyanın başının üstünə qoydu, yatdı. Bəli, səhər camaat durdu, gördülər ki, şəhəri su basıb. Hamı sevindi. Heç bilmirdilər nə eləsinlər. Padşah əmr verdi ki, "hər kim əjdahanı öldürüb, gəlsin qızımı ona verəcəyəm". Bu xəbəri eşidən şəhər cavanları gəlib dedilər: "Biz öldürmüşük". Kim gəldi, qız dedi bu deyil. Qız dedi:

– Dədə, mən əjdahanı öldürən oğlanın kürəyinə qanlı əlimi basmışam.

Bütün şəhər adamı gəldi, gördülər ki, bunlar heç biri deyil. Bəli, kim qaldı, kim qaldı, qarı nənənin evində üç dənə qonaq qaldı. Padşah adam göndərirdi, qonaqlar gəldi. Qız Cantiqi görün kimi dedi:

– Bax, bu oğlandı. Kürəyində qanı da göstərdi.

Padşah dedi:

– Ey oğlan, mən əhdi-peyman eləmişəm ki, hər kim əjdahanı öldürsə, qızımı ona verəcəyəm. Odu ki, biriniz mənim qızımı almalsız, çünki əjdahanı siz öldürmüşsünüz.

Cantiq dedi:

– Padşah sağ olsun, biz yol adamıyıq. Bir günlüyə sənin şəhərinə qonaq gəldik. Sən nə bilirsən biz kimik, nəçiyik, qızını bizə verirəsən.

Padşah dedi:

– Siz qonaq da olsanız əjdahanı öldürmüşsünüz. Görürəm qeyrətli, güclü cavansız. Odu ki, qızı sizə verəcəyəm. Siz bu

qədər məxluqu əjdahanın əlindən qurtarmırsınız. Bu camaatı susuzluqdan xilas eləmişiniz.

Cantiq gördü ki, heç mümkün deyil, padşah əl çəkməyəcək.

Dedi:

– Padşah sağ olsun, izin verin biz özümüz bir az fikirləşək, sonra sənə cavab verərik.

Padşah razı oldu. Bunlar gedib fikirləşdilər, axırı belə qərara gəldilər ki, qızı Göydə Ulduz Tanıyana alsınlar. Qırx gün, qırx gecə toy eləyib, ədəb-ərkanla, allahın əmrilə, peyğəmbərin şəriətilə padşahın qızını Göydə Ulduz Tanıyanın saldılar.

Bir neçə gün burada qonaq qalandan sonra Cantiqlə Dər-yayi-Cahangir atların minib yola düşdülər. Günə bir mənzil, təyyi-mənazil, dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badiyi-sərsər kimi, ayaq üzəngidə, diz qabırğada bir neçə gün yol getdilər, gəlib bir padşahın şəhərinə çatdılar. Gördülər ki, bir qarı nənə toyuq kimi küllükdə eşələnir.

Dedilər:

– Qarı nənə, bizə bir yer ver, qərib adamıq, yerimiz yoxdu.

Qarı dedi:

– Bıy, qadan-balan alım, mənim yerim olsa, bu küllükdə niyə eşələnirəm?

Bunlar o saat bildilər ki, qarı qismi pulagir olar. Odu ki, tez qarıya bir az pul verdilər. Qarı nənə pulu görün kimi dedi:

– Bıy, sizə canım qurban, yerim də var, yurdum da var, bir gecə olmasın, on gecə olsun, yerə nə gəlib? Allah sizin kimi qonaqdan gündə otuzun mənə yetirsin.

Qarı nənə bunları evinə apardı. Bəli, bunlar qarı nənənin evində yedilər, qarınların bərkitdilər. Birdən qarı nənədən su istədilər.

Qarı dedi:

– Bala, şəhərdə suyun qabağında bir əjdaha yatıb, hər gecə bir qızın başında bir nimçə plov göndəririlər əjdahaya, əjdaha qızı yeyib qurtarana kimi şəhərə su gəlir, odu ki, bu şəhərdə su tapılmır, əzqəza bu gecə də padşahın qızının novbatıdır. Bu gecə də padşahın qızı gedəcək.

Elə ki, axşam oldu, hamı yatdı, Cantiq yavaşca özünü qarının yanına verib dedi:

– Qarı nənə, gedək, əjdahanı mənə göstər!

Qarı çəm-xəm elədi, Cantiq bir az pul verdi. Qarı nənə apardı əjdahanı Cantiqə göstərdi. Cantiq bir daşın üstə oturdu, gördü ki, budur bir qız gəlir, başında plov, yemə-içmə, bu qızın xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Aya, günə deyir sən çıxma, mən çıxacağam. Qərəz, Cantiq bu əjdahanı da öldürdü. Qanlı su şəhərə axdı. Qız tez əlini qana basıb Cantiqin kürəyinə basdı. Cantiq qızı evlərinə yolladı, özü də tez evə gəldi, qanlı qılıncı Deryayi-Cahangirin başının üstünə qoydu, özü də yatdı. Bəli, çox başağrısı olmasın, bu qızı da aldılar Deryayi-Cahangirə. Qırx gün, qırx gecə toy elədilər, ədəb-ərkanla, allahın əmrilə, peyğəmbərin şəriətilə padşahın qızını aldılar Deryayi-Cahangirə.

Bir neçə gün burada qonaq qaldılar, sonra Cantiq tək-tənha atna mindi, yola düşdü. Günə bir mənzil, təyyi-mənazil, dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badiyi-sərsər kimi, ayaq üzəngidə, diz qabırğada, bir neçə gün yol getdi, gəlib bir yolun kənarında doxsan yaşında bir qoca kişiylə rast gəldi. Kişi Cantiqi görəndə dedi:

– Oğul, hara gedirsən?

Cantiq dedi:

– Gedirəm Pəri xanımın dalınca.

Qoca kişi dedi:

– Oğul, sən gəl bu yolu getmə! Bu yollarda çox adamlar puça çıxıb.

Cantiq dedi:

– Əmi, neçə aylardır ki, yol gəlirəm. Ata-anamı atmışam, ölüm də olsa gedəcəyəm.

Kişi gördü ki, Cantiq gedəcək, dedi:

– Ey oğul, indi ki, gedirsən, get, Pəri xanımın mənzilinə az qalıb. Ora çatanda, görərsən ki, damın üstündə bir quş uçuşur. Quşun boynunda bir dəstə açar var. Əgər quşu üç oxa vurdun heç, yox, vura bilməsən daş olarsan.

Cantiq qocadan ayrıldı. Bir də gördü ki, qoca yoxdu, qoca qeyb olub. O saat barmağın dişlədi, bildi ki, bu qoca kişi nuranilərdəndi.

Cantiq bir az da yol getdi, gördü ki, doğrudan da bir damın üstündə bir quş uçuşur, quşun da boynunda bir dəstə açar var. Baxdı gördü ki, damın yan-yörəsində bir çox adam daş olub qalıb. "Ya mədəd", – deyib oxu quşa tərəf uzatdı. Bir ox atdı dəymədi. Cantiq dizinə kimi daş oldu. İkinci oxu atdı, bu da dəymədi, Cantiq qurşağa kimi daş oldu. Var qüvvəsin yığdı, oxu düzəltdi, üçüncü oxu atdı. Ox düz quşun döşünə dəydi. Quş damın üstünə düşdü. Cantiq silkələnib daşdan çıxdı. Tez dama çıxıb açarları götürdü. Qapıları açdı, qırxıncı otağa gəldi. Qırxıncı otağı açanda nə gördü...

Həmin dədəsinin evində gördüyü şəklə özünü burdadı. Mərmər hovuz içində süd, hər tərəf gül-çiçək. Pəri xanım da bir tərəfdə bu güllərin arasında. Cantiq az qaldı özündən getsin.

Pəri xanım Cantiqi tutdu. Bəli, Pəri xanımla Cantiq öpüşdülər, görüşdülər. Cantiq qızın gözəlliyinə heyran qalmışdı. Pəri xanım dedi:

– İndi Cantiq, mənə at dalına qaç! Yüz addım dala baxma, əgər dala baxsan, daş olarsan.

Cantiq Pəri xanımı dalına atdı. Elə ki, qapıdan çıxdı, gördü ki, bütün yer, göy, dağ, daş, ağaclar, meşələr, evlər hamısı çığırlar: "tut qoyma". Səs-küydən az qalır qulaq tutulsun.

Cantiq dala baxmayıb qaçdı. Yüz addım gedəndən sonra

Pəri xanımı yerə qoydu, yola düşüb getməyə başladılar. Az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, gəlib bir şəhərə çatdılar.

Bir ev tutdular, burda qaldılar. Bunların evinin dalı dərə idi. Evlərinin də qırx pilləsi vardı. Həyətlərindən qəşəng su axırdı. Bunlar burada bir neçə vaxt yaşadılar.

Bir gün Pəri xanım həyətdəki suda başını yuyurdu. Cantiqi çağıraraq dedi:

– Cantiq, sən suyun qabağında dur, qoyma mənim başımın tükünü su aparsın. Çünki hansı bağa mənim başımın tükündən getsə, o bağ yayda da, qışda da meyvə verəcək.

Bəli, Cantiq suyun qabağını tutub əlinə bir çubuq aldı. Suda axan tükəri çubuqla bir-bir tuturdu. Demə, Cantiqin gözündən bir tük yayınıb keçir, xəbəri olmur. İşin natarazlığından demə bu su da padşahın bağına axırmış. Elə ki, tük gedir bağa, qışda da bağ üzüm gətirir.

Padşahın bağbanı bir gün qışda bağa gedir, görür ki, budu bağ elə üzüm gətirib ki, meynələr başın yerə qoyub. Bağban lap məəttəl qaldı, qup-quru qurudu. Öz-özünə dedi: yaxşı, indi mən padşaha üzüm aparsam elə deyəcək ki, bağ hər il üzüm gətirirdi, yəqin bu il çox gətirib, gizlədə bilməmişən, mənə də gətirmişən. Yox, aparmasam, mən bunu harda gizlədim. Bağban çox fikirləşdi, axırda öz-özünə dedi: cəhənnəmə nə olur-olsun, padşaha üzüm aparacağam.

Bağban eşşəyi yüklədi, padşaha üzüm apardı. Padşah gördü ki, budu, bağban eşşəyin hoşluya-hoşluya gəlir. Elə ki, bağban üzümləri padşahın yanına gətirdi, padşah gördü ki, təzəcə üzümdü. Padşah çox təəccübləndi ki, qışın bu vaxtında bağban təzəcə üzüm gətirib. Bağbana dedi:

– Bu nədi? Bu üzümü haradan gətirmişən?

Bağban qorxa-qorxa dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, bu il qışda da bağ üzüm gətirib. Mən də sənə sovqat gətirdim.

Elə ki, padşah bunu eşitdi, qəzəblənib dedi:

– Ey məlun, yəqin ki, bağ hər qış üzüm gətirmiş, sən gizlədirmişsən. Yəqin bu il çox gətirib gizlədə bilməmişən, mənə də gətirmişən.

O saat əmr elədi, bağbanı zindana saldılar. Özü də bu sirri bilmək üçün ki, nə təhər olub qışda bircə bunun bağı üzüm gətirib, vəziri, vəkili, küpəgirən, küpəminən qarıları başına yığdı. Aradan bir neçə gün keçəndən sonra qarılar bu sirri əgah elədilər ki, şəhərdə bir qız var, onun başımın tükündən sizin bağa gəlib, odu ki, bağ qışda da üzüm verib.

Qarılar Cantiqlə Pəri xanımın bu şəhərə təzəcə gəldiyini və Pəri xanımın gözəlliyini padşaha danışdılar. Elə ki, padşah bu qızın gözəlliyini qarılardan eşitdi, dedi:

– Hər nə təhər olur-olsun, göy göbəyin yerə də qoysa, qızı mənə gətirməlisiz.

Vəzir, vəkil çox tədbir gördülər, axırda işi bu qərara qoydular ki, bu işdə qarılardan başqa heç kim işləyə bilməz. Bir küpəkirən qarı dedi:

– Mən gedib qızı gətirərəm.

Bir gün Cantiq ova getmişdi. Küpəkirən qarı gəlib Cantiqilin qapısında bir təsbeh qıraraq yerə tökdü, başladı onu yığmağa. Elə bu vaxt Cantiq ovdan gəlirdi, gördü ki, qarı nənə təsbeh yığır, dedi:

– Qarı nənə, nə var? Nə yığırsan?

Qarı dedi:

–A bala, qadan-balan alım, elə yolnan gəlirdim, uşaqlar möhür-təsbehimi qırdılar. İndi onu yığırım.

Bəli, Cantiq qarı ilə təsbehi yığdı, sonra qarı nənəni evinə gətirdi. Elə qarı da allahdan bunu istəyirdi. Pəri xanım gördü ki, budu, Cantiq gəlir, yanında da bir qarı. Elə ki, bunlar qırxıncı pilləyə çıxdı, Pəri xanım qarı nənənin döşündən bir təpik vurdu. Təpik elə bərk dəydi ki, qarı nənə qırx pillədən aşağı yuvarlandı. Elə ki, Pəri xanım qarı nənəni vurdu, Cantiq dedi:

– Pəri xanım qarını niyə döyürsən?
Pəri xanım dedi:
– Qarı qismindən adama xeyir gəlməz. Odu ki, belə etdim.
Elə ki, qarı yaxşı oldu, indi də başqa bir cildə girib Cantiqilin qapısında təsbeh qırıb möhür-təsbeh dağıtdı. Yenə Cantiq gəldi, başladı qarı nənəyə kömək eləməyə, dedi:
– Qarı nənə, bu nə işdi? Möhür-təsbeh niyə bura dağılıb?
Qarı nənə yenə dedi:
– A bala, qadan-balan alım! Elə Xorasandan gəlirdim, bu uşaqlar, mərdimazarlar mənim möhür-təsbehimi dağıtdılar, indi mən də oturmaşam yığırım.
Cantiq yenə qarı ilə təsbehi yığdı, sonra qarını evə gətirdi. Pəri xanıma dedi ki:
– Sən mənim canım, qarıya dəymə!
Bəli, qarı nənə evə gəldi, yedilər, içdilər, bunlar otaqda, qarı nənə də qəfxanada yatdılar. Elə ki, səhər oldu, Cantiq getdi öz işinin dalınca. Qarı nənə Pəri xanıma yaxınlaşdı. Başladı yavaş-yavaş Pəri xanımı yerindən eləməyə, dedi:
– A qızım, sənın ərinin adı nədi?
Pəri xanım dedi:
– Cantiqdi.
Qarı dedi:
– Yaxşı, a qızım, Cantiq nə deməkdi? Cantiqin mənası nədi?
Pəri xanım dedi:
– Qarı nənə, mən bunun mənasını bilmirəm.
Qarı dedi:
– A qızım, qadan-balan alım, görünür ki, Cantiq səni istəmir. O səni istəsəydi öz adının mənasın sənə deyərdi.
Pəri xanımı fikir aparıb dedi:
– Elə doğrudan da Cantiq məni istəmir. Yoxsa o məni istəsəydi indiyə kimi öz adının mənasın mənə deyərdi.
Başladı qaşqabağın tökməyə. Elə ki, axşam oldu. Cantiq

gəldi, gördü ki, Pəri xanımın qaşqabağı yerlə gedir. Cantiq bu işə təəccüb elədi. Həmişə Cantiq evə gələndə Pəri xanım Cantiqin qabağına çıxardı. Qolların boynuna salardı. Amma bu gün Pəri xanım qaşqabağını elə töküüb ki, heç olmayan kimi. Cantiq Pəri xanımın yanına gəlib dedi:

– Pəri xanım, nə olub sənə, olmasın azar, naxoşlamamısan?

Pəri xanım dedi:

– Sən deyirsən, mən səni çox istəyirəm, amma deməyinən heç istəmirsən.

Cantiq and-aman elədi ki, mən səni dünyada hər şeydən çox istəyirəm. Pəri xanım dedi:

– İndi ki, sən məni istəyirsən, bəs niyə indiyə kimi adının mənasın mənə deməmişən? Cantiq dedi:

– Yaxşı, gecə deyərəm.

Elə ki, gecə oldu, qarı nənə qəfxanada, Cantiqlə Pəri xanım da otaqda yatdılar. Pəri xanım başladı.

– İndi adının mənasın de!

Cantiq durdu, baxdı ki, görsün qarı yatıb, yox. Elə ki, qarı gördü, Cantiq durdu, tez özün yuxuluğa vurdu, xoruldadı. Elə ki, Cantiq qayıtdı, qarı nənə qarının arasından qulaq asmağa başladı. Cantiq Pəri xanıma dedi:

– Bu döşümdəki damarı görürsən? Bu damarı götürsələr, mən ölərəm. Yox, damarı yenə qoysalar dirilərəm.

Elə ki, qarı bunu eşitdi, dedi mənə də bu lazımdı.

Bəli, nə başını ağrıdım, gecənin bir yarısı Cantiq də, Pəri xanım da şirin yuxuda yatmışdılar. Qarı yavaş-yavaş Cantiqilə tərəf gəldi. Yavaşca onun döşündən damarı götürüb dəryaya atdı. Cantiq öldü. Pəri xanım qara-qışqırıq saldı. Qarı dedi:

– Heç çıxır-bağır salma! Qara-qışqırıq eləmə! Bu saat sən mənim əlimdəsən.

Qarı Pəri xanımı dalına atıb düz padşahın qəsrinə gətirdi.

Pəri xanımı bir otağa qoydular. Pəri xanım əlinə bir kasa

zəhər alıb dedi:

– Kim yaxın gəlsə, bu zəhəri içəcəyəm.

Odu ki, qorxdular Pəri xanım özün öldürsün, belə gözəl qız əldən çıxsın, heç kim yaxın gəlmirdi, gözləyirdilər ki, bəlkə Pəri xanım özü yumşala. Pəri xanım burada qalmaqda olsun, Cantiq də orada, sənə kimdən deyim, Göydə Ulduz Tanıyandan. Bir gün Göydə Ulduz Tanıyan öz-özünə dedi: baxım bir görüm mənim qardaşlarım nə təhərdilər.

Gecə çıxdı ulduzlara baxdı. Gördü ki, Cantiqin ulduzu sapsarı saralıb, dedi: heyhat, yəqin Cantiqin başında bir iş var.

Tez qıs-qıvraq geyinib, yola düşüb, dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badiyi-sərsər kimi, ayaq üzəngidə, diz qabırğada, ağamı allah saxlasın, qoyma gəldi, düz birbaş Deryayi-Cahangirin yanına gəldi. Elə ki, Deryayi-Cahangiri gördü, dedi:

– Qardaş, Cantiqin başında bir iş var. Özümüzü ona yetirməliyik.

Budu, Göydə Ulduz Tanıyanla Deryayi-Cahangir qıs-qıvraq geyindilər, yola düşüb soraqbasoraq gəlib Cantiqin evin tapdılar. İçəri girdilər, gördülər ki, Cantiq ölüdü. Damar döşündə yoxdu. O saat Deryayi-Cahangir özün dəryaya vurdu. Çox gəzdi, az gəzdi, axırda bir balaca balıq tapdı; Sudan çıxdı. Göydə Ulduz Tanıyana dedi:

– Bu balıqdan başqa əlimə bir şey keçmədi.

Göydə Ulduz Tanıyan balığın qarnın yırtdı. Gördü ki, damar balığın qarnındadı. Tez Deryayi-Cahangiri çağırdı. Bəli, müxtəsər kəlam damarı götürdülər, gətirib Cantiqin döşünə qoydular. Elə ki, damarı Cantiqin döşünə qoydular, Cantiq asqırıp ayıldı, dedi:

– Pah, qardaş, bağışla, yuxuya qalmışam.

Qardaşları dedi:

– Ay özün öləsən, Pəri xanım hanı?

Cantiq o yana, bu yana baxdı, gördü doğrudan da Pəri xa-

nım yoxdu, təəccübləndi. Nə başını ağrıdım, qardaşları əhvalatı Cantiqə dedilər. Cantiq məsələni bildi. Bunlar durub gedib bir sürü mal-heyvan aldılar. Gətirib padşahın qəsrinin qabağında olan bağa buraxdılar. Elə ki, padşah gördü, tez iki pəhləvan göndərdi ki, get, o mal buraxanları öldürün.

Elə ki, pəhləvanlar yaxına gəldi, başına döndüklərim bu üç qardaş, pəhləvanları iki şaqqa elədilər. Padşahın var-yox bir oğlu var idi. Bu oğlan da pəhləvan idi. Padşah oğlun göndərdi. Oğlan uzaqdan durub dedi:

– Çıxardın bu malları buradan. Bura mal buraxmaq olmaz.

Cantiqgil dedilər:

– Hə? Eşitmirik yaxına gəl!

Elə ki, padşahın oğlu yaxına gəldi, başın bədənindən ayırdılar. De belə-belə padşahın üstünə hücum elədilər. Padşahı öldürdülər. Gördülər ki, Pəri xanımın əlində bir kasa zəhər, deyir: "hər kəs yaxına gəlsə zəhəri içəcəyəm". Elə ki, birdən Cantiqi gördü, zəhəri atdı yerə, Cantiqin boynuna sarıldı.

Bunlar padşahın bütün dövlətini qatırlara yüklədilər, yola düşüb Deryayi-Cahangirin arvadı olan şəhərə gəldilər. Orada da Deryayi-Cahangirin qaynatası bunlara çoxlu dövlət verdi. Deryayi-Cahangirin arvadın da götürüb yola düşdülər. Günə bir mənzil, təyyi-mənazil gəlib Göydə Ulduz Tanıyanın arvadının yanına çıxdılar. Burada da Göydə Ulduz Tanıyanın qaynatası qızına çoxlu cehiz verdi. Bunları da yığışdırdılar, qatırlar, dəvələr yükləndi, bir karvan, üç qız, üç oğlan, hərəsi bir atda yola düşüb, günə bir mənzil, təyyi-mənazil, təpələrdən yel kimi, dərələrdən sel kimi, badiyi-sərsər kimi, ayaq üzəngidə, diz qabırğada, az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, axırda gəlib həmin görüşdükləri çeşmənin başına çatdılar. Burada yorğunluqların aldılar, qarınların bərkitdilər, sonra dedilər, indi gəlin bölüşək. Bəli, nə qədər ki, mal-dövlət vardı, dədə malı kimi üç yerə böldülər.

Göydə Ulduz Tanıyan öz arvadını, malını götürüb günbatan tərəfə, öz vətəninə getdi. Dəryayi-Cahangir də öz malını, arvadını götürüb günçıxan tərəfə getdi, Cantiq də öz mallarını, Pəri xanımı götürüb dədəsinin şəhərinə tərəf getdi. Elə ki, şəhərə yaxınlaşdı, gördü ki, bir çobanın qabağında nə qədər qoyun var, hamısı qaradı, özü də qara geyinib.

Cantiq çobandan soruşdu:

– Çoban qardaş, niyə belə hər şey qaradı?

Çoban dedi:

– Əşi, bizim bu dəli padşahın bir gic, axmaq oğlu vardı. Üç-dörd il bundan qabaq, nə bilim hara baş alıb çıxıb gedib. Nə bilim deyirlər ki, guya bir qızın dalınca gedib. Qız da tilsimdə imiş. Ancaq hələ də ondan bir xəbər yoxdu. İndi nə bilim, a qardaş oğlu, bu it oğlu padşah bizi də, heyvanları da həmişə qara içində saxlayır. Kim nə bilir indi o harada öldü, qaldı.

Cantiq məsələni bildi, dedi:

– Yaxşı, çoban qardaş, indi padşahın oğlu gəlsə, onda padşah neynəyəcək?

Çoban dedi:

– Nə bilim, deyir ki, kim muştuluq gətirsə ki, oğlun gəlir, onu dünya malından qəni eləyəcəm.

Cantiq dedi:

– Çoban qardaş, onun oğlu mənəm. Get padşaha xəbər ver, muştuluq al! Mən burada sənin qoyunlarını gözlərəm. Çoban bunun sözüne inanmadı, gülüb dedi:

– Əşi, məni ələ salma! Allah bilir, indi o harada ölüb qalıb.

Cantiq Pəri xanımı da göstərdi, dedi:

– Bu da qız. Gətirmişəm.

And içdi çobanı inandırdı. Çoban dabanına tüpürüb yığıla-yığıla padşahın qəsrinə qaçdı. Çobanı padşahın yanına buraxdılar. Çoban təngənəfəs dedi:

– Padşah sağ olsun, muştuluğumu ver, oğlun gəlir.

Padşah elə bildi ki, çoban yalan deyir, əmr elədi, çobanı

zindana saldılar.

Dedi:

– Gedin baxın, əgər oğlum gəlsə, çobana xələt xələt üstündən, yox gəlməsə, çobanı qiymə kimi doğradacağam.

Bəli, çoban zindana salındı. Bir neçə atlı gedib gördülər ki, Cantiq Pəri xanımı götürüb gəlib. Tez padşaha xəbər verdilər ki, doğrudan da Cantiq gəlib. Padşah çobanı buraxdı, çoxlu mal-dövlət verdi. Qəsrdən ta Cantiq olan yerə kimi xəlçələr döşəndi, hamı pişvaza çıxdı. Cantiqi evə gətirdilər. Padşah oğlunda belə çürəti gördü, təzədən qırx gün, qırx gecə Cantiqə toy elədi. Tacı da öz başından götürüb Cantiqin başına qoydu. Yedilər, içdilər, mətləblərinə yetişdilər. Göydən üç alma düşdü. Biri mənim, biri nağıl deyənin, biri də özümün. Sən sağ, mən salamat. Sən yüz yaşa, mən iki əlli. Hansı çoxdu, sən götür!

CAMƏS

Biri vardı, biri yoxıydı, bir qarı vardı. Bu qarının gözünün ağı-qarası bir oğlu vardı. Oğlunun adı Caməsiydi. Bir gün Caməsin dosdarı gəlib dedilər:

– Qarı nənə, qoy Caməs də biznən meşəyə oduna getsin. Qarı dedi:

– Oğul, mənim gözümün ağı-qarası, var-yox bircə oğlum var, qorxuram.

Caməsin dostdarı dedi:

– Qorxma, qarı nənə, heç nə olmaz, qoy getsin.

Caməsnən dosdarı meşəyə odun yığmağa gedillər. Onnar meşədə bir quyu gördülər. Caməs dosdarına dedi:

– Uşaxlar, görəsən, bu quyuda nə ola bilər. Gəlin düşək bu quyuya.

Uşaxlardan birisini quyuya saldılar. O, quyuya düşən kimi çığırdı:

– Haray, mənə çıxardın!

Uşaxlar onu çıxardılar.

Caməs dedi:

– Mənə sallayın quyuya. Nə qədər hay-haray qoparsam, sözümə baxmayın.

Uşaxlar onu quyuya salladılar. Caməs quyuya düşən kimi qışqırdı, ona məhəl qoymayıb quyunun dibinə salladılar. Quyunun təkindən Caməsin səsi gəldi:

– Uşaxlar, burada nə qədər isdəsəniz şən balı var, qab sallayın, kəsim, çəkin yuxarı.

Uşaxlar qab salladılar. Caməs şən balından kəsim qaba qoydu. Uşaxlar qabı yuxarı çəktilər. Balı götürüb qaçdılar. Caməs quyuda qaldı. O, oturub quyuda çox götür-qoy elədi. Bir də gördü ki, bir qarışqa quyunun divarı ilə gedir. Caməs bıçağı çıxarıb divarı oymağa başladı. Xeyli oymuşdu ki, birdən oradan yol açıldı. Caməs gördü ki, bir gözəl bağçadı. Bağçanın içində gözəl bir imarət var. Caməs otağa girib gördü ki, otaxlar

boşdu. Otaxları bir-bir gəzib eşiyə çıxdı. Gördü bunu, bir yoxun ilan gəlir. Tez qaçıb taxdın altında gizləndi. İlan içəri girdi, onun dalınca bir sürü ilan içəri doluşdu. Caməsin qorxudan az qaldı bağı yarıla. İlanların böyüyü ilan çıxıb oturdu taxdın üstündə sonra dedi:

– Ey taxtın altında gizlənən Caməs, gəl yanıma, qorxma, mən sənə heç nə eləmiyəcəm. O biri ilanlardan da qorxma, gəl otur yanımda.

Caməs yerindən tərpənmədi. Şamıran ilan bir də dedi:

– Ey Caməs, dur gəl yanıma, qorxma, sənən işim yoxdu.

Əlacsız qalan Caməs qorxa-qorxa Şamıran ilanın yanına gəldi. Caməs dedi:

– Vallah, mən bura qəsdən gəlməmişəm, mənə yoldaşlarım quyuda qoyub getdilər. Mən də quyunun divarını oydu, gəlib bura çıxdım.

İlan dedi:

– Heç eybi yoxdu, gəl sənə bir əhvalat danışım. Onnan sonra səni buradan çıxardaram.

Caməs sakitləşdi. Şamıran ilan Caməsə bir əhvalat danışdı. Bu söhbət düz yeddi il çəkdi. Ancaq Caməs elə bildi ki, cəmi bir gün keçib. Odu ki, ilana dedi:

– Mən dünənnən burdayam. İndi anam mənsiz darıxır, icazə ver gedim.

Şamıran ilan dedi:

– Nə bir gün, düz yeddi ildə ki, sən burdasan.

Caməs dedi:

– Bu necə olan şeydi?

İlan dedi:

– Sən mənə öldürəcəkdin. Odu ki, mən elə bir əhvalat danışdım ki, ömürdən yeddi il gəlib keçdi.

Caməs and-aman elədi ki, səni öldürmək fikrində deyiləm.

Şamıran ilan dedi:

– Bunu sən bilmirsən, ancaq mənə əyan olub. İndi dur

gedək, səni aparıb quyudan çıxarım.

Şamıran ilan Caməsi belinə mindirib quyudan çıxardı. Onnar görüşüb ayrıldılar. Şamıran ilan dedi:

– Ey Caməs, get, ancaq sən bir də mənim yanıma gələcəksən, özü də məni öldürəcəksən.

Caməs dedi:

– Necə ola bilər ki, bu yaxşılıxdan sonra mən səni öldürəm? Heç əlim gələrmə?

Şamıran ilan dedi:

– Bir sözdü dedim, yadında qalsın.

Caməslə Şamıran ilan mehribanlıqla ayrıldılar. İlan quyuya düşdü, Caməs də evlərinə getdi.

Caməs anasını görüb tanımadı. Anası çox qocalmışdı. Yeddi il idi ki, ana öz oğlunu görməmişdi. Odu ki, Caməsdən xəbər aldı:

– Oğul, indiyə kimi hardaydın?

Caməs dedi:

– Soruşma ana, başıma qəza-qədər gəlmişdi. Bu yeddi il ərzində ilannarı, bir yerdə qalmışam. Bədənim ilan kimi qabıq qoyub.

Anası bir söz demədi. Ana-bala bir yerdə yaşamağa başladılar.

Caməsgilin şəhərində bir padşah var idi. Azarlamışdı. Təbirlər Şamıran ilanın yağını onun dərdinə dərman demişdilər. Vəzir-vəkil bütün şəhərin camahatını bir yerə yığıb dedi:

– Gərək Şamıran ilanı tapıb gətirəsiniz, yağını çıxaraq. Padşahın bədəninə vuraq ki, sağala.

Yer-yerdən dilləndilər:

– Bunu kim edə bilər? Heç kəs ilanı tapa bilməz.

Bir çuğul var idi. O dedi:

– Bəs bu filan qarının oğlu Caməs Şamıran ilanla yeddi il bir yerdə qalıb. Bu işin öhdəsinnən gəlsə-gəlsə o gələr.

Əmr olundu ki, Caməsi tapıb gətirəsinlər.

Onu tapıb gətirdilər. Vəzir-vəkil Caməsə dedi:

– Gərək sən gedif Şamıran ilanı gətirəsən.

Caməs boyun qaçırdı. Belə də onu hədələdilər ki, tapıf gətirməsən boynun vurulacaq. Caməs çar-naçar razılaşdı. Durub Şamıran ilanın yaşadığı quyunun başına gəldi, iplə quyuya düşdü. Həmin yerə gəldi. İlanları görmədi. Bir azdan Şamıran ilan gəldi, Caməs onu görəndə kimi taxdın altında gizləndi. Şamıran ilan taxda əyləşdi. Dedi:

– Ey Caməs, dur gəl yanıma, sənə dedim ki, məni öldürəcəksən? Gördün, elə də oldu.

Caməs durub ilanın yanına gəldi. Yanında oturub ağlamağa başladı. İlan dedi:

– Ağlama, dur gedək. Ancaq mən heç kəsə əl verməyəcəyəm ki, mənim başımı kəsin, tək sənnən savayı. Ancaq mənim başımı kəsəndə bir qarış başınnan, bir qarış quyruğunnan kəsib dəsmalın arasında gətirib bu quyuya salarsan. Mən dönmə olacam yenə həmin ilanı. Ancaq mənim yağımı padşahın belinə vuran kimi öləcək.

Caməs onu götürüb padşah meydanına gətirdi. Meydan sulandı, camahat yığıldı, heç kəs yaxına gələ bilmədi. Kim ilana sarı getdisə, ilan onun üstünə sıçradı, dedilər:

– Bunu heç kəs öldürəmməz, öldürsə, Caməs öldürəcək.

Caməs meydana girdi. Şamıranın boynunu qucaqlayıb ağlamağa başladı. Camahat bu işə mat qaldı. Caməs Şamıran ilanın dedi ki kimi elədi. İlanın bir qarış başınnan, bir qarış da quyruğunnan kəsib gətirib quyuya atdı. İlanın yağını çıxartdılar. Padşahın bədənində vuran kimi padşah gəberib öldü.

Camahat yığıldı ki, təzədən padşah seçsinnər. Şahlıq quşunu uçurdular. Quş hərləndi-fırlandı, gəlib Caməsin başına qondu. Onu padşah seçdilər.

Caməs qoca anasını da gətirtdirib sarayda anasıyla birlikdə şad-xürrəm yaşamağa başladılar. Onlar yeyib-içib yerə keçdilər, siz də şad-xürrəm yaşayın dövrə keçin.

BƏXTİNİ AXTARAN OĞLAN

Qədim zamannarın birində Rüstəm adlı bir cavan oğlan olur. Bu oğlan qazanardı, amma sabaha heç nəyi qalmazdı. Bir gün o, qocaman bir kişinin yanına gəlib deyir:

– Ay əmi, mən görürəm ki, sən yaxşı yaşayırsan. Mən necə eliyim ki, mənim də bəxtim olsun.

Qoca görür ki, bu oğlan ağıldan bir qədər qıvraxdı, deyir:

– Oğlum, yeddi dağ aşarsan. Səkkizinci dağ axiri-zaman-dı. Gözəgörünməz xuda ordadı. O, sənə bəxt verər. Gedib ora bəxtini isdəyərsən, o, sənə bəxt verər.

Oğlan birinci dağı aşır, ikinci dağı aşanda görür ki, uzaqdan bir canavar gəlir. Oğlan qalxır ağaca. Canavar başlayır hərlənməyə. Oğlan deyir:

– Ey canavar, mən gedirəm o gözəgörünməz xudadan bəxt isdəməyə. Qoy gedim.

Canavar deyir:

– Ey oğlan, o gözəgörünməz xudaya deyərsən ki, filan yerdə bir qocaman canavara rast gəldim, o da özünə bəxt isdiyirdi.

Bu sözləri deyib canavar oğlana yol verir. Oğlan ağaşdan düşüb yoluna davam eləyir. Üçüncü dağı aşıb dördüncü dağı aşanda görür ki, bir qocaman kişi durub. Gəlib salam verir.

Qocaman kişi soruşur:

– Oğlum, hardan gəlib, hara gedirsən?

Oğlan deyir:

– Gedirəm o gözəgörünməz xudadan özümə bəxt isdəməyə.

Qocaman kişi deyir:

– Oğlum, o gözəgörünməz xudadan mənim də bəxtimi isdiyərsən. Bax, bu yeri əvvəl təpmişəm, sora səpmişəm. Bir dənə də sünbül hasilə gəlməyib. Bunun sirri nədi, bilmirəm.

Oğlan dedi:

– Baş üstə, babacan.

Oğlan yenə başdadı yola, beşinci dağı aşıb altıncı dağa çatanda qabağını nizəli, qılınc-qalxanlı adamlar kəsir. Oğlan deyir:

– Yol verin, gedim.

Deyillər:

– Gedək, paçcahımızın dərgahına. O, səni görmək isdiyir. Oğlanı gətirillər paccahın dərgahına. Görürük ki, bir cavan əyləşib. Paccah soruşur:

– Ey oğlan, hardan gəlib, hara gedirsən?

Oğlan deyir:

– Ey paccah, o gözəgörünməz xudadan bəxtimi isdəməyə gedirəm.

Paccah deyir:

– Ey oğlan, o gözəgörünməz xudaya deyərsən ki, mən filan paccahın torpağınnan keçdim. O da öz bəxtini isdədi.

Oğlan deyir:

– Baş üstə.

Yenə başladı yola getməyə. Yol gedə-gedə öz-özünə fikirşir ki, ay balam, bu paccahın nəyi əysikdi. Bunun ki, hər şeyi var. Bu nə isdəyir. Oğlan yeddinci dağı aşıb səkkizinci dağa çatır. Görür dağlar yoxdu. Başdıyır qışqırmağa:

– Ey xuda, dərgahına gəlmişəm, mənim üçün bəxt.

Xudadan səs gəlir:

– Ey oğlan, get, bu gündən sənə bəxtli insan yoxdu, bəxtini verdim.

Oğlan deyir:

– Ey xuda, yolda bir qocaman canavara rast gəldim. O da özünə bəxt isdədi.

Xudadan səs gəlir:

– Ey oğlan, o qocaman canavara deyərsən ki, bu gün qabağına nə çıxsa ye, sabah ruzunu xuda verəcək.

Oğlan deyir:

– Ey xuda, yolda gəlirdim, bir qocaman kişi yə rast gəl-

dim, o da özünə bəxt isdədi. O qocaman kişi deyirdi ki, əvvəl təpib, sonra səpib, amma bir sünbül də hasilə gəlməyib.

Xudadan səs gəlir:

– O qocaman kişiye deyərsən ki, torpağın altında qayalar var. O qayaları çıxarsın. Onun da bəxtini verdim. Qoca vaxtında xoşbəxt olacaq.

Oğlan deyir:

– Ey xuda, yolda cavan bir paccahın torpağınan keçdim. O da özünə bəxt isdədi.

Xudadan səs gəlir:

– Ey oğlan, o paccah qızıdı. Atası ona vəsiyyəət eləyib ki, kim sənin sirrini açsa, ona ərə gedərsən. Gedib o paccaha deyərsən ki, ey paccah, bəsdə tac altında gizləndin, sən qızsan, xuda da sənə bəxtini verdi.

Oğlan başdadı geri qayıtmağa. Altıncı dağa çatanda gəlir, girir saraya. Paccah deyir:

– Oğlan, mənəim də bəxtimi gətirdinmi?

Oğlan deyir:

– Atam-anam sənə qurban olsun, qorxuram danışmağa.

Paccah deyir:

– Ey oğlan, qorxma, sən nə desən, yerinə yetəcək.

Oğlan deyir:

– Ey paccah, o gözəgörünməz xuda dedi ki, o paccaha deyərsən ki, bəsdə kişi paltarında, tac altda gizləndin, sən kişi paccah deyilsən, qız paccahsan.

Oğlan bunu deyən kimi paccah tacını başınan çıxardı. Hamı baxıb gördü ki, paccahları gözəl bir qız imiş.

Paccah dedi:

– Ey oğlan, atam mənə vəsiyyəət eləyib ki, sənə sirrini kim açsa, ona ərə gedərsən. İndi gəl mənə al. Buranın da paccahı ol.

Oğlan qəh-qəh çəkib deyir:

– Ey paccah, mənəim sənəim torpağında nə işim var. Mənəim bəxtim Dərbənddədi.

Oğlan başdıyır geri qayıtmağa. Gəlib görür ki, dördüncü dağda qocaman kişi onu gözləyir. Kişi deyir:

– Oğlum, mənəimçün də bəxt isdədinmi?

Oğlan deyir:

– Bəli, babacan, isdədim. Gözəgörünməz xuda dedi ki, o qocaman kişinin bəxti elə həmin torpaxdadı.

Başdıyıllar yeri qazmağa. Daşları, qayaları çıxarıb atırlar. Bir də görüllər səs gəlir. Həmin yerdən düz qırx kisə qızıl çıxır. Qocaman kişi deyir:

– Oğlum, bu qızılların iyirmi kisəsi mənəim, iyirmi kisəsi sənəim bəxtindi. Götür öz payımı.

Oğlan deyir:

– Babacan, bu qızılları mənəim neynirəm. Mənəim Dərbənddə bəxtim gözlüyür.

Qoca deyir:

– Oğlum, yaxşı-yaxşı fikilləş.

Oğlan yenə deyir:

– Babacan, mənəim bəxtim Dərbənddədi.

Oğlan başdıyır yenə geri qayıtmağa. Gəlib görür canavar yoxdu. Deyir, qoy gözdüyüm, canavar yazıxdı. Onun da bəxtini deyim. Bir də görür ki, budu, canavar ulaya-ulaya gəlir. Oğlan canavardan qorxmur. Sinəsini irəli verir. Canavar deyir:

– Ey oğlan, xudadan mənəim də bəxtimi isdədinmi?

Oğlan deyir:

– Ey canavar, xudadan sənəim də bəxtini isdədim. Gözəgörünməz xuda dedi ki, bu gün qabağına nə çıxsa ye, sabah xuda köməyin olar.

Canavar deyir:

– Ey oğlan, sən gedəli dilimə heç nə dəyməyib, bir dovşan da tuta bilməmişəm. Mənəim bəxtim elə sənəim.

Bunu deyib canavar oğlanı ayaxlarının altına aldı. Parçalayıb yedi.

Siz gedin o yana, mənəim bu yana. Nağıl burda tamama yetdi.

BORCLU ADAM

Biri varıydı, biri yoxuydu, keçmiş zamannarda bir kişi varıydı, bu kişinin də üç oğlu varıydı.

Kişinin oğlanları gəlif həddi-buluğa çatdılar. O, oğlanlarını yanına çağırif dedi:

– Oğlanlarım, sizi səfərə göndərəjəm, hərənizə də üç yüz manat pul verəjəm. Bu pulun yüz manatını yeməyə, iki yüz manatını isə qazanc üçün verirəm. Həm dünyanı görün, həm də yaşamax üçün nə eləmək lazımdı onları öyrənin.

Qardaşlar evlərinnən çıxıf yola düşdülər. Bir xeyli gedənnən sonra məsləhət elədilər ki, hərəsi bir tərəfə getsinlər, il tamam olanda qayıd gəlsinnər.

Böyük qardaşlar getməkdə olsunnar, görək kiçik qardaş nə elədi. Kiçik qardaş az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gedif bir şəhərə çıxdı. O, axşama kimi şəhəri gəzif dolandı, nə bir xeyri oldu, nə bir ziyanı. Gördü ki, bərk acıf. Gəzə-gəzə gəlif şəhərin kənarına çıxdı. Gördü ki, burda yar-yaraşılıq bir imarət var. Bu imarət də gül-çiçəkli bir bağın içindədi. Kiçik qardaş öz-özünə fikirəşdi ki, yaxşı oldu, gedim bu imarət sahibinnən xahiş eliyim ki, məni bu gejalıyınə qonax saxlasın. Bu məqsədlə də gəlif bağın darvazasını döydü. Onu cüssəli bir kişi qarşıladi. Kiçik qardaş bu kişi ilə ədəblə salamladı, sonra dedi:

– Əmi, qalmağa yerim yoxdu, məni bu gejalıyə qonax saxlıyarsanmı?

Kişi dedi:

– Oğul, keç içəri. Allaha da qurvan, qonağına da.

Kiçik qardaş içəri keşdi.

Bir xeyli vaxt söhbət elədilər, hal-əhval tutdular, yeyif-ışıldilər. Bir az keçənnən sonra bir də gördü ki, bu kişinin evinə bir nəfər başqa adam da gəldi. Onnar bağa gedif bir meyit gətirdilər. Başdadılar bunu yorulana kimi döyməyə. Sonra aparıf onu yenə basdırdılar. Kiçik qardaşın bədəni titrəməyə baş-

dadı. Bu evə gəldiyinə peşman oldu.

Ev yiyəsi ilə o biri kişi əl-üzlərini yuyuf, gəlif oturdular. Ev yiyəsi gördü ki, qonağının halı özündə deyil, üzünü ona tutuf dedi:

– Oğul, sən belə şeylərdən narahat olma. O, bu işə layıx adamıydı.

Kiçik qardaş özünü birtəhər ələ alıf dili dolaşa-dolaşa soruşdu:

– Əmi, bu nə sirdi, siz bu ölünün başına bu oyunu niyə açırsınız?

Kişi dedi:

– Oğul, bax bu gördüyün kişi mənim yaxın dostumdu. Bərk kasıfladı, əli aşağı olduğu üçün mənə ağız aşdı. Mən ona pul verdim, az bir vaxtda o varlanıf, böyük tacir oldu. Vaxt elə gətirdi ki, mənim əlim aşağı düşdü. Qışın oğlan çağında atam vəfat elədi. Mən öz pulumu isdəməyə getdim, vermədi, hələ üstəlik atamın goruna söydü. Mən də eşitdim ki, bu ölüf, odu ki, dostumla birlikdə onu qəbirdən çıxarıf gətirdim. İndi gündə onun başına bu oyunu açıram.

Kiçik qardaş dedi:

– Əmi, mən sənnən üzr isdiyirəm, siz düz iş görmürsünüz. Əvvəla, o ölüf, onda heç bir hissiyat yoxdu ki, sizin verdiyiniz əziyyəti duya bilsin. Nə qədər pislik etmiş olsa da, hər halda insandı. Özü də bu meyit böyük bir xəstəlik törədə bilər.

Kişi gördü ki, bu oğlan çox ağıllı oğlandı, xəvər aldı:

– Bə nə eliyim?

Kiçik qardaş dedi:

– Əmi, bu ölünü iki yüz manata götürmək olarmı?

Kişi dedi:

– Olar.

Kiçik qardaş dedi:

– Mənim üç yüz manatım var, gəl ona ehsan verək, sonra yenidən “qohumumuz” ölüf deyə dəfn eliyək.

Kişi razılaşdı. Onlar iki yüz manatı xərcləyif meyiti el adətiynən dəfn elədilər.

Kiçik qardaş pulunun çoxunu xərcləmişdi. Odu ki, daha heç nə eləmədi. Bir ilin tamam olmasını gözdədi. Bir il tamam olana kimi yüz manatı xərcləyif qutardı. Qayıdıf vədə yerinə çatdı. Gördü ki, qardaşları bunu gözlüyür. Bunu görəni kimi soruşdular:

– Qardaş, bəs sən qazancın hanı?

Kiçik qardaş onnara heç bir söz demədi. Kor-peşman evlərinə qayıtdı. Axşam böyük qardaşı da, ortancıl qardaşı da evə gəldi. Onlar qazanları haqqında danışdılar. Hər qardaş üç yüz manata altı yüz manat pul qazanmışdı. Ata böyük və ortancıl qardaşlarını dinləyənnən sonra, üzünü kiçik qardaşa tutuf dedi:

– Sən nə qədər qazanıfsan?

Kiçik qardaş başına gələn əhvalatı olduğu kimi atasına danışdı. Atası dedi:

– Oğlum, heş fikir eləmə, sən bu dünyanı da, o dünyanı da satın alıfsan. Dövlətimin yarıdan çox hissəsini sənə verirəm. İndi oğlum, get bazardan bir nökrər al gətir, illik əmək haqqını yoxluyannan sonra verərik.

Oğlan dedi:

– Baş üstə.

Kiçik qardaş bazara gedəndə qavağına üzünurlu bir dərviş çıxdı. Oğlan dərvişə salam verdi, salam aldı. Dərviş nə qədər elədi ki, onu nökrər aparsın, ancax oğlan yaxın qoymadı. Dedi:

– Əmi, mən siz buyura bilmərəm.

Gedif ayrı bir nökrər tapıf gətirdi. Atasına yalannan dedi:

– Ata, qavağıma birinci bu çıxdı, gətirdim.

Atası dedi:

– Oğul, bunu sınımax lazımdı. Odu ki, bunu sənənnən birlikdə ova göndərəjəm, sən fikir ver, əvvəl ata səni mindirməsə, yol gedəndə qavağa səni salmasa, yiməy vaxtı səni göz-dəməsə, gəlif mənə deyərsən.

Oğlan dedi:

– Baş üstə.

Oğlan qula dedi:

– Qardaş, atdarı yəhərrə.

Nökrər dedi:

– Əşi, hərə öz atını yəhərrəsin də.

Oğlan dedi:

– Yaxşı, nə deyirəm.

Hərə öz atını yəhərrədi, çöldə gəzdilər, dolandılar. Oğlan iki qaratoyuq vurmuşdu, dedi:

– Qardaş, bir az odun yığ, ojax qalıyif toyuxları bişirək.

Nökrər dedi:

– Noluf, cavan oğlansan, odunu özün yığ.

Oğlan nələc qalıf odun yığdı, ojax qaladı, dedi:

– Sən bişir, mən də gəlirəm.

Nökrər quşları bişirdi, oğlan xeyli gəzif dolandı, qayıdıf gələndə gördü ki, nökrər quşları yiyif, ona ikicə dənə qanad saxlıyif. Qanaddarı da o yedi, sonra evə tərəf yola düşdülər. Oğlan nökrərin bütün hərəkətdərini atasına danışdı. Atası onu dinləyənnən sonra dedi:

– Oğul, bunnan sənə yoldaş olmaz. Bu, çox etibarsız adamdı.

Nökrərin bir günlük haqqını verif qovdular.

Atası dedi:

– Oğul, get, əvvəl qavağına kim çıxsə, onu gətir.

Oğlan dedi:

– Baş üstə.

Oğlan yenə bazara getdi. Bu dəfə də qavağına həmin dərviş çıxdı.

Dərviş dedi:

– Ay oğul, gəl mənə apar, onsuz da axırda mənə aparacaxsan.

Oğlan dedi:

– Yaxşı.
Dərvişi də götürüb atasının yanına gəldi. Atasını onu çox bəyəndi, ancax oğluna dedi:
– Oğul, bunu da sınaq etməliyəm.
Oğlan dedi:
– Ata, nə eliyək?
Atası dedi:
– Oğul, qoy bu kişi bir az bizdə qalsın.
Dedi:
– Yaxşı.
Bir müddətdən sonra atası dedi:
– Oğlum, bir ova da çıxın.
Oğlan dedi:
– Baş üstə.
Söz oğlanın ağzından çıxan kimi atları yəhərrədi, yüyənlədi. Oğlanın atını irəli çəkib üzəngini basdı. Oğlan atın belinə qalxdı.
Nökərlər oğlan bir-birindən aralı ov axtardılar. Oğlan hələ bir quş vurmamış nöker üçün vürmüşdü. Nöker dedi:
– Ağa, sən acmış olarsan, icazə ver quşları bişir.
Oğlan dedi:
– Yaxşı, bişir.
Dərviş başda quşları bişirməyə. Elə ki, yemək bişif hazır oldu, dərviş quşun qanadını, boynunu özünü yedi. Düşünü, budlarını isə oğlana yedizdirdi.
Axşam evə qayıtdılar. Kiçik qardaş dərvişin qoçaxlığından, mərdliyindən atasına danışdı. Ata oğluna dedi:
– Oğul, bunnan səfərə çıxmaq olar.
Sonra özünü dərvişə tutub dedi:
– Oğul, bu gündən sən də mənim oğlanımdan birsən. Sən oğlumun köməhcisi yox, qardaşsan. Sənin ilinə üç yüz manat pul verirəm. Oğluma səfər yoldaşı ol.
Dərviş öz razılığını bildirib dedi:

– Əmi, oğlun tam arxayın ola bilərsən.
Ata dedi:
– Onda sizə yaxşı yol.
Ata bir karvan düzətdi, oğlunu karvanla birlikdə dərvişə tapşırırdı. Kəntdən çıxan kimi dərviş dedi:
– Oğul, burada nə var, hesab elə ki, hamısı sənindir. Bunnan əlavə nə qazansax, qardaş malı kimi yarı böləyirik, razısanmı?
Oğlan dedi:
– Razıyam.
Bunnar az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, axırda gedib başqa bir şəhərə çatdılar. Bu şəhərin padşahı bunnarı yaxşı qarşıladı. Bunnar burada qalib, alış-veriş elədilər. Ancaq bir işə mat qalmışdılar. Bu şəhərdə hər kəs qara geyinmişdi. Onnar dözmüf gəlib padşahdan bunun səbəbini soruşdular. Padşah dedi:
– İndi ki, soruşdunuz, onda qulax asın. Hər şeyi sizə danışım. Mənim gözümün ağrı-qarası bircə qızım var, onu kimə verirəmsə, birinci geşə həmin oğlanı ilan vurub öldürür. Odur ki, mənim şəhərimdə olanların hamısı qara geyinib, hər şeyi də qaraya boyayırlar. Dərviş dedi:
– Padşah sağ olsun, bunun çarəsi var.
Padşah soruşdu:
– Çarəsi nədi?
Dərviş dedi:
– Padşah sağ olsun, əyər sən qızını mənim oğluma versən, mən o ilanı öldürərəm.
Padşah dedi:
– Yaxşı, razıyam.
O, çox sevindi. İlan da bu məsələni duydu. Ancaq ilan bilirdi ki, bu dərvişə bata bilməyəcək. Ona görə də geşə hamı yatandan sonra sürünə-sürünə qızın otağına girdi. Öz yumurtasını yatmış qızın ağzına qoydu ki, ordan çıxan ilan oğlanı vurub öldürsün. Ancaq bu iş dərvişə əyan oldu.

Padşah qızı oğlana verdi. Təmtərxnan yeddi gün, yeddi geję toy çaldırdı, yeyif-içdilər, kef elədilər. Yeddinci günü dərviş qarovul çəkif ilanı öldürdü. İlanın başını kəsif saxladı. Sabahısı günü onnar qəflə-qatırı yüklüyüf yola düşdülər. Həmin gölün yanına çatanda dərviş dedi:

– Karvanı saxla.

Oğlan soruşdu:

– Niyə?

Dərviş dedi:

– Oğul, öz mayanı götür, qalan qazancı yarı böl.

Oğlan əvvəlcə öz mayasını götürdü. Yerdə qalan şeyləri yarı böldü. Bircə qız qaldı. Dərviş dedi:

– Oğlan, böldünmü?

Oğlan dedi:

– Bəli, böldüm.

Dərviş dedi:

– Bəs qız qaldı, gərək onu da bölək.

Oğlan dedi:

– Əmi, onu sən apar, mən isdəmirəm.

Dərviş dedi:

– Yox, oğul, gərək yarı bölək.

Oğlan nə qədər yalvardısa, dərviş dediyinnən dönmədi.

Dərviş qızın üstünə qışqırif dedi:

– Tez aşağı düş.

Qız aşağı düşdü. Dərviş dedi:

– İndi bu saat mən səni iki şaqqa eliyəjəm. Yarı mənəm, yarı da bu oğlanın.

Qız ələcsiz qalif heç nə demədi, ölümünü gözünün altına aldı. Dərviş qılıncını qaldırif qızın üstünə qıcananda qız qorxudan qusdu. Onun ağzınnan qusuntu ilə birgə ilan yumurtası da düşdü. Dərviş tez yumurtanı götürüf, ilanın başının yanına qoyuf dedi:

– Oğul, indi bil və agah ol, mənə heç nə lazım deyil, bu

qız da, bütün bu karvandakı yüklər də, hamısı sənindi, get xoşbəxt ol.

Oğlan çönüf qıza baxdı, bir də isdədi ki, üzünü çevirif qıza baxsın, elə bu dəmdə bir də baxdı ki, dərvişdən əsər-əlamət qalmıyif. Dərviş qeyb olmuşdu.

Oğlan qızı da götürüf evə gəldi. Atası onnarı görüf çox sevindi. Yeddi gün, yeddi geję onnara toy çaldırdı. Onnar xoşbəxt gün keçirif ömür sürdülər, siz də öz muradınıza çatasınız.

BALIXÇININ NAĞILI

Biri vardı, biri yoxıydı, bir qoca kişi vardı. O, öz arvadı ilə Fərat çayının sahilində yaşıyırdı. Bunnarın övladı olmurdu. Gündə balıx tutub gətirərdi və bir qismini özdəri yeyərdi, bir qismini isə satıb çörək pulu edərdilər. Bir gün kişi gedib çaya tor atdı. Birinci dəfə tora zir-zibil düşdü. İkinci dəfə toru atdı. Tora bir ölü at cəmdəyi düşdü. Üçüncü dəfə də tor atdı. Tora bir küp düşdü. O, küpü dartıb çıxardı. Sonra bir daş götürüb küpün ağzını sındırdı. Bu zaman küpün içərisinnən qıy-qışqırıq səsdəri eşidildi. Sonra kişi əlini gözüne apardı, demə küpün ağzında əlinə qara dəyibmiş. Kişi əlini gözüne aparanda əlinnən gözüne qara dəydi. Gördü ki, hər tərəf cinnən doludur. Cinnər bunu görəndə yarısı çayın bu tərəfinə, yarısı da o tərəfinə topladı. Cinnər kişini atıb-tutmağa başladılar. Axırda kişi dedi:

– Ay qardaşdar, mənim nə günahım var, məni atıb-tutursunuz.

Cinnlər dedi:

– Sən bizi burdan xilas etmişən, sənin heç bir günahın yoxdu.

Balıxçı dedi:

– Mən sizi harda xilas etdim?

Cinnər dedi:

– Sən bizi küpün ağzını sındırmaqla xilas etdin.

Cinnərdən biri dedi:

– Biz bir zamannar Süleyman peyğəmbərin xidmətçiləri idik. Bir gün Süleyman peyğəmbər üçün bir alma gətirildilər. Həmin almanı kim yesə idi, ölməz idi. Ona görə biz həmin almanı götürüb yerinə başqa alma qoyduq. Həmin adamlar almanı Süleyman peyğəmbər üçün apardılar. Süleyman peyğəmbər gördü ki, həmin alma deyil. Süleyman peyğəmbər xəbər aldı ki, həmin alma hanı? Adamlar dedilər ki, biz almanı gətirəndə sən xidmətçilərin həmin almanı götürüb yerinə başqa alma

qoyublar. Biz də almanı götürdükdən sonra almanı kəsdik. Hər rəmiz almanın suyundan əlimizlə ağzımıza vurduq. Ona görə Süleyman peyğəmbər gördü ki, bizi öldürə bilməyəcək. Sonra bir ovsun oxudu. Bizi bir küpün içərisinə tüstü şəklində doldurdu və Fərat çayına atdı.

Cinnər bunu deyib hərəsi bir vilayətə getdi. Bir azdan sonra kişinin yanına cinnər xeyli qiymətli şeylər gətirildilər. Axırda bir qoca cin qalmışdı. O da göydə uçarkən baxdı ki, Bəsrə padşahının arvadı oturub oğlunu atıb-tutur. Arvadı bir də uşağı atanda cin qamarlayıb apardı. Cin uşağı aparıb, balıxçıya verdi və dedi:

– Bu da sən bəxşisin.

Sonra cinnər gedəndə dedilər ki, nə vaxt dara düşsən, küpün ağzını bir-birinə vur, biz onda hazır olarıx. Cinnlər bunu deyib getdilər. Sonra balıxçı uşağı və yanındakı şeyləri götürüb evə gəldi. Tez usta çağırtdırdı. Böyük bir imarət tikdirdi. İmarətin qabağında bir tərəfdən sütunun qabağında bir balıxçı tor atır və o biri tərəfdə isə küp heykəlləri vardı. Bundan sonra bunların yanında üç-dörd ev də əmələ gəldi. İndi sizə kimdən xəbər verim, Bəsrə padşahının arvadınan. Bəsrə padşahının arvadı bir dəfə həmənkə yerdə oturmuşdu. Bir də uşağı atıb-tutduğu yadına düşdü. Arvadın ürəyi getdi. Arvad ərinə dedi:

– Ay kişi, sən padşah adamsan, heç bilmədim ki, uşax necə oldu? Padşah bir rəmmal gətirdi. Rəmmal rəml atdı, dedi ki, sən uşağın sağdı, amma su qırağındadır.

Buna görə padşah rəmmalın başına bir qapaz vurdu və dedi ki, o qədər su qırağı var ki, heç olmasa yerini de. Rəmmal dedi ki, baxtuya düşən budur.

Padşah evə gəldi, dedi ki, arvad, rəmmal deyir ki, uşax su qırağındadır. Arvad, deyir ki, indi get su qırağını gəz, uşağı taparsan. Padşah deyir ki, o qədər su qırağı var ki, nə bilim hardadır. Arvad dedi ki, onda özüm gedəcəyəm. Axırda padşah ələcsiz qaldı. Bir at minib Fərat çayı boyunca bir il yol getdi.

Padşah gedəndə padşahlığı vəzirə tapşırırdı. Padşah yol getdikdən sonra bir yerə çatdı. Gördü ki, burada bir imarət var. Bu imarətin bir kərpici qızıldan, bir kərpici gümüşdəndi. İmarətin sütununun qabağında bir adam tor atır və küp şəkli də var idi. Padşah bir qarının yanına gəlib xəbər aldı. Dedi ki, bu nədi? Qarı dedi ki, əvvəl bunnar yoxsul idilər. Sonradan çaydan bir küp tapdılar. İndi küpün səbəbinə varranıblar. Padşah axşam balıxçılıqla gəldi. Gecəni onlarda qaldı. Səhər açılandan sonra yemək yeyəndə bir oğlan gəldi. Uşağın altı-yeddi yaşı olardı. Uşax gəlib balıxçıya:

– Sabahın xeyir, dədə – dedi.

Sonra arvada yaxınlaşdı:

– Ana, salam – dedi.

Padşah çox düşünüb dedi:

– Əmi, ayıb olmasın, bu uşax sizindi? balıxçı dedi ki, özümüzündü. Allah bu uşağı bizə qoca vaxtımızda verib. Padşah ordan Bəsrəyə qayıtdı. Arvad kişidən soruşdu ki, nə oldu? Kişi cavabında dedi ki, bir il gəzdim. Heş bir şey tapa bilmədim. Ancax bir yerdə şübhələndim. Fərat çayının sahilində bir imarət vardı. Orda bir balıxçı ilə bir qoca qarı yaşayır. Ancax onların bir uşağı var, mən çox şübhələndim. Arvad dedi ki, elə o uşax bizimkidi. Aradan bir qədər keçdikdən sonra, arvad dedi ki, mən gedirəm. Arvad özü ilə bir qarı və gəlin götürdü. Arvaddar həməni yerə gəlib çatdılar. Orada gedib bir ev tutdular. Bir gün arvad dedi ki, mənim uşağımın qıçında bir xal olmalıdı. Arvad dedi ki, bəs biz nə edək? Bir gün arvad dedi ki, gedəyin çayın yanına. Qarı çayın qırağında dursun. Biz də gəlinlə çayda çiməndə mən yalannan qışqırım ki, boğuluram. Mənə köməyə gəlin. Onda arvad desin ki, ay uşax, sən üzümək bilirsən, mənim qızımı xilas et. Bunnar belə də etdilər. Onnar çaya çimməyə getdilər. Qarı isə burda qaldı. Padşahın arvadı birdən qışqırdı ki, boğuluram. Qarı uşağa dedi ki, ay oğul, mənim qızımı xilas elə, amanın günüdür. Oğlan tez paltarını çıxartmadan özünü suya atdı, amma üzə çıxmıdı. Arvaddar nə qədər gəzdilər, oğlanı

tapmadılar. Qoca qarı dedi ki, yaxşısı budur ki, gəlin gedək. Uşaq sənindisə də öldü, onundusa da öldü. Padşah arvadı dedi ki, mən gedib balıxçılıqla xəbər verəcəyəm ki, uşağımız çaya düşdü. Sonralar, yenidən Bəsrəyə qayıtdılar. İndi sizə kimdən deyim, balıxçıdan. Balıxçı evə gəlib, ehsan verməyə başladı. Padşahın arvadı bir rəmmal gətirdi. Rəmmal dedi ki, sən uşağın sağdı və su dibindədi. Bunu deyəndə padşah rəmmalın başına bir qapaz vurdu. Arvad işi başa düşdü. Balıxçılıqla qayıtdı. Balıxçıya dedi ki, uşağımız suyun dibindədi və sağdı. Kişi tez küpün sınıxlarını bir-birinə sürtdü, gözünə vurdu. Cinnər o saat hazır oldular. Balıxçı dedi ki, mənim uşağım su dibindədi. Qoca cin dedi ki, sən nə bildin? Balıxçı dedi ki, Bəsrə padşahının arvadı deyir. Qoca cin dedi ki, mən uşağı həmin arvadın əlindən alıb gətirmişəm. Cinnər tez Fərat çayına getdilər, həmin yeri gəzməyə başladılar. Cinnəri biri dedi ki, mən uşağı çıxarıb bir səhraya aparmışam. Demə bu səhra Həbəşistanda imiş. Qoca cin əmr verdi ki, uşağı gətirin. Uşağı kim tez gətirsə, ona hədiyyə verəcəyəm. İki cin uçdu səhraya. Onnar uşağı gətirəndə biri dedi ki, uşağı mən aparım, o biri dedi ki, mən aparım. Beləliklə, cinlər arasında mübahisə başladı. Cinnər o qədər savaşırlar ki, axırda üz-gözlərini qan basır. Bir də baxıb görürlər ki, uşax yoxdu. Uşax suya düşür. Cinnər fikirləşirlər ki, qoca cinə nə cavab verəcəyik. Cinnər gəlib qoca cinə dedilər ki, uşağı gətirəndə suya düşdü. Cin dedi ki, biz Süleyman peyğəmbərin xidmətçisi olan zaman yoldaşlarımdan birinə acığımı tutdu. Bir ovsun oxudum, onu balığa döndərib çaya atdım. Uşağı həmin balıx udub. Tez ora gəldi. Balığı sudan götürdü, cinə döndərdi. Uşağı da götürüb gəldilər. Balıxçı padşahın arvadına dedi ki, uşağımı götür apar. Padşahın arvadı dedi ki, uşağı siz böyütmüsünüz. Sizə qalsın. Axırda qoca cin dedi ki, heş danışmayın, hamınız birlikdə gedib, padşahla birlikdə yaşayın. Padşah bunnarın qabağına qoşun və musiqi ilə adamlar göndərdi, onnar hamısı birliktə xoşbəxt yaşamağa başladılar.

YAD GƏLİN

Biri varyıdı, biri yoxıyđı. Bi paccah varyıdı. Ho da Allahından razıyđı ki, ölənnən sora taxt-tacına sahib duran tapılajıhđı. Habı padjahın bi qızı, bi ođlu varyıdı. Ođlanın adı Şahzadə, qızın adı Şahnazıyđı. Paccah ürəyində bi arzu tutmuşdu, isdiyirdi halal süd əmmiş qız tapıf ođlunu evləndirsın. Günnərin bi günü habı paccahın əcəli sona çatır, yıxılıf ölü. Amma qız atasının arzusunu həyata keçirməyə can atır. Qardaşına diyir ki:

– Kimnən xoşlanırsın, açıf söylə, toyo eliyax.

Şahzadə uzax bi ölkənin paccahının qızına meyli olduđunu bildirir. Vəzir-vəkil elçi gedif ho qızın razılıđını alır, bi ildən sora böyüh toy qurduruf gənc Şahzadəni evləndirillər.

Yad gəlinin saraya ayađı dəyən gündən paccah qızının qara günnəri başdanır. Gəlin ona göz verif, işıx vermir. Şər işlər törədir, sora da aparıf ərinin ovucuna heylə qoyur ki, bə bacın eliyif. Şahzadə əvvəl-əvvəl arvadının didihlərinə fikir vermir. Meylini atdarına salıf gününü ovda keçirir.

Yad gəlininsə fikri-zikri o olur ki, bi yolla paccahın qızını saraydan uzaxlaşdırsın. Şahnaz oturuf köynəh toxuyurdu, başını işlə qatırdı ki, xəbis gəlinin şərinnən uzax olsun. Gəlin honun yumaxlarınnan birini oğurluyuf gecə tövləyə düşür. Horda bütün atdarın ayaxlarını kəsir. Sora ipi qapının ağzına atıf yatađına qayıdır.

Səhər Şahzadə atdara baş çəkəndə hamısını qan içində can verən yerdə görür. Ağlı başınnan çıxır. Dəli kimi bağıruf ayađını qapıdan bayıra qoymax isdiyəndə ipə ilişir. Əyilif yumađı yerdən götürür. Şahzadə əmr edir ki, bütün saray əhli divana gəlsin. Soruşur ki:

– Habı dəhşətdi işi kim eliyif?

Gəlin ərinə diyir:

– Yumađın sahibi.

Şahzadə qəzəblənif xəbər alır:

– Kimindi habı yumax?

Şahnaz yerdən qanlı yumađı götüruf diyir:

– Axşamnan axdaram. Habını bura kim atıf?

Şahzadə bildirir ki, tövlədə unutmusan.

Şahnaz and-aman edir ki, gecə öz otađınnan bayıra çıxmıyıf. Vəzir, vəkil tökülüşuf qızın tərəfini saxlıyıllar. Diyirlər ki, nahaxdan günaha batarsın, bacının elə şeydə əli olmaz. Gə habı dəfə səbir elə, ho yolun yolçusu əməlinnən qalmaz. Gözdə-qulaxda olarıh, pis iş üsdə yaxalarax.

Şahzadə razılaşır.

Gəlin görür ki, habı kələyi baş tutmadı. Dilini-dodađını gəmirif quduz itə dönsə də, dinməyə cəsərət eləmir. Ürəyində düşünür ki, Allah sənnən oldu. Sorasına baxarax.

Bi il keçir. Şahzadənin bi totuş-motuş ođlu dünyaya göz açır. Gəlin görür ki, Şahnaz meylini körpəyə salıb. Heş qaravaşdara, baxıcılara imkan vermir, özü yidirir, özü içirir, uşađı duz kimi yalayır, gözünnən bi dəqiqə kənar buraxmır.

Yad qadın acıđınnan, hikkəsinnən gecə körpənin başını kəsif qanlı bıçađı aparır Şahnazın balışının altında gizdədir.

Səhər baxıcı bağıra-bađıra gəlir ki, hansı evi yıxılmışsa körpəyə qıyıf. Şahzadə tərs-tərs arvadına baxır. Çünki bi neçə dəfə hunu töhmətləndirmişdi ki:

– Öz uşađa südoo əsirgəyirsən. Elə bil sənin qarnınnan çıxmıyıf..

Hayındı da hoqqanı çıxarıf.

Arvad diyir:

– Ana öz balasını öldürməz. Qoy hər yeri arasınnar. Görəh qatilin silahı hardan çıxır.

Hərə bi yandan tökülüşuf axdarmađa başdıyırlar. Vəzir, vəkil Şahnazın otađının qapısına çatanda qız hələ şirin yuxu daydı. Əvvəl qulluxçu qadını içəri salırlar ki, xanımı xəbər dar etsin, sora hamı otađa keçir. Taxçaları, boxçaları eşif-töküllər. Yatađın üstünnən balıncı götürəndə hordakıların ürəyi yerin-

nən oynayır. Qanlı bıçağı göz dağı kimi Şahzadəyə göstərilir.

Şahnazın hələ heş nədən xəbəri yoxuydu, cəlladlar sorğusuz-sualsız qollarını buruf sürüyə-sürüyə kötüyün üstünə aparırlar. Şahzadənin fərmanını oxuyurlar: “Körpənin canına qıydığı üçün qolları kəsilib şikəst halda çöllərə atılsın”.

Şahnaz qardaşı oğlunun başına gələnə bilən kimi özünən gedir. Bi də ayılında özünü kimsəsiz düzdə al-qan içində görür. Bircə başını qaldırıf Allahdan ölüm arzulayır. Amma yaradanın verdiyi canı hunnan başqa heş kim alamaz. Qız sürünə-sürünə hündür bi yer arıyır ki, hordan özünü atıf bədəfəlih habı müsibətdən qutarsın. Baxır düzən uzandıxca uzanır, qurtarmax bilmir. Şahnazın taqəti qalmamışdı. Bi cütçüyə rast gəlir. Hundan bi tikə çörəh isdiyir ki, yeyif güc toplasın, sora gedif dərəyə çıxsın.

Cütçü xurcununnan bi lavaş götürüf Şahnaza uzadır.

Qız diyir:

– Məəm qollarım yoxdu. Özün gəl, ağzıma qoy.

Nə başınızi ağrıdım. Cütçü qızı doyunca yidirir, sora başına gələnləri soruşur. Hal-qəziyəni öyrənif qəm dəryasına baktır. Qızın huna yalvarmasına baxmayarax buraxmır, özüylə öyünə gətirir. Kişinin altı qızı varıydı. Diyir:

– Sən də olarsan yeddincisi.

Arvadı və övladdarı Şahnazı yuyundurullar, yaralarına məlhəm qoyullar, qanlı paltarlarını çıxardıf təzəsini geyindirillər.

Bi neçə aydan sora Şahnaz özünə gəlir. Cütçünün qızlarının mehribanlığı huna dərdlərini bi az da olsa unutturur.

Bi varlı tacirin yolu cütçünün həyətinin qabağınnan düşür. Şahnazı görən kimi eşq xəsdəliyinə tutulur. Tacir cütçünün yanına gəlir diyir:

– Sənin böyüh qızoo Allahın əmriylə almax isdiyirəm.

Cütçü dərinnən ah çəkir.

– Habı baş tutan məsələ dölü, bala.

Söz tacirin xətrinə dəyir.

– Mənnən artığına vericihsen?

Cütçü diyir:

– İncimə, oğlum, xətraa dəymax isdəmədim. O qız şikəstdi. Qollarını divinnən kəsiflər.

Tacir halal adamıydı. Düşünür ki, düzü-dünyanı gəzif-dolanmışam, amma könlümə yatan habı qız oluf. Şikəstdi, hər nədi, Allahın qismətidi. Cütçüyə diyir:

– İzin versəaz, o qızı alaram. Maa qavuldu.

Beləcə Şahnaz Səlim tacirin arvadı olur. Öylənmələrinin bi ili tamam olar-olmaz tacir uzun səfərə hazırşır. Ciyisi və arvadıyla halallaşıf yola düşür. Güzarı Şahzadənin şəhərinə düşür. Bi neçə gün onun sarayında qonax oluf üzü Şərqə doğru gedir.

Habı ara Şahnaz yükünü yerə qoyur, bi oğul dünyaya gətirir. Tacirin ciyisi bi namə yazıf çapara verir ki, apar oğlumu muştuluxla.

İş elə gətirir ki, çapar da Şahzadənin sarayında gecəliyir. Yiməh zamanı hunnan hardan gəlir, hara getdiyini soruşurlar. Çapar diyir:

– Səlim tacirə muştuluğa gedirəm. Ho kişi şikəst bi qızla öylənif, Allah da yaxşılığının əvəzini veritdi. Ağamın bi gözəl oğlu dünyaya gəlir. Elə baladı ki, adam isdiyir laf ürəyinin başında gəzdirsən.

Belə diyəndə Şahzadənin öz körpəsi yadına düşüf, kövrəlir. Beyqafil duruf gedir, qanlı beşiyə baş çəkir. Bacısının kəsilməş qollarını qundaxlayıf qoydurmuşdu horda. Şahzadə sinəsinə döyə-döyə həmişəki sözlərini təkrarlayır: “Allah insafo versin, ağzında südü qurumayan uşağa necə qıydın, a bacı?”

Yad gəlin başa düşür ki, baldızı ölmüyüf, özü də Səlim tacir kimi adama arvad oluf. İsdəmədi Şahzadə duyux düşüf Şahnazla görüşməh xəyalıyla yaşasın. Ona görə də söhbətin yönünü dəyişir.

Gecə çaparın xurcununnan tacirin ciyisinin məytufunu

tapıf oxuyur. Ürəyində yuva quran şeytannar yad qadının bey-nini şərlə doldurur. Ho muştulux məytufunu cırıf atır. Sora bi kağıza özü isdədihlərini yazıf əvvəlkinin yerinə qoyur...

Səhər çapar yoluna davam edif bir-iki mənzil keçir. Nə-hayət, tacir Səlimə çatıf hunnan muştulux isdiyir. Amma əksi-nə, söyüş eşidir, kötəh yeyir. Çünki məytufda yazılmışdı: “Oğul, üzün qara olsun, arvadın küçüh doğtdu”.

Səlim tacir karvanbaşını çağırıf əmr verir ki, hazırlaşsın, lap dünyanın o başına gedəcəyih. Çapara da bi cavaf məytufu verir: “Ciyi, hər nədisə, döz, dərdimi dağıdıf gəlicəm, neynə-məh barədə özüm qərar vericəm”.

Çapar Şahzadənin mülkünə yetişəndə yenə gecəyə düşür, yad gəlinin qonağı olur. Gecə Səlim tacirin yazdığı söz-lər təzədən dəyişdirilir...

Tacirin ciyisi oğlunun bi parça kağızını götürüf gəlinin yanına qaçır. Amma açıf oxuyanda gözlərinə yaş sel kimi tökülür. Arvad ora necə gəlmişdi eləcə də geri qayıdır. Bi ota-ğa çəkilif xeyli düşünür. Axı oğlu habı sözdəri yaza bilməz: “Ciyi, mən gələne qədər Şahnazı küçüyüylə birlikdə evdən qov. Onnar olan yerə bi də mənim ayağım dəymiyəcəh”.

Arvad annayammırdı, gül kimi balasına küçüh deməyə oğlunun dili necə qıyıf? Gəlin qadının başının üsdünü kəsdirif ağlamağının səbəbini soruşur. Əlacsız qalan ana oğlunun məytufunu gösdərir.

Şahnaz diyir:

– A ciyi, məəm qollarım yoxdu, aparammaram. Qoy kör-pəm habırdə qalsın.

Ana təşviş içində çırpırır:

– Qorxuram, a qızım, sora Səlim eşidif mən ölənə kimi yurduna dönməz.

– Onda körpəni bağla qoynuma, döşümü də ver ağzına.

Şahnaz habı halda xeyli yol gedir. Gəlif çay qırağına ça-tır. Ayaxları sözünə baxmır. Bi yannan da bərth ürəyi yanır.

Aclıxdan döşlərində südü quruyur. Gəlin dizdərini yerə qoyuf oturur. Əyilir ki, ağzını suya yaxınlaşdırıf bi qurtum işsin. İş elə gətirir ki, uşax qoynunnan sürüşüf çaya düşür. Şahnaz bi fəryad qoparır, bi fəryad qoparır ki, göydə uçan quşdar qanad saxlayıf hunun halına acıyıllar.

– Amandı, – diyir, – köməh edin, balamı su aparıtdı.

Habı vaxt qeybdən yel atdı bi qoca peyda olur, suya baş vuruf uşağı çıxardır, əlində üç dəfə atıf-tuttur. Sora bi əfsun oxuyur, on beş günlüh körpə dönür on beş yaşdı oğlana. Yel at-lı qoca ona diyir:

– Oğlan, adını Paşadərviş qoyuram. Ho çayın sahilində sinənisini, saçını yolmağa imkanı olmayan qadını görürsənmi? Sənin doğma ciyindi. Şeytan əməlli yad bi qadın elə alçax iş-dər törədif ki, Allahın qəzəbi tutuf. Məni imdada göndərif. Ci-yinin dözümü, dəyanəti qarşısında bütün insannar baş əyməli-dilər. Hayındı biz elə etməliyik ki, Şahnaz başına gələn müsibətləri unuda bilsin. Dur, zavallını da götürüf gedərsən, göstə-rəcəyim öyün qarısına. Horanın sakinnərinə mən diyənnəri danışarsan.

Yel atdı qoca bi əfsun da oxuyur, Şahnazın qolları yerinə gəlir. Elə bil heç kəsilməyif. Diyir:

– Şahnaz, səən öz ata yurdundan bi də qovsalar, çətinə düşüf-eləsən, habı çayın sahilinə gəl, məni ara. Di salamat qalın.

Yel atdı qoca habı sözdəri deyif bi göz qırpımında qeyb olur.

Ana-oğulu öz doğma yurddarına doğru addımlamaxda qoyax, görən tacir Səlim neynədi. Dünyanı gəzif dolaşannan sora pirani bir qocayla rastdaşdı. Honun dedihlərini diqqətlə dinlədi:

– Oğul, ürəyinnən asıllaşan daşı qoparıf atmax üçün başı-nın üsdünnən şəri qovmalısən. Sən sevginlə bi insanı həyata qaytarmışdın. Yurdundan üz döndərməhlə kiminsə daha dəhşət-di bi bəlaya düşməsinə səbəb ola biləcəyindən qorxmursanmı?

Habı sözləri eşidən tacir Səlim karvanın başını döndərif vətəninə qayıdır. Ciyisinin ağlamaxdan gözdərinin tutulduğunu görür. Arvad oğlunun boynunu qucaqlayıf diyir ki:

– Saa baxıf mən də əzazil oldum, Allah günahımı heş vaxd bağışlamayacax, bala, naməndəki sözlərə uyuf gül kimi oğlunu şikəst qadının qoynuna bağladım, çöllərə atdım. Axtarıf honları sağ tapmasan, ikimiz də cəhənnəm odunda yanacağıx.

Tacir Səfər haralara baş vurmur, amma körpəli şikəs qadını gördüm deyən olmur. Axır soraxlaşa-soraxlaşa gəlif çıxır bütün fəlakətdərin başdadığı şəhərə. Şahzadənin sarayında gecələyif axdarışı səhər davam etdirməh niyyətindəydi.

Elə həmin vaxt Paşadərviş ciyisiylə gəlif çatır malikanənin qapısına. Nökərlərə bildirirlər ki, yol yorğunuyux. Ağanıza diyin, bizə bi günlüyə sığınacax versin. Dünyada gördühlərimizdən danışıf ödəşərih.

Yad arvad iki ayağını bi başmağa diriyif diyir:

– Qovun getsinnər. Əslini-nəcabətini tanımadıgoz adamların habralarda yeri yoxdu.

Şahzadə arvadının üsdünə qışqırır ki:

– Qoy gəlsinlər, Allah qonaxlarıdı, bəlkə elə söhbətdər elədilər, dərdim yüngülləşdi.

Ana-oğulu süfrə başına aparırlar. Şahnaz görür ki, bura atasının sarayıdı. Qardaşı da oturuf başda. Amma sir-sifətinən dərd-ələm tökülür. Şahzadə onnara “xoşgəldin” deyir. Qadını bacısına çox oxşadır, əvvəl isdiyir soruşsun, baxır ki, habının hər iki qolu yerindədi, fikrinnən daşınır.

Paşadərviş dayısının xahiş edir ki, hamını məclisə dəvət eləsin. Tacir Səlim də başının adamlarıyla gəlif Şahzadənin sağında əyləşir. Paşadərviş bildirir ki, bi qəribə əhvalat söylüyəcəm. Bi şərt kəsir ki, sözüümü tamamlıyənəcən bi nəfər qalxıf divanı tərki etmiyəcək.

Şahzadə əliqılınclı əsgərlərini qapıda qoydurur və əmr edir:

– Qonağın söhbəti bitənə qədər kim yerindən tərponsə, böynunu vurun.

Paşadərviş söhbətə başlayır:

– Ey talesiz insanlar, dünyada ən ağır cinayətlərin habırda baş verdiyinnən xəbəriniz varmı? Öz el-obasının gözəl-göyçəh qızdarını bəyənəmən bi oğlan dünyanın o başınnan yad gəlinə tamah salır. Ho qadının gözəl vücudunun içi fitnə-fəsad yuvasıymış. Habı yad arvad qara qəlbindəki şərləri boşaltmağa yer tapmır. Qardaşı bacıya qarşı qaldırır. Ürəyi axar su kimi təmiz, saf bi qızı nə yollasa şərləyif ata yurdunna didərgin salmağa çalışır. Gecə atların ayağını kəsir. Ho hiyləsi baş tutmur. Onda öz körpəsini beşihdə doğrıyif, bıçağı yatmış qızın yadığının altında gizdədir. Bala itgisinnən dəhşətə gəlmiş ata qatili arayır, lakin hadisələri törədən yad gəlinin yerinə günahsız bacısının qollarını kəsdirir. Amma dünyada hər şey pisliş, şər üstündə qurulmuyuf. Bi cütçü şikəs qızı kasıf süfrəsinin başında əyləşdirir, bi tacirə huna könül verif yenidən həyata qaytarır. Sən demə, yad qadının şərindən qurtulmax o qədər də asan deyilmiş. Ho zəhər tuluğu iki dəfə çaparan apardığı muşdulux məytufunu dəyişir. Siz insannar fəlakətdərin qarşısında aciz qalırsoz. Onda işə ulu Tanrı qarışır. Habı murdar, yad qadının dəhşətdi iftiraları şikəs ananın on beş günlüh körpəsiylə çayda boğulmasına gətirib çıxardır. Amma qadir tanrının möcüzəsiylə müsibətdərə son qoyulur, ananın kəsilmiş qolları təzədən yerinə bitişir, on beş günlüh uşaq on beş il böyüdüdür ki, gəlib həqiqəti sizə çatdırsın. Bax, dayım Şahzadə, qarşındakı habı qadın sənin öz doğma bacındı. Atam tacir Səlim, gözoo aç, yaxşı-yaxşı bax, ho könül verdiyin Şahnazdı. Mənsə habı yad qadının küçüh adıyla gözdən saldığı on beş günlüh körpəyəm.

Yad gəlin ayağa qalxıf diyir:

– Yalan danışır. Ho qadın Şahnaz olammaz. Hunun kəsilmiş qolları beşihdədi.

Şahzadə əmr verir ki, beşiyi gətirsinnər. Baxır ki, bələk

açılıb, bacısının kəsilmiş qolları hordan qeyb oluf.

Şahzadəylə Tacir Səlim Şahnazın üstünə curmullar, qarşısında diz köçüllər. Hər ikisi bi ağızdan diyir:

– Günahımızı bağışda.

Sora yad gəlini bi dəli qatırın quyruğuna bağlayıf bura-xıllar. Diyirlər ki, itdər ho qancığı gəldiyi ölkəyə qədər qovullar. Horda hunun tikələrini hələ də yığıb-yığışdıra bilmillər.

Şahnaz ata evində rahat nəfəs alannan sora oğlunu arayır. Dəli qatır gözdən itən kimi Paşadərviş də yoxa çıxmışdı. Uşağın itməsi xəbəri sarayda yayılar-yayılmaz aləm dəyir bir-birinə. Şahnaz ərinə və qardaşına bildirir ki, Allah hunu balasız qoymaz. Yığışın gedəh köpühlü çayın qırağına. Oğlum horalarda olmalıdı.

Yel atlı qocayla rastdaşdığı yerə çatanda Şahnaz iki-üç aylıx bi oğlan uşağının qoz ağacının altına atıldığını görür. Özü də səsi bütün aləmi başına götürmüşdü. Cəld hunu qucağına alıf döşünü ağzına tutur, əmizdirif qarnını doydurur. Sora gətirif ərinə verir. Diyir:

– Paşadərviş oğlunla tanış ol.

Diyirlər, habı hadisədən sora heş kəs yad yerrərin qızlarıylə öylənmədilər.

ALLAH YAZANI POZMAX OLMAZ

Bismillahir rəhmanir rəhim.

Bir padşah vəzirini götürüb dünya gəzintisinə çıxdı. O, təğyiri-libasda ölkəsini payı-piyada azı üç ilə gəzib-dolanardı. Bir gün bir kəndə gəlib çıxdılar. Bir kasıbın evində qonax qaldılar. Bu kasıbın arvadı hamilə imiş. Gecənin bir vaxtında zənən yükünü yerə qoydu. Bir gözəl oğlan uşağı dünyaya gəldi.

Vəzir durub çıxdı bayıra və bir nəfərlə söhbət etməyə başladı. Sən demə, bu kişi, Həzrəti Mikayıl imiş. Vəzir dedi ki, nə əcəb bura gəlmisən?

Həzrəti Mikayıl dedi ki, bu kişinin oğlu oldu, padşahın da bu gecə qızı oldu. Allah onnarı bir-birinə yazdı.

Padşah vəzirin kiminləsə danışdığını eşidib yaxına gəldi. Vəzirdən kimlə danışdığını sordu. Vəzir gülümsəyib dedi:

– Padşah sağ olsun, bu oğlanı Allah bu gecə sənün dünyaya gələn qızına yazdı.

Padşah dedi:

– Allah ona yazıbsa, mən onu pozaram.

Haqq yazanı pozmaq olmaz. Darıxan adama tədbir yoxdur. Padşah çoxlu pul verib həmin uşağı ata-anasınnan alır. Aparıb atdı meşəyə ki, görüm Allah bunu necə yazıb.

Bir ceyran Allah tərəfinnən peyda oldu. Bu ceyran hər gün bu körpəni öz südü ilə əmizdirir.

Bir gün bir ovçu tufəngini götürüb meşəyə ova çıxdı. Bir ceyran gördü. Ceyran ovçunu görə kimisi qaşdı. Ovçu onun qaşdığı yerə gəlib, bir körpə uşaq gördü. Uşağı evə gətirib arvadına dedi:

– Bu uşağı meşədən tapmışam. Arvad, aş yaxanı.

Arvad uşağı saldı döşünə, haqq tərəfinnən döşünə süd gəldi. Həzrəti-Cəbrayıl uşağın adını Məhəmməd Muxtar qoyub qeyb oldu. Uşaq böyüyüb 20 yaşına gəldi. Çox qabiliyyətli, ağıllı, gözəl bir oğlan oldu. Bir gün padşah vəziri ilə

dünya gərdisinə çıxdı. Bir yeməkxanada çörək yeyən zaman Cəbrayıl kətçi libasında oraya gəldi. Onlarla bir yerdə oturdu. Sonra padşaha xörək paylayan oğlanı göstərib soruşdu:

– Şah sağ olsun, bu xörək paylayan oğlanı görürsənmi? Bax bu həmənlə oğlandır ki, sən onu meşəyə atmışdın.

Padşah qəzəblənib kağız yazdı və həmin oğlanı çağıraraq kağızı ona verdi və dedi:

– Oğlan, bu kağızı apar ver Qara Vəzirə.

Kağıza yazmışdı ki, çatan kimi bu oğlanı qətlə yetirərsən. Uşax gəlib sarayın güllü bağçasına çıxdı. Yorğun olduğundan bir ağacın kölgəsində uzandı və bərk yuxuya getdi. Həmin gün padşahın qızı qırx incəbelli qızla güllü bağa gəzməyə çıxmışdılar. Gəlib oğlan yatan ağacın altına çıxdılar. Padşah qızı baxıb gördü ki, oğlanın əlində məktub var. Açıb oxuyanda bildi ki, atasının xəttidir. Özü də bu gözəl oğlanın ölümünə fitva verib. Tez məktubu cırıb, başqa bir kağıza yazdı ki, Qara Vəzir, bu oğlan saraya çatan kimi filan otağı bu oğlana bağışla və qızımı da ona ver.

Qara Vəzir əmri yerinə yetirdi. Qızla oğlan evləndilər.

İl tamam oldu. Padşah vəzirə ölkəni gəzməyə davam etdilər. Bu ərəfədə oğlanla qızın bir uşağı oldu. Bir neçə vaxtdan sonra padşah səyahətdən qayıdıb gəlir. Hamı onun pişvazına çıxır.

Vəzir padşaha baxıb gülümsədi. Padşah soruşdu:

– Vəzir niyə gülürsən?

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, bu oğlan həmənlə meşəyə atdırdığın oğlandı. Bu qız da sənə qızındı, bu uşax da sənə nəvəndi.

Padşah döyüdü başına, ağladı. Padşah çox peşman idi. Başa düşdü ki, haqqın yazısına pozu yoxdur. Nəvəsini qucağına aldı.

DƏRVIŞİN NAĞILI

Bir qoja kişi olur, bunun heş bir züryəti olmur. Allah-taala tərəfindən bir dərviş peydah olur. Dərviş gəlir binnara qonağ olur. Dərviş baxıf görür ki, binnarın heş bir uşağı yoxdu. Deyir ki, bəs sizin uşağınız niyə yoxdu?

Deyir ki, yoxdu da, olmuyuf indiyətən.

Deyir:

– Mən sizə uşax verərəm, bı şərtən ki, uşağın birin verərsiz maa.

Deyir:

– Lap yaxşı.

Gətirir dərviş cibinnən bir alma çıxardır kəsir, yarısını verir kişiyə, yarısını da kişinin arvadına. Elə olur ki, dokquz ay, dokquz gün, dokquz dəyqası tamam olanda bulların bir cüt oğlu olur. Oğlanın biri adın qoyullar Səməd, biri adın qoyullar Əhməd. Bullar böyüyürlər. Dərviş də çıxıf gedir. Aradan bir neçə il keçənnən sora artıx bullar böyüyüflər, məhtəfə gedillər, səkkizinci-dokquzuncu sınıfta oxuyullar. Bir gün görüllər ki, kəndin qabağınnan bir adam gəlir, həmənlə dərviş. Dərviş gəlir, bilların əvlərinə yaxınlaşanda bı kişi gətirir bı uşaxların ikisin də salır təndir quyusuna. Təndir quyusuun ağzına da bir daş yıxır ki, guya bizim uşaxlarımız olmuyuf. Dərviş gəlir soruşanda deyir ki, bəs heş bizim uşaxlarımız olmuyuf. Dərviş bulların adını çağırır ki, Əhməd, Səməd, hardasan? Uşaxlar tez quyudan cavab verir ki, ata, biz bırdayıx, bizi salıblar bıra, gəl bizi çıxart. Bilları quyudan çıxardır. Çıxardannan sora deyir ki, hansınız mənənlə gedərsiz? Əhməd deyir ki, mən gedərəm. Həə, bir az çörəhdən, sudan hazırrıyıllar da. Bı uşaxların atası da məhətdəl qalır bu işə. Ona görə də dərviş rədd eliyəmmir. Çünki əvvəldən şərtdəri varıdı. Dərviş uşağın birin götürüp çıxıf gedir. Aparır bir meşəlihdə, bir çəmənlidə qırx otaxlı qalaça varmış, qoyur ora.

Dərvişin peşəsi bıymış ki, gedip avlıyarmış, quşduyarmış, gətirərmiş, bir yerdə yeyərmişdər. Həmməşə də gələndə bı uşağın üzünən-gözünən öpərmiş, əl-ayağın yuyuf yerini rahat eliyərmiş. Bir günnəri bı uşax öz-özünə fikirreşir ki, bırdə heş insan adında şey yoxdu. Bı nətəər olar axı, bı mənı gətirə bıra? Ta artıx böyüh uşağıymış, hər şeyi başa düşürmüş. Öz-özünə fikirreşir, durur bı qalaçanı gəzməyə. Hərrənir, görür, bir quyu var, ordan insan hənirtisi gəlir. Həə...

Deyir:

– Kimsən?

Deyir:

– Mən filankəsəm, adım da İsadı. Atam boynumu qılınjan vırıp, gətirip salıp bıra. Əgər mənı bırdan çıxartsan, mən saa yaxşı köməh eliyərəm. Bı da deyir ki, mən atamnan icazəsiz səni çıxarda bilmərəm. Deyir ki, mənım boynum kəsilib, bir azca qalıp ki, boynum qırıla düşə yerə. Getginən filan şkafta filan dərman var, o dərmanı gətirsən, mən o dərmanı boğazıma sürtsəm, dirilərəm, saa köməh eliyərəm.

Deyir:

– Bəs nətəər eliyim?

Deyir:

– Səən atan icazə vermiyəjəh, sən axşam bikef ol, axşam bikef olannan sora bəlkə o icazə verə.

Bı da o formu həylə axşam bikef olur. Gəlir yolağada oturur, atası gəlir, görür uşax bikefdi.

Deyir:

– Niyə bikefsən?

Deyir ki, bəs bırdə heş bir adam, heş bir insan yoxdu, mənı təkjə qoymusan bırdə, qaralım gəlmir. Maa gərəh bir yoldaş tapasan.

Deyir:

– Bıra, nə bilim, hansı ölkənin hansı yeridi, saa yoldaş tapıb verə bilmərəm.

Deyir ki, onda icazə ver, mən özüm tapım.

Deyir:

– Hə, icazə verdim. Gedir həməən şkaftan dərmanı tapıp, aparıp atır quyuya, oğlan dərmanı sürtür boğazına, quyudan çıxır. Quyudan çıxannan sora bı heş bir fərq qoymur bı uşaxlara. Həmməşə gedip avlıyıp-quşduyup gətirərmiş, bullar ikisi də yeyip-içip ömür keçirdərmişdər.

Bir günnəri də İsa bına deyir ki, qardaş, bilirsən nə var?

Deyir:

– Nədi?

Deyir:

– Əgər atamız bizi oğul gözündə görürsə, niyə bı qırx otağın həçərini vermir bizə, bir gəzip görax bı otaxlarda nə var?

Deyir:

– Bəs nətəər eliyax?

Deyir:

– Bir ayrı çarəsi yoxdu, axşam bikef olax, bəlkə həçəri onnan ala biləh.

Axşam bir tərəfində əlih, bir tərəfində maral həməən dərviş gəlir. Gəlir görür uşaxlar bikefdi.

Deyir:

– Niyə bikefsiz?

Əhməd deyir ki, əgər sən bizi oğul gözündə görürsənsə, niyə bı qırx otağın həçərini bizə vermirsən? Bı da bı qırx otağın həçərini topuynan çıxardır verir.

Deyir:

– O nə şeydi ki? Siz bikef olmuyun onnan ötürü. Gedin gəzin. Bınnar da gedip gündə bir otağı gəzirmişdər. Bərri-bəzəhli otaxlarıymış da. Bir günnəri də o quyudan çıxan həçərrəri sayır, görür otuz dokuz həçərdi, qırxıncı otağın həçəri yoxdu.

Deyir:

– Qardaş, bilirsən nə var?

Deyir:

– Nədi?
Deyir:
– Görürsən, atamız bı otuz dokquz otağın həçərini verdi bizə, qırxıncı otağın həçərin vermədi.
Dedi:
– Bəs nətəər eliyax.
Dedi:
– Bikef olax. Axşam bikef olax, bəlkə həçəri verə.
Bəli, bınnar axşam genə bikef oldular, biri yolağanın ağzında uzandı, biri bir yanda bikef oturdu. Axşam dərviş gəlip gördü bınnar genə bikefdilər.
Dedi:
– Niyə bikefsiz?
Genə Əhməd dedi:
– Əgər sən bizi oğul gözündə görürsənsə, niyə bəs bı otuz dokquz otağın həçərini verdin, qırxıncı otağın həçərin vermədin?
Dərviş çıxardır qırxıncı otağın həçərini verir. Verəndə deyir ki, siz nahax yerə qırxıncı otağın həçərin mənənə aldız.
Bınnar geje səhərətən yatmıllar ki, bırda nə mərxalı iş var ki, dərviş belə deyir? Səhər dərviş gedənnən sora durdular, otaxları bir-bir aç-aça getdilər, çıxdılar qırxıncı otağa.
Rəvayətə görə, qış ayıymış, ancax görüllər bırada yaz təzə açılıf, bülbüllər cəh-cəh vırır, nə bilim, güllər elə açılıp, elə bilginən bahar ayıdı. Baxıp görüllər bırda böyüh bir havız var, havızın içində su var. Ama bir kadın şaxı düşüp bıra. Əynə-bəynə baxıllar, görüllər ki, bir kadının şikili vırılıp göyə. O qəddərənə gözəldi ki, heş deməzsiz. Bı kadının şikilin görən kimi bı Əhməd yıxılıp özünən gedir. Bir könlədən min könlə vırılır bı kadına. O biri qardaşı bının yaxasına, boynuna su vırır, sürüyüp gətirir əvə, ölü halda yıxır taxdın üsdünə. Axşam dərviş gəlir, görür uşaxlar heş bının qavağına çıxmadı. Baxıf görür ki, oğlannardan biri taxtın üsdündə özünən gedip.

Deyir:
– Mən dedim ki, dözmüeyessiz? Nəyçün mənənə həçəri aldız?
Belə olannan sora Əhməd ayılır, deyir:
– İsdiyir nolur olsun, gərəh mən həməhə kadını tapım.
Dərviş deyir ki, mən dəmir çarix geyip, əlimə dəmir hasa alıp dünyanın hər yerini gəzmişəm, tapa bilməmişəm. Mən isdiyirdim o qızı alım özümə, heş üzünü də görməmişəm, ancax şikilini əldə eləmişəm.
Əhməd deyir:
– Onda dur ayınnan-oyunna, bizə nə vereysənsə ver, biz düşax yola.
Durdular, ayınnan-oyunna, çərəhdən-yeməhdən, qızıldan, nə lazımdısa götdülər, iki qardaş qoşuldu bir-birərinə, başdadılar bütün dünyanı gəzip bı şikilin yiyəsin axtarmağa. Çox gəzənnən sora gəldilər çıxdılar bir şəhərə. Bir qarıdan soruşdular ki, belə bir Dünya Gözəlinin yerini bilmirsən (şikildəki qızın adı Dünya Gözəliydi).
Dedi:
– Hə, bala, o bizim şəhərdədi, filan padşahın bağında olur. Ora heş kim gedip gəlməz. Orda o qız yeyib-içib, qırx incəbel qıznan gəzir.
Bullar yatıp rahatdanannan sora səhər tezdən durup geyindilər. Bı quyudan çıxan oğlan möhkəm tar çalıp oxuyanıymış. Bı quyudan çıxan oğlan ışıxlanmamış durup gedir, çəpərin bir gizdin yerinnən özünü salır bağa, başdıyır çalmağa-oxumağa. Nətəər oxuyursa, baxçada nəqədər gül-bülbül varsa hamısı cəh-cəh vırır bı oğlanın səsinə. O xətər məlahətədi, o xətər yaxşı oxuyur ku, baxçada nə varıymışsa, hamısı qoşuluf ona oxuyur. Bir kənz aftafanı götürür ki, su aparsın xanımın əl-üzünü yumax üçün. Nətəər ağzı əyilirsə, bının oxumağına, elə aftafanın götü düşür havızın içinə, ama içinə su dolmur. Qaçır gedir xanımın yanına. Xanım deyir ki, bəs suyu töhginən, əlimi yuyum. Görür

su yoxdu. Deyir ki, aaz, bəs su hanı?

Deyir:

– Xanım, mən gördüyümü sən görsəydin heş aftafanı bıra gətirip çıxartmazdın, nə yaxşı hələ mən gəlib çıxmışam.

Deyir:

– Gedax, görüm.

Bınnar gəlmaxda, oğlan da tarı yığışdırır, çıxıp gedir qarının evinə. Gəlip görüllər ki, bəs, oğlan yoxdu. Sabah genə oğlan həməən yerdə çalıp-oxuyur. Genə bir kəniz gəlip su götürəndə oğlanın oxumağına okqədər ağzı əyilir ki, aftafa da yadınnan çıxıp qalır bırdə. Xanım soruşur ku, aaz, bəs su hanı?

Deyir:

– Xanım, mən gördüyümü sən görsəydin, heş özün gəlip çıxmazdın.

Genə durup gedillər, görüllər ki, oğlan yoxdu. Xanım bu işə qalır məətdəl. O biri gün xanım işıxlanmamışdan durur gəlir bağa. Bağı gəzəndə görür, bir oğlan oxuyur, okqədər gözəldi ki, heş olmuyan kimi. Bir könüldən min könlə bı oğlana vırılır. Bı oğlana deer ki, mən atamnan ijazə alım, sən hər geje gəlginən bizə konsert ver daa, oxuginən qızdarnan, qırx qıznan. Deyir ki, lap yaxşı. Sora boynunun dalın yalannan qaşıyır ki, yolunnan qalsam da, gələrəm. Halbuki, dərđi budu elə.

Oğlan gəlir, çalıp-çağırır, oxuyur, gedəndə deyir:

–Xanım, icazə versən, mənim bir çəmadanı var. O çəmadanda mənim sınaş şeylərim var, nə bilim, saza ayid, tara ayid, qarının da nadinc uşaxları var, sındırıp eyliyər, o çəmadanı gətirim, qoyum bırdə. Havax ki, sən məni bıraxdın, gedəndə çəmadanı da apararam.

Xanım icazə verir. Bı gedir Əhmədin boyunda bir çəmadan düzəltđir. Çəmadana içəridən açılan-bağlanan ilgəh qoydurur. Yühlüyür xanımın yatax otağına. Çalıp-çağırır, oxuyur, durup gedəndə deer:

–Xanım, can sənin, can çəmadan amanatı!

Durur, çıxır gedir. O gedənnən sora oğlan geje yarısı ilgəyi açıp çəmadannan çıxır. Görür ki, xanım taxtda yatıp. Bir əlini qoyur taxdın sağ tərəfinə, bir əlini də qoyur taxdın sol tərəfinə, əyilir qızın sağ üzünən öpür. Genə qayıdıf girir çəmadana. Səhər xanım durur, əl-əyağını yuyur, keçir güzgünün qabağına. Görür ki, üzünə bir xal düşüp. Tez çağırır qul-qarabaşı. Deer ki, nəyə görə, bı otağa adam buraxıbsız? Qul-qarabaş and-aman eyliyir. Hamı dəyir bir-birinə ki, nə adam-zad? Heş kim boyun olmur. Deyillər adam-zad olmuyup bırdə.

Nə isə, geje düşür, genə oğlan gəlip çalıp-çağırır. Gedəndə genə xanıma deer:

–Can sənin, can çəmadan amanatı.

Oğlan gedənnən sora genə Əhməd gejeyarı çəmadannan çıxır, gəlir bı səfər də qızın sol üzünən öpür. Genə girir çəmadana. Xanım səhər durup görür kü, bı səfər sol üzündə nişana var. Ona görə hirsdənir, deyir ki, ayrı çarəsi yoxdu, nə bəla varsa, bı çəmadandadı. Xanımın bir yaxın kənizi vardı, ona deer ki, sən bı sirri heş kimə aşma, gərəh geje pusax, görax bı nə əməldi.

Xanım gətirir çeçələ barmağını yarar, için doldurur duznan, cunaynan sarıyır ki, bınnın yuxusu gəlməsin. Gejeyarı görür ki, çəmadan açıldı, içinnən bir oğlan çıxdı, xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Bı, o birisi oğlannan da gözəldi. Oğlan əlini qoyur genə taxdın bir o tərəfinnən, bir bı tərəfinnən, qızın iki döşünün arasına əyilir. Əyiləndə qız tez əl atır oğlanın yaxasınnan tutur. Oğlan tez xəncəri çıxardır, qoyur qızın ürəyinin başına, deer:

– Səsin çıxdı, bırdən basacem o tərəfdən çıxsın. Ta onsuz da mənim qaçan yolum yoxdu.

Qız deyir ki, ta qorxma, ta o şeylərdən addıyıp. Sən mənim sən, mən sənin. Otur, söhbət eliyax.

Oturullar, söhbət eliyillər. Söhbət o yerdən gedir ki, bı oğlan nətəər eləsin ki, qızı bırdən çıxarsın. Çox götür-qoydan

sora bı oğlan qıza deer ki, bilirsən nə var?

Deer :

– Nədi?

Deer ki, bir pılan cızarıx da. Artıx işıxlanmax üzrədi.

Genə oğlan durup girir çəmadana. Səhər açılır, axşam olur. Genə İsa qarının evinnən gəlir. Başdıyıllar çalıp-çağıрмаğa. Durup gedəndə deer:

– Xanım, can sənin, can çəmadan amanatı.

Xanım der:

– Kəs köpəyoğlu, otur aşağı.

Oğlan o sahat başa düşür ki, bırda nə isə bir hadisə baş verip. Səssiz oturur. Xanım pütün qul-qaravaşdarı yola salan-nan sora Əhmədi də çəmədannen çıxardır, oturullar üçü bir yerdə söhbət eliyillər. Söhbət onnan gedir ki, nejə eləsinnər ki, qızı bırdan çıxartsınnar. İsa deer ki, bının təhərini mən bilirəm. Misir patşahı elçi göndərip ki, ona gedəsən. Sən də razılıx verməmişən. İndi sən razılıx verginən ki, sən Misir patşahına gedirsən ərə. Səni gəlsinnər dəm-dəsgahnan, toynan-filannan aparsınnar. Elə ki qəbirstanlıxdan keşdin, əli qavzuyarsan, köş dayanar, deyərsən: “Ay camahat, Allah ölənnəriizə irəhmət eləsin, mənim irəhmətdih anam vəsiyyəət eliyip ki, qızım ərə gedəndə gəlip məni ziyarət eləsin”. Mən sənin anaan gümbəzində olajem. Sən gələrsən ora, gümbəzin içinə, sən paltarı çıxardıb verərsən maa, mən paltarımı çıxardıp verərəm sana. Mən gəlin adında gedərəm sənin nişanlınnan, sən qalarsan gümbəzdə. Mənim qardaşım da o qoşunun içinə olajeh. Sora qardaşım gələr gümbəzə, siz ikiiz gedərsiz qarının evinə. Ordan əyənə mənim başıma nə iş gələjeh, o sorakı işdi, orda məni gözdüyərsiz.

Bı şəkildə razılaşıllar. Səhər tezdənnən qız atasına xəbər göndərir ki, mən artıx həddi-buluğa çatmışam, vaxtım keçir, qojalırım, indi Misir patşahına gedirəm.

Xəbər getdi Misir patşahına. Dəm-dəsgahnan Misir pat-

şahının oğlu gəldi. Qırx gün, qırx geje toy vırdılar, qıznan ot-dular arabıya, yola düşdülər. Getdilər, qəbristannıxdan keçəndə qız əlini qovuzdadı, kəjavə pütün dayandı, pütün qoşun dayandı. Gəldilər, qız durdu əyağa, dedi ki, ay camahat, Allah hamızın ölənnərinə irəhmət eləsin, irəhmətdih anam öləndə vəsiyyəət eliyip ki, qızım, ərə gedəndə gəlip bırda məni ziyarət eliyərsən. İndi siz məni bırda gözdüyün, mən keçim anamı ziyarət eliyim.

Hamı dedi:

– Afərin, halal olsun saa ki, sən anaan vəsiyyəətin yerinə yetirirsən.

Qız sallana-sallana gəldi, getdi, girdi gümbəzə. Gümbəz-də oğlan hazırıdı, o sahat paltarın çıxartdı, verdi bına. Bı da paltarın çıxartdı verdi ona. Vallahi ki, bı Dünya Gözəli bir geyinmişdisə, bı min geyindi, min sallandı. Sallana-sallana dihdabannan gəldi otdu kəjavədə. Yola düşdülər. Gəldilər çatdılar öz məkannarına. Orda da qırx gün, qırx geje genə toy vırıldı. Bı qaldı bırda. Bını aparanda apardılar saldılar oğlanın bajısının yanına. Bir üç-dört gün qalannan sora qaydadı ki, gəlin getməliidi, əriynən yatmalıdı, filan-bəşməkan. Bırda təzə gəlin dedi ki, bajı, bilirsən nə var? Allah ölənnərəə irəhmət eləsin, mənim irəhmətdih anam vəsiyyəət eliyip ki, qızım, ərə gedəndə on gün ərinnən yatma, ərinə yaxın getmə. Onnan sora sən ərinnən yatsan, həmişə oğlun olaceh.

Dedi:

–Allah səən anaa irəhmət eləsin, çox ağıllı fikirdi.

Xəbər yayıldı oğlana da, oğlanın atasına da ki, belə.... Hələ on gün icazə yoxdu.

Bınnar bir-iki gün bir yerdə yaşıyandan sora, bir günnəri dedi ki, bajı, bilirsən nə var?

Dedi:

–Nədi?

Dedi:

–Allah ölənnərə irəhmət eləsin, irəhmətdih anam vəsiyyəti eliyərdi ki, iki möhübbətdi qız bir yerdə olsa, onların sirri-söhbəti, mehribançılığı ürəhdən olsa, bir toyuğu qızardıp göydən assalar, hansı əyağın vırıp toyuğu yerə yendirsə, o dönüb olar oğlan.

Dedi:

–Bajı, binnan hasat nə var?

O sahat əmir verdilər, bir dənə toyux qavrıldı, gətdilər asdılar göydən.

Toyuğu asdılar, oğlan qız paltarındaydı, tullandı, əyağın vırdı, toyuğu saldı. Bəyin bajısı soruşdu ki, nooldu, oğlan oldun?

Dedi:

–Bajı, ta mən oğlanam.

Binnar ikisi bırdə alırdılar, verişdilər. İndi bı işin üsdü açılmamax üçün bırdən qaşmax lazımdı. Pılan cızdılar ki, nə təhər eliyəh, bırdən qaçax? Gejənin birində pütün qızıldan-gümüşdən yığdılar, dəm-dəsgah hazırladılar. Bağladılar iki ata. Atdara minip tərpendilər. Gəldilər qarının əvinnən Əhmədnən qızı götdülər. Düşdülər yola, gəldilər bir göy çəmənində uzandılar. Çox fikirşənnən sora hamı yatdı, bı quyudan çıxan yatmadı, gözünə yuxu getmədi. Baxdı gördü kü, iki göyərçin gəlip ağaca qondu. Biri o birinə dedi ki, ay bajı, ay bajı, bilir-sən nə var? O, Dünya Gözəlidi. Dərviş min pəsdahnan isdədi ki, aparsın özünə arvad eləsin, əmələ gəlmədi. İndi də bı yolnan bını aparır. Aparıp binnarı öldürəcəh. Bir quş var, bırajəh, bir qoçu var, buraxajəh, bıları zəhərriyip öldürəjəh.

Oğlan göyərçinnərin dilin bilirdi. Onnarın dedihlərini başa düşdü, yadında saxladı.

Durullar, atdarı minillər, gəllilər. Quyudan çıxan baxır görür ki, bının qardaşı çox bikefdi, deyir:

–Niyə bikefsən?

Deyir:

–Bikef dəyiləm.

Bir dağı aşanda görüllər ki, bir qızılquş qalxdı. Qızılquşun da ayağına dərviş zəhər sürtmüşmüş kü, gedip qona oğlanın başına, zəhərriyip öldürə. Quş qonmax isdiyəndə oğlan quşu vırdı. Əhməd soruşdu ku, qardaş, sən mənim dədəmin quşun niyə vırdın? Deyif ki, belə lazımdı.

Bir az gedənnən sora qoçu bıraxır. Dərviş qoçu da zəhər-rəmişmiş ki, oğlanı zəhərriyip öldürsün. Oğlan tez qoçu öldürür. Axırı gəlip çatıllar imarata. İmarata çatan kimi İsa dərvişin başın o saat kəsir. Deyir ki, bu işin sahibı sənsən. Kəsənnən sora Əhməd əyağın diriyir ki, gərəh bu sirdən mənı agah eliyəsən. Sən bının başın niyə kəsdin? Qızılquşu niyə vırdın? Qoçu niyə öldürdün? İsa deyir ki, qardaş, mən bını saa nağıl eləsəm, axırda mən öləcəm. Gəl bu sirri mənənnən soruşma. Əhməd əyağın diriyir. Axırda İsa məcbur olur, sirri başdıyır aşmağa. Deyir:

– Quşu ona görə vırdım ki, atan o quşun əyağın zəhərrəmişdi ki, səni öldürsün. Məni də elə eləmişdi.

Bını deyir, İsa dizətən olur daş. Əhməd görür, İsa oldu dizətən daş, deyir:

–Ta demə dalını.

Deyir:

–Yox, deyəcəm hamısını. Qoçu da ona görə vırdım ki, o da səni zəhərriyip öldürəcəydi.

Bını deyən kimi İsa olur qurşağatan daş. Əhməd görür, İsa oldu qurşağatan daş. Yalvarır ki, ta dalını demə.

Deyir:

–Yox, deyəcəm. Dərvişin də başını ona görə kəsdim ki, kəsməseydim, sənin başını kəsəjeydi.

Deyip qurtarandan sora İsa bütöv olur sal daş, yıxılır yerə. Binnar ağlaşllar, başdarına-gözdarına döyüllər ki, bəs neyliyəh? Əhməd öz-özünə deyir ki, bı işdərin hamısını eliyən İsadı. Mən nə bilirdim ki, nə nədi, nətəeridi? Ona görə də gərəh mən ömrümün axırınatan çalışam, bı daşın dərmanını

tapam ki, onu dirildəm. Əhməd dəmir çarix geyip, dəmir hasa götürür, düşür bütün dünyaya, gəzir yenişə-yoxuşa, axır əmələ gəlmir. Bir gün gəlip çıxır bir qalaçıya. Görür ki, pütün adamların hamısını bağlayırlar, qabağına alma töküblər, adamlar alma yeyir. O dedi: “Bıra nəə gəlmisən?” Bı dedi: “Bıra nəə gəlmisən?” Əhməd dedi ki, noolub? Dedilər ki, bəs bırda bir dev var, boyu bir qarışdı, səkqəli iki qarış, çatan kimi adamı tutur, səkqəlinnən bir tüh çəkir, əl-əyağın bağliyır, qabağına alma tökür. Qırx gün sayır, kökəlnən sora bir-bir yeyir. İndi sən də bizim kimi eliyəjeh. Əyər çatan kimi sən onun səkqəlinnən tutdun, tutdun, tutmadın, səə də bizim kimi eliyəjeh.

Aradan bir az keçənnən sora göy gurulduyur, şimşəh çaxır, div nərhenənnən gəlir, gələn kimi tutur Əhmədin əl-əyağın bağliyır, başına bir kəmsih salır, bağliyır bir yerə, deyir ki, dur bırda, qırx günən sora vaxdın tamamdı. Bir ayrısını yeyir, çıxır gedir.

Əhmədin bir qardaşı qalmışdı əvdə, Səməd. Əhmədi dərviş aparanda o, nənəsinnən çörəhdən, ayınnan-oyunnan alıp düşür yola. Nağıl dili yüyrəh olar. Bir neçə günən sora gəlip çıxır İsa daş olan yerə. Görür ki, iki qız var bırda. Oturup söhbət eliyillər. Oğlannan soruşur ki, kimsən, nəçisən, hara gedirsən? Sora durup gedillər yatmağa. Səməd görür ki, bı qızın biri getdi yatdı daşın yanında, o biri də bir ayrı yerdə təh yatdı. Səməd öz-özlüyündə fikirəşir ki, bı nə olan işdi, bı nə sirdi? Səhər açılarda soruşur ki, bı işdən məni agah eliyin. Səməd qardaşına o qədər oxşuyurmuş ki, bı qızdarın qanı qaynıyır, ona deyillər ki, bəs, hal-nağıl belədi. İndi Əhməd neçə vaxdı gedip daşın dərmanını tapmağa, gəlip çıxmayıp.

Səməd qızdarnan halallaşır düşür yola. Gəlip çıxır qalaçıya. Gəlip görür ki, qardaşın da bağliyırlar, adamlar da bağliydı. Bına da nağıl eliyillər ki, belə-belə. Səkqəli iki qarış, özü bir qarış gələjeh, səkqəlinnən tutmasan, əmələ gəlməz. Göy gurulduyur, şimşəh çaxır, dev gəlir. Bı, qoçax tərənir, devin

səkqəlinnən tutur, başın kəsir. Kəsənnən sora bı qalaça bütöv zür-zürüşə gəlir. Səməd çıxır yuxarı, axdarır, görür ki, bir gözəl qız var bırda, dev haradansa gətirip. Bı qız deyir ki, bəs məni də apar, məni qoyma bırda. Oğlan deyir:

– Bırda bir daş var, onu gərəh dirildəsən.

Qız razı olur.

Deyir:

– Onun dərmanı mənədi, mən onu dirildərəm.

Deyir:

– Əgər sən onu diriltsən, səni alıp özümə arvat eliyərəm.

Qız da götürüp gəllilər həmin imarata, başdıyıllar bırda yaşamağa. Bı qıza hər gün deyillər ki, daşı dirilt. Deyir:

– Yox, vaxdı var.

Dokquz ay, dokquz gün, dokquz saat, dokquz dəqiqə, dokquz saniyə keçənnən sora Əhmədin Dünya Gözəlinnən bir oğlu olur. Uşağ olan kimi, qalaçadan gələn qız əyağın diriyir ki, uşağın başın kəsin daşın üstündə. Həm uşağın dədəsiin əli əsir, həm də nənəsinin əli əsir uşağın başın kəsmağa. Genə nənəsi özü zahı-zahı götürür öz balasını başını daşın üstündə kəsir. Qan tökülən kimi daş ayılır, oğlan dirilir.

AGILLI GƏLİN

Biri vardı, biri yoxuydu, keçmiş zamannarda bir padşah vardı. Bunun da gözünün ağı-qarası bir oğlu vardı.

Şahzadə pəhləvan kimi qəddi-qamətli, yaraşxılı bir oğlan idi, ancax bir az ağıldan yüngül idi. Onun heş kimnən danışığı tutmurdu, ağına gələni danışırdı, ağı kəsəni də eliyirdi. Bu şahzadə ağıldankəm idi. Oğlunun belə olması yazıx padşahı dərdə salmışdı, bu haxda gecə-gündüz düşünürdü.

Artıx şahzadənin öylənməh vaxtı gəlif çatmışdı. Padşah uzun fikirdən, dağı arana, aranı dağa köçürdühdən sora, bilici adamlarla, vəzir-vəkilnən məsləhətləşənnən sora belə fikrə gəldi ki, oğlu üçün ağıllı, kamallı bir qız alsın. Oğluna elə qız alsın ki, bu qız həm ağılsız şahzadəni dolandıra bilsin, həm də o dünyadan köçənnən sora ölkəni idarə eliyə bilsin.

Padşah çox götür-qoy elədi, vəzirin-vəkilin, saray adamlarının qızdarını bir-bir nəzərdən keçirdi, ancax münasib bir qız tapa bilmədi, çünki onların biri yelbeyin idi, biri lovğa idi, biri də yüngülxasiyyəti idi. Xülasə, onların heç biri padşahın xoşuna gəlmirdi. Axırda padşah belə qərara gəldi ki, oğlunu dünyagörmüş, etibarlı bir adama qoşsun, onlar bütün məmləkəti gəzsinslər, bir ağıllı, kamallı qız tapsınnar. Padşah bu fikirlə öz vəzirini yanına çağırdı, fikrini ona söylədi. Vəzir padşahın sözlərini səbrnən dinliyif dedi:

– Padşah sağ olsun, bu çox ağıllı fikirdi, mən razıyam. Padşah oğlunu hüzuruna çağırif dedi:

– Oğlum, artıx sən böyüyüf yaşa dolufsan, mən ölənnən sonra taxt-tacın sahibi sən olajaxsan, odur ki, gərəh sən bütün məmləkəti gəzif dolaşasan, hər yerlə tanış olasan, adamları görüf öyrənəsən. Mən vəziri də sənə qoşuram, onunla yol yoldaşı olajaxsan, sən də onun kimi paltarını dəyiş, qoy heş kəs sizi tanımasın. Səhər tezdən duruf səfərə yola düşərsiniz. Oğlunun heç yola getmək fikri yoxuydu. Ancax gördü ki, daha

söz deməyə yer yoxdu. Odur ki, razılıx verməhdən başqa çarəsi qalmadı, dedi:

– Yaxşı, ata, sənin əmrini yerinə yetirməyə hazırım.

Şahzadə gedif nöqərlərinə əmr elədi ki, səfər üçün hazırx görsünnər, yeməh-içməh, pul götürsünnər, atdarı səfərə hazırrasınnar. Şahzadə səhər o başdan duruf padşahın hüzuruna gəldi, dedi:

– Ata, mən səfərə hazırım, əmr elə yola düşəh.

Padşah soruşdu:

– Oğlum, nəyiniz çatmır?

Şahzadə dedi:

– Ata, səfər üçün at, yiməh-içməh, pul lazım olajax.

Padşah gülümsünüf dedi:

– Yox, oğlum, sizə nə yeməh-içməh, nə pul, nə də at lazım olmuyajax. Siz gərəh mənim məmləkətimi dilənçi sifə-tində gəzif, dolaşasınız.

Şahzadə elə bildi ki, padşah zarafat eliyir. Ancax baxıf gördü ki, yox, padşah zarafat-zad eləmir, ciddi danışıf, isdədi etiraz eləsin, səfərə çıxmaxdan boyun qaçırsın. Gördü ki, heş gündə də yol yoxdu, bu da heş kişilikdən döy, çar-naçar razı oldu. Atasının sözünnən çıxa bilmədi. Padşah oğlunun üzünən, gözünən öpüf dedi:

– Oğlum, yadında yaxşı saxla, vəzir nə desə, onun sözünnən çıxma, bir ata kimi sözüne qulax as, heş vaxt onun sözdərinin əksinə getmə.

Padşaha diqqətnən qulax asan şahzadə dedi:

– Baş üstə ata, nə desə mən onun sözdərinə qulax asacam.

Şahzadə ilə vəzir saraydan çıxıf yola düşdülər. Az getdilər, çox getdilər, dəre-təpə, düz getdilər. Nə vəzir, nə də şahzadə dinif-danışmırdı. Şahzadə heç nə ilə maraxlanmırdı. Beləcə xeyli yol getdilər, dağlar aşdılar, çaylar keşdilər, axırda vəzir dilləndi:

– Oğlum, mən yaman acmışam, səndə yeməyə bir şey

varsa, ver yiyəh, özümüzə gələh.

Şahzadə dedi:

– Yox, əmican, məndə yiməyə heş nə yoxdu.

Şahzadə vəzirin sözlərinə çox təcüb elədi. Axı, vəzir özü ilə yeməh-içməh götürməmişdi, özü bunu isdəməmişdi, görə-sən indi niyə soruşur ki, yiməyə nəyin var, bununla nə deməh isdiyir.

Onnar bir xeyli də yol getdilər, sonra vəzir yenə də soruşdu:

– Oğlum, biz indi neyə eliyəh ki, yolumuz uzun, yoxsa yaxın olsun?

Şahzadə ürəyində vəzirin sözdərinə güldü, öz-özünə fikirrəşdi:

– Bu nə işdi, bu nə deməhdi, neyə yəni yolumuzu qısa eliyəh, yol ipdi, onu kəsif gödəldəh.

Şahzadə dərin bir fikrə getdi. Vəzirin sözdərinnən sora başdadı şübhələnməyə, elə bildi ki, vəzirin ağıl itif, əyər belə olmasaydı, o mənasız sözdər danışmazdı.

Şər qarışanda vəzirin şahzadə gəlif bir kəndə çatdılar. Gördülər ki, kəndin adamları bir ölünü qəbirsanlığa aparıllar. Vəzirin şahzadə gəlif bu adamlara yaxınlaşdılar. Vəzir başınnan papağını götürüf dua elədi, sonra üzünü adamlardan birinə tutuf soruşdu:

– Bu rəhmətli həmişəli oluf, yoxsa yox?

Həmin kişi vəzirə belə cavaf verdi:

– Həmişəli oluf.

Şahzadə indi vəzirin sözdərinnən daha çox şübhələnməyə başdadı, öz-özünə fikirrəşdi: "Yox, deyəsən bu qoja vəzir ağılını tamam itirif, heş ölü yiyələrinə də belə axmax sual verərlər, bu lap axmaxladı ki". Şahzadə bərk qorxuya düşdü, qorxdı ki, bu qoja vəzir onu güdaza versin.

Vəzirin şahzadə gəlif bir evdə qonax oldular. Vəzir qarını döydü, öy yiyəsi onnarın qavağına çıxdı. Vəzir salam

verif dedi:

– Qardaş, bizi qonax eliyərsinizmi, qalmağa yerimiz yoxdu, yol adamlarıyox.

Öy yiyəsi dedi:

– Keçin içəri, Allaha da qurvan olax, qonaxlarına da, gözümüz üstə yeriniz var.

Onnar içəri keşdilər. Öy yiyəsinin bircə qızı varıymış. Vəzir gördü ki, bu qız kasıf da olsa, çox gözəl və qabiliyyətdi bir qızdı. Qız tez su götürüf qonaxların ayaxlarını yudu, xorəh bişirdi, gedif bulaxdan su gətirdi. Ortaya süfrə saldı, atasını heş nəyə əl vurmağa qoymadı.

Öy sahibi qonaxlarla söhbət eliyirdi. Dünyanın müxtəlif işdərinnən danışdılar, qız gətirif süfrə saldı, qonaxlara yeməh verdi. Qız toyux qızardıf qoymuşdu. Vəzir qızdan soruşdu:

– Ay qızım, yumurtanız varmı?

Qız dedi:

– Var, neynirsiniz?

Vəzir dedi:

– İki yumurta bişir, yiyəh.

Qız dedi:

– Əmi, yumurtanı səhər bişirif verərih, yeyərsiniz. Səhər yumurta yiyən özünü yaxşı hiss eliyir, ancax geşə yumurta yeyən yerinnən də qalxa bilmir.

Vəzir dedi:

– Düz deyirsən qızım, onda bir az sarımsax gətir, bu toyux ətiynən yiyəh.

Qız dedi:

– Əmi, siz bizim qonağımsınız, düşmənimiz deyilsiniz. Mən sizə geşə vaxtı sarımsax vermərəm. Məsəl var ki, sarımsağı səhər özün ye, günorta dostuna ver, axşam isə isdəmədiyin adamlara ver yesin.

Vəzir öz-özünə düşündü: "Bu qız çox ağıllı qızdı, bu şahlara layix bir qızdı". Vəzir qıza ürəyində "əhsən" deyif onun

atası ilə söhbət eləməyə başladı.

Yeyif-içənnən sonra qız qonaxlara yer saldı, onnar yıxılıf yatdılar. Səhər obaşdan vəzir yuxudan oyandı. Baxıf gördü ki, ev sahibinin qızı çoxdan oyanıf, ev-eşiyi, həyəət-bacanı çoxdan silif-süpürüf, səhər yeməyini də hazırıyıf qonaxların qaxmağını gözdəyir. Qız əlində su hazır dayanmışdı. Vəzirənən şahzadə duran kimi onnarın əlinə su tökdü, qullux göstərdi. Bu minvalla vəzirənən şahzadə düz bir həftə burda qaldı. Bu müddətdə qız gündə üç dəfə, səhər, günorta, axşam atası ilə birrihdə qonaxların qulluğunda durdu. Onnara dadlı yeməhlər hazırırayıf qulluxlarında dayandı. Bu müddətdə vəzir elə elədi ki, şahzadə qızla tək qalıf söhbət eləməyə imkan tapdı. Vəzir onun üçün belə eliyirdi ki, şahzadə mehrini qıza salsın. Bir gün vəzir şahzadə ilə tək qalanda soruşdu:

– Oğlum, bu qıznan heş söhbət elədinmi?

Şahzadə dedi:

– Bəli, əmi, söhbət elədim.

Vəzir soruşdu:

– Oğlum, nədən söhbət elədin?

Şahzadə dedi:

– Əmi, Allahdan gizlin deyil, sənnən nə gizlədim, mən bu qıza sizin qəribə hərəkətdəriniz haqqında danışıdım.

Vəzir soruşdu:

– Oğlum, hansı qəribəlihlərim haqqında danışıdın?

Şahzadə dedi:

– Əmi, mən sizin o qəribəlihləriniz haqqında danışıdım ki, onu yolda gələndə görmüşdüm. Mən qıza danışıdım ki, sən səfərə çıxanda yiməh-içməh götürməkdən imtina elədin, ancax yolda günorta olmamış dedin ki, yiməyə nəyin var, acmışam, bu mənə çox qəribə gəldi, mən bunu qıza dedim.

Şahzadə söhbətin bu yerinə çatanda vəzir soruşdu:

– Oğlum, sən bunu söylüyəndə qız sənə nə dedi?

Şahzadə dedi:

– Mən bunu söylüyəndə qız dedi ki, mən gərəh sənın çubuğunu dolduruf yandırardım, sonra da sənə verəydim, belə eləseydim sən yadınnan çıxarmış olardın.

Vəzir soruşdu:

– Sonra nə danışıdınız?

Şahzadə dedi:

– Əmi, yadınamı sən yolda gələndə demişdin ki, neyə eliyəh ki, yolu qısa, o vaxtı bu mənə çox təəcüblü gəlmişdi, mən bunu da qıza dedim.

Vəzir dedi:

– Hə, yadıma düşdü, yolda sənnən gələndə mən elə bir söz demişdim.

Vəzir belə deyəndə şahzadə dedi:

– Əmi, o nə sözüydü ki, sən dedin, biz heş yolu qısalda bilərdihmi?

Söhbətin bu yerində vəzir yenə şahzadədən soruşdu:

– Oğlum, bəs qız buna nə dedi?

Şahzadə dedi:

– Mən bunun səbəbini qızdan soruşdum, o mənə dedi ki, siz yolda şirin söhbət başlasaydınız, onda yol qısalardı.

Vəzir gülümsünüf dedi:

– Oğlum, sən qəbirsanlıxdakı söhbəti də qıza danışıdınmı?

Şahzadə dedi:

– Bunu da qıza danışıdım ki, yolda gələndə qəbirsanlıxda sən soruşdun ki, bu mərhum tamam ölüf, yoxsa diriləyəh. Sən belə deyəndə qəbirsanlıxdakı adamlardan biri dedi ki, mərhum tamam ölüf. Qız sənın bu sözlərinə də haqq qazandırdı, dedi ki, burda dərin bir mənə var.

Vəzir soruşdu:

– Qız nə dedi?

Şahzadə dedi:

– Burdakı mənə odur ki, sən soruşmax istiyifsən ki, mərhum özünən sonra bir yaxşı iş, ad, ya xeyirxah varislər qoyuf,

ya yox? Ölünü basdırannardan biri cavab verdi ki, yox qoymuyuf, mərhum nə yaxşı bir ad qoyuf, nə də xeyirxah varislər qoyuf gedif, deməli, ölən adam bu dünyada bir yadigar qoymadan köçüf gedib.

Şahzadənin sözdərini eşidən vəzir sevincəh dedi:

– Çox yaxşı, axır ki, axtardığımızı tapa bildih.

Vəzirən şahzadə rahatca yıxılıf yatdılar. Vəzir öz-özü-nə fikirşədi ki, qayıdan kimi padşaha axtardıxları qızı tapdıx-larını söyləsin.

Sabah açıldı, üzünüxə xeyirri sabahlar açılısın, vəzirən şahzadə yuxudan ayıldı. Onnar öy sahibinə, onun qızına minnətdarlıxlarını bildirif xudafizləşdilər. Öz məmləkətdərinə yola düşdülər. Gəlib vətənlərinə çatdılar. Padşah soruşdu:

– Vəzir, nə oldu axtardığımızı tapa bildinizmi?

Vəzir sevincəh dedi:

– Padşah sağ olsun, tapdıx.

Sonra vəzir öz səfərləri barədə danışdı, gördühləri qızı padşaha təriflədi.

Padşah qərara aldı ki, bu qızı oğluna alsın, elə də elədi. Elçi göndərif bu qızı oğluna aldı. Qızı alannan sora şahzadə getdihcə dəyişməyə başdadı. Padşah onlara baxıf sevindi. Onnar ömürlərinin axırına kimi xoşbəxt yaşayıf ömür-gün keçirdilər. Siz də öz muradınıza çatasınız.

PEYĞƏMBƏRLƏ ÜÇ YOLÇU

Peyqumbər ələhsalam həmməşə Allaha duva eliyirdi ki, ya ilahi, sən insannara irəhm elə. Bir gün cənabı Cəbrayıl gəldi, Allahdan xəbər gətirdi ki, ya peyqumbər, sən elə həmməşə adamlara irəhm diliyirsən. Gəlsənə, adamları bir yoxlu-yasan, sınaxdan keçirəsən.

Dedi:

– Nə deyirəm? Yoxluyax.

Peyqumbər əleyhsalam düşdü bir qoja sifətinə, otuz iki dişdən bir dənə nişanə qalmadı. Bir cırıx-cındır paltar geyindi ki, baxasan, dəərsən, heş bu bəni yaranmış dəyil. Çiyninə bir cırıx xurjun götürdü, içinə də bir arpa cadı qoydu, düşdü yola. Yolda bir yolçu gördü ki, arxadan bir qoja gəlir. Oturdu ağaş kölgəsində bunu gözlədi.

– Salam.

– Əleykəsalam.

Dedi:

– Hara gedirsən, qoja?

Dedi:

– Dolanışığım pisdi, dolanışıx dalınca gedirəm.

Dedi:

– Qoja, mən də o niyyətdəyəm, mən də dolanışıx axtarıram. Əyalım çoxdu, dolandıra bilmirəm. İzin ver, yoldaş olax, gedəh. Allah nə ürüşxət yetirər, yetirər.

Razılaşdılar, getdilər. Yolnan bir yolçu gedirdi. Gördü ki, iki adam gəlir. Oturdu həməni o iki adamı gözədədi. Gəldilər çatdılar:

– Salam.

– Əleykəsalam.

Yolçu üzünü tutdu peyqumbərə:

– Qoja, hara gedirsən?

Dedi:

– Dolanışığım pisdi, dolanışix dalınca gedirəm. Yolda bu adam da qoşulup maa, gedirih.

Dedi:

– Elə mən də dolanışixdan əziyyət çəkirəm. İzin verin, mən də qoşulum sizə.

Razılaşdılar. Bir xeyli getdilər. Yolda bir cavan oğlana irast gəldilər. Cavan soruşdu:

– Qoja, hardan gəlip, hara gedirsən belə?

Dedi ki, oğul, vilayətdə ajdıxdı, yol adamıyix, belə gedirih.

Cavan oğlan dedi:

– Mən dolanajax axtarmıram.

Dedi:

– Bəs nə axtarırsan?

Dedi:

– Mən insan axtarıram. Əgər xudavənd-aləm mənə bir halal süd əmmiş kismət eləsə ailə qurmaq üçün, taa maa heş nə lazım deyil.

Dedi:

– Nə deyirəm.

Razılaşdılar. Bir xeyli yol gəldilər. Bir kolluğa çatdılar. Peyqumbər lap birinci rast gəldiyi adama dedi:

– Ora bax, gör nə görürsən?

Baxdı, gördü, bir cənnət misal bağdı. Peyqumbər dedi:

– Get, o bağ sənindi.

Bir xeyli getdilər. Bir dağın qırağınnan gedəndə bir çanqulluxdan keşdilər. İkinci rast gəldiyi yolçuya üzünü tutdu, dedi:

– Nə görürsən?

– Çanqulluxdu.

Dedi:

– Yaxşı, bax.

Yolçu bir də baxanda gördü beş sürü qoyun.

Dedi:

– Get, o beş sürü qoyun sənindi.

Getdilər, bir kəndin qırağınnan gedəndə gördülər, bir toy səsi gəlir.

Dedi:

– Oğul, gedəh o toya, toydu da, təam da yeyəh, toya da baxax.

Dedi:

– Nə deyirəm, qoja? Məsləhət sənindi.

Getdilər toya:

– Salam.

– Əleyküməsalam.

Oturdular. Yeməh-zad gəldi. Yedilər-elədidilər. İndi gəlin gələn vaxdı, çıxartdılar, atın yüyənini tutdular ki, gəlini mindirsinnər. Gəlinin gözü o oğlana sataşdı.

Dedi:

– Mən getmirəm.

Ay dad, ay fəryad, sənə nooldu?

Gəlin dedi:

– Mən o qojanın yanındakı o oğlannan gedəjəm.

Cumdular bu oğlanın üstünə ki, onu döysünnər. Peyqumbər yeridi qabağa ki, ay camahat, bunu niyə döyürsüz? Bəlkə Allah bunu buna qismət eliyip? Gəlin siznən şərt kəsax.

Dedilər:

– Yaxşı.

Dedi:

– Toy dayansın. Üş gün bir yaxşı köhlən atı verəh qızın nişanlısına, aparsın bu atı yedirtsin, içirtsin, otdan, samannan versin, amma su verməsin. Üçüncü günü sizin oğlanı qoyax suyun qırağına, bizim oğlanı aparax qoyax o güneydəki quru yerə. Gəlinin qolların arxadan bağliyah, mindirəh ata ki, atın yolunu nizamlaya bilməsin. Əgər susuz at suya getdi, onda sizin oğlan nişannısını da götürsün getsin. Yox, əgər quru güneyə, bizim oğlanın yanına getdi, onda Allahın kismətidi, verin ona çıxsın getsin.

Hamı razılaşdı. Elə də elədilər. Atı buraxdılar. At düz getdi güneyə – oğlanın yanına, suya getmədi. Gəldilər, gəlini bu oğlana verdilər.

Oğlan evləndi, bir cüt oğlu oldu.

Bir gün İlahi buyurdu ki, peyqumbər, bir buyur get, yaxşılıq elədiyən bəni-adamları sına da. Peyqumbər birinci getdi bağbanın yanına. Bağın qırağıynan gedəndə gördü bir nəfər bel əlində işdiyir. Salam verdi, əleyk aldı.

Dedi:

– Oğul, bir cadım var, quruyup, bu qara üzüm salxımınan bir salxım ver, çörəyimi isdadım yeyim.

Dedi:

– Ey qoja, bu bağın sahibi elə bir kooludu ki, bilə saa bir salxım üzüm vermişəm, dünyanı dağıdar. Gedim ona deyim, o desə bir salxım, mən iki salxım verim.

Dedi:

– Yaxşı sözdü, izin verməsə, mən də yemənəm.

Getdi dedi.

Dedi:

– Ged əə, yolun qırağı doludu qoraynan. Qoradan-zaddan ver yesin. Hər yetənə bir salxım üzüm versəm, bağda bağlıx qalmaz ki.

Qulluxcu gəldi, yolun qırağındakı qoradan yığanda peyqumbər dedi:

– Ay oğul, o qoradan isdəsəm, özüm də yığardım. Yolun qırağı doludu.

– Ay qoja, neyniyim, görmürsən, orda oturup vermir?

Dedi:

– Onda get, ona denən, gəlsin bəri.

Getdi çağırdı, gəldi.

Dedi:

– Əə, oğul, qoja kişiyəm, ağzımda otuz iki dişdən bir nişana yoxdu. Bir salxım üzüm versənə, yeyim?

Dedi:

– Vermirəm.

Dedi:

– Bax gör, bağda nə qədər üzüm var?

Bağ sahibi baxdı, gördü, bağ yoxdu, qaratikan kolluğudu.

Peyqumbər getdi sürü sahibinin yanına. Gördü sürü günorta sağınına gəlip. Çobanın birinə yaxınnaşdı:

– Bərəkətdi olsun, çoban.

Dedi:

– Xoş gəldin.

Dedi:

– Oğul, uzax yol gedəjəm, bir cadım var. Bir qara qoyun südü sağ ver, bu cadı isdadım yeyim.

Dedi:

– Ay qoja, nə yaman işə saldın məni. Bu qoyunların sahibi elə zalım adamdı, bilsə ki, mən qoyunnan süd sağmışam, dərimə saman tərər. Özü burda olmasaydı, hə, qoyunnan çıtma-çıtma süd sağıp verərdim, bilməzdi. Amma indi özü burdadı. Qoy gedim genə özünən icazə isdiyim, bəlkə Allah insafa gətirdi, icazə verdi.

Dedi:

– Nə deyirəm ki, get.

Getdi, icazə isdədi.

Dedi:

– Əə, yeri bir keçidən-zaddan sağ ver. Hər yoldan ötənə qara qoyun südü verəjəm?

Çoban gəldi keçini sağmağa. Qoja dedi:

– Ay oğul, keçi südü verərsən, qarnımı da pozarsan. Qoja kişiyəm. Verirsən, qoyun südü ver.

Dedi:

– Ay qoja, neynim axı? Yəəsi vermir ee.

Dedi:

– Onda get, sürü sahibinə de, gəlsin bıra.

Getdi çağırdı. Sürü sahibi gəldi.
Dedi:
– Ay oğul, qoja kişiyəm, bir qoyun südü nədi, yayın günündə sən maa keçi südü verirsən?
Dedi:
– Hər yetənə bir qoyun sağıp versəm, burda, bı sürüdə süd qalar?
Dedi:
– Bax gör nə qədər qoyun var?
Sürü sahibi döndü baxdı, gördü quru çanqulluxdu, sürü-zad yoxdu.
Peyqumbər getdi cavan oğlanın yanına. Gördü oğlan cüt sürür. Salam verdi, əleyk aldı.
Oğlan cütü saxladı. Hodaxçıya dedi:
– Əylə, əylə.
Hodaxçı cütü əylədi.
Dedi:
– Qoja, gəl, qoja, gəl. Hardan gəlirsən, hara gedirsən?
Qojanı əyləşdirdi. Dedi:
– Qoja!
Dedi:
– Nədi?
Dedi:
– Qoja, bax burda bizim üçün yeməh var, ama sən qojasan, bunnardan azca ye. Mən bu dəyqiə isdi yeməh hazıradım, gətirim.
Dedi:
– Oğul, bu maa çoxdu, uzax yol adamıyam, gedəjəm. Bir az dincəlim, gedirəm.
Dedi:
– Ye, işin yoxdu sənin.
Yedi.
Dedi:

– Səni and verirəm Allaha, mənə qonaxsan.
Dedi:
– Allaha and verirsen, amma sənə çox əziyyət verəjəm.
Dedi:
– Nə eləsən xoşdu.
Oğlan qojanı götdü, gəldi evə. Arvada su gətirtirdi, qojanın əyağın-zadın yudurtdu. Arvad döşəyi saldı. Qojanı uzandırdılar, irahatdılar. Oğlan heyvannan-zaddan kəsdi, yumşaxca bişirtirdi, yedilər. Yatmax vaxtı gəldi. Oğlan yatmadı. Gördü kişi sızıldayır. Getdi dedi:
– Qoja, niyə sızıldayırsan? Yoxsa yerin narahatdı?
Dedi:
– Ay oğul, mən saa demədim məni qonağ eləmə? Mən sizə çox zəlalət verəjəm.
Dedi:
– Nədi axı? Noolup?
Dedi:
– Ha belə, mənim bədənim geje olanda yara tökür. Pal-paltar olur heş nə.
Dedi:
– Ə kişi, nə danışırsan? Bu sahat.
Tez arvadını çağırdı, bir dəst alt paltarı gətirdi. Qojanın paltarını dəyişdirdi. Sora qojadan soruşdu:
– Qoja, bu dərdin çarəsi yoxdu?
Dedi:
– Ay oğul, yoxdu.
Dedi:
– Mən yaxşı həkimlər tanıyıram. Gedirəm, bu geje hansı vilayətdə olur-olsun gətirəjəm, sənin bu dərdaa əlaj eləsin.
Oğlan getdi. Geje arvat gördü genə qoja sızıldayır.
– Ay qoja, niyə elə sızıldayırsan?
Dedi:
– Ay bala, mən sizə demədim sizə çox zəlalət verəjəm?

Dedi:

– Ay qoja, elə şeyi qəlbaa gətmə.

Tez durdu əyağa, bir dəst paltar gətirdi, qojanın paltarını dəyişdi. Dedi:

– Ay qoja, səni and verirəm Allaha, de görüm, heş bu dərdin çarəsi yoxdu?

Dedi:

– Ay bala, ərin də getdi, bunun heş bir çarəsi yoxdu. Ama Allaha ki, and verirən, deyim. Hər kəsin ki, ilkinə Allah bir cüt oğlan versə, onların başın kəsip qanın sürtsələr, yaram sağalar.

Dedi:

– Bını niyə demirsən, ilkimizə bir cüt oğlumuz var, qurbandı saa. Kəs, qanın götür.

Dedi:

– Yox, elə şey olar?

Arvat getdi, oğlannarını özü tutdu gətirdi. Qolların bağladı, yıxdı qojanın qabağına.

Dedi:

– Kəs.

Qoja bıçağı sürtdü, qan çıxdı.

Dedi:

– Su töh, qoy pıçağı yuyum.

Arvat əl atdı, gördü sənəhdə su yoxdu.

Dedi:

– Qoja, icazə ver, gedim su gətirim.

Dedi:

– Get.

Arvat sənəyi götdü, getdi bulağa. Bulağa gedəndə gördü, oğlannarının ikisi də bulaxda əlini yuyur. Arvat gözü oğlannarında əyildi suya. Sənəyi götürdü, gəldi evə. Sənəyi əydi ki, pıçağa su töhsün, gördü, su yoxdu, su götürmüyü. Qoja dedi:

– Saa demədim, qəlbin darılajax?

Arvat dedi:

– Vallah, qəlbim darılmayıp. Gedim su gətirim.

Bir də sənəyi götürdü, getdi suya. Genə gördü oğlannarı bulaxda əl-üzünü yuyur. Ama bu dəfə suyu qəşəh doldurdu, gəldi evə. Gördü qoja yerində yoxdu. Uşaxlar da sappasağ yattılar.

– Ay aman, ay dad, ərim gəlip məni öldürəjəh, qoja ne-joldu?

Bu dəmdə kişi də bir həkimlə gəldi.

– Arvad, qoja nətəərdir?

Dedi:

– A kişi, qoja yoxdu.

Dedi:

– Neje yoxdu?

Dedi:

– Ha belə.

Dedi:

– Bay sənənin əvin yıxılısın. Bu qoja susuz atı quru güneyə gətirənmiş eey, tanımadıx.

HƏR KƏSİN ÖZ RUZUSU

Biri varmış, biri yoxmuş, keçmiş zamannarda bir padşah var imiş. Günnərin bir günü bu padşah yatıf bir yuxu gördü, eyni açılıf dedi:

– Kim gəlif elçi daşının üstündə otursa, nə isdəsə verəcəyəm.

İş elə gətirdi ki, birdən-birə üç nəfər gəlif elçi daşının üstündə oturdu. Padşah dedi:

– Eybi yoxdu, mən söz vermişəm, sözümə də əməl eliyəcəm. Bu üç nəfər mənə nə isdəsə, verəcəm.

Gedif bu üç nəfəri yanıma gətirin.

Gedif elçi daşının üstündə oturannarı padşahın hüzuruna gətirdilər. Padşah onnarı xoş üzənən qarşılıyaf dedi:

– Nə arzunuz var, deyin. Əhd eləmişəm ki, bu gün kim elçi daşının üstündə oturuf nə isdəsə, onun arzusunu yerinə yetirəcəm.

Üç nəfərdən biri dedi:

– Padşah sağ olsun, mən isdiyirəm ki, mənə yüz qızıl verəsiniz.

Padşah dedi:

– Sənin arzunu yerinə yetirdim.

Əmr elədi, buna gətirif yüz qızıl verdilər.

İkinciyə dedi:

– Sənin arzun nədi?

İkinci dost dedi:

– Padşah sağ olsun, mən arzu eliyirəm ki, nola padşah öz qızını mənə verə.

Padşah dedi:

– Yaxşı, sənin də isdəyin yerinə yetdi.

– Oğlum, de görüm sən nə isdiyirsən?

Üçüncü dedi:

– Padşah sağ olsun, mənəim heş kimnən asılacağım

yoxdu, sənnən də heş bir təmənnam da yoxdu, sən kimsən ki, mən sənnən nə isə isdiyim. Mənim ruzumu versə, o gözəgö-rünməz verəcəz, nə versə, qəbulumdur. Sən nə köpəh oğlusan ki, mənə ruzu verəsən.

Bu söz oğlanın ağzınnan çıxan kimi elə bil padşahın başına bir qazan qaynar su tökdülər. Padşahın hirsinnən gözü kəlləsinə çıxdı. Dedi:

– Bunu götürün sarayın yeddinci mərtəbəsinnən kəlləsi üsdə yerə tulluyun.

O saat padşahın əmri yerinə yetirildi. Bu oğlanı yeddinci mərtəbədə kəlləsi üsdə aşağı tulladılar. Oğlanın sözdəri Al-laha əyan olmuşdu. Oğlanı yuxarıdan aşağı kəlləsi üsdə tullu-yanda mələklər onu götürüf yerə qoydular. Oğlan qaçif aradan çıxdı. Hamı elə bildi ki, o, yerə düşüf parça-parça oluf.

Oğlan qaşmaxda olsun, görəh o biri yoldaşdarının başına nə gəldi. Onnardan biri padşahın qızını diləmişdi, padşah da qızını ona vermişdi. O biri isə padşahdan yüz qızıl isdəmişdi, padşah onun diləyini də yerinə yetirmişdi. Bunnar birlihdə gəl-if şər qarışanda bir çöllü-biyabana çıxdılar. İki çadır qurdular, birində padşah qızı ilə biri, o birində isə yüz qızıl alan gecələ-məli idi. Bir xeyli keçmiş padşah qızını diləyən yoldaş öz-özünə fikirləşdi ki, "mən padşah qızını almışam, ancax heç nəyim yoxdu, gedim o biri oğlanı öldürüm yüz qızılını onnan alım, ömrümün axırına kimi firəvan yaşuyım". Bunu fikirləşən oğlan o biri yoldaşının çadırına girdi. Bıçaxla vuruf onu öldürdü.

Qız oğlanın bütün hərəkətini görmüşdü. Oğlan hay-küy saldı ki, dostumu quldurrar öldürüf qaşdı. Qız dedi:

– Yalan deyirsən, onu sən öldürdün.

Oğlan dedi:

– İndi burda sənnən, mənənnən başqa heş kim yoxdu, gəl bu pulu da götürüf gedəh, ömrümüzün axırına kimi xoşbəx həyat sürəh.

Qız dedi:

– Mən heş vaxd sənnən bir yasdığa baş qoya bilmərəm, sən öz yoldaşını puldan ötrü öldürdün, özün də ölməlisən.

Bunu deyif qız qəflətən bıçağı onun ürəyinin başına sancdı. Oğlan o saat canını tapşırıldı.

Qız yüz qızılı da götürüf yola düzəldi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, bir də gəlif üçüncü oğlannan qarşılaşdı. Qız dedi:

– Ay oğlan, mən əhd eləmişəm ki, kim birinci qabağıma çıxsa, onunnan evlənəcəm, gəl evlənəh, bu qədər də pulum var, gedif yaxınnıxdakı şəhərdə yaşıyax.

Oğlan dedi:

– Yox, mənim ruzumu Allah yetirəcəh, gəl bacı-qardaş olax.

Qız dedi:

– Yaxşı, mən razıyam, ancax nə iş tutsax bir-birimiznən məsləhətləşəh.

Oğlan dedi:

– Yaxşı.

Onnar yola düzəldilər, az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, dağlar aşdılar, çaylar keşdilər, gəlif bir dağın ətəyinə çatdılar.

Bir də gördülər qabaxlarında bir qurd dayanıf. Oğlan tüfəngini qaldırdı ki, qurdu öldürsün. Qız dedi:

– Dayan.

Oğlan dedi:

– Niyə?

Qız dedi:

– Şərtimizi yadına sal.

Oğlan dedi:

– Yadımdadı.

Qız dedi:

– Onda əl saxla.

Oğlan əl saxladı, qurd qeyb oldu. Onnar gedif qurdun

mağarasına girdilər. Gördülər ki, mağara ağzınacan qızılla doludu. Çox sevindilər, bildilər ki, Allah onnarın ruzusunu yetirif. Onnar məsləhətləşdilər, nə qədər yaxşı usda var, çağırıldılar. Dedilər:

– Gərək bizə elə imarət tikəsiniz ki, padşahın sarayı onun yanında heş nə olsun.

Ustalar başdadılar işə. Üç il gecə-gündüz işdədilər. Üç ilin tamamında imarət hazır oldu. Bu imarətin şöhrəti hər tərəfə yayıldı. Əhvalat gedib padşaha da çatdı. Padşahnan vəzir bu imarətin sahibinin kim olduğunu öyrənməh isdiyirdilər. Bir gün onnara qonax gəlillər. Padşahın qızı yeməh hazırrıyır. Bu qız o qədər gözəl plov bişirmiş ki, atası onun iyinnən qızının bişirdiyini bilir. Oğlannan soruşur:

– Burda sən kimnən yaşıyırsan?

Oğlan deyir:

– Padşah sağ olsun, mənim bir bacımnan başqa heş kimim yoxdu. Burda bir bacımdı, bir də mən.

Padşah deyir:

– Bacını çağır.

Oğlan deyir:

– Padşah sağ olsun, mənim onunla bir şərtim var, biz nə eləsəh, məsləhətləşirih, qoy gedim deyim, əyər razı olsa, çağırım gəlsin.

Padşah deyir:

– Yaxşı, get məsləhətləş.

Oğlan gedif əhvalatı qıza danışif deyir:

– Padşah səni çağırır, nə deyirsən?

Qız deyir:

– Artıx hər şeyi danışmağın vaxdı gəlif çatıf.

Qız gəlir. Padşah öz qızını tanıyır, onnar görüşüf öpüşülər. Bunnan sonra oğlan bütün başına gələnnəri padşaha danışır. Sonra deyir:

– Padşah sağ olsun, biz bu günə kimi bacı-qardaş kimi

yaşamışx.

Padşah deyir:

– Oğul, sən düz deyirsən, adamın ruzusunu Allah verir, mən o iki dostuna nə isdədilər verdim, səni isə öldürməh isdədim, ancax onların ikisi də xoşbəx ola bilmədi, sənsə öz ruzunu tapdın.

Padşah 40 gün, 40 gecə toy eliyif öz qızını bu oğlana verir. Onnar xoşbəx ömür sürüf öz murazlarına çatdılar, siz də öz murazınıza çatasınız.

ÜÇ BAJI

Biri vardı, biri yoxıydı, bir çoban vardı. Çobanın üç qızı var idi. Bir gün çoban qoyun sürülərini yaylxda otarırdı. Bu vaxt çobanın yanına bir canavar gəlib dedi ki, qızının birini mənə ver. Çoban buna razı olmadı. Canavar çobana dedi ki, qızların birini mənə verməsən, qoyunnarını yeyəjəm. Çoban bu sözü eşitdikdən sonra kor-peşman evə qayıtdı. O, qızdarını yanına çağırıb dedi ki, hansınız canavara qızlıx etməyə gedərsiniz? Böyük qız razı olmadı. Ortancıl qız da razılıq vermədi. Axırda bu işə kiçik qız razılıx verdi. Canavar qızı xoş üzən qarşıladi. Qıza gözəl paltarrar verdi. Sonra dedi ki, mən gedirəm gəzməyə, bir saata qayıdajam. Qıza dönə-dönə tapşırđı ki, bu qabdakı qızılı suya əl dəymə. Əgər suya əl dəysən, səni tikə-tikə eliyif qızılı suyun içinə tökəjəm.

Canavar getdi. Canavar gedəndən sonra qızı marax üsdələdi, canavarın sözünə baxmıyıf əlini suya vurdu. Qızın qolları qızılı su oldu.

Canavar evə gələndə gördü ki, qızın qolları qızılıdı, hirsdənif qıza dedi ki, orada dəhrə var, onu mənə gəti. Qız dəhrəni verəndə canavar onun əllərini doğradı. Tikələri qızılı suyun içinə tökdü. Özü də gedif çovana dedi ki, bəs bu qızın xəstədi, o biri qızını ver, balaca qızına qullux etsin. Bu dəfə ortancıl qız getdi. Canavar buna da tapşırđı ki, əgər əlini bu suya vursan, səni də bacın kimi tikə-tikə eliyəjəm. Canavar gedənnən sonra qız qabın yanında oturarkən saçı suya girdi, qızılı su oldu. Tez başını örtüdü. Canavar gəlif qızdan soruşdu ki, saçını niyə örtmüsən? Qız dedi ki, başımı yumuşam. Canavar onun da boynunu vuruf, tikə-tikə eliyif suya tökür.

Canavar gedib kişiyə dedi ki, ortancıl qızın da xəstədi, bəs böyük qızını ver, bajılarına qullux etsin.

İndi böyük qız getdi, canavar o biri qızdara danışdıxlarını bu qıza da danışdı. Canavar gedəndən sonra qız onun ajiğına

girif qabdakı qızılı su ilə çimdi, sonra şala bürünüb gedif bir ağacın altında durdu. Qızın üşüməsini görən bir varrı oğlan gəlif onu tapdı. Sora qızı götürüf evlərinə apardı. Oğlanın anası, atası qızın üst-başındakı qızılı təmizlədilər. Qızın üstünnən çoxlu qızıl töküldü. Oğlanın anasının qızdan xoşu gəldi. Oğlanna qızı evləndirdilər. Qız ilə oğlan xoşbəxt yaşadılar. Göydən üç alma düşdü, biri yazanın, biri danışanın, biri də qulax asanın.

ZALIM PADŞAHLA QOCANIN NAĞILI

Biri vardı, biri yoxıydı, keçmiş zamannarda bir zalım padşah var idi. Bu padşahın züryəti yox idi. Ona görə də çox fikir edirdi. Nəhayət, çox nəzir-niyazdan sonra Allah-Talanın ona yazığı gəldi və ona bir oğlan uşağı bəxş elədi. Padşah sevindiyinnən qırx gün, qırx gecə toy-büsat qurdu, qonaxlıx verdi, çal-çağır elədi.

Məclisin ən şirin yerində bir qoca padşaha yaxınnaşif dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, izn versən, mən sənə bir sirr açaram. Amma bunu ikimizdən başqa heç kəs bilməməlidir.

Padşah tez əmr elədi. Otağı tərək etdilər. Nəhayət, tək qalanda padşah dedi:

– Tez ol, qoca, de görüm bu nə sirdi ki, mənim şadlığımı pozursan?

Qoca bir də padşaha təzim edənnən sonra söylədi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, mənim sənə deyəcəyim sirr budu ki, sənin oğlun on beş yaşa qədər qoyanda bir dəmir parçasına qurban olub öləcək.

Bu sözdəri eşidəndə padşahın başınnan tüsdü çıxdı, qəzəbinnən gözdərində ildırım çaxdı. Qocanı cəzalandırmaq isdədi. Başını qaldıranda qocanı görmədi. Sağına baxdı, soluna baxdı, qoca gözüne dəymədi. Tez əyanlarına qocanı tapmağı əmr elədi. Əyannar çox axtarsalar da, qocanı tapmadılar. O qeyb olmuşdu.

Əli hər yerdən üzülən, qəm dəryasına batan padşah vəzir-vəkilini başına yığıb onlardan imdad isdədi. Padşahın ağıllı bir vəziri vardı. Çox fikirləşənnən sonra vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, gəl biz belə edəh. Şahzadə üçün adamlarnan dəryanın ortasında bir saray tikdirəh və oraya heş kəsi buraxmayax. Onda biz şahzadənin canını ölümdən qurtarmış olarıx.

Bu sözdər padşahın ağına batdı. Həmin günnən fərman verdi. Adamlardan uzax bir dəryanın ortasında qaya parçalarından bir saray tikdirdi. Bu qəsrə bir parça da dəmir işlənməmişdi.

Beləcə illər ötdü, şahzadə kimsəsiz sarayda təh-tənha böyüyüb on beş yaşına çatdı. Padşahla vəzir növbə ilə gəlib ona baş çəkir, azuqə gətirərdilər.

Bir gün padşah oturub pəncərədən baxırdı. Gördü ki, qoca, əldən-ayaxdan düşmüş bir dilənçi gəlib ağacın altında oturdu. Birdən hava tutuldu, göyün üzünü qara buluddar aldı. Yekə bir quş gəlib qoca dilənçini caynağına alıb göylərə qaldırdı. Şahzadənin sarayına tərəf yol alıb uşdu. Bütün bunnarı seyr edən padşahın ürəyi sancdı. Oğlunun başında bir fəlakət olduğunu hiss etdi. Tez vəziri çağırıb gördünlərini ona nəql etdi. Atanıb yola çıxdılar.

Qaraquş qəsrə çatıb dilənçini caynağınan yerə qoydu. Onun cibində bir parça dəmirdən başqa heş nə yox idi. Şahzadə qocanı görəndə ölümünün çatdığını başa düşdü, amma həyat şirin olduğu üçün ölməh isdəmirdi. Ona görə də qocaya hücum edib onu öldürməh və bu yolla da əcəldən qaçmax isdədi.

Dilənçi cavan bir oğlanın ona hücum etdiyini görcəh özünü itirdi və qorunmax üçün cibinnən dəmir parçasını çıxarıb irəli tutdu.

Bu zaman ona yaxınnaşan şahzadənin ayağı daş parçasına ilişdi, müvazinəti itirib yıxıldı. Yıxılanda boğazı dilənçinin əlində tutduğu dəmir parçasına dəydi. Dəmir parçası oğlanın boğazını quş boğazı kimi üzüb, onu al qana boyadı. Özünü itirmiş qoca göz yaşları tökə-tökə fəryad etdi, amma dadına, harayına çatan olmadı. Artıx gec idi, şahzadə ölmüşdü. Bu vaxt qocanın gözü onu buraya gətirən quşa sataşdı. Quşu lənətdədi. Qaraquş heş nə olmamış kimi yenə də qoca dilənçini caynağına alıb göylərə qaldırdı.

Bu zaman padşahla vəzir özdərini saraya yetirdilər. Şah-

zadəni səsdədilər. Onnara hay verən olmadı. Gəlib şahzadəni qanına bələnmiş gördülər. Padşahın fəryadı göylərə qalxdı. Qəzəblənmiş padşah hər tərəfi ələh-vələh elədi, bir dəmir parçasınnan başqa heç nə tapa bilmədi. Oğlunun intiqamını almaq üçün əmr etdi, yüz nəfər adamı edam etsinnər.

Səhər oldu. Dar ağacdarı quruldu. Yüz nəfər adamı asmaq üçün dar ağacdarının altına gətirdilər. Bu zaman padşahın gözü göydə bir qaraltıya dəydi. Qaraltı onnara tərəf yaxınlaşdı. Nəhayət, padşah onun caynağında dilənçi tutmuş qaraquş olduğunu gördü. Quş qocanı gətirib düz padşahın qabağında yerə qoydu. Padşah onu tanıdı. Bu həmin ağacın altında oturan qoca dilənçi idi. Padşah işin nə yerdə olduğunu başa düşdü. Heş nə düşünmədən adamları azad etdirib, qocanı edam etməyi əmr etdi.

Qoca dilənçi nə qədər yalvarıb fəryad etsə də xeyri olmadı. Onu sürüyə-sürüyə dar ağacının altına gətirdilər. İpi boğazına keçirdilər. İpi dartmax isdiyəndə, sanki yer aralandı, qoca, pirani bir kişi peyda oldu. Padşah onu da tanıdı. Pirani qoca yaxınlaşıb ipi dilənçinin boynunnan çıxartdı və onu şahzadənin meyidinin yanına aparmalarını əmr etdi. Padşah bütün bu işdəmə mat qalmışdı. O, dinməz-söyləməz qocanı oğlunun meyitinin yanına gətirdi. Qoca dedi:

– Qibleyi-ələm sağ olsun, mən sənin oğlunu sağaldaram. Amma söz ver ki, bəd əməllərdən əl çəkəcəhsən, xalqın firavan yaşamağına köməh edəcəhsən.

Padşah ağır-ağır başını qaldırıb bir gözdərini ona zilləmiş qocaya, bir də oğlunun cansız bədəninə nəzər saldı. Sonra qocaya yaxınnaşdı dedi:

– Qoca, sən mənim balamı özümə qaytar, söz verirəm, bunnan sonra heş kəsi daha incitmərəm, nahax qannar tökmərəm.

Pirani qoca asda-asda əlini şahzadənin boğazına çəkdi. Dodağaltı nəsə oxudu. Şahzadənin solğun bənizinə sanki gü-

nəş doğdu, yavaş-yavaş gözdərini aşdı.

O günnən həmin elin rəiyyəti xoş günnərə çıxdı. Zalım padşah tamamilə dəyişmiş, xoş niyyətli, mehriban bir adam olmuşdu. Cavan şahzadə isə atasının, anasının yanında xoş-firavan yaşamağa başladı.

Göydən üç alma düşdü, biri nağıla qulağ asanın, biri nağılı yazanın, biri də yadında saxlıyannarın.

İSGƏNDƏRİN GÜNƏŞDƏN XƏRAC ALMASI

Biri varmış, biri yoxmuş, İsgəndər addı bir padşah varmış. Bu İsgəndər yer üzündə nə ki canlı varıydı, onların hamısından xərac alırdı.

Günnərin bir günü İsgəndər belə fikrə düşdü ki, gedib Günəşdən də xərac alsın. Bu fikirlər də o, qoşun sərkərdələrini çağırıb hazırlaşmağı tapşırdı. Səhər açıldı. Səhərrər üzünü zə xeyirriylə açılınsın. İsgəndər qoşunu nizama düzüb, gün çıxan səmtə yol getməyə başladı. Az getdi, üz getdi, dəre-təpə düz getdi. O zaman aynan, ilnən, bu gün də müxtəsəri dilnən qırx gün, qırx gecə dincəlmədən yol getdi. Gəlib günün çıxdığı yerə çatdı ki, artıx istidən yeriməh mümkün olmadı.

İsgəndər burda alaçıxlar qurdurub, səhər tezdən Günəşi tutmax isdədi. Səhər açılan kimi İsgəndər Günəşi tutmağa getdi. Amma o, Günəşə yaxınlaşan zaman Günəş onu qırx qədəm kənara tulladı. İsgəndər bu səhər Günəşi tuta bilməyib geri qayıtdı.

O birisi səhər İsgəndər yenidən Günəşi tutmağa getdi, amma yenə əliboş geri qayıtdı. O, Günəşi tuta bilmədi. Üçüncü gün İsgəndər lap tezdən qalxıb Günəşi sədəməyə başladı. Günəşdən sədə gəldi:

– Nə var, nə deyirsən, ay İsgəndər?

İsgəndər dedi:

– Ey Günəş, bil, agah ol. Yerdə nə ki, canı var, hamısı mənə bac-xərac verir. Gərək sən də mənə xərac verəsən.

Günəş bu sözü eşitdihdə boynundakı boyunbağını açıb İsgəndərə tulladı, dedi:

– Ey İsgəndər, görüm səni elə bir yerdə öləsən ki, altın dəri, üsdün dəmir, yanların isə qoşun olsun.

İsgəndər Günəşdən də xərac aldıxdan sonra qoşunu nizama düzüb vətənə doğru üz tutdu. Elə bir az getmişdilər ki, qəfildən yağış yağmağa başladı. Qoşun adamları tezəcə alaçıx

tikib daldalandılar. İsgəndər altına atın yəhərinnən, dərisinnən töküb yatmışdı. Birdən qalxdı, yuxudan hövlənak ayıldı, gözü başının üsündə duran nizələrə, oxlara, qılncılara sataşdı. Axı, alaçıx oxlardan, nizələrdən, qılncılardan düzəldilmişdi. Elə o dəyqə Günəşin sözdəri yadına düşdü. Yannarına baxdı. Gördülər hər tərəfdə qoşun adamları əyləşib. Bildi daha öləcək. Axı, Günəşin qarğışını zarafat hesab etməh olmazdı. Tez qoşun sərkərdələrini çağırıb dedi:

– Mən indi öləcəm. Mənim vəsiyyətlərimə diqqətlə qulax asın. Əvvəla, mən ölennən sonra qoşunu dağıtmayın. Necə ki, mən sağam kimi hesab edin. Çünki anam qoşunu dağınıq görəsə, mənim ölümümü bilib ürəyi çatdıyar. Elə ki, anam mənim ölümümü bildi, onda mənim vəsiyyətdərimi ona deyərsiniz. Deyərsiniz ki, mənim ehsanımın altında elə ağaşdan ocax qalıyın ki, o ağaşdan nə yarpax, nə də budax düşmüş olsun. Mənim ehsanımı o adam yedirtsin ki, o, sinə dağı görməmiş olsun. Məni kəfənə bükən zaman sağ əlimi çöldə qoyun. Sonra məni gəzdirin, harda mən əlimi sinəmə aparsam, o yerdə məni dəfn edin.

İsgəndər vəsiyyətlərini eyləyib gözünü yumdu. Qoşun əhli bir az ağladı, sıtqadı. Ağlamaxdan nə çıxacaq? Sərkərdələr qoşunu nizama düzüb İsgəndərin cənazəsini də götürüb vətənə doğru yol başladılar.

İndi sizə xəbər verim, İsgəndərin anasınan. İsgəndərin anası yuxusunu yaman qatmışdı. Oğlunun başına bir xəta gələcəyini duymuşdu. Odu ki, gecəli-gündüzdü yollara baxırdı. Ürəyi sakit olmurdu.

Bir səhər gördü ki, qoşun əvvəlki kimi gəlir. Özü də qoşunda pərakəndəlihdə-zad yoxdu. Qarının ürəyi bir az sakit oldu. Elə ki, qoşun gəlib qarıya çatdı, qarının naləsi göyə yüksəldi. O, oğlunun cənazəsini qoşunun içərisində gördü. Bir az ağlayıb cənazəyə yalmandıxdan sora qarı bir az sakitdəşdi. Elə bu an qoşun sərkərdələrinnən biri qabağa çıxıb qarıya dedi:

– Ana, artıx iş işdən keçib. İsgəndər ölüb. İsgəndər ölən zaman bizə dedi ki, mənim vəsiyyətimi anama çatdırın. İndi qulağ asın. İsgəndər dedi ki, mənim ehsanımın altında elə ağaşdan ocağ qalıyın ki, o ağaşdan nə yarpax, nə budax düşmüş olsun. Mənim ehsanımı o adama yedirin ki, sinə dağı görməmiş olsun. Məni kəfənə bükən zaman sağ əlimi çöldə qoyun. Sora məni gəzdirin. Harda mən əlimi sinəmə aparsam, o yerdə məni dəfn edin.

Qarı vəsiyyətləri birbəbir dinliyəb əmr etdi:

– Gedin meşəyə, o ağaşdan kəsib burya gətirin ki, o ağaşdan nə yarpax, nə budax düşmüş olsun.

Axşama qədər meşəni ələh-vələh elədilər, elə bir ağaş tapa bilmədilər. Axşam isə kor-peşman geri qayıdıb qarıya dedilər ki, elə bir ağaş tapa bilmədih.

Qarı bir qədər fikirəşib dedi:

– Zərər yoxdu. Hansı ağac olur-olsun, ocax qalayın.

Ocaxlar çatıldı. Ehsan qazannarı bişib hazır oldu. Elə ki, ehsan hazır oldu qarı üzünü camaata tutub dedi:

– İndi kim sinə dağı görməyibsə, mənim oğlumun ehsaninnən o adam yesin.

Camaat bu sözü eşitdihdə hərəsi bir tərəfə dağılışdı. Qarı işin belə olduğunu görəndə camaatı geri çağırıldı. Dedi:

– Mənim oğlumun ehsaninnən hamı yisin.

Camaat ehsannan doyunca yidi. Sora İsgəndəri kəfənə büküb, sağ əlini çöldə qoydular. Kəndbəkənd, yerbəyer hər yeri gəzdirdilər, İsgəndər əlini çəkmədi ki, çəkmədi.

Bir gün yenə camahat ilə baş qəbiristanlığın yanı ilə gəzdirdilər ki, birdən Xıdır peyğəmbər gəlib yerdən bir ovuc torpax götürüb, İsgəndərin ovcuna qoydu. İsgəndər əlini çəkdi. Bunnan sonra Xıdır peyğəmbər üzünü xalasına tutub dedi:

– Ey xala, bil, agah ol! İsgəndərin özü sənə elə vəsiyyətdər edib ki, sən qəlbin sakit olsun. Axı dünyada yarpax salmamış ağaş, sinə dağı görməmiş adam olarmı? Qaldı ki,

İsgəndərin əlinə torpax dəyən kimi çəkməsi – deyəllər ki, insanın gözünü torpax doyurar. Elə indi də deyillər ki, gör bu bədbəxt oğlunun gözünü torpax da doyurmur.

Bunu deyib Xıdır peyğəmbər yox oldu.

Bütün dünyadan bac-xərac alan İsgəndər Baş qəbiristanlığında dəfn olundu. Günəşdən xərac alan İsgəndəri torpax da öz qoynuna çəkdi.

ŞAHIN TƏDBİRİ

Hamam hamam içində, xəlvir saman içində, dəvə dəl-ləklik eylər, köhnə hamam içində, qarışqa şillaq atdı, dəvənin budu batdı, milçək mindik, çay keçdik, yavaynan dovğa işdik.

Sizə kimmən xəvər verim şah oğlu Şah Abbasdan. Gün-nərin bir günündə Şah Abbas divan eliyif qutarmışdı. Taxta oturuf vəzirinnən keçif gedən günnərdən söhbət edirdilər. Bu zaman qapı açıldı. Şahın qulluxçusu içəri girif baş əydi. Sonra əlindəki naməni şaha verdi. Şah Abbas namənin üsdünü oxu-du. Sonra verdi vəzirinə. Vəzir başdadı naməni oxumağa. Na-mədə belə yazılmışdı:

– Ey qibleyi-aləm, bir aya yaxındır ki, şəhərdə hər gecə bir-iki varının evini soyullar. Qibleyi-aləmdən xahişimiz budu ki, bu işə əncam eləsin.

Vəzir naməni oxuyuf qurtaran kimi şaha baxdı. Gördü ki, Şah Abbas bərk qəzəblənif. Deyillər ki, şah nə qədər çox qəzəfliymişsə, vəziri bir o qədər səvirliymiş. Şah Abbasın qəzəfləndiyini görən vəzir dedi:

– Şahım, qəzəblənmə, bir az səvr elə.

Vəzirin bu sözdərindən sora Şah Abbas sakitdəşdi. Baş-dadı oğruları tapmax üçün tədbir fikirrəşməyə. Axırda Şah Ab-bas belə qərara gəldi ki, oğruları tapmax üçün özü gecələr axta-rışa çıxsın. Şah Abbas paçcahlx libasını soyundu, təğyiri-libas oldu, başına bir buxara papax qoyuf çıxdı şəhəri gəzməyə.

Deyillər ki, Şah Abbasın bir yaxşı bığı da vardı. Bir tərəfdən bığı, bir tərəfdən də geyindiyi paltar onu eləmişdi əsl oğru. Bəli, Şah Abbas şəhəri gəzə-gəzə gəlif xəlvət küçələr-dən birinə çıxdı. Gördü ki, budu, üç nəfər gizləndə duruf söh-bət eliyir. Danışannar Şah Abbası görən kimi səsdərini kəs-dilər. Şah Abbas arif adamıydı. Bunnarın pəl-paltarına, üsd-başına baxdı, gördü ki, vallah bunnarın sir-sifətinən oğurrux yağır. Bildi ki, oğurrux bulardan əksik deyil. Demə, elə bunnar

doğurdan da oğruymuşdar. Biri dedi:

– Qoçax, kimsən, buralarda nə gəzirsən?

Şah Abbas dedi:

– Oğruyam, öy yarmağa çıxmışam.

Sonra Şah Abbas dedi:

– Yaxşı, bəs siz kimsiniz?

Oğrubaşı dedi:

– Elə biz də oğruyux.

Şah Abbasda daha heç şübhə yeri qalmadı. Şah Abbas özünü öyməyə başladı. Başladı ki, filan tacirin öyünü belə yardım, filan vaxt filan bəyin öyünü belə oğurradım, nə bilim, belə yıxdım, belə kəsdim.

Xülasə, Şah Abbasın ağılına nə yalan gəldisə, quraşdırıf muncux sapa düzən kimi düzdü bir-birinin yanına. Oğrubaşı bu sözdəri eşidənnən sonra dedi:

– Ə, elə bunnan adımı oğru qoyufsan? Əsil oğru bizim kimi olar ki, bir gejdə dörd-beş yağlı öy yarırıx. Öy sahivi də savah duruf görür ki, bir köşəh qalif, bir yatdıxları yorğan-döşək.

Şah Abbas dedi:

– Amma məni də yoldaşdığa götürsəniz, əməlli-başdı varranarıx.

Oğrulardan heş biri Şah Abbasın dəstəyə gəlməsinə razı olmadı. Şah Abbas çox yalvardı, çox yaxardı, oğrular sözdə-rinnən dönmədi. Axırda Şah Abbas dedi:

– Yaxşı, axı səbəb nədi ki, siz məni özünüzə yoldaş götürmürsünüz?

Oğrubaşı dedi:

– Biz hər adamı özümüzə yoldaş eliyə bilmərik. Biznən oğru olmax isdiyənin gərəh elə bir qabiliyyəti olsun ki, dar günümüzdə bizə bir köməyi dəysin.

Şah Abbas dedi:

– Yaxşı, deyin görüm sizin hansı qabiliyyətiniz var ki, bir-

birinizə yoldaş olmusunuz. Oğrubaşı dedi:

– Mənim elə qabiliyyətim var ki, mən bir adamı uşax vaxtı görsəm, onu ikinci dəfə sakqalı ağarmış halda görsəm də tanıyıram.

Şah Abbas o biri oğrudan soruşdu:

– Yaxşı, sənin hansı qabiliyyətin var?

O biri oğru dedi:

– Məndə elə bir qabiliyyət var ki, mən dünyada olan bütün heyvannarın dilini bilirəm, isdədiyim vaxt onnarnan danışırım.

Şah Abbas üçüncü oğrudan soruşdu:

– Bəs sənin hansı qabiliyyətin var?

Həmin oğru dedi:

– Mənim elə bir xasiyyətim var ki, bir adamın duzunu dadsam, ömrümdə ona xain olmaram.

Sonra oğrubaşı Şah Abbasa dedi:

– Əgər səndə xüsusi bir qabiliyyət varsa, səni dəsdəmizə qəbul edərik.

Şah Abbas dedi:

– Məndə elə bir qabiliyyət var ki, kim şah hüzurunda müqəssir olsa, şah onun ölümünə fərman versə, bir dəfə bığımı burmaxnan onu bağışdadaram.

Oğrular bu sözü eşitcəh aldılar Şah Abbası araya ki, bəs gəl qoşul bizə, səni yoldaşdığa qəbul elədik.

Bəli, oğrular Şah Abbası qəbul elədilər dəsdəyə. Onnan sonra oğrubaşı üzünü tutuf oğrulardan birinə dedi:

– Ay filankəs, bu gün nöbə sənindi. Gərəh gedəcəyimiz yeri sən deyəsən.

Həmin oğru dedi:

– Bu gejdəyə iki yağlı yer tapmışam. Biri filan küçədə, filan tacirbaşının evidi, biri də filan bəyin evidi.

O biri oğrular başladılar ki, gəlin gedəh. Bu öylərdə elə qiymətli şeylər var ki, getməyimizə dəyə. Bunnar belə deyəndə Şah Abbas irəli yeriyif dedi:

– Axı nə görmüsünüz tacirin, bəyin evində. Gəlin mana qulax asın, gedək şahın xəzinəsini oğurruyax. Əgər xəzinəni oğurruya bilsəh, əlli gejanın dövlətini bir gejedə oğruyarıx. Şah da bilər ki, belə adamlar var dünyada. İşdi, əgər bizi tutsalar da, şah bizə ölümünən yuxarı cəza vermiyəjəh. Onda da mən durmuşam, bığlarım duruf.

Oğrular Şah Abbasdan bu sözü eşitcəh razılaşdılar ki, gedif xəzinəni oğurrasınar.

Bəli, Şah Abbas qabaxda, oğrular da onun dalıycan gəlhagəl, gəlhagəl, gəlif çıxdılar saraya. Gördülər ki, keşihçilər yatıf, yavaşca, onnarın yanınnan keçif başdadılar xəzinəyə yanaşmağa. Elə bu vaxt Şah Abbasın iti başdadı hürməyə. Heyvan dilini bilən oğru dedi:

– Ay qardaşdar, bir sakit durun görəh, bu it nə deyir?

Hamı sakit durdu. İt yenə başdadı hürməyə. O biri oğrular heyvan dilini başa düşən oğrudan soruşdular:

– İt nə deyir?

Həmin oğru dedi:

– İt bizə deyir ki, gəlmiyin yiyəmiz sizinlədi.

Şah bu əhvalatdan bərk təəcübləndi, amma özünü itirmiyif o dəyqə dedi:

– Əşi, itə fikir vermiyin, gəlin gedək xəzinəni oğurramağa, səhərə az qalif.

O biri oğrular daha heş nə demiyif Şah Abbasın dalıycan düşdülər. Gəlif yetişdilər xəzinəyə. Şah Abbas yavaşca xəzinənin qapısını sındırdı, iki oğrunu qoydu çölə ki, adam-zad gələndə xəvər versinnər.

Oğruların birini də çağırdı yanına ki, girif xəzinəni yığsınlar. Bu gələn oğru həməh oğruydu ki, kimin duzunu dadıydı, ona xain olmazdı.

Şah Abbas xəzinəni duznan örtmüşdü ki, götürəndə bilinsin. Bəli, nə başınızı ağrıdım. Şah Abbas həmin oğruyan girdi içəri. Oğru xəzinəyə girəndə gördü ki, xəzinənin üsdün-

də ağ şeylər var. Elə bildi ki, qəntdi. Bir az götürüf atdı ağzına. Gördü ki, qənt zənn elədiyi duzuymuş. Kisəni götürdüyü yerə atıf dedi:

– Qardaş, mən şahın duzunu daddım. Daha mən ona xain oluf nəinki xəzinəsini, heç quru çöpünü də apara bilmərəm.

Şah Abbas nə qədər elədi ki, a qardaş, müftə maldı, gəl götür sonra peşman olarsan.

Oğru dediyinnən dönmədi ki, dönmədi. Axırda Şah Abbas gördü ki, elə bu dediyini deyir. Özünə və çöldəki oğruların hərəsinə bir kisə qızıl yığıf çıxartdı. Hərə öz kisəsini dalına atdı. Duz dadan isə boş-boşuna onnarın dalınca xəzinədən uzaxlaşdılar.

Gəldilər xəlvət küçələrdən birinə. Qızılları qoydular yerə. Başdadılar Şah Abbası tərifləməyə ki, biz bu vaxta kimi belə cəsərət etməmişik. Sən öyrətdin bizə qaz vuruf, qazan doldurmağı. Şah Abbasın yaxşı hafızası vardı. Söhbət vaxtı Şah Abbas oğruların hamısının addarını, yaşadıkları yerrəri öyrənif sinədəftər elədi. Sonra o, öz kisəsini götürüf gəldi saraya yıxılıf yatdı. Səhər açıldı. Şah Abbas paçcahlıx libasını geyinif taxta çıxdı. Bu vaxt xəzinədar başı alovlu gəldi ki, bəs gecə quldurrar tökülüşüf xəzinəni aparıflar. Şah Abbas o saat xəzinədarı zindana saldırdı. Vəzirini hüzuruna isdədi. Vəzir o dəyqə şahın qulluğunda əl-əl üsdə duruf dedi:

– Qibleyi-ələm, mana görə nə qullux?

Şah Abbas əhvalatı ona danışdı. Siyahını ona verif dedi ki, bir dəstə qoşun götürüf kağızda göstərilən yerə gedəsən, orda addarı olan adamları tutuf hüzuruma gətirərsən.

Vəzir baş əyif çıxdı. İndi vəzirən qoşun getməhdə olsun, sizə kimnən xəvər verim, Şah Abbasdan. Vəzir yola düşən kimi Şah Abbas getdi otağına, bir dəstə zənən paltarı tapıf geyindi, çadranı da başına elə örtüdü ki, ancax gözdəri görünün. Sonra da saraydan çıxdı, gəlif durdu saraya gələn yolun kənarında, Şah Abbas bir də gördü ki, budu vəziri at belində

qavaxda, ortada üç qolu bağlı adam, arxada da qoşun gəlir.

Qoşun yaxınlaşanda Şah Abbas baxıf gördü ki, gejkəki yoldaşdarıdı. Oğrular onun yanına çatanda Şah Abbas səsini nazildib dedi:

– Şahın xəzinəsini oğurruyan quldurrar deyəsən bunnardı axı. İndi ədalət divanı bunnara yaxşı bir qulaxburması verər.

Şah Abbas belə deyəndə oğrular dönüf ona baxdılar. Adam tanıyan o dəqiqə Şah Abbası tanıdı. Bildi ki, zənən paltarı geyinən bu adam, gejkə onnarnan xəzinəni oğurruyan oğrudu. Tez o biri yoldaşdarına dedi:

– Gejkə biznən oğuruğa gedənnərin biri də tapıldı. Amma bizim oğru dostumuz qorxudan zənən paltarı geyif ki, onu tanımasınnar.

Şah Abbas gördü ki, bir az da dayansa, işdəri korruyajax. Tez qoşunnan ayrıldı. Kəsə yolnan gəldi saraya, arvad paltarını soyundu. Sonra öz padşaxlıx paltarının geydi, taxda çıxıf, əyləşdi.

Bir azdan vəzir gəlif şaha baş əydi, əmri yerinə yetirdiyini söylədi. Şah Abbas oğruları yanına çağırtdı.

Cəlladlar əlində siyirmə qılınc, qavaxlarında da oğrular şahın hüzuruna gəldilər. Adam tanıyan oğru Şah Abbası görən kimi tanıdı. Bildi ki, gejkə onnarnan xəzinəni yaran şah özüymüş.

O saat dili tutuldu. Ağzında tüpürcəyi qurudu. Amma özünü bildirmədi. Şah Abbas dedi:

– Yaxşı, deyin görüm, siz hansı cəsarətnən şahın xəzinəsini oğurruyufsunuz?

Adam tanıyan oğru dedi:

– Padşah sağ olsun, izin verin mən hamısını danışım.

Şah Abbas izin verdi. Adam tanıyan oğru dedi:

– Şah sağ olsun, biz xəzinəni yarmağa cəsarət etməzdih. Amma Şah Abbas bizi bu işə sövq elədi. Həmin gejkə şah biznən xəzinəni yarmağa gedəndə oğru paltarında idi, indi isə şah paltarındadı.

Şah Abbas oğrunun onu tanıdığını başa düşdü. Yoldaşdarı da adam tanıyan oğrunun "indi isə şah paltarındadı" sözdərinə başdarını qaldırıf Şah Abbasa baxdılar. Gördülər ki, gejkə onnarnan oğuruğa gedən şahın özüymüş.

Şah Abbas gördü ki, onu tanıdılar, o dəyqə əmr elədi cəlladlar onnarın boynunu vursun. Oğrulardan biri dedi:

– Amma Şah Abbasın bir yaxşı xasiyəti varıydı. O, hüzurunda kim müqəssir olsa, bir dəfə bığını burmaxnan onu azad etdirərđi.

Şah Abbas bu sözdəri eşidəndə gejkəki söz yadına düşdü. Rəhmə gəldi, əmr elədi, onnarı azad eləsinlər. Sonra da hərəsini bir vilayətə başçı təyin elədi. Oğurranan qızılıları da onnara bağışdadı.

Üç nəfər də oğuruğun daşını atıf Şah Abbasa sədaqətnən qullux göstərməyə başdadı. Deyillər ki, o vaxtdan adam tanıyan bir tərəfdən, duz dadan bir tərəfdən, heyvan dilini bilən oğru da bir tərəfdən köməkləşif qızıl topluyuf xəzinəni bir ayda doldurdular. Özdəri də başdadılar kefnən, damaxnan yaşamağa. Siz də yeyin, için, xoş günnər keçirin.

BAGBAN OĞLU İLƏ PADŞAH QIZI

Biri varıydı, biri yoxuydu, bir padşah varıydı. Bu padşahın da gözünün ağrı-qarası bircə qızı varıydı. Bu qız gözəl qızıydı. Bir gün padşahın qızı xəstələndi. O, heş nə yiyif-ışmədi. Heş bir təbib onun dərдинə əlac eliyə bilmədi. Padşah qızının halı günü-günnən xaraflaşdı. Qızın xəsdəliyi o qədər ağırlaşdı ki, o heş başını yastıxdan da qaldıra bilmədi. Padşah öz carçılarını hər tərəfə göndərdi, belə bir xəvər yaydırdı:

– Kim qızımı sağaltsa, qızımı ona ərə verəjəm.

Bu xəvəri eşidən kimi padşah qızı ilə öylənməh isdi-yənnər çox oldu, ancax çox çalışsalar da həmin adamlardan heş biri şahzadə qızı sağalda bilmədi. Qızınsa halı getdihcə ağırlaşdı. Bu zaman padşahın bağbanının oğlu padşahın hüzuruna gəldi. Padşah ona diqqətlə baxıf öz-özünə fikirləşdi: "Bu adi bağban oğlu mənim qızımı sağalda bilərmə?" Odur ki, dedi:

– Ay oğlan, nəyə gəlifsən?

Bağban oğlu dedi:

– Gəlmişəm ki, qızınızı sağaldım.

Padşah dedi:

– Əyər sağalda bilməsən, səni dar ağacınnan asdırajam, razısanmı?

Oğlan dedi:

– Padşah sağ olsun, razıyam.

Oğlanı qızın yanına apardılar. Oğlan hamının otaxdan çıxmasını xahiş elədi. Otaxda olan bütün adamlar çıxıf getdi. Oğlan qıza baxıf gülümsündü, padşahın bağına açılan pəncərəni aşdı, qızı pəncərənin yanına gətirdi. Dedi:

– Ey şahzadə, sən ağacın budağındakı quşdarı say.

Qız başdadı ağacın budaxlarındakı quşdarı saymağa. Bu minvalnan həmin gün başı qarışdı. O, xəsdəliyini unutdu.

Sabahısı gün oğlan qıza dedi:

– İndi də say görüm, bağda nə qədər ağac var. Hansı

ağacdan nə qədərdir.

Bu gün də qızın başı qarışdı, xəsdəliyi tamam yadınnan çıxdı.

Üçüncü günü oğlan qızın başını qatışdırmax üçün dedi:

– İndi də bax o sağ tərəfdəki alma ağacının üsdündəki almaları say görüm, həmin ağacın başında nə qədər alma var.

Həmən günü də qızın başı ağacın başındakı almaları saymağa qarışdı.

Bir neçə günnən sonra oğlan padşah qızını bağa gəzməyə çıxardı. Qız sağalif ayağa durdu.

Qızının sağalmasını eşidən padşah çox sevindi. Onun sevincinin həddi-hüdudu yoxuydu. Padşah böyüh bir məclis düzəldif qonaxlıx verdi. Ajdarı doydurdu, kasıflara bəxşiş verdi.

Bir neçə vaxt keşdi. Padşah verdiyi sözə əməl eləməh isdəmirdi. Qızını adi bağban oğluna verməh ona ağır gəlirdi. Bu məqsədlə o, öz vəzir-vəkilini çağırif məsləhətdəşməyə başdadı. Padşahın birinci vəziri çox insaflı, ədalətdi bir adamıydı. Padşah üzünü ona tutuf dedi:

– Vəzir, nə məsləhət bilirsən, mən qızımı bağban oğluna verimmə?

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, siz sözüünüzün üsdündə dursanız, hörmətiniz birə-beş artar. Sözüünüzə əməl eləməsəniz, camahat sizə hörmət eləməz.

İndi də padşah üzünü ikinci vəzirinə tutuf soruşdu:

– Sən nə deyirsən?

Bu vəzir çox paxıl, qəddar, həm də yelbeyin bir adamıydı. Onun bağban oğluna da paxıllığı tuturdu. Odur ki dedi:

– Padşah sağ olsun, sizi bütün dünyada tanıyıllar. Bağban oğlu nökdərdir, ona qızınızı versəniz, sizə əysihliş gətirər, qızınız şahzadələrə layıxdı. Bağban oğlunu saraydan qovun getsin.

İkinci vəzirin sözü padşahın ağına batdı. O özü də qızını oğluna verməh isdəmirdi, bunu özünə əysihliş sayırdı. Xid-

mətçilərini çağırır əmr elədi:

– Bağban oğlunu mənim məmləkətimnən çıxarır qovun.

Xidmətçilər bağban oğlunu padşahın məmləkətimnən çıxarır qovdular. Onu aparır bir tənha yerə atdılar. Bağban oğlu sakitcə oturub öz-özünə düşünürdü: "Görünür, taleyim belə imiş, qismətim bu imiş".

Bu vaxt oğlan gördü ki, onun kölgəsində dayandığı ağacın budağına üç göyərçin qondu.

Göyərçinnər görüb eşitdihlərini danışmağa başladılar. Onlardan birincisi dedi:

– Bu adamlar yaman ağılsız olurlar. Mən bir yer tanıyıram. Hər il orda taxıl əkirlər. Ancax hər dəfə orda məhsul yetişmir. Ona görə ki, həmin yerdə yeddi küp qızıl basdırılıf. Ancax heş kim onu qazır çıxarmax haqqında fikirləşmir, heş bu onnarın ağına da gəlmir.

İkincisi dedi:

– Düz deyirsən, mən də belə düşünürəm ki, insannar çox ağılsız olurlar.

Birincisi soruşdu:

– Sən niyə belə fikirləşirsən?

İkinci göyərçin dedi:

– Mən bir şəhər tanıyıram. Onun küçələrinnən birində köhnə bir qazan var. Orda yaşyannar hər gün onun yanından keçillər, qazanın üsdünə zibil atıllar. Ancax heş kim bilmir ki, bu qazan xalis qızıldandı.

Üçüncü göyərçin dedi:

– Düz deyirsiniz, mən də elə fikirləşirəm. Mən bir çay tanıyıram, onun sahilində ölü bir balıx var. Adamlar çaya gəndə hər gün həmə balıq görüllər, ancax heş cür başa düşmüllər ki, həmin balığın qarnında mirvari var.

Göyərçinnər bu sözdəri, bu söhbətdəri bir-birinə söylüyüf sonra uçub getdilər. Bağban oğlu qalxdı və haraya ayağı getdisə, oraya üz tutdu, az getdi, çox getdi, gedif uzax bir kətdə

yoxsul bir evə çatdı. Qapını döydü, onun qarşısına bir qarı çıxdı, soruşdu:

– Oğlum, nə isdiyirsən?

Oğlan dedi:

– Ay nənə, məni qonax saxlıyarsanmı?

Qarı dedi:

– Keş içəri, oğlum, Allaha da qurvan olum, onun qonağına da. Gözüm üsdə yerin var.

Oğlan gördü ki, qarının heş kəsi yoxdu. Odur ki, onun yanında qalır yaşamağa başladı. Bu əhvalatdan xeyli vaxt keçdi. Bağban oğlu yavaş-yavaş öz dərini unutmağa başladı.

Günnərin bir günü geşə yarısı bağban oğlu yuxu görüb ayıldı, həyəət çıxdı. Hər tərəf gündüz kimi işıxıydı. Bağban oğlu təəcüfləndi, göyə baxdı, gördü ki, göy üzündə iki ulduz işıx saçır.

Oğlan səhərə kimi yatmadı. Səhər qarı oyanıf gördü ki, oğlan oyaxdı. Soruşdu:

– Oğlum, niyə yatmıyıfsan?

Oğlan dedi:

– Nənə, geşə mən yuxu gördüm, iki ulduz elə işıx saçır ki, hər tərəf gündüz kimidi.

Qarı soruşdu:

– Oğlum, sən düzünü de görüm, buraya neşə gəlir çıxıfsan?

Oğlan başına gələn bütün əhvalatı qarıya danışdı. Qarı ona qulax asıf dedi:

– Oğlum, yuxuda sən öz taleyini görüfsən.

Bağban oğlu soruşdu:

– Doğrumu deyirsən?

Qarı dedi:

– Hə.

Oğlan dedi:

– Nənə, onda get padşahın qızına elçilih elə, onu mənim

üçün isdə.

Əvvəl qarı getməh isdәмәdi. Oğlanın dilinnән bu sözdәri eşidәndә dizdәri titrәмәyә başdadı. Lakin sonra bu oğlana yazığı gәldi, onun xәtrинә ölümә getmәyi qәbul elәdi. Kәfәnini boğazına doluyuf saraya yola düşdü.

Qarı gedif padşahın elçi daşının üsdündә oturdu. Gәlif bunu padşaha xәvәр verdilər. Padşah qarını yanına çağırtdırdı, xәvәр aldı:

– Ay qarı, nə isdiyirsән? Nәdән korluğun var?

Qarı dedi:

– Padşah sağ olsun, heş nәdән korruğum yoxdu, gәlmışәм ki, qızını oğluma alım.

Padşah dedi:

– Qarı, nə danışdığını bilirsәнmi, sәni dar ağacınnan asdırram.

Qarı qorxuf dedi:

– Padşah sağ olsun, keş günahımnan, mәni öldürmә.

Padşah dedi:

– Yaxsı, sәnin günahınnan keçirәм, de görüm fikrin nәdi, mәni açix başa sal.

Qarı padşah qızı ilə öylәnmәh isdiyән bağban oğlu hakqında danışmağa başdadı.

Padşah qәzәvlәndi, isdәdi ki, qarını saraydan rәdd elәsin. Bu vaxt padşahın birinci vәziri icazә alıf dedi:

– Padşah sağ olsun, bu qarını saraydan qovmayax, elçilih elәмәh günah deyil, tәki bu qarının dediyi oğlan qızınızın ürәyinnән olsun.

Bu vaxt ikinci vәzir hirsnән dedi:

– Padşah sağ olsun, gәlin üçün verilән başlıx padşah qızına layix olmalıdı.

Bu vәzirin tәklifi padşahın xoşuna gәldi. O, qarıya dedi:

– Qarı, get oğluna de ki, padşah deyir ki, qızımı almax isdәyән oğlan gәрәh bir saray tikdirsin, sarayın baxçası da

olsun, baxçada fәvvarәlәр olsun, fәvvarәlәрın arasında qızıl balıxlar üzsün.

Qarı bu işә mat qaldı, kor-peşman geri qayıtdı.

Fikirrәşdi ki, padşah qızı hara, bağban oğlu hara?

Bu işin axırını pis olar, gәрәh oğlana bunu başa salım. Qarı evә çatanda oğlan soruşdu:

– Ay nәnә, niyә qaş-qabaxlısan, noluf, padşah nә dedi?

Qarı dedi:

– Oğlum, sәnә bir söz demәh isdiyirәм.

Oğlan dedi:

– De.

Qarı dedi:

– Oğlum, gәl sәn bu fikirdән әl çәk, sәnnән padşah qızınını tutmaz. Padşah heş vaxt öz qızını vermәz.

Oğlan dedi:

– Verәр.

Onda qarı dedi:

– Yaxşı, onda padşahın şәrtini sәnә deyirәм.

Oğlan dedi:

– De.

Qarı dedi:

– Padşah deyir ki, gәрәh bir saray tihdiresән, hәmin sarayın bağçası olsun, bağçada fәvvarәlәр olsun, fәvvarәlәрın içindә balıxlar üzsün.

Oğlan dedi:

– Baş üstә, mән bunnarın hamsını yerinә yetirrәм.

Qarı daha bir söz demәdi, fikirrәşdi ki, yәqin bu oğlanın başına hava gәlif.

Oğlan öydән çıxıf getdi. Qarı başına, dizinә döydü, fikirrәşdi ki, oğlum bir dә öyә qayıtmayajax.

Qarı burda qalsın, gәрәh oğlan nә elәdi. Oğlan az getdi, çox getdi, axırda gәlif göyәрçinnәр dediyi var-döylәti yığıf gәtirdi. Bunnan qarı çox sevindi. Qarı elә bildi ki, daha oğlan onu

atıf gedəcəh, axı onun bu qədər var-dövləti var.

Oğlan bunu duyuf dedi:

– Ay nənə, sən mənim pis günümdə mənə arxa olufsan, mənə köməh eliyifsən, mən heş səni atarammı? İndi də mən səni heş vaxt təh qoymaram.

Qarı dedi:

– Ay oğul, qorxuram padşah qızı məni tanımax isdəmiyə.

Oğlan dedi:

– Əyər o məni isdəsə, səni də isdiyəjəh, yox məni isdəmiyəjəhsə, onda səni də isdəmiyəjəh.

Bağban oğlu padşahın şərtini yerinə yetirdi. Bu xəvər hər tərəfə yayıldı. Dünyanın hər yerinnən gəldilər ki, saraya tamaşa eləsinlər. Padşah daha sözünnən qaça bilmədi. Qırx gün, qırx geje toy elədilər. Padşah qızını bağban oğluna verdi. Onnar xoşbəxt yaşıyıf ömür-gün keçirdilər.

DƏRDSİZ ADAM

Biri varmış, biri yoxmuş, Allahdan başqa heş kim yoxmuş, keşmiş zamannarda bir şah varmış. Bu şahın da gözünün ağı-qarası bircə qızı varmış. Elə olur ki, bu qız xəsdələdir. Şah bütün ölkədə olan ən yaxşı həkimləri gətirir, nə qədər davadərman eliyirsə, qız sağalmır. Şah fala baxdırır, münəccimlər gətirir, qızın xəsdəliyinnən baş tapan, onu sağaldan tapılmır. Axırda şah bütün məmləkətə elan eliyir ki, hər kəs qızını sağaltsa, ona bir dəvə yükü qızıl verəjəm.

Günnərin bir günü səhər tezdən görürər ki, elçi daşının üstündə bir qarı oturuf. Saray adamları nəyə gəldiyini soruşurlar.

Qarı dillənir:

– Mən falçıyam, gəlmişəm ki, şahın qızının falına baxım. Qızın dərđinə əlac eliyəjəm.

Qarını saraya aparıllar. Qarı şahın yanına gedib kitab açır, tas qurur. Nəhayət, şaha deyir ki, isdiyirsən qızın sağalsın, ona dərdsiz bir adamın alt paltarını geyindir.

Şah təgyir-libas oluf öz diyarını şəhərbəşəhər, kəndbəkənd gəzir. Çox adamlarnan söhbət eliyir. O, kimi danışdırırsa, hamısı öz dərđinnən danışır. Dərdsiz olan bir adama rast gəlmir. Bir gün axşam hava qaralanda bir kənddən keçirmiş. Bir evin qabağınnan keçəndə evin pəncərəsinnən evin içərisi görünür. Evdə ailənin çalib-oynama səsi onun dikqətini özünə çəkir. Görür ki, evdə ər-arvad, bir də bir neşə uşax çalif oynayır. Kişi sinini əli ilə çalır, uşaxlar da əl çalır, arvad oynayır. Sora arvad çalır, kişi oynayır. Şah görür ki, ayilədə çalif-oynamax, şənnənməhdən başqa bir şey yoxdu.

Şah öz-özünə fikirəşir ki, hə, tapdım. Görünür, bunnarın başqa bir dərđi yoxdu. Şah qarını döyür. Kişi qabağa gəlir. Şah deyir:

– Allah qonağıyam. Məni bu geje qonax saxlıyarsan?

Ev yiyəsi deyir:
– Allaha da qurvan olum, onun qonağına da, buyurun, gəlin içəri.

Şahı içəri aparırsa da, ona heş nə yeməh hörməti eləyə bilmir.

Bunnarın bu axşam heş yiməyə də çörəhləri olmayıbmış. Çalıb oynamaxnan uşaxların başını qarışdırıf, yuxuya verməh isdiyirlərmiş.

Şah öz-özünə fikirreşir ki, bunnar öz yoxsulluxlarını, acılıqlarını belə özdərinə dərd etmirlər. Qoy bu kişinin köynəyini də olsa, aparım.

Şah dərdini açıf kişiyə söyləyir və kişinin alt köynəyini isdiyir.

Kişi paltarını qaldırıf göstərir ki, heş mənim alt köynəyim yoxdu. Şah birbaşə evinə qayıdır və düşüncəyə dalır. Görəsən niyə mənim ölkəmdə dərtsiz adam tapılmadı? Bəlkə bu işə elə mən özüm səvəb olmuşam. Ona görə də şah xalqın xeyrinə qanunnar verir. Camahatın şahdan razılığı artır, şaha xeyir-dua edillər. Bir müddətdən sora qızı yavaş-yavaş sağalmağa başdıyır.

Demə, qızı dərdə salan, atasının xalqa qarşı qəddarlığı olmuşdu. Ata xalqına qarşı yaxınlaşdıxca qızı da sağalmağa, gümrəlaşməyə başdıyır. Bunu görən şah xalqına qarşı qəddarlıxdan əl çəkir.

Nağıl da burda bitir, siz sağ, mən salamat, siz yüz yaşayın, mən iki əlli. Hansı çoxdu sizin olsun, hansı azdı mənim olsun.

ƏN VARLI ADAM

Biri vardı, biri yoxıydı, keçmiş zamannarda bir padşah vardı. Bu padşahın aman-zaman, gözünün ağı-qarası bir qızı var idi. Qız nə qız, aya deyir, sən çıxma, mən çıxım, günə deyir, sən çıxma, mən çıxım.

Bu qız evdən çıxanda göydəki ulduzdar sönərmiş, çayların şırıltısı kəsilərmiş. Ona görə ki, qızın gözdəri ulduzdardan daha işıxlı imiş, çayların gur şırıltısı onun səsi imiş. Atası qızı Gözəli göz bəbəyi kimi qoruyub əzizliyirmiş. Qızın könlünnən nə keşsə atası yerinə yetirərmiş. Günnərin bir günü atası qızınnan soruşdu:

– Mənim əziz qızım, de görüm, kimə ərə getməh isdiyirsən?

Gözəl atasına cavab verdi:

– Atacan, mən elə bir oğlana ərə getməh isdiyirəm ki, dünyada onnan kasıvı, həm də onnan varrısı olmasın.

Qoca padşah fikrə getdi, başını bulayıb dedi:

– Qızım, sən mənim qarşıma çox müşkül bir şərt qoydun. Belə bir oğlanı sənə hardan axtarım tapım?

Qız da atasına belə cavab verdi:

– Ata, onu sən niyə axtarırsan? Sən ancax elan elə, evlənməh isdiyən özü gəlib çıxacaq.

Qızın sözdəri padşahın ağına batdı. Padşah hamıya xəbər verdi ki, öz əziz qızı Gözəli elə bir adama ərə verəcəh ki, həmin adam sübut eləsin ki, dünyada onnan varlısı, həm də onnan kasıbı yoxdu.

Padşah bir gün vaxt ayırdı ki, evlənməh isdiyənnər həmin gün saraya gəlsinnər.

Həmin gün gəlib çatdı. Səhərin gözü açılan kimi qulluqlar padşah qızının başına yığıdılar. Başdadılar padşah qızını geyindirib bəzəndirməyə. Qızların biri Gözəl xanımın qara saçdarını darıyıb hördü. Sonra hörühlərinə mirvari doladı,

ikinci qulluxçu xalat hazırradı, qulluxçuların üçüncüsü mirvari və qiymətdi daş-qaşdan düzəldilmiş ziynət şeylərini ayırdı ki, Gözəl xanımın boyun-boğazına, incə barmaqlarına taxsın.

Qulluxçu qızların hamsı həyəətə yığışan oğlannarın barəsində bildihlərini danışdırdılar. Onnardan biri dedi:

– Evlənməh isdiyən oğlannardan biri yanınca yüz dəvə gətirib, dəvələrin də hamısına qiymətdi mallarla dolu taylar yüklənib.

Qızlardan ikincisi dedi:

– O biri oğlan isə özü ilə yar-yaraxlı min döyüşçü gətirib.

Qızlardan biri isə dedi:

– Üçüncü oğlan qablara isə ağzınacan almaz, mirvari, zümrüd doldurub özü ilə gətirib, yəqin bu oğlanın dövlətinin heş sayı-hesavı yoxdu.

Padşah qızınnan soruşdu:

– Qızım, hazırsanmı? Cavannar yığışıb səni gözdəyir.

Qız cavab verdi:

– Hazıram, ata.

Gözəl xanım öz gözəlliyi və bər-bəzəyi ilə günəş kimi şölə saça-saça cavannarın qabağına çıxdı.

Oğlannarın hamısı gözəl Gözəl xanıma və onun atasına ikiqat əyilərəh təzim etdilər. Padşah taxdında əyləşdi. Padşah ucadan dedi:

– Mənim qızım elə bir adama ərə getməh isdiyir ki, həmin adam dünyada hamıdan varlı, həm də hamıdan yoxsul olsun. İndi siz kim olduğunuzu deyin.

Əyinnərinə çox qiymətdi paltar geymiş bir neçə adam irəli çıxdı, dallarınca da nökərləri mallarla yüklənmiş ağır dəvələri, qiymətdi parçaları, gözəl qablarla dolu tayları çəkdilər.

Oğlannar bir də təzim edərəh dedilər:

– Biz səni almax isdiyirih, gözəl şahzadə. Bizim hansı birimiz sənin ürəyinə yatırsa, özün seç!

Gözəl xanım soruşdu:

– Çoxmu varlısınız?

Oğlannar tez dedilər:

– Bəli, gözəl şahzadə, çox varlıyıx.

– Bəs onda niyə fikirəşirsiniz ki, eyni zamanda həm də hamıdan yoxsulsunuz?

Cavannar qıza belə dedilər:

– Ona görə ki, bizim ən qiymətdi xəzinəmiz yoxdu, çünki o, sənin məhəbbətin, sənin qəlbindi.

Gözəl xanım gülüb dedi:

– Yox, bu mənim isdədiyim deyil. Ona görə də sizin heh birinizə ərə getməmə.

Bu dəfə də bir neçə şan-şöhrətdi döyüşçü irəli çıxdı.

Onnar dedilər:

– Gözəl xanım, biz o qədər də varlı deyiləh, ancax öz əsgərrərimizin köməylə gedib yaddarın torpağını əlimizə keçirəh, yer üzündə hamıdan varlı ola bilərih.

Gözəl xanım onnardan soruşdu:

– Əsgərrərinizin köməyi olmadan bəs siz özünüz nə edə bilərsiniz?

Oğlannar dedilər:

– Əsgərrərimiz olmasa heş nə edə bilmərih.

Gözəl xanım gülüb dedi:

– Hə, deməli, mənim ərə getməh isdədiyim sizin də heş biriniz ola bilməz.

Bu dəfə də əllərində içi qiymətli daş-qaşla dolu kisələr olan oğlannar qabağa çıxıb dedilər:

– Baxın, Gözəl xanım, bu kisələrin içində bitib-tükənməz xəzinə var. Ancax biz bunnarı sənə verənnən sonra yer üzündə ən yoxsul olacağıx.

Qız onnara dedi:

– Deməli, siz indi varlısınız, sonra da yoxsullaşacaqsınız. Ancax eyni vaxtda həm varlı, həm də yoxsul ola bilməyəcəhsiniz. Yox, sizin daş-qaşdarınız mənə lazım deyil. Siz mənim

yolunu gözdədiyim, ürəyimdə tutduğum adam deyilsiniz.

Padşah düşündü ki, artıx qızı oğlannardan heş birini bəyənməyəcəh. Axı gözə dəyən elə bir oğlan qalmamışdı. Bu vaxt əyninə kobud parçadan tikilmiş paltar geyinmiş, pəhlivan bədənni, yaraşxılı bir oğlan irəli çıxdı. Padşahın və Gözəl xanımın qarşısında baş əydi.

Padşah oğlanın yoxsul görkəminə, pal-paltarına nəzər gətirdi. Sora onu ələ salarax soruşdu:

– Nədi, yoxsa sən də mənim qızımı almax fikrinə düşmüşsən?

Cavan oğlan sevinə-sevinə dedi:

– Mənim dövlətim əllərimdədi. Mən dərziyəm, dülgərəm, həm də dəmirçiyəm. Elə paltarrar tikirəm ki, indi geydiyın paltarrardan çox-çox yaraşxılı olar. Mən dülgərəm, yaxşı qapı-pəncərə düzəldə bilirəm, ev tikirəm. Mən həm dəmirçiyəm, bir saatın içində ilxıdakı atdarın hamsını nallıyıb qurtararam. Dəvələrım, dövlətim, qoşunum, daş-qaşdarım olmasa da, mən o qədər qazana bilərəm ki, bax, sizin gördüyünüz oğlannarın hamısınnan qat-qat varrı olaram. Ona görə ki, mənim dövlətim əllərimdədi.

Gözəl xanım dedi:

– Axır ki, mənim isdədiyim adaxlı tapıldı. Onun əlləri qızıldı.

Gözəl xanım bu kasıb, həm də varrı oğlana ərə getdi. Onnar xoşbəxt ömür sürüb gün keşirdilər, siz də muradınıza çatıb xoş gün keçirəsiniz.

KƏLƏKBAZ KƏNDLİ

Biri vardı, biri yoxuydu. Keçmiş zamannarda bir kənddə bir kəndli vardı. Bu kəndli əkin-biçinlə ailəsini dolandırırdı.

Günnərin bir günü kəndli öküzdərini haylıya-haylıya yer şumlayırđı. Bu zaman kotan nəyəsə ilişdi. Kəndli əyilib baxanda gözdərinə inanmadı. Kotanın ağzına ilişən içi qızılla dolu bir küp idi. Kəndli çox sevindi. Amma baxdı ki, yolnan şahın gözətçisi keçir. Canına qorxu düşdü.

Kəndli öz-özünə fikirreşdi: "Əgər gözətçi küpü görsə, gedib şaha xəbər verər, şah məni cəzalandırar".

Belə fikirləşib gözətçini səsdədi:

– Ey, bura gəl!

Kəndli yenə fikrə getdi: "Əgər o qızıl dolu küpü görməyibsə? Eh, mən axmax gözətçini çağırđım. Gərək onu aldadam".

Tez küpü torpağa basdırdı. Gözətçi geri qayıdıb kəndlinin yanına çatdı. Kəndli tez dilləndi:

– Mən öküzdəri sürüm, siz baxın, görün hansı yaxşı şumlayır. Bu sağdakı öküzü təzə almışam.

Gözətçi hirsdənib kəndliyə bir qamçı çəkdi, dedi:

– Məni tanımırсан, mən sənin üçün dəllalam, nəyəm?

Gözətçi atını minib yola düzəldi. Kəndli fikirreşdi: "Qoy onu geri çağırım, deyəsən o küpü görüb, amma özünü bilməməzdiyə vurur".

Belə fikirreşib yenə gözətçini səsdədi. Gözətçi atının ağzını geri döndərdi. Kəndli isə öz-özünə fikirreşdi: "Mən onu nahax geri çağırđım. O küpü görmüş olsaydı, soruşardı bunun içində nə var?"

Belə fikirləşib indi də özünənən bir şey uydurdu:

– Bax, burda taxıl əkmək isdiyirəm, o biri tərəfdə isə bostan. Ağlın nə kəsir.

Şahın gözətçisi lap özünənən çıxdı. Kəndlini möhkəm qamçılıyıb dedi:

– Mən səninçün əkinçiyəm, nəyəm? Ömrümdə əkin əkməmişəm, biçin biçməmişəm. Məni ələ salırsan axmax, başı boş kəndli?

Gözətçi atını çapıb getdi. Kəndli fikirrəşdi, fikirrəşdi, evə, sora da şahın yanına gedim. Yoxsa bu gözətçi gedib şaha xəbər verər, canımı şahın əlinnən qurtara bilmərəm".

Kəndli qızıl küpəsini də götürüb evə gəldi. Qızıl küpəsini qapının ağzına qoyub arvadına dedi:

– Tez mənə yeməh ver.

Arvadı soruşdu:

– Hara belə tələsirsən?

Kəndli dedi:

– Şahın hüzuruna gedəcəm.

Arvadı təəcübləndi:

– Ay kişi, nə danışırsan, sən hara, şah hara?

Kəndli dedi:

– Arvad, yer şumluyanda bir qızıl küpəsi tapmışam, aparıb onu şaha verəcəm.

Arvadı daha heç nə demədi. Gətirib ərinə yeməh-ıçməh verdi. Sonra gördü ki, qapının ağzında bir küpə var, ağzınacan qızılla dolu. Qızılları görəni kimi arvadın ağı başınnan çıxdı. Tez qızıl küpəsini gizlətdi, onun yerinə isə bir parça daş qoydu.

Kəndli ağına heç bir şey gətirmədən xalatına bükülmüş daşı da götürüb şahın hüzuruna yollandı. Kəndli şaha baş əyib dedi:

– Şah sağ olsun, mən sizə bir hədiyyə gətirmişəm.

Şah təəcüblə soruşdu:

– O nədi?

Kəndli tez xalatını açdı ki, qızıl küpəsini şaha versin. Gözdərinə inanmadı, xalatın içinnən küpəsi əvəzinə, bir parça daş düşdü.

Şahın hirsinnən gözdəri kəlləsinə çıxdı, qışqırdı:

– Cəllad!

Cəllad hazır oldu. Kəndli gördü ki, yaman yerdə axşamlıyıb. Burda nə isə bir sehrbazlıx var. Tez dedi:

– Şah sağ olsun, mən sizə qızıl küpəsi gətirmişdim, daşa dönüb. Bilmirəm necə işdi.

Şah əmr etdi:

– Bu axmağı zindana salın!

Kəndlini aparıb zindana saldılar. O, oturub öz-özünə danışmağa başladı:

– Bu nə olan işdi, mən axı daş tapmamışdım. Mənim tapdığımın belə ağzı vardı, hündürrüyü bu boyda idi, içindəkilər par-par parıldıyırdı.

Kəndlinin danışığını keşikçi eşitdi. Gəlib hər şeyi şaha söylədi. Şah əmr elədi ki, kəndlini yanına gətirsinnər. Kəndlini şahın yanına gətirdilər. Şah nə dedisə, o dinmədi. Kəndlini döyməyə başladılar. O yalvardı:

– Mənə yazığınız gəlsin, döyməyin, hər şeyi danışacam.

Şah bağırdı:

– Danış!

Kəndli dedi:

– Şah sağ olsun, mən hər şeyi yavacca qulağına demək isdiyirəm.

Şah razılaşdı. Kəndli şahın yanına gəlib pıçıldadı:

– Bu zopalardan sən də dadsan, dadı damağında qalar, çox yaxşı zopalardı.

Şah kəndlinin sözdərini eşidib çox təəcübləndi. Onu azad edib evinə göndərdi. Kəndli ilan ağzınnan çıxmış kimi evinə gəldi. Döyülsə də, sevinirdi. Axı o, ölümünən canını zorlan qurtarmışdı. Gəlib rahatca yatdı. Yuxuda gördü ki, şah ona çoxlu qızıl alma bağışlıyıb. Səhər arvadı soruşdu:

– A kişi, necəsən?

Kəndli dedi:

– Bu gecə bir yuxu görmüşəm.

Arvadı soruşdu:

– Nə yuxusu görmüsən?
Kəndli hirsən dedi:
– Sənin aqlın var ki, sənə də yuxu danışım.
O tez-tələsik cindarın yanına cumdu. Ona iki alma verib dedi:
– Bu nə deməhdi, mən yuxuda əlli alma görmüşəm?
Cindar gülüb dedi:
– Hə, indi düz danışdın. Şahın yanına get. O, sənə yüz qızıl bağışlayacaq.
Şahın adını eşidən kimi kəndlinin canına üşütmə düşdü. Tez evə gəldi. Öz-özünə fikirəşdi ki, yaxşısı budu evimdə rahatca oturum, şahla mənim nə işim var? Onun zopasından ancaq canımı qurtarmışam, hələ dadı damağımdadı. Belə fikir-rəşən kəndli qorxusundan evdən belə çıxmadı.
Şah da həmin gecə yuxu gördü. Yuxudan hövlənək qalxıb vəzirinə dedi:
– Vəzir, bir qorxulu yuxu görmüşəm. Görmüşəm ki, bir bədheybət quldur məni döyüb deyir: "Sən nə üçün yazıx kəndlini zopa ilə döyürdün".
Vəzir dedi:
– Qibleyi-aləm sağ olsun, həmin kəndlini çağır ona bəxşiş ver ki, şərdən xilas olasan.
Şah əmr elədi ki, gedib kəndlini onun hüzuruna gətir-sinnər. Şahın adamları kəndlinin qapısını döydülər. Kəndlinin arvadı qapını açdı, dedi:
– Kişi bu gün rəhmətə gedib.
Şahın adamları dedilər:
– Onda onun meyitini aparırıx.
Elə də elədilər. Kəndlini götürüb saraya apardılar. Şah kəndlini uzanıxlı görüb soruşdu:
– Ona nə olub?
Dedilər:
– O ölüb.

Şah dedi:
– Vurun bu kəndlinin cəmdəyinə.
Bu sözdəri eşidən kimi kəndli dik ayağa qalxdı, şahı baş əyib dedi:
– Şah sağ olsun, qulluğunuzda hazırım.
Şah dedi:
– Mənnən nə isdiyirsən?
Kəndli dedi:
– Ey şah, mənə heç nə lazım deyil. Buraxın gedim evimə.
Şah vəzirinə dedi:
– Görürsənmi mənim necə ağıllı təəbələrım var.
Şah kəndliyə yüz qızıl bağışdadı. Kəndli sevinə-sevinə evinə qayıtdı. Hər şeyi arvadına söylədi. Arvadı da qızıl küpə-sini gətirdi. O günnən yaxşı gün keçirib ömür sürməyə baş-dadılar.
Nağıl da burda bitdi. Nağıl getdi o tərəfə, mən gəldim bu tərəfə. Nağıl sizdən uzaxlaşdı, mən isə yaxınlaşdım.

XOŞBƏXT OĞLAN

Biri vardı, biri yoxuydu, keçmiş zamannarda bir kişi vardı. Bu kişinin də iki oğlu vardı. Günnərin bir günü bu kişi ölüm yatağında yatırdı, gördü ki, daha sağalmağına ümid yoxdu, oğlannarını yanına çağırır dedi:

– Evladlarım, artıx mənim sağalmağıma ümid yoxdu, mən ölürəm. Sizə vəsiyətim var. Həmişə mehriban dolanın, bir-birinizə dayax durun.

Bir neçə günnən sonra ataları rəhmətə getdi. Oğlannarı onu dəfn elədilər. Elə bir az keçmişdi ki, qardaşdar bir-birinnən küsdülər. Günnərin bir günü kiçik qardaş atasını yuxuda gördü. Gördü ki, atası onun yanına gəlir deyir:

– Oğlum, sən nəyimiz var, hamsını böyük qardaşına ver, çünki onun körpə uşaqları var, sən hələ subaysan. Sən mənim sandığımdakı tütəyi götür, çal. Allah sənə hər şeyin əvəzini verəcəh, sən xoşbəxt olacaxsan.

Kiçik qardaş atasının dediyi kimi elədi. O bütün var-dövləti qardaşına bağışladı. Özü isə öydən bircə tütək götürdü. Başdadı getməyə, gethaget, gethaget, heş özü də bilmirdi haraya gedir, ayağı hara getdisə, başı da oraya getdi. Axırda gəlir bir mağaraya çatdı. Şər qarışanda fikirşədi ki, elə bu mağarada gecələyər, Allaha təvəkkül deyir mağaraya girdi. Sən demə, bura cinnərin məskəni imiş. O bilmirdi ki, cinnər buraya oğurladıkları daş-qaşları, qızilları gətirir yığırlar.

Bir az keçmiş oğlanın canına vəlvələ düşdü, tükləri biz-biz oldu, nə görsə yaxşıdı, gördü cinnər buraya doluşuf öz iş-dərinnən danışmağa başdadılar. Onnardan biri dedi:

– Bilirsiniz mən nə eləmişəm?

Dedilər:

– Nə eləmişəm?

Dedi:

– Mən padşahın qızının aqlını başınnan almışam. Onu

sağalda bilməsinnər deyər, yanına bir gözətçi qoymuşam, o da qızdan heş vaxt aralanmır. Qızı həmişə güdür, odu ki, padşahın qızına heş bir dava-dərman kömək eləmir.

Cinnərdən biri onnan soruşdu:

– Bəs padşah qızı bu xəstəlihdən necə qutara bilər?

Həmən cin dedi:

– Əyər birdən onun yanında tütək səslənsə, cinnər qorxacax, qaçacaxlar. Bunnan sonra padşah qızı sağalıb ayağa qalxacax.

Birdən cin hiss elədi ki, onnarın mağaralarında kimsə bir adam var. Başdadılar hər tərəfi axtarmağa, oğlanı tapıb ortalığa gətirdilər.

Dedilər:

– Bu saat səni parçalayır tikə-tikə eliyəjiyik.

Ancax qoçağ oğlan heç nədən qorxmadı, tez tütəyini başdadı çalmağa. O, tütəyini çalan kimi cinnərin canına qorxu düşdü. Onnar qaçır getdilər. Oğlan gedir yeddi dəvə alır gətirdi, mağarada nə qədər daş-qaş varda, hamısını dəvələrə yüklüylüylə apardı. Gedir böyük qardaşına baş çəkdi. Gördü ki, qardaşı qəm dəryasına qarq oluf, soruşdu:

– Qardaş, sənə nə oluf, nə fikirşərsən?

Qardaşı dedi:

– Ay sağ olmuş, fikirri olmayım neyliyim, yeməyə çörəyimiz də yoxdu, uşaqlar ajınnan batır qırılır.

Kiçik qardaş dedi:

– Ay qardaş mən qoyarammı siz ajınnan öləsiniz, heç fikirşərif eləmə, mən o qədər var-dövlət gətirmişəm ki, bu, sizə bütün ömrünüz boyu çatar, həm də təkcə sizə yox, bütün nəsil-nəcabətinizə də, nəvə-nəticələrinizə də bəs eliyər.

O, gətirdiyi bütün qızilları böyük qardaşına verdi, özü isə tütəyini götürüb yenə yola düşdü. Bütün günü şəhəri gəzə-gəzə dünyanı dolanmağa başdadı. Gəzə-gəzə gəlir bir şəhərə çatdı. Gördü ki, bu şəhərdə hamı yasa batır, qoca da qara geyi-

nif, soruşdu:

– Bu şəhərdə niyə hamı qara geyinif?

Bir qoca dedi:

– Oğlum, padşahın gözünün ağrı-qarası bircə qızı var, bu qız da neçə ildi ki, xəstədi, yimir, içmir, heş kəslə bir kəlmə söz kəsif danışmır. Onun yanına çox təbiblər, loğmanlar gəlif, ancax dərдинə əlac olmayıf, bir əlac eləsə, padşah bütün var-dövlətini, xəzinəsinin yarısını verəcək. Kim bu qızı sağaltsa, o, dünyanın ən xoşbəxt adamı olacaq.

Bu sözləri eşidən kimi oğlan padşahın sarayına yollandı. Qapıda onun qabağını kəsdilər, dedilər:

– Hara gedirsən?

Dedi:

– Padşahın hüzuruna gedirəm.

Dedilər:

– Sənin padşahla nə işin var.

Dedi:

– Mən eşitmişəm ki, padşahın qızı ağır bir dərdə mübtəla oluf, onu sağaldajam.

Gedif əhvalatı padşaha xəbər verdilər, padşah oğlanı yanına çağırıf. Kiçik qardaş padşahın hüzuruna daxil oluf ədəblə baş əydi, dedi:

– Padşah sağ olsun, izin versəniz, qızınızı sağaldaram.

Padşah dedi:

– Ay oğlan, yazıxsan, gəl sən bu işi boynuna götürmə, əyər sən onu sağalda bilməsən, boynunu vurduracam:

Oğlan dedi:

– Yaxşı, razıyam.

Padşah dedi:

– İndi ki, dediyinnən dönmürsən onda, bil, əyər qızımı sağaltsan, var-dövlətimin yarısını sənə verəjəm, yox, əyər sağalda bilməsən, səni dar ağacınan asajam.

Kiçik qardaş dedi:

– Yaxşı, mən qızını sağaldajam, dediyinizə də razıyam.

Padşah onu qızının yanına gətirdi. Oğlan yınındakılardan hamısının çıxmasını xayıf elədi. Onun xayıfşinnən sora hamı otaxdan çıxdı, o başdadı tütəyini çalmağa. Oğlan tütəyi çalan kimi qızı güdən cin qaçıf getdi. O saat qız sağalıf ayağa durdu. Hamı sevindi, padşahın sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Padşah o saat əmr elədi ki, hamı yas paltarını çıxartsın. Hamı yasdandan çıxıf, oyanıf gülməyə başladılar. Padşah oğlanı yanına çağırıf dedi:

– Ay oğlan, mən verdiyim sözün üstündə dururam. Var-dövlətimi sənə verirəm.

Ancax cavan oğlanın heç nədə gözü yoxuydu. Odur ki, dedi:

– Padşah sağ olsun, sizin sağlığınıf bəsimdi. Mən sizdən heç nə isdəmirəm.

Daha padşah heç bir söz demədi. Padşahın qızının sağalması xəbəri hər yana yayıldı. Hər tərəfdən elçilər axıfşıf gəlməyə başdadı, ancaq qız onların heş birinə razılıx vermədi. O, onu sağaldan oğlanı sevirdi.

Günnərin bir günü padşah üzünü qızına tutuf dedi:

– Qızım, mən artıx qojalmışam. Mənim gözümün ağrı-qarası bircə övladım sənsən. Mən isdiyirəm ki, sən evlənəsən, sənə toy eliyif rahat yaşıyam, kimi ürəyin isdiyir onu da de.

Qız dedi:

– Yaxşı, mən razıyam, ancaq bir şərtim var.

Padşah soruşdu:

– O nədi?

Qız dedi:

– Ata, əmr elə məmləkətdə olan bütün cavannar gəlif sarayın qavağından keçinnər. Kimi ürəyim tutsa, onu sevəcəm.

Padşah dedi:

– Yaxşı, mən razı.

O saat padşah əmr elədi, bütün cavannar gəlif sarayın

qabağınnan keçməyə başladılar. Ancax şahzadə onların heç birini bəyənmədi.

Padşah soruşdu:

– Qalan oldumu?

Dedilər:

– Yoxsul tütək çalan oğlannan başqa hamı gəlif.

Padşah həmin oğlanı çağırır dedi:

– Bə sən niyə gəlif keçmirsən?

Oğlan dedi:

– Padşah sağ olsun, bütün addı-sannı cavannar qızınızın qarşısınan keçdi, ancax qızınız onların heç birini bəyənmədi. Mən adi bir adamam, onnarnan mən bəhsə girə bilmərəm.

Padşah dedi:

– Get sən də keş.

Oğlan gedif sarayın qabağınnan keçəndə qız əlindəki almanı ona atdı.

Padşah yeddi gün, yeddi geşə toy elədi. Oğlan padşah qızı ilə xoşbəxt ömür sürdü.

Göydən üç alma düşdü, biri nağıl söylüyənin, biri mənim, biri də nağıla qulax asannarın.

SEHİRLİ KEÇİ

Biri vardı, biri yoxdu, bir kənddə bir kişi, onun da bir qızı vardı. Bu kişinin arvadı ölmüşdü. Qonşuluqda bir dul arvad vardı. Bu kişi həmin arvadı aldı. Həmin arvad özü ilə birlikdə oğlunu da gətirdi. Bu arvad çox qaraqabağ, acıdil bir arvadıydı. Oğlu da çox kifir və şiltax bir uşax idi. Ana-bala yazıx qıza göz verib işıx vermirdilər. Onun gününü qara eləmişdilər.

Analığı səhərdən axşama kimi yazıx qızı işlədir, amma çox vaxt onu bir parça çörəyə həsrət qoyurdu. Yazıx qız isə qorxusunnan atasına bir söz demirdi.

Kişi çox qazanırdı, ancax evin bərəkəti yox idi. Bir gün o, arvadınnan soruşdu:

– Ay arvat, mən bu qədər qazanıram, bu harıya gedir?

Arvadı dedi:

– Şəhərdə yaşayan bacın həmişə tək səbir asqırır, ona görə də sənin evinin bərəkəti yoxdu.

Ancax əslində arvad kişinin var-yoxunu gizdicə oğlu ilə yiyirdi. Ona görə də evin bin-bərəkəti yoxuydu.

Bu kişi də bir az ağıldan kəmiymiş. Öz-özünə fikirreşir ki, gedim şəhərə bacımın yanına, görüm niyə həmişə tək səbir asqırır ki, mənim də evimin bərəkəti olmur.

Bəli, bu kişi az gedir, üz gedir, gəlib çıxır bacısının yaşadığı şəhərə. Bacısı onu görüb çox sevinir, qabağına yüyürür:

– Sən gələn yollara qurvan olum, ay qardaş, nə yaxşı gəlibsən?

Qardaşı deyir:

– Ay bacı, gəlmişəm biləm ki, sən niyə həmişə tək səbir asqırırsan ki, mənim də evimin bərəkəti olmur.

Kişinin bacısı çox ağıllı, tədbirli bir arvad imiş. Qardaşının sözdərini eşidən kimi barmağını dişdiyir. Bilir ki, bu qardaşı arvadının kələyidi. Tez ocax qalıyıb qazan asır, ancax qazanı buxarının başına qoyur. Qardaşı bunu görüb deyir:

– Ay bacı, sən qazanı buxarının başına qoyubsan, bu nə işdi, heş belə də xörək bişərmi?

Bacısı cavab verir:

– Ay bacısı ölmüş, bəs necə olur, mən şəhərdə tək səbir asqırıram sənin evinin bərəkəti olmur. Ancax qazanın buxarının başında qaynaması sənə təcüblü gəlir?

Sonra bacısı deyir:

– Qoy ərim gəlsin, sənə bir sirr açacam.

Arvadın əri gəlir. Qapısındakı keçini kəsir. Keçinin ətini yiyillər. Sonra kişi keçinin sümüyünü dərisinə doldurur, çubuxnan vurur, "ay keçi, dur" deyən kimi keçi durur, elə bil ki, heş kəsilməyib.

Bacısı qardaşını başa salıb deyir:

– Bu keçi sehirridi. Sən bu keçini də özünən apar. Onda bilərsən ki, sənin evinin bərəkəti niyə yoxdu.

Kişi keçini də götürüb geri qayıdır. Gəlib evinə çatır. Bir neçə gün keçir. Kişi arvadını başa salır ki, bu keçi sehirri keçidi. Ətini yeyənnən sonra sümüklərini dərisinə yığıb "a keçi, dur" deyən kimi dirilir.

Bir gün kişi yalannan deyir:

– Arvad, beş-altı günlüh bilan yerə gedirəm.

Bəli, kişi hazırışıb yola düşür. Həmişəki kimi arvad öz oğlu ilə yiyib-içməyə başdıyır. Arvad oğluna deyir:

– Oğlum, bu keçini yeyənnən sonra yenə dirilir.

Bu sözdəri deyənnən sonra arvad isdiyir ki, keçinin buynuzunnan tutub kəssin, ancax keçinin buynuzuna yapışıb qalır. Nə qədər dartınır, əlini keçinin buynuzunnan qopara bilmir. Oğlu onnan tutub çəkməh isdiyir, o da yapışıb qalır. Bu zaman bir xanımın qaravaşı səsə-küyə qaçıb ora gəlir, isdiyir onnarı tutub keçinin buynuzunnan qurtarsın, o da yapışıb qalır. Bu zaman xanım qaravaşı söyə-söyə gəlir ki, harada itib batıbsan. Əlini qaldırır, qaravaşı vursun, o da qaravaşa yapışıb qalır. Bu vaxt bir dərviş yoldan keçirmiş. Gəlib isdiyir ki,

xanımın ətəyinnən tutub dartsın, o da xanıma yapışıb qalır. Bir xoruz qapıda dən dänniyirmiş. O da dərvişin ətəyinnən tutanda dərvişə yapışıb qalır.

Evin kişisi geri qayıdır. Görür ki, arvadı keçinin buynuzunnan yapışıb qalıb, onun oğlu anasına, qaravaş oğluna, xanım qaravaşa, dərviş xanıma, xoruz dərvişə yapışıb qalıb. Kişi bunu görüb deyir:

– Keçi, günahsız burax, günahlını tut!

Keçi xoruzu, dərvişi, xanımı, qaravaşı buraxır, analığı və onun kifir oğlunu tutub saxlıyır. Kişi arvadı və onun oğlunu evinnən çıxarıb qovur. Elə o günən də həmin kişinin evinin bərəkəti geri qayıdır. O, halallıqla yaşayıb doğma qızını boya-başa çatdırır.

Nağıl burda sona yetir. Hamı dağılıb evinə gedir. Siz sağ, mən də salamat.

PADŞAH OĞLU İLƏ PAXIL VƏZİR

Bir padşah varıydı, bu padşahın var-dövləti başınnan aşır-daşırdı. Bunun dünyada bircə dərdi varıydı, o da övlad dərdiydi. Bu yaşa çatmışdı, onun bir uşağı da yoxuydu. Övlad dərdi bunun belini əymişdi. Günnərin bir günü padşahın elçi daşının üstündə cır-cındır paltar geyinmiş bir dərviş gəlif oturdu. Gəlif padşaha xəvər verdilər:

– Padşah sağ olsun, elçi daşının üstündə gəlif bir dərviş oturuf.

Padşah dedi:

– Aparın, ona puldan-paradan verin getsin.

Gedif dərvişə isdədilər ki, puldan-paradan versinnər.

Dərviş dedi:

– Gedin padşaha deyin ki, mən onu görmək isdiyirəm.

Gəlif dərvişin sözdərini padşaha çatdırdılar.

Padşah dedi:

– Gedin ona yanına gətirin.

Gedif dərvişi padşahın hüzuruna gətirdilər. Dərviş gəlif padşaha salam verdi, salam aldı, baxıf gördü ki, padşah qəm dəryasına qərç oluf. Xəvər aldı:

– Padşah sağ olsun, niyə qəm dəryasına qərç olufsan?

Padşah dedi:

– Dərviş baba, qəm dəryasına qərç olmuyum neyniyim, bu yaşa çatmışam hələ Allah mənə bir övlad vermiyif. Mən ölennən sonra çirağımı kim yandırax, taxt-tacımda kim oturax. Bu var-dövlətim kimə qalax.

Padşah isdədi ki, dərvişə paydan, bəxşisdən verif yola salsın. Dərviş dedi:

– Padşah sağ olsun, mən pay alan dərvişərdən deyiləm, pay verən dərvişərdənəm.

Padşah dikqətlə dərvişə baxdı. Dərviş dedi:

– Padşah sağ olsun, var-dövlətinin yarısını əlsiz-ayaqsız-

darə, kasıf-kusufa payla, ajdarı da doydur, Allah sənə övlad verəjək.

Padşah isdədi ki, başını qaldırif dərvişə təşəkkür eləsin, bir də baxdı ki, dərviş qeyb oluf. O saat padşah barmağını diş-dədi, bildi ki, bu dərviş adi dərvişərdən deyilmiş. Sabax açıldı, üzünüzə xeyirri sabahlar açılın, padşah duruf əlini göyə açdı, dedi:

– Ay Allah, gəl mənim diləyimi gözümdə qoyma, mənə bir övlad ver.

O günü padşah bütün var-dövlətinin yarısını yoxsullara, əlsiz-ayaqsızlara payladı, ajdarı doyuzdurdu, böyük qonaqlıx verdi. Hamı əlini göyə açif padşaha bir övlad dilədi. Çox keşmədi ki, padşahın arzusu çin oldu, onun arvadı hamilə oldu, dokquz ayın tamamında onun gözəl-göyçək bir qızı oldu. Qız nə qız, aya deyir sən çıxma, mən çıxım, günə deyir, sən çıxma, mən çıxım, gəl mənə gör, dərdimnən öl.

Padşahın atı da həməən vaxt bir dayça doğdu. Onnarın hər ikisi elə böyüyürdü ki, heş addarını da bilən olmadı. Qız gəlif on beş yaşına çatanda padşah padşahları, tanış-bilişdərini qonaxlığa çağırıldı. Padşah saraya toplaşan adamlara üzünü tutub dedi:

– Hər kim qızıma yaxşı, xoşuma gələn bir ad tapsa, ona bəxşiş verəjəm.

Hərə bir ad dedi. Bunnarın heş biri padşahın xoşuna gəlmədi. Bu vaxt bir qarı gəlif padşah qızının adını dedi:

– Qoy bu qızın adı Qəmər olsun.

Bu ad padşahın çox xoşuna gəldi. Qızın adını Qəmər qoydu. Günnər, aylar keçdi, hər tərəfdən bu qıza elçilər gəlirdi. Ancax qız bunnarın heş birinə razılıx vermirdi. Padşah da demişdi ki, qızım kimi isdəsə, ona da verəjəm.

Günnərin bir günü padşah qızı bağda gəzirdi. Birdən bir div onu gördü. Qızı götürüf apardı. Bir neçə günnən sora qızın atı da yanına gəldi. Bir gün onnar lap yoruluf əldən-ayaxdan

düşdülər. Div gəlif başını qızın dizdəri üstə qoyub yatdı. Qız divə baxıf ağlamağa başdadı. At dilə gəlif dedi:

– Ay qız, niyə ağlıyorsan?

Qız dedi:

– Əziz dostum, neyə ağlamıyım, gör bir dizimin üstə uzanıf yatana baxanda bağır-öfkəm ağzımnan gəlir.

At dedi:

– Ay qız, sən yavacca onun başını yerə qoy, min belimə səni başqa bir məmləkətə aparajam.

Qız divin başını yavacca yerə qoydu, atın belinə mindi. At qızı gətirif başqa bir padşahın məmləkətinə çıxartdı. Qız burda bir balaca ev tikdirdi. Başdadılar burda yaşamağa. Qız oğlan paltarı geydi, saçdarını yığdı, başına da bir papax qoydu. Qız hər gün ova gedirdi. Ov ovluyuf gətirir, axşamlar da onu bişirif yiyirdi. Günnərin bir günü onnarın yanına qəddi-qamətdi, gözəl bir oğlan gəldi. Bu oğlan bu məmləkətin padşahının oğluydu. Padşahın oğlu gəlif qıza salam verdi:

– Salam, qardaş, hardan gəlifsən?

Qız oğlan paltarında olduğunnan elə bilirdi ki, oğlandı. Qız cavab verdi:

– Mən dünyanı gəzməyə çıxmışam. Bir az da burda qalıf başqa bir məmləkətə yola düşəjəm.

Onnar axşama kimi ov ovladılar. Axşam qayıdıf gəldilər. Görüşüf ayrıldılar. Axşam padşah oğlu evə gələndə anası gördü ki, çox yaxşı əhvaldadı. Üz-gözü gülür, xəvər alıf dedi:

– Oğlum, ovun neyə keçdi, kefin yaxşıdı mı?

Padşah oğlu dedi:

– Anacan, lap yaxşıyam, ovum da lap yaxşı keşdi.

Anası xəvər aldı:

– Oğlum, nə gördün, nə eşitdin?

Padşah oğlu dedi:

– Ana, bizim şəhərin kənarında bir oğlan yaşayıf. O dünyanı gəzif dolaşır. İndi də bizim məmləkətdə qalıf, hər gün də

ova çıxır, bu gün mən də onunla ov elədim, o oğlan mənə köməh elədi. Oğlan çox xoşuma gəldi. O oğlan elə qoçaxdı ki, bir quş da onun əlinnən qaçıf qurtara bilmir, çox vaxt ovu diri-diri tutur.

Anası dedi:

– Lap yaxşı, oğlum, əyər xoşun gəlırsə, elə hər gün onnan ov ovla.

Padşah oğlu dedi:

– Hə, ana, bu oğlan çox xoşuma gəldi, onnan bir yerdə olanda özümü çox yaxşı hiss eliyirəm, vaxtın neyə keçdiyini bilmirəm. Onun bir atı var, bu atın dünyada tayı-bərabəri yoxdu. Elə bil insan kimi dil bilir. O, oğlanın ürəyinnən keçəni o saat bilir. Ov ovlayanda bu at bir quşa dönür.

Bunnan sonra padşah oğlu hər gün ova çıxırdı. O oğlan-nan birlikdə ov ovluyurdular.

Günnərin bir günü padşah oğlu dedi:

– Ana, mən ov dostumu qonax çağırmax isdiyirəm, onu gətirimmi?

Anası dedi:

– Lap yaxşı, oğlum, gətir.

Oğlan dedi:

– Hə, ana, çox isdiyirəm, bir onu gətirim, görərsən neyə yaxşı oğlandı.

Anası dedi:

– Gətir, oğlum, mən də çox sevinərəm ki, sən özünə belə yaxşı ov dostu tapmışsan. Əyər belə xoşuna gəlırsə, isdiyirsən lap hər gün gətir.

Bir gün padşah oğlu ovdan qıza dedi:

– Qardaş, gəl sabah bizə qonax ol, ata-anam da səni gözdüyür.

Padşah oğlu çıxıf getdi. Oğlan çıxıf gedənnən sora qız başdadı sevimli atı ilə söhbət eləməyə. Qız soruşdu:

– Dostum, padşah oğlu mənə qonax çağırır, nə deyirsən

gedim, getmiyim?

At dedi:

– Getməyinə get, ancax padşah oğlu sənə içki işdirəcək, çalış sən içmə.

Qız razılaşıf getməyə başladı. O, öz atına minif ova girdi. Onnar padşahın sarayına çatdılar. Padşah oğlunun dostuna böyük bir qonaxlıx düzəltdi. Yiyif-işdilər. Padşah oğlu nə qədər çalışdısa, dostunu içirdə bilmədi. Qız qonaxlıxdan sora geri qayıtdı. Anası oğluna dedi:

– Ay oğul, sən o dostun oğlan deyil, qızdı.

Oğlan dedi:

– Ay ana, heç elə şey olmaz. Qız da o cür at minif ovluya bilərmi?

Anası dedi:

– Ay oğul, mən sənə deyirəm o qızdı, oğlan deyil, mən bunu bilməsəm, danışmaram.

Oğlan dedi:

– Heç elə şey olmaz.

Anası dedi:

– Oğlum, onda sən onu bir də qonax çağır və çalış ki, onu içirdəsən.

Oğlan dedi:

– Yaxşı.

İkinci dəfə oğlan qızı yenə qonax çağırırdı. Bu dəfə də qız öz atı ilə məsləhətdəşdi, dedi:

– Əziz dostum, padşah oğlu məni yenə qonax çağırır, nə eliyim, ona nə cavaf verim.

At dedi:

– Əyər o səni qonax çağırırsa, gərəh gedəsən, getməsən pis olar. Ancax çalış ki, içki içmiyəsən, padşah oğlu çalışajax ki, sənə içki içirtsin, sən mənim sözdərimi yaxşı-yaxşı yadında saxla.

Qız dedi:

– Yaxşı.

Sabahısı günü qız yenə atını minif padşah oğlunun məclisinə yola düşdü. Yenə gözəl-gözəl yiməhlər hazıramışdılar. Süfrəyə hər cür yiməh-içməh düzmüşdülər. Hər şey vardı, quş iliyi, can dərmanı, nə desən süfrədə vardı. Yaxşı yiyif-işdilər, dincəldilər. Padşah oğlu nə qədər elədisə, yenə dostu bir damcı da olsun içki dilinə vurmadı. Üç gün, üç gecə qonaxlıx oldu. Qız çıxıf getmək isdiyirdi, ancax padşah oğlu onnan ayrılmaz isdəmirdi, onu yanında saxlamaz isdiyirdi. Üç gün-nən sora qız atına minif öz evlərinə getdi. Padşah oğlu anasına dedi:

– Ana, görürsənmi, o necə özünü apardı. Sən deyirdin ki, o oğlan deyil, qızdı. Heç belə də qızımı olar, o qız deyil.

Anası dedi:

– Ay oğul, mən sənə dedim ki, o oğlan deyil, qızdı.

Oğlan dedi:

– Ay ana, o oğlandı, qız deyil, qız o cür ov ovluya bilməz, quşu göydə diri-diri tutur. Qız bunu bacarmaz.

Bu əhvalatdan sora bir xeyli vaxt keşdi. Oğlan hər gün ova gedir. Öz dostu ilə birlikdə gəzif-dolaşır, ov ovluyurdu. Xeyli vaxt keşdi. Günnərin bir günü padşah oğlu yenə qızı qonax çağırırdı. Anası dedi:

– Ay oğul, bu dəfə içirt. Onnan sora hər şey sənə aydın olajax. Özün biləcəhsən ki, o oğlan deyil, qızdı.

Padşah oğlu dedi:

– Baş üstə.

Onnan sora padşah oğlu qıza dedi:

– Sabah bizə gəl, qonaxlıx olacax.

Qız dedi:

– Yaxşı, gələrəm.

Həmişəki kimi qız yenə öz sevimli atı ilə məsləhətdəşdi.

Dedi:

– Əziz dostum, padşah oğlu məni yenə qonax çağırır,

neyliyim, gedimmi?

At dedi:

– Əyər o səni qonax çağırıfsa, getməsəm olmaz, gərəh gedəsən, ancax ehtiyatdı ol. O çalışacax ki, səni içirtsin, o, öyrənməh isdiyir ki, görsün onun dostu oğlandı, yoxsa qız.

Qız dedi:

– Baş üsdə. Sənin sözdərini yadımnan çıxartmaram.

Qız bu dəfə də atını minif saraya yola düşdü. Padşah oğlu bu dəfə də böyük bir qonaqlıx düzəltmişdi. Süfrədə hər cür yeməklər varıydı. Quş iliyi, can dərmanı, nə desəydin, varıydı. Qız arada atına baxmax üçün bayıra çıxdı. Atdan tər axırdı. At dedi:

– Üsdümü yaxşı ört, mənə soyux dəyməsin, yoxsa ölərəm, özün də çalış içmə, yoxsa sirrini açılar.

Qız dedi:

– Baş üstə.

Sora qız öz ipək dəsmalı ilə atın tərini sildi, onun qavağına kişmiş, ot tökdü, getdi məclisə.

Bu dəfə qonaxlıx düz yeddi gün çəhdi. Yeddinci gün hər şey qızın yadımnan çıxdı. Padşah oğlu ona içki içirdə bildi. Qız içən kimi halı pözuldu, elə ordaca yıxılıf yatdı. Papağı başınan düşdü, saşdarı üzünə töküldü. Qızı bu halda görən kimi oğlanın huşu başınan getdi. Qız nə qız, aya deyir, sən çıxma, mən çıxım, günə deyir, sən çıxma, mən çıxım, gəl mənə gör, dərdimnən öl. Qız nə qız, görən heyran olurdu. Səhərə kimi qız yıxılıf qaldı. Səhər o başdan o, atının yanına getdi. At dedi:

– Ay qız, artıx padşah oğlu bildi ki, sən oğlan deyilsən, qızsan.

Qız dedi:

– İndi mən nə eliyim.

At dedi:

– O, səni ürəhdən isdiyir, onun dediyinə razı olmaxdan başqa çarən yoxdu.

Qız dedi:

– Yaxşı, sən deyən kimi eliyərəm.

Qız qayıtdı içəri. Padşah oğlu dedi:

– Bəs sən niyə qız olduğunu gizdədirdin?

Qız dedi:

– Başqa yolum da yoxuydu, gərəh belə eliyəydim.

Oğlan dedi:

– Hələ sən heş yana getmə, qal burda.

Qız dedi:

– Baş üstə.

Qız qaldı sarayda. Oğlan gedif əhvalatı anasına söylədi.

Anası sevincəh dedi:

– Gördümmü ay oğul, mən bilirdim ki, o qızdı.

Oğlan soruşdu:

– Ana, de görüm nədən bilirdin?

Anası dedi:

– Gözlərinnən.

Oğlan dedi:

– Ana, mən bu qıznan evlənmək isdiyirəm, nə eliyim.

Anası dedi:

– Oğul, qoy atanla da danışım, hər şeyi ona söylüyüm, onnan sora sənə deyərəm.

Oğlan dedi:

– Yaxşı, danış.

Arvad gedif padşaha bütün əhvalatı danışdı. Padşah da razı oldu. Başdadılar toya. Qız da oğlana razılıx verdi. Padşah onnara düz qırx gün, qırx gejë toy çaldırdı, yaxşı yiyif-işdilər, hələ heş belə təmtəraxlı toy olmamışdı.

Onnar xoşbəxt yaşamağa başdadılar. Padşah oğlu ilə qız çox mehriban dolanırdılar. Bir-birini çox isdiyirdilər. Bir saat da bir-birinnən ayrı dura bilmirdilər. Bu padşahın bir hiyləgər vəziri varıydı, padşah oğlunun arvadına gözü düşmüşdü. Odur ki, vəzir bir yolla padşah oğlunu çətin bir işə göndərif aradan

götürməh isdiyirdi. Odur ki, vəzir padşah oğlunu başdan-be-yinnən eləməyə başladı. Axırda vəzirin hiyləsi baş tutdu. Padşah oğlu səfərə çıxmağı qərara aldı. Ancax padşah oğlu arvadını o qədər isdiyirdi ki, onnan ayrılı bilmirdi. Elə oldu ki, padşah oğlu yeddi dağ arxasına ova getməli oldu. Vəzirin məsləhəti ilə o qızın atını minif getməh isdəyirdi. Arvadına dedi:

– Atını ver mənə, minif ova gedəm.

Arvadı dedi:

– Mənə bir gün möhlət ver, sora atı sənə verərəm.

Oğlan dedi:

– Yaxşı, onda bir gün fikirrəş.

Həmin axşam qız atının yanına gəlif dedi:

– Padşah oğlu səfərə gedir, yeddi dağ arxasına. Mənə deyir ki, gərəh atını mənə verəsən, indi ona nə deyim.

At dedi:

– Bilirsənmi nə var?

Qız dedi:

– De görüm, nə var?

At dedi:

– Bu səfər çox təhlükəlidi.

Qız dedi:

– Sən nə fikirrəşirsən?

At dedi:

– Bu suala cavab tapmax çox çətindi.

Qız dedi:

– Niyə?

At dedi:

– Ona görə ki, məni ərinə versən də heyfsilənəjəhsən, verməsən də.

Qız başladı ağlamağa, soruşdu:

– Bəs onda mən nə edim?

At dedi:

– Ay qız, sən belə elə. Yaxşısı budur məni ərinə ver,

ancax yüyəni özündə saxla.

Qız dedi:

– Yaxşı.

Səhər açıldı. Üzünüzə xeyirri savahlar açılsın. Padşah oğlu arvadınan soruşdu:

– İndi nə deyirsən, atını mənə verirsən, yoxsa yox?

Arvadı dedi:

– Verirəm.

Padşah oğlu arvadının üzünən öpüf dedi:

– Mən bilirdim ki, sən yox demiyəjəksən.

Arvadı dedi:

– Ancax gərəh atın yüyəni məndə qala.

Oğlan xəvər aldı:

– Niyə?

Arvadı dedi:

– Belə olsa, rahat olaram.

Padşah oğlu təəcübləndi, dedi:

– Elə şeymi olar, atı yüyənsiz mən necə minim?

Arvadı dedi:

– Yaxşı, onda mənə bir gün möhlət ver, qoy fikirrəşim, mən sənnən də, atınnan da ayrılmax isdəmirəm.

Padşah oğlu dedi:

– Yaxşı, nə deyirəm, sən deyən olsun.

Qız axşam atın yanına gəldi, dedi:

– Padşah oğlu razı olmadı, dedi, gərəh atı yüyənlə birlikdə verim.

At dedi:

– Yaxşı, onda yüyəni ver, de ki, nallar məndə qalsın, atı nalsız min, gör nə deyir?

Qız dedi:

– Yaxşı, görüm nə deyir.

Səhər açıldı. Üzünüzə xeyirri savahlar açılsın, padşah oğlu dedi:

– Nə fikirrəşirsən?
Arvadı dedi:
– Yüyəni verirəm, onda qoy atın nalı məndə qalsın.
Padşah oğlu dedi:
– Deyəsən sən mənən tapmaca oyunu oynuyursan.
Qız dedi:
– O nə sözdü?
Oğlan dedi:
– Yaxşı, sən de görüm heş atı da nalsız minif səfərə gedəllərmi?
Qız dedi:
– Yaxşı, onda mənə bir gün möhlət ver, mən sənə bir söz deyim.
Oğlan dedi:
– Yaxşı.
Axşam oldu, qız atın yanına gəldi, dedi:
– Padşah oğlu səni nalla birlihdə minif getmək isdiyir.
At dedi:
– Yaxşı, daha çarə yoxdu, o neyə isdiyir elə də elə, daha başqa əlacımız yoxdu, ver, gedəh, nə olar, olar, qismət Allahdan.
Savah açıldı, padşah oğlu gəlif soruşdu:
– Nə deyirsən?
Arvadı dedi:
– Sənin sözün yerə düşüncə, qoy düşmənin boynu yerə düşsün.
Qız atı gətirif padşah oğluna verdi. Padşah oğlu səfərə çıxanda arvadı artıx hamilə idi. Oğlan anasına dedi:
– Ana, arvadımı sənə tapşırıram, bir də sənən bir xayışım var.
Anası xəvər aldı:
– O nədi?
Oğlan dedi:

– Ana, xayışım odu ki, ayda bir dəfə mənə xəvər göndərərən.
Anası dedi:
– Yaxşı, arxayın ol, göndərərəm.
Padşah oğlu hamıyla görüşüf-öpüşüf yola hazırraşdı. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, dağlar aşdı, çaylar keşdi, axırda gəlif yeddi dağ arxasına çatdı. Gəlif bir qarının qarısını döydü. Qarı onun qabağına çıxıf xəvər aldı:
– Oğlum, sən kimsən, nəçisən?
Oğlan dedi:
– Nənə, mən qəribəm, burda heş kimim yoxdu, mənə qonax eliyərsənmi?
Qarı dedi:
– O nə sözdü, ay bala, qonax Allah qonağıdı. Gözüm üsdə yerin var, keç içəri.
Oğlan bu qarının evində qalmağa başdadı. O, gündüzdər hər gün ova gedir, axşamlar isə qarının evinə qayıdırdı. Beləlihlə, oğlan xeyli burda qaldı.
Günnərin bir günü padşah oğlunun arvadı uşağa yatdı. Onun gözəl, göyçək, ay parçası kimi bir oğlu oldu. Bu uşax qızılsaşdı bir uşağıydı. Anasının, arvadının sevincinin həddihüdudu yox idi, onların sevinci yerə-göyə sığmırdı, odu ki, anası oğluna bir kağız yazdı: "Əziz oğlum, sənin arvadın qızılsaşdı bir oğlan doğdu, gözün aydın". Çapar bu xəvəri aparanda vəzir onun qavağını kəsif kağızı aldı, onu dəyişif yazdı "Oğlum, arvadın başımızı aşağı elədi, uşağ əvəzinə bir it küçüyü doğdu". Çapar gətirif bu kağızı qarıya verdi, özü isə qayıtdı. Axşam oldu, padşah oğlu ovdan qayıdıf gəldi, qarı dedi:
– Oğlum, bilirsənmi nə var?
Oğlan dedi:
– Yox, nənə bilmirəm.
Qarı dedi:
– Oğlum, sənə kağız gətiriflər, çapar gətirif verdi.

Oğlan dedi:

– Nənə, tez gətir görüm orda nə var.

Qarı gətirif çaparın verdiyi kağızı padşah oğluna verdi.

Oğlan kağızı oxuyuf qəm dəryasına qərq oldu. Elə bil bir qazan qaynar suyu onun başına tökdülər. Qarı dedi:

– Ay oğul, nə oldu, niyə qəm dəryasına qərq oldun?

Padşah oğlu dedi:

– Heş nə, elə bir şey yoxdu.

Ancax qarı gördü ki, oğlan özündə-sözündə deyil, daha onu dindirif danışdırmadı, dedi qoy bir az keşsin, oğlan özünə gəlsin. Oğlan bircə ona sevinirdi ki, heç olmasa arvadı sağ-salamat qurtarıf. Anasına xəvər göndədi ki, sənnən xahişim budu ki, arvadımı da, onun uşağını da yaxşı saxla. Qayıdıf gələndə hər şeyi aydınlaşdırarix. Çapar oğlanın yazdığı kağızı götürüf qayıtdı. Yolda yenə vəzir oğlanın kağızını aldı, onu dəyişif yerinə ayrısını qoydu, yazdı: "Ana, arvadım uzunsaşdı oğlan doğuf, nə doğuf bilmirəm, mən gələne kimi ikisini də oda atdırıf yandır". Çapar gətirib oğlunun yazdığı kağızı anasına verdi. Anası oğlunun kağızını oxuyub quruyuf qaldı, bu nə deməh idi, axı oğlu arvadınan ötrü dəli-divanə idi, onnan ayrı bir saat da dura bilmirdi, indi nə olmuşdu. Arvadı gözəl-göyçək, ay parçası kimi bir qızılsaşdı oğlan da doğmuşdu, görəsən oğlumun xoşuna gəlmİYƏN nədi? Oğlu olmağına o niyə sevinmir. Bunun əvəzində hələ o tələb eliyir ki, arvadını da, oğlunu da odda yandırım? Görəsən bu nə deməhdi, oğlumun qəlbinə şeytan hardan gəlİf düşüf. Anası bir xeyli fikirreşİf, ikinci dəfə çaparnan oğluna belə bir kağız yazıf göndərdi: "Əziz oğlum, sənİn göndərdiyin kağızı aldım, buna mən çox təcübləndim, arvadını, oğlunu niyə təndirə atıf yandırım, axı arvadın heç bir günah iş görmüyüf, qızılsaşdı, ay parçası kimi bir oğul doğub. Oğul, İndi sən ağılnı başına yığıf mənə bir xəbər göndər. Özün bilirən ki, sən nə desən mən onu yerinə yetirərdim, ancax hələ də başa düşə bilmirəm, arvadını, oğlu-

nu niyə oda atıf yandırım?" Yenə çapar anasının yazdığı kağızı oğluna aparanda vəzir onu alıf yerinə başqasını qoydu, orda yazdı: "Ay oğul, arvadın bizim başımızı aşağı elədi, el içində bizi biyabır elədi, İndi onu yanımda, sarayda neşə saxlayım, nə deyirsən, nə eliyim, nə tədbir töküm ki, camahat bizə gülməsin". Çapar gətirif bu kağızı padşahın oğluna verdi.

Padşah oğlu bu işə lap mat qalmışdı. Bilmirdi ki, neyləsin, nə qərara gəlsin. Anasına belə xəbər göndərdi: "Ana, mən gələne kimi arvadıma və onun balasına yaxşı bax, nə doğuf-doğuf. Allahın verdiyidi, neyləməh olar. Onnarı yaxşı saxla, gələndə hər şeyi öyrənərih. Çapar xəvəri gətirəndə yenə vəzir onun qarşılaşdı, kağızı alıf dəyişdirdi: "Ana, arvadımın qızılsaşdı oğlu olub, ya nəyi olub, bunun mənə dəxli yoxdu, mən gələne kimi arvadımı da, onun doğduğı uşağı da at təndirə qoy yanıf külə dönsünnər, onnarı gəlib sağ görsəm, mənİm ürəyim partdıyar".

Padşahın arvadı bilmirdi ki, neyləsin. O başını itirmişdi, gəlinini, nəvəsini yandırısın, neşə yandırısın, bunu eləməsə də oğlu özünü öldürəjəh. Odur ki, fikirreşdi ki, bu işi qulluxçusuna tapşırınsın. Elə də elədi. Qulluxçu xanımın əmri ilə uşağını və padşah oğlunun arvadını təndirə atdı. Elə bu vaxt qızın vəfalı atı özünü yetirif onu və uşağı təndirdən çıxartdı.

At qıza dedi:

– Mən ona görə sənə deyirdim ki, sən mənİ ərinə versən də heylsilənəjəhsən, verməsən də. İndi sözdərimə yaxşı-yaxşı qulaq as. Daha mən çox yaşamıyajam, mən yüyənimi qırıb gəlmişəm, ona görə də sağalmaz xəsdəliyə tutulmuşam, sən də get əvvəlki yerimizdə qal, mənİm sümühlərimi də orya basdır. Sümühlərim sizə köməh olajax.

Padşah oğlunun arvadı öz uşağını, da atın sümüklərini də götürüb həmin yerə getdi. O ağlayırdı, ağıly-ağıly deyirdi:

– İndi mən nə eliyəjəm, neşə eliyəjəm, mənə kim köməh eliyəjək, tək-tənha mən nə eliyəjəm.

Axşam o körpəsini də qucağına basıf yatdı, səhər ayılanda gördü ki, gözəl bir imarətin içindədi, hər tərəf də hündür hasarnan örtülüb. O günnən qız başdadı burda yaşamağa. Qız yenə kişi paltarı geyindi, hər gün ova gedif ov ovladı. O, bu yolla başını saxlıyırdı. Oğlu isə ayla, illə yox, saatla, günlə böyüyürdü. Xeyli vaxt keşdi. Padşah oğlunun oğlu böyüyüb gözəl-göyçək bir oğlan olmuşdu. Ana-bala burda qalsın, görəh padşah oğlunun başına nə gəldi. Padşah oğlu biləndə ki, at qaçır gedif, bildi ki, nəsə bir hadisə baş verir. Tez səfərini yarımçıx qoyub geri qayıtdı. Bir neçə gün yol gedif axırda evlərinə çatdı. Gəlif anasının xəvər aldı:

– Ana, mənim arvat-uşağım hanı?

Anası dedi:

– Ay oğul, sənin arvadın gözəl-göyçək ay parçası kimi bir oğlan doğmuşdu, mən iki dəfə sənə çaparnan xəbər göndərdim, çapar sənə cavab gətirdi ki, arvadımı və uşağımı yandırın. Mən buna ürək eləmədim. Qulluxçuya əmr elədim ki, uşağını da, özünü də təndirə atsın. Qulluxçu da onları tən-dirə atıf yandırdı.

Oğlan ağlayıf dedi:

– Ana, necə yandırdı, onların günahı nə idi?

Anası oğlunun yazdığı kağızları gətirif ona göstərdi. Onnara məlum oldu ki, burda nə işə şeytan əli var. Bu işə mat qaldılar. İş-işdən keçmişdi, nə eləməh olardı, onnar başdarına-gözdərinə döyüb xeyli ağladılar, uzun müddət yas saxladılar. Anası oğlunu ovundurdu, dedi:

– Oğlum, yenə ova çıx, eynin açılısın, keçənə güzəşt deyəllər, daha neyləməh olar. Olan olub, keçən keçib, daha heş nəyi geri qaytarmaz olmaz. Padşah oğlu yenə hər gün ova çıxırdı. O, ova çıxannan bir qədər halı yaxşılaşmışdı. Günnərin bir günü padşah oğlu ova çıxmışdı, o, arvadının imarətinin yanına gəlif çıxdı. Burda hasarın içində gözəl uşaxnan bir kişi gördü. Uşağı çağırif soruşdu:

– Ay oğul, burda kimnən yaşayırsan?

Uşax dedi:

– Anamnan.

O günnən padşah oğlu hər gün oğlanın yanına gəlirdi. Günnərin bir günü arvat başına gələnnəri padşah oğluna danışdı. Padşah oğlu bildi ki, bu onun arvadı, uşax da oğludu. Onnar öpüşüb-görüşdülər. Onnar saraya gəldilər. Oğlanın anası onnarı görüb çox sevindi, hər şey məlum oldu, bildilər ki, bütün bu bədbəxtlihləri törədən hiyləgər vəzir olub. Vəziri dar ağacına çəkdirib cəhənnəmə vasil elədilər.

Padşah oğlu, arvadı, anası, oğlu xoşbəxt yaşamağa başdadılar. Onnar ömür-gün sürüb muraddarına çatdılar, siz də öz muradınıza çatasınız.

Göydən üç alma düşdü. Biri mənim, biri nağıla qulax asannarın, biri də isdəmirəm deyif bacadan baxannarın.

KƏLLƏGÖZÜN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi. Yer üzərində bir şah var idi. Bu şahın varı, dövləti başından aşırıdı. O, çox ədalətli şah idi. Onun övladı yox idi. Şah vəzirinə hökm elədi ki, bir tədbir töksün, onun övladı olsun. Vəzir fikirləşdikdən sonra belə qərara gəldi ki, şah dövlətini üç hissəyə bölüb, iki hissəsini yoxsul-lara paylasa, onun övladı olacaq. Şah vəzirin dediklərinə əməl etdi. 9 ay, 9 gün, 9 saat keçdikdən sonra şahın bir oğlu oldu. Şah car çəkdi, hökm elədi, bütün şəhərin adamlarını çağırtdırıb oğluna ad qoydu. Onun adı Aslan oldu. Bir neçə ay keçdikdən sonra bir gün anası Aslanı bağa aparmışdı. Anası uşağı beşikdə qoyub başladı gül yığmağa. Bu zaman bir pələng Aslanı oğurladı. Anası qayıdıb gördü ki, uşaq beşikdə yoxdur. Bu xəbər gedib şaha çatdı. Şah hökm eylədi, qoşun atlandı. Başladılar Aslanı axtarmağa. Nə qədər axtardılarsa, onu tapa bilmədilər. Kor-peşman evə qayıdarkən yolda bir bükülmüş palaza rast gəldilər. Şahın əmri ilə palazı açdılar. Palazın içindən bir oğlan uşağı çıxdı. Baxıb gördülər ki, bu uşağın bir gözü var, amma kəlləsindədir. Şah çox fikirləşdikdən sonra onu özünə oğul götürdü. Adını isə Kəlləgöz qoydu. Uşağa dayələr tutuldu. Bir neçə gündən sonra xəbər gəldi ki, beş dayənin südü uşağı görmür. Şah əmr elədi ki, sürüdən bir inək ayırsınlar ki, uşağı yedirsinlər. Kəlləgöz illərlə yox, saatlarla yekəlirdi. Bu hadisənin üstündən on beş il keçdi.

Şahın oğlundan isə hələ heç bir xəbər yox idi. Günlərin birində şəhərə hay düşdü ki, bir nəfər adam yoxa çıxdı. Axırda camaat yığılıb dedi ki, gedib şaha desinlər. Şah əhvalatdan xəbərdar olduqdan sonra şəhərə qaravulçular qoydu ki, bu nə olan sirdir? Bir neçə gündən sonra xəbər gətirdilər ki, adamları Kəlləgöz oğurlayır. Deməssənmi, Kəlləgöz işdən xəbərdar olan kimi şəhərdən qaçdı. Bunlar burada qalsın, sənə kimdən danışım, şahın doğma oğlundan. Pələng Aslanı oğurlayıb

aparandan sonra Aslanı yeməyib balaları ilə birlikdə böyütdü. Aslan artıq böyük bir pəhlivan olmuşdu. Günlərin bir günündə Aslan gəzə-gəzə gəlib şəhərə çıxdı. Baxdı ki, camaatın hamısı qara geyinib. Aslan işdən xəbərdar olduqdan sonra çıxıb getmək istədikdə bir də gördü ki, bir cavan qızı cəllad qabağına qatıb gətirir.

Soruşdu ki, bu qızı hara aparırsınız? Cəllad dedi ki, aparıram Kəlləgözün yeməsi üçün. Aslan cəllada dedi ki, qızı burax, ancaq gəl məni apar. Cəllad Aslanla birlikdə üz tutdular Kəlləgözün yanına. Aslan Kəlləgözün yanına çatıb başladı onunla vuruşmağa. Nə qədər vuruşdularsa, bir-birini öldürə bilmədilər. Axırda hər ikisi yorulub oturdular. Bir az dincəldikdən sonra yenə vuruşmağa başladılar. Yenə də yorulub oturdular ki, dincəlsinlər. Beləliklə, qırx gün, qırx gecə, nə qədər vuruşdularsa, heç biri qalib gələ bilmədi. Axırda Aslan çıxıb getdi. Pələng anası Aslandan soruşdu ki, bu müddət harada idin? Aslan başına gələn əhvalatı pələng anasına dedi. Pələng anası Aslana dedi ki, sən şahın oğlusan. Mən səni uşaq vaxtı oğurlayandan sonra atan səni axtararkən Kəlləgözə rast gəlib, onu özü üçün oğul götürübdür. İndi ey oğul, Kəlləgözə qalib gəlmək çox çətindir. Kəlləgözün əcdadı divdir. Aslan anasından əl çəkmədi: “Ya öləcəyəm, ya da Kəlləgözə qalib gələcəyəm”. Pələng Aslana dedi ki, sən əgər Kəlləgözə qalib gəlmək istəyirsənsə, gedərsən atanın yanına, deyərsən ki, babandan qalmış yadigar oxu, qılınç, qalxanı, bir də tövlədəki qara atı versin. Bunları aldıqdan sonra yanıma gələrsən. Ondan sonra atı sürüb şahın yanına gəldi. Şah gördü ki, belə pəhlivan olmaz. Aslan dedi ki, şah, izin ver indi gedim Kəlləgözün yanına. Ordan birbaşa gəldi pələng anasının yanına. Pələng anası baxdı ki, doğrudan da gələn Aslan ən qüvvətli pəhlivanların birinə dönüb.

Dedi ki, gedərsən Kəlləgözün yanına, onun gözünü nişan alarsan. Birinci oxun dəyməsə, dizə qədər daş olacaqsan, ikin-

ci oxun dəyməsə, qurşağa qədər, üçüncü oxun dəyməsə təmiz daş olub orada qalacaqsan. Aslan atı ilə Kəlləgözün yaşadığı mağaranın yanına gəldi. Kəlləgöz insan iyi duyduğu üçün mağaradan eşiyə çıxdı. Aslan nişan alıb bir ox atdı. Birinci ox dəymədi. Aslan dizə kimi daşa döndü, ikinci oxu atdı, o da boşa çıxdı. İndi Aslan qurşağa qədər daşa döndü. Üçüncü oxu nişan alıb atanda ox Kəlləgözün gözünə batdı. Aslan Kəlləgözün başına kəndir salıb şəhərə apardı. Şah bunu görüb çox sevindi. Əmr etdi ki, Kəlləgözü edam etsinlər. Onu şəhər darvazasından asdılar. Şah Aslana dedi ki, gəl mənim yanımda qal. Mənə pəhlivan ol. Aslan isə dedi ki, anamdan icazə istəyim, əgər icazə versə, gələrəm.

Aslan gedib əhvalatı anasına danışdı. Anası dedi ki, get qal, ancaq bizi yaddan çıxartma. Əgər çətinə düşsən, bu tükü yandırarsan. Aslan atasının yanına gəlməkdə olsun, Kəlləgöz şəhərin darvazasından asılmaqda, sənə kimdən danışım, şahın vəzirindən. Vəzir çox fikirləşdikdən sonra belə qərara gəldi ki, əgər Aslan şahın yanında qalarsa, bunnan vəzirə ziyan gələr. Məhz ona görə də fikirləşdi ki, Aslanı şahın gözündən necə salsın? Vəzir şahın yanına gedib söylədi ki, əgər Aslan qoçaq pəhlivandırsa, gedib yeddi qardaşın bacısı Pərisultan xanımı sənin üçün gətirsin. Şah əmr elədi ki, Aslanı çağırın. Aslan şahın hüzuruna gəlib baş əyərək şahı dinlədi. Şah dedi ki, oğul, dünyada yeddi qardaş var, onların bir Pərisultan adlı bacısı var. Sənə qırx gün möhlət verirəm. Ya onu mənim yanıma gətir, ya da səni öldürəcəyəm. Aslan baş əyib getdi. Yaraqlanıb-yasaqlanıb pələng anasının yanına getdi. Anasına deyilən bütün əhvalatları danışmağa başladı. Pələng anası belə bir tədbir gördü ki, yeddi gün, yeddi gecə yol gedərsən. Yolda bir qalaçaya rast gələcəksən. Pərisultan xanım həmin qalaçada yaşayır. Atını sürüb ona yaxınlaşan kimi onu dik qaldırıb atın üstünə qoyarsan. Sonra atını sürərsən, ancaq geri dönüb baxmazsan. Geri dönən zaman daş olarsınız.

Aslan pələng anasının söylədiklərinə qulaq asdıqdan sonra üz qoydu həmin deyilən qalaçaya. Aslan yeddi gün, yeddi gecə yol getdi. Nəhayət, deyilən həmin qalaçaya çatdı. O, qalaçanın yanında dayanan Pərisultan xanımı gördü. Aslan qıza yaxınlaşıb onu atın belinə qaldırıb şəhərə tərəf üz qoydu. Bir neçə gün yol getdikdən sonra şəhərə çatdı. Pərisultan xanımı atasına verdi. Şah da, vəzir də Aslanın igidliyinə heyran oldular. Hər kəs öz işinin dalınca getdikdən sonra Pərisultan xanım dura bilməyib şahdan soruşdu ki, məni kimin üçün gətirmisən?

Pərisultan xanım şahın başına gələn əhvalatdan xəbərdar idi. Nəhayət, şah bildirdi ki, səni özüm üçün gətirmişəm. Pərisultan xanım bunnan sonra bütün olmuş hadisələri danışmağa başlayıb dedi ki, şah, Aslan sənə öz doğma oğlundur.

Şah soruşdu:

– Buna sənə sübutun varmı?

Bu zaman Pərisultan xanım Aslanı yanına çağırtdırdı. O, Aslannan soruşdu ki, oğlan, sənə atan-anan kimdir? Aslan cavab verdi ki, atam yoxdur, anam isə pələngdir. Beləliklə, şah bunnan sonra inandı ki, doğrudan da, Aslan onun doğma oğlundur. Şahın sevinci yerə-göyə sığmadı. Şah qırx gün, qırx gecə toy edib Pərisultan xanımı Aslana aldı. Vəzirin isə şəhərin darvazasından – Kəlləgözün yanından asdırılmasını əmr etdi. Vəziri dar ağacından asdılar.

QARA QULAM İLƏ SULTAN SÜLEYMAN

Biri varmış, biri yoxmuş, Sultan Süleyman adlı bir padşah varmış. Günlərin bir günündə bir cavan oğlan gəlib Sultan Süleymanın elçi daşının üstündə oturur. Bunu görən padşah vəzirə dedi ki, çıx gör o cavan nə istəyir. Soruşdular. Oğlan dedi:

– Vallah, yetim uşağam, sahibim yoxdur. Süleyman padşahın yanına gəlmişəm.

Sultan Süleyman oğlanı yanına çağırırdı, soruşur:

– De görüm, mala gedə bilərsənmi?

Oğlan dedi:

– Yox.

– Ata gedə bilərsənmi?

– Yox.

– Qapını təmizləyə bilərsənmi?

Oğlan dedi:

– Süpürərəm.

Oğlanın adı Qara Qulam idi. O qapını elə təmiz saxlayırmış ki, yağ tök yala. Sultan Süleyman nə qədər istəyirmiş görsün oğlan qapını nə vaxt təmizləyir, amma görə bilmirmiş. Oğlanın belə səliqəli olması padşahın nəzərindən qaçmadı. Padşah oğlanı hesabdar qoydu. Bir vaxtdan sonra Sultan Süleyman camaatın içinə çıxdı ki, ay camaat, bu oğlannan bizim heç bir narazılığımız yoxdur.

Sultan Süleymanın dini-imanı bir qızdan savayı heç nəyi yox idi. Onun qızı elə gözəl idi ki, aya deyirdi, sən çıxma, mən çıxım, günə deyirdi, sən çıxma, mən çıxım. Qara Qulam padşahın qızını sevdi. O, qızı sevdiyini vəzirə bildirir. Vəzir padşahın nökrinin – Qulamın onun qızını sevdiyini xəbər verəndə padşah qəzəblənir:

– Mən nə günə qalmışam ki, qızımı qapıdakı nökrimə verim, – dedi.

Sonra padşah vəzirinə dedi ki, tez bir tədbir tökmək lazımdır.

Belə qərara gəldilər ki, Günəşə bir namə yazıb Qulamın göndərək. Belə də etdilər. Qulamı çağırıb naməni ona verdilər. Qulam əlini öpüb alına qoydu, yola düşdü. Axşamüstü gəlib bir meşəyə çıxdı. O burada bir böyük mağaraya rast gəldi. Gördü ki, mağaranın üstündə bir ceyran durub. Qulam ceyrana yaxınlaşıb salam verdi. Ceyran onun salamını alıb dedi:

– Ey bəni-insan, bu ay qaranlıq gecədə burada nə gəzirsən, dərdin nədi?

Qulam dedi ki, Günəşə məktub aparıram, bu gecə mağarada məni mehman eylə.

Ceyran mağaranın başından düşüb Qulamı qəbul elədi. Ceyran Qulama dedi:

– Ey bəni-insan, məndən Allah-talaya bir-iki söz apar. De ki, yeddi ildi ki, balalayım, amma balamın üzünə həsrət qalmışam.

Gecəni yatdılar. Sabah açılarda ceyran Qulama dedi:

– Qarşına dərya çıxacaq, səni oradan yalnız balıqların padşahı keçirə bilər, yoxsa oranı keçmək mümkün deyil.

Qulam yola düşdü. Az getdi, çox getdi, gəlib həmin dəryaya çatdı. Orada durub çox gözlədi, lakin balıqların padşahı gəlib çıxmadı. O, gecəni orada qaldı. Sabahısı balıqların padşahı gəldi. Salam verib dedi:

– Ey bəni-insan, nə şikayətin var?

Qara Qulam cavab verdi ki, Günəşə məktub aparıram.

Balıqların padşahı dedi:

– Məndən Allah-talaya bir-iki söz apar. Ona de ki, su altında yaşayıram. Amma suların üzündə ağzıaçıq qərç olmuşam. Mənim bu sözlərimi mütləq çatdırarsan.

Sonra balıq Qulamı belinə mindirib dedi:

– Nə vaxt desəm gözünü aç, onda açarsan.

Elə də etdilər. Sahilə çıxanda balıq Qulama dedi:

– Sən məktubu Günəşə çatdırma bilməyəcəksən. Əgər bir dəfə "Ağaməli" desən, o vaxt göydəmir at gələr sənənin yanına, sənəni yalnız o at Günəşin yanına apara bilər.

Qulam getdi. "Ağaməli" deyəndə bir Göydəmir at gəldi. Qulam istədi ki, tez atılıb atı minsin. At dedi:

– Dayan, kərəm eylə. Nə vaxt deyəcəyəm min, o vaxt da minərsən. Mən sənəni Günəşin qabağına düşürəndə Günəş anasının qoynundan çıxıb nəyə vuracaq. Gah başın gedəcək, gah da ayağın. Qorxma, üstünə qurğuşun töküləcək, alov töküləcək, qorxma, irəli get.

Günəşin yanına çatanda oğlan atdan atılıb düşdü. Günəş nəyə vuranda gah başı getdi, gah ayağı. Qara Qulam Günəşi tutdu, kağızı ona verdi. Günəş məktubu açdı, oxuyub dedi:

– Biz varıq, şərikimiz yoxdu, yazıya da pozu yoxdur. Qız Qara Qulamındı.

Günəş çəkilmək istəyəndə Qulam dedi:

– Şükür olsun sənənin dərgahına, bir balığa rast gəldim. Deyir ki, mən suyun altında bir həşəratam, suyun üzündə ağzıcaq qərq olmuşam.

Günəş dedi:

– O balığın burnunda ləl var, o yenə sənəni boynunun dalına mindirəcək.. Qırağa bir-iki metr qalmış, olmaya-olmaya ortada vurasan, ləl qumun üstünə düşəcək. Gözündən qoyma itməyə, balıq özünü suya verəcək.

Qulam elə də etdi. Sahilə bir-iki metr qalmış balığı vurdu, ləl quma düşdü, balıq özünü suya verdi. Qulam ləli götürüb ceyranın yanına gəldi. Ceyran soruşdu:

– Mənim xəbərini Allah-taladan gətirdinmi?

– Bəli gətirdim. Allah-tala dedi ki, onu o qədər şirin yaratmışam ki, camaat onun dadını eşidəcək üzünü görməyəcək. Bircə bala verəcəm.

Allah-tala ceyrana bir bala verdi. Qulam ceyranın ya-

nınnan gedəndə ceyran öz südündən ona verdi ki, bəlkə lazım oldu. Qulam getdi, süd götürdü, ləli də bir tacirə xırdaladı. Bir qəflə-qatır düzəltdi. Sultan Süleymanın şəhərinə getdi. O gəlib elçi daşının üstündə oturdu. Sultan Süleyman dedi:

– Görün, o cavan kimdi, nə istəyir?

Soruşdular. Oğlan dedi:

– Filan padşahın oğluyam, dincəlməyə gəlmişəm, qəflə-qatırma yer versinlər, ev tikim, gedəndə də qalsın padşaha.

Ona yer verdilər. O başdadı ev tikməyə. Günlərin birində Sultan Süleyman Qulamı qonaq çağırıldı. Sultan Süleyman cavanı görüb vəzirə dedi ki, mənim qızımı kaş bu oğlan alaydı. Belə də oldu. Padşah qızını ona verdi. Günlərin bir günü padşah qızı ilə yeznəsini qonaq çağırmışdır. Yaxşı yeməkdə idilər. Birdən vəzir dedi:

– Gör qızını nə oğlana verdik.

O belə deyəndə Qara Qulamın dərdi təzələndi. Əlini salıb cibinə qoynunna naməni çıxarıb onların qabağına qoydu. Baxdılar, gördülər ki, namə onların öz yazdıqlarıdır. Kağızı alıb oxudular: "Biz varıq, şərikimiz yoxdu, yazıya da pozu yoxdu, qız Qara Qulamındı, bu sirdi".

Qara Qulam palçıqdan qayıрма idi. Belə düşündülər ki, guya Qara Qulama kağızı qəflə qatırçılar verib. Dedilər ki, sənə bu kağızı kim verib. Oğlan dedi:

– Siz verdiniz.

O vaxt idi ki, Sultan Süleymanın üç yüz yaşı gəlib çıxmışdı. Bir gün Qulam arvadına deyir ki, sən heç ata-anana yaxşı baxmırsan, qocalıb əldən-ayağdan düşüblər. Deyirlər ki, ana qızı üçün çox şirindi. Qız əvvəlcə anasını çağırdı, onu çimirdirdi, baş-gözünü təmizlədi. Anasını yola salanda Qulam ona bir stəkan süd verdi. Ana südü içəndən sonra on beş yaşında cavan bir qız oldu. Sultan Süleymanın yanına getdi. Sultan Süleyman dedi:

– Ay bacı, ay qızım şikayətin nədir?

– Mən sənin həyat yoldaşınam.

Sultan Süleyman dedi:

– Sən hardan oldun mənim yoldaşım.

Sonra o getdi qırxıncı otağa.

Sabahısı gün qız atasını çağırdı, su qoydu, çimizdirdi.

Yenə atası gedən vaxtı Qulam ona da bir stəkan süd verdi. Ata südü içib cavan oğlan oldu. Gəzdiyi yerlər yadına düşdü. Atını yəhərləyib, öz mülkünə getdi. Onun gözünə ceyran donunda bir zənən əhli göründü. O, gül-çiçək dəriridi. O istədi ki, əlini zənən əlinə atsın, gördü ki, o əlini qaldırıb dedi:

– Ayıb olsun sənə, belə olmaz.

Dedi:

– Necə olar?

Zənən əhli dedi:

– İlqar-iman keçirək.

Beş gün vaxt tamam olanda atı mindi, həmin yerə getdi.

Çatanda gördü bir böyük alaçıqdır. Bunun qabağında bir qoca durub. Sultan Süleyman nərə çəkib dedi:

– Salam, ey qarı.

– Əleyküməssəlam, ey Sultan Süleyman.

– Qarı nənə, sən nədən bildin ki, mənim adım Süleymandı.

Qarı dedi:

– Bəs sən nədən bildin mənim qarı olduğumu?

– Baxıb gördüm ki, bir qarısan.

– Mən də baxıb gördüm ki, sən də Sultan Süleymansan.

Süleyman belə düşündü ki, yəqin bu qızın anasıdır. Alaçıqdan içəri girəndə gördü ki, alaçıqda heç bir şey yoxdur. Amma onun gözünə çoxlu ləl-cavahir görünür. Fikirləşdi ki, bu gecə gəlib qarını öldürərəm, bu qızıl-gümüşü də yığıb apararam. Bu zaman səs gəldi:

– Sabaha salamat çıxsan, üç yüz il yenə yaşayacaqsan.

Süleyman mülkünə çatanda daşa, kəsəyə, suya, hər şeyə

səcdə elədi. Hamısı dedi:

– Get yat, Süleyman, topuğundadı. Get çim, təmizlə, beş səcdə namazını öz əlin ilə qıl, yerini aç, yıxıl yat.

Yenə bu dünya şirindi. Getdi qızıl xəzinəsinə. Salam verdi. Xəzinə yeddi dildə salamını alıb dedi:

– Ay Süleyman, nəyə gəlmisən, şikayətin nədi?

Sultan Süleyman dedi:

– Səni qazanıb bura yığmışam.

Xəzinə dedi:

– Yazıqsan, dizinə gəlib. Gedib pak olarsan, namazını qılarsan, öz əlin ilə yerini salarsan, yatarsan.

Sultan Süleyman gəldi, pak olub namazını qıldı, yerə yıxıldı. O vaxt gəlib çatan vaxtı, qayda var ki, adam tez-tez başını qaldırıb salır, boylanır. Süleyman axır nəfəsində başını qaldırıb dedi:

– Axı Sultan Süleymana qalmayan dünya, kimə qalacaq.

FƏRASƏTLİ KEÇƏL

Biri var idi, biri yox idi. Bir kişiynən bir arvad var idi. Bunların bir keçəl oğlu var idi. Kişi öldü, anası uşağı böyütdü.

Keçəl dedi:

– Ana, bizim dədədən qalma nəyimiz var?

Anası dedi:

– Qonşumuz tacirin qazları içində bir çolaq qazımız var.

Keçəl getdi tacirə dedi:

– Tacir əmi, bizim qazımızı ver.

Tacir dedi:

– Qazların içində bir çolaq qazdı. Get tut apar.

Keçəl getdi qazı tutdu, apardı bazara. Dedi satım, bəlkə beş-altı qəpik pula çörəkdən-zaddan alım.

Keçəl qazı bazarda satmadı. Dedi aparım vəzirə, bəlkə satdım ona. Keçəl qazı gətirdi vəzirgilə dedi:

– Qaz satıram.

Vəzir dedi:

– Bir abbasıya alıram.

Keçəl razılaşmadı, qazı qaytarıb apardı bazara.

Vəzir bazara adam salıb car çəkirdi ki, keçəlin satdığı qazı kim bir abbasıdan yuxarı alsa, boynu vurulacaq.

Keçəl qazı hara apardı almadılar.

Dedi:

– Elə vəzir insafıydı, aparım satım ona.

Keçəl qazı apardı vəzirə. Vəzir qazı aldı, ancaq pulunu vermədi. Aşbazı çağırırdı dedi:

– Al bu qazı apar bişir. Hazır olanda adam göndərrəm, xörəyi verərsən ona.

Aşbaz baş üstə deyib qazı vəzirdən aldı.

Keçəl də bir xəlvət yerdə durmuşdu. Qulaq asırdı. Aşbaz gedib qazı bişirməkdə olsun. Al xəbəri keçəldən.

Keçəl də getdi aşıq oynamağa. Aşıqdan beş-altı qəpik pul

uddu, gedib tükandan ayın-oyun alıb yedi. Xörəyin bişmək vaxtı gələndə özünü yetirdi aşbazgilə. Dedi:

– Bəs məni vəzir göndərüb, xörəyi ver.

Aşbaz:

– Bu saat, – deyib xörəyi gətirib verdi keçələ. Aşbaz qazı bişirib qızıl nimçəyə qoymuşdu.

Keçəl onları evə gətirib özünü yetirdi vəzirgilə, görsün vəzir neyniyir. Gördü ki, vəzir bir uşağı çağırub deyir:

– Get aşbazda mənim xörəyim var, al gətir.

Uşaq aşbazın evinə gəldi. Aşbaz uşağa dedi:

– Bala, vəzir mənə bir qaz vermişdi. Onu da hazırlayıb yolladım özünə.

Uşaq qayıdıb vəzirin yanına gəlib dedi:

– Vəzir sağ olsun, aşbaz deyir mənə bir qaz vermişdi, bişirdim, göndərdiyi adamla da yolladım özünə.

Vəzir bu sözü eşidib mat qaldı. Keçəl də durub qulaq asırdı. Vəzir əhvalatı padşaha danışdı. Padşaha dedi:

– Bu oğru işidi, onu tutmaq üçün üç dənə qızılı qoy papağın, otur evin tinində, mürgülə. Oğru gələcək, səni yatmış bilib qızılları götürəcək, tez tutarsan qolundan, gerisi ilə işin olmasın.

Keçəl gəlib bir az saqqız alıb sürtdü başmağının altına. Başmağın aldı əlinə, gəlib durdu vəzirgilin evinin qabağında. O qədər gözlədi ki, ta vəzir şirin yuxuya gedənə kimi. Sonra başmaqlarını geyib ehmalca qızılları tapdayıb vəzirin qarşısından keçdi. Vəzir gözünü açdı ki, qızıllar yoxdur. Vəzir yenə padşahın yanına getdi:

– Padşah sağ olsun, – dedi, – qızılları apardılar.

Padşah dedi:

– Get dəvəni yüklə qızılınan, ötür küçəyə, oğru tamah edib dəvəni tutub aparacaq. Onda sən də tutarsan onun yaxasınan.

Bu sözü də keçəl eşitdi. Vəzir bir dəvəni yükləyib ötürdü küçəyə. Keçəl yavaş-yavaş yoluynan gedirdi. Baxıb gördü ki, yüklü bir dəvə gəlir. Keçəl dəvənin avsarından çəkib bir

tərəfdə onun başını kəsdi. Qızilları da, ətini də quyladı yerə.

Keçəlin bir qoca anası var idi. O, keçələ dedi:

– Oğlum, bu nədi?

Keçəl dedi:

– Ana, səs eləmə, bu vəzirin var-dövlətidi, görək axırı nə olur.

Vəzir dəvənin yox olduğunu görüb özünü yetirdi padşahın yanına. Dedi:

– Padşah sağ olsun, bəs dəvə də getdi axı.

Padşah dedi:

– Qoca qarılar yaman olur. Bir qarı tap, göndər oğrunu axtarıb tapsın.

Vəzirgilin qonşusunda bir acgöz qarı var idi. Hal-qəziyəni bilib dedi:

– Mən taparam.

Qarı dəvəni axtara-axtara düz keçəlgilə gəldi. Keçəlin anasına dedi:

– Azarlamışam, dərdimə dəvə əti buyurublar. Deyirəm bəlkə sizdə ola.

Keçəlin anası dedi:

– Yaxşı gəlmisən, dünən oğlum bir dəvə öldürüb, gəl verim apar.

Keçəlin anası dəvənin ətindən kəsib verdi qarıya. Qarı düzəldi yola. Keçəl qarının kələyindən xəbər tutdu. Tez evlərinə gəldi, gördü qarı onlardan gedir.

Keçəl soruşdu:

– Ay qarı nənə, hardan gəlib hara gedirsən?

Qarı keçələ dedi:

– Sizdən gəlirəm, azarlamışam, dərdimə dəvə əti deyiblər, gəldim anan verdi. İndi gedirəm.

Keçəl dedi:

– Qarı nənə, elə anam bucağazı verdi?

Qarı dedi:

– Hə, oğlum, elə bucağazı verdi.

Keçəl dedi:

– Qarı nənə, bu azdı, gəl gedək evə, bir az da mən kəsim verim apar. Qarı dedi:

– Oğul, elə bu da bəsdi.

Keçəl qarıdan bir burmac götürdü. Qarı düz keçəlin qabağına düşdü. Keçəl qarını evlərinə gətirdi. Anasına dedi:

– Ana, bəs qarı nənəmə niyə az ət vermişən?

– Nə bilim, ay oğul, özü az götürdü.

Keçəl qarıya dedi:

– Qarı nənə, gəl tut, kəsim əti apar.

Qarı gəlib ətdən tutdu. Keçəl qarını baltalayıb öldürdü.

Keçəl anasına dedi:

– Ay arvad, neyləmişdin? Məni güdaza verərdin axı.

Anası soruşdu:

– Nə bilim, ay bala, qarı məni aldatdı. Bildim ki, heç nə istəyir?

Keçəl qarının niyyətini anasına danışdı. Tapşırıdı ki, bu sirri bir kəsə bildirməsin.

Vəzirlə padşah ha gözlədilər ki, qarı bir azdan gələcək, indi gələcək. Qarı gəlmədi ki, gəlmədi. Axırda vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, qarı da yoxa çıxdı. Bəs indi neyləyək?

Padşah əmr elədi ki, hər küçəyə yeddi lotu qoyun. Harda oğru-əyri görsələr, tutsunlar.

Keçəl bu tədbirdən də xəbər tutdu. Ertəsi günü lotuları küçəyə qoydular. Keçəl gedib bir eşşək aldı, əyninə də köhnə paltar geydirdi, səhəngi də xurcuna qoyub atdı eşşəyin belinə. Sonra onu qabağına salıb getməyə başladı. Lotular dedilər:

– Ədə, keçəl gəldi, tutun keçəli.

Keçəl dedi:

– Ədə, keçəl dədəniz-ananız olsun, əmimoğlunun toyudu, gedirəm abı-kövsər suyu almağa.

Lotular dedi:

– Ədə, keçəl, abı-kövsər suyunnan bizə də verərsən.

Keçəl dedi:

– Niyə vermərəm, elə sizin kimi dostlardan yana gedirəm.

Lotular keçəli buraxdılar. Keçəl getdi bazardan abı-kövsər suyu alıb gəldi. Lotulara verdi. Ancaq o, işini ehmal tutmuşdu. Abı-kövsərin içinə bihuşdarı qatmışdı. Lotular abı-kövsəri içən kimi huşa gedib yatdılar. Keçəl onların qulağını kəsib ovuclarına qoydu. Çıxıb getdi. Lotular ayılıb gördülər ki, qulaqları ovuclarındadı. Tez padşahın yanına şikayətə gəldilər.

– Padşah sağ olsun, axır ki, bizi qulaqsız qoydunuz, bəs indi biz neyləyək?

Padşah dedi:

– Vəzir, tez ol tədbir tök, görək nə edirik?

Vəzir dedi:

– Tədbirim odu ki, kimin evində çırağ yansa, oğru ordadı.

Keçəl bu sözü də eşitdi. Tez evlərinə gəldi. Qız paltarını geyib anasına dedi:

– Çırağı yandır, qoy pəncərəyə.

Anası soruşdu:

– Niyə oğul?

Keçəl dedi:

– Sən qorxma.

Keçəl qız paltarını geyinib cəhrəni qabağına qoydu, başladı ip əyirməyə. Gecə padşah adamları evləri gəzməyə başladılar. Gördülər ki, qarının çırağı yanır. Gəldilər qarigilə, dedilər:

– Qarı nənə, oğru sizdədi, oğrunu ver.

Qarı dedi:

– Oğru nədi? Bizdə oğru yoxdu.

Vəzir dedi:

– Bəs biz demişik ki, harda çırağ yansa, oğru da ordadı.

Qarı dedi:

– Qadanızı alım, bizim evdə kişi xeylağı yoxdu. Bir özüməm, bir də qızımdı. Vəzir dedi:

– Bəs onu niyə ərə verməmişən?

Qarı dedi:

– Bəxti açılmayıb, açılarda verəcəyəm.

Vəzir dedi:

– Padşah vəziriyəm, de görüm mənə gələr?

Qarı dedi:

– Qoy qızdan soruşum, görüm razıdırımı?

Keçəl başı ilə işarə verdi ki, hə, razıyam.

Qarı vəzirə dedi ki, hə, deyir gələrəm.

Vəzir bir şeyi yaddan çıxardı, dedi, hazırlıq görün, sabah toydu.

Bəli, vəzirlə keçəlin toyunu elədilər, keçəli gəlin aparıldılar. Vəzir inanmışdı ki, bu elə doğrudan da qızdı. Axşam gəlin vəzirə dedi:

– Vəzir, gəl otaqları gəzək.

Vəzirlə gəlin otaqları gəzməyə başladılar. Otaqların qır-xını gəzib çıxdılar, qırxbirinciyə girmədilər.

Gəlin dedi:

– Niyə mənə o bağlı otağa aparmadın?

Vəzir dedi:

– Orda elə bir şey yoxdu. Bir dənə mancanaxdı.

Gəlin dedi:

– Mancanax nə olan şeydi?

Vəzir dedi:

– Kimə hirsim tutur, qəzəbim keçir, onu mancanağa salıram.

Gəlin dedi:

– Onu mənə göstər.

Vəzir bağlı otağı göstərdi. Gəlin dedi:

– Mən əlimi qoyum, sən sıx, görək, necə sıxır?

Vəzir sıxdı, gəlin qışqırdı:

– Vay əlim, vay əlim.

Vəzir mancanağı saxladı. Gəlin vəzirə dedi:

– İndi sən əlini qoy, mən sıxım. Gör necə ağrıdır?

Vəzir dedi:

– Yaxşı, ancaq birdən möhkəm edərsən, əlimi qırarsan ha?

AĞILSIZ PADŞAHIN NAĞILI

Gəlin dedi:

– Qorxma, bərk sıxmaram.

Vəzir əlini qoydu. Keçəl mancanağı sıxdı. Vəzir bağırdı:

– Ay qız, əlimi sındırdın.

Keçəl dedi:

– Bağırma, köpəkoğlu, ağzın biri bir abbası, o da nisyə!

Vəzir başa düşdü ki, bu keçəldi. Başdadı yalvarıb yaxarmağa:

– Ədə, keçəl, qurban olum, məni burax. Keçəl dedi:

– Öləsən də buraxan deyiləm.

Vəzir mancanaxda qaldı, keçəl evlərinə gəldi. Sühb açıldı, padşah vəziri görməyə gəldi, gördü ki, vəziri mancanağa salıblar, huşunu itirib. İndi eşit keçəldən.

Keçəl həkim paltarı geyib burdan keçirdi. Özü ilə də iynə, sap, duz, istiot götürmüşdü. Əhvalatı eşidib o da özünü içəri saldı. Dedi:

– Bu binəvanı kim bu günə salıb? O, burada sağalmaz, gərək hamama aparılsın.

Vəziri hamama apardılar. Keçəl vəzirin yanına gəldi, bıçaqla ətini kəsib arasına istiot, duz tökdü, sonra da iynəylə tikdi. Vəzirin bağırtısı ərşə dayandı. Xəbər getdi padşaha. Padşah car çəkirdi ki, vəzirin halına bir tədbir. Neylədilsə, xeyri olmadı, vəzir bağıra-bağıra öldü. Padşah özünə vəzir axtarmağa başladı. Keçəl bunu eşidib, yaxşıca geyinib-keçinib getdi padşahın yanına:

– Padşah sağ olsun, məni özünə vəzir götür.

Padşah dedi:

– Bacara bilərsən?

Keçəl dedi:

– Niyə bacarmıram?

Xeyli sorğu-sualdan sonra padşah baxdı ki, bu ağıllı-kamallıdı, özü də dilli-dilavər. Keçəli özünə vəzir elədi. Qızını verdi keçələ. Onlar yeyib-içib murazlarına yetdilər.

Siz də cəmi istəklərinizə çatasınız.

Bir kənddə bir kişi varıydı, onun evi çox köhnəlmişdi. Elə oldu ki, bərk yağış yağdı. Bu kişinin evi uçuluf töküldü. O, təzə ev tikməyə başladı. Evin divarını tikif qurtardılar. Üstünü düzəltməyə onun gücü çatmadı. O, ustaya dedi:

– Ay usta, evin üstünü qamışla ört, üstünə də bir az torpax tök, qalanını sonra düzəldərik.

Kişi tez-tələsik evinə köşdü. Burda bir oğru varıydı. O, təzə evi gördü. Öz-özünə fikirreşdi: "Görünür, bu kişi pul tapıf ki, belə tezliklə evini tikdirdi".

Gejələrin birində oğru gəldi ki, kişinin evinə girsin. Çıxdı evin üstünə, elə bir addım atmışdı ki, oğru tappılıtlı ilə aşağı düşdü. Kişi tez qalxdı, istədi oğrunu tutsun, oğru çıxıf qaşdı. Qarannıx olduğundan kişi oğrunu tuta bilmədi. Oğrunun kişiyə bərk ajığı tutdu, getdi padşaha şikayətə, dedi:

– Padşah sağ olsun, mənim sizə şikayətim var.

Padşah bir az ağıldan kəmiydi, soruşdu:

– Ay kişi, nə istiyirsən?

Oğru dedi:

– Padşah sağ olsun, sizin sağlığımızı.

Padşah dedi:

– A kişi, mənim vaxtım yoxdu, de görüm nə istiyirsən, sözün nədi, mənim işim başımdan aşıf, tez ol sözünü de.

Oğru dedi:

– Padşah sağ olsun, mən filan kişinin evinə oğruğa getmişdim. Evin üstünə sən demə, qamış döşənibmiş, az qalmışdı yıxılıf boynum sınısın. Yaxşı ki, heç nə olmadı, mən yorğandöşəyin üstünə düşdüm, sonra da qaçıf canımı qurtardım. Padşah sağ olsun, o kişini çağırıp cəzalandırın. Qoy hamıya görk olsun, bir də heş kim belə ev tikməsin. Oğrular da oğurluğa gedəndə yıxılıf baş-ayaqları sınmasın.

Bu ölkənin padşahı o qədər başsızdı ki, nə deyilsə, qulax

asardı. Oğrunun sözləri bunun ağına batdı, adam göndərif ev yiyəsini çağırırdı. Ev yiyəsini padşahın hüzuruna gətirdilər. Padşah hirsle ona dedi:

– A kişi, bu adam sənin evinin üstündən yıxılıfdımı?

Ev yiyəsi dedi:

– Padşah sağ olsun, o gəlmişdi mənim evimnən oğurlux eləsin. Allah elə elədi ki, damın üstünnən yıxıldı yorğan-döşəyin üstünə, qaranlıx olduğunna qaçır canını qurtardı.

Padşah dedi:

– Sən günahkarsan, gərəh dar ağacınna asılan.

Ev yiyəsi dedi:

– Padşah sağ olsun, axı oğurluğa gələn odu, burda mənim günahım nədi?

Padşah dedi:

– Sən sakit ol, mən bilirəm, kimi cəzalandırmaq lazımdı, sən mənə ağıl öyrətmə.

Ev yiyəsi dedi:

– Mənim günahım yoxdu, məni niyə asdırırsan?

Padşah dedi:

– Kefim belə istiyir.

Ev yiyəsi gördü ki, yox, diyəsən bunun ağıldan heş nəyi yoxdu, quşbeynin biridi, odu ki, fəndə əl atdı, dedi:

– Padşah sağ olsun, sizə bir sözüm var.

Padşah dedi:

– De görüm, nə deyirsən? Mənim işim-gücüm başımna aşır, tez ol de, vaxtımı alma, bütün ölkənin taleyi haqqında da düşünməliyəm, elə bir siz deyilsiniz ki.

Ev yiyəsi dedi:

– Ey böyük padşah, günah məndə deyil, günah mənim evimi tikən ustadadı, gərəh o evi tikəndə fikrəşərdi ki, oğru gəlir damın üstünə çıxanda yıxıla bilər, o boyda hündür yerdən yıxılarda qol-qoçı sına bilər. Mən bunu hardan bileydin, günah ustadadı.

Ev yiyəsinin sözdəri ağılsız padşahın beyninə batdı. Dedi:

– Bunu azad eliyin, evi tikən ustani çağırın.

Ev yiyəsini azad eliyif, ustani dar ağacına çəktilər. Yazıx usta bu işə mat qalmışdı, onun nə günahı varıydı ki, ev tikmişdi, məyər bu pis işiydi. Usta gördü, yox, bu padşahda ağıldan əsər-ələmət yoxdu, onu günahsız yerə öldürəcəklər, dedi:

– Padşah sağ olsun, mənim sizə bir sözüm var.

Padşah dedi:

– Tez ol, söylə görüm, mənim vaxtım yoxdu.

Usta dedi:

– Padşah sağ olsun, mənim heş bir günahım yoxdu, günah qamışları doğruyuf dərz hazırlayan ustadadı, əyər o qamışları sıx və möhkəm hazırlasaydı, onda oğru da onun üstünə çıxanda rahat gəzif-dolanardı, heş vaxt evin içinə yıxılmazdı.

Padşah bu ustani da azad eliyif indi də qamış dərziyif hazırlayan ustani dar ağacına çəkirdi. Dedi:

– Gərəh səni asdırım.

Bu da dedi:

– Padşah sağ olsun, günah məndə deyil.

Padşah soruşdu:

– Bəs kimdədi?

Usta dedi:

– Günah zərgərdədi.

Padşah dedi:

– Niyə?

Usta dedi:

– Çünki mən dərzi hazırlayanda küçə ilə bir qadın gedirdi, onun qolundakı qolbax o qədər gözəliydi ki, mən ağzımı açıf ona baxdım, hər şey də yadımdan çıxdı. Padşah sağ olsun, indi məndə heş bir günah yoxdu, günah o zərgərdədi.

Padşah bunu da azad eliyif zərgəri dar ağacına çəkirdi.

Zərgər dedi:

– Padşah sağ olsun, mənim günahım nədi?

Padşah dedi:

– Sənin günahın odu ki, elə gözəl qolbax hazırlamasaydın, usta da öz işini yaxşı görərdi, sən düzəltdiyin qolbağa tamaşa eliyif öz işini unutmazdı, camaat da oğurluğa gedəndə yıxılıf qol-qıçı sınımazdı.

Zərgər qaldı mat, nə eləsin. Gördü ki, yox, deyəsən, bu padşahın ağıldan bir şeyi yoxdu, ağıl paylananda bu qəflət yuxusunda imiş. Odur ki, dedi:

– Ey padşah, mən yaxşı daş-qaş hazırlamağa o qədər də həvəs göstərmirəm, müştəriləri başımla eliyirəm. Ancax mənə niyə öldürürsünüz, siz bir az yaxşı fikirləşin, görərsiniz ki, günah oğurlux eliyənindi, axı onun başqasının damının üstündə nə işi var ki, yıxılısın.

Padşah başını əlləri arasına alıf bir xeyli düşündü, birdən dedi:

– Hə, bu düz deyir, heş səhərdən mənim ağılıma gəlməmişdi. Bu oğrunun başqasının evinin üstündə nə işi var ki, ordan da yıxılıf qol-qabırğası sınır, oğrunu tutuf gətirin, dar ağacınna asax.

Bəli, zərgəri buraxdılar, oğrunu tutuf dar ağacına çəktilər.

Cəlladlar o saat oğrunu tapıf gətirdilər, dar ağacının altına çəktilər. Ancax indi də başqa bir əngəl çıxdı. Oğrunun boynu o qədər yoğunuydu ki, kəndiri onun boynuna keçirə bilmədilər. Dedilər:

– Padşah sağ olsun, bu oğrunun boynu o qədər yoğundu ki, kəndir onun boğazına keçmir, indi nə eliyək?

Padşah dedi:

– Bu cür boş şey üçün mənim vaxtımı alırsınız, oğrunun boynu yoğundu, tez olun, boynu nazik, başı yekə bir adam tapın, onu dar ağacınna asın, məsələ qurtarıf getsin.

Hamı dedi:

– Düzdü böyük padşah, bu heş bizim ağılımıza gəlməmişdi, bu saat siz deyən adamı taparız, bunu bizim ağılımız kəsmir-

di, sizin ağılınız bizdə yoxdu axı.

Cəlladlar o saat yolnan keçən bir kişini tutuf dar ağacının altına gətirdilər. Onun boynu nazik, başı yekə idi, kəndir onun boynuna rahatca keçdi.

Cəllad dedi:

– Padşah sağ olsun, bu kişini asmax çox asandı. Kəndir boğazına çox asan keçdi, boynu nazik, başı da yekədi.

Padşah dedi:

– Lap yaxşı, bir nəfər bu gün asılmalıdı, oğru olmasın, bu olsun, nə fərqi, asın getsin.

Həmin adam burdan təsadüfən keçirdi, bu məmləkətin qanunlarının başı çıxmırdı. Bilmədi nə eləsin, canını neyə qurtarsın, padşaha baş əyif dedi:

– Padşah sağ olsun, mənə sizdən bir xahişim var.

Padşah dedi:

– A kişi, tez ol de görüm, nə deyirsən, mənə vaxtım yoxdu, bütün məmləkətin dərdi-səri tökülüf mənə üstümə, başımı qaşımağa vaxtım yoxdu.

Kişi dedi:

– Padşah sağ olsun, mən yoxsul adamam, gündəlik ruzumu zorla qazanıram. Mənə heş bir günahım yoxdu. Məni niyə asdırırsan?

Padşah hirsələnif qışqırdı:

– Səfeh bir səfeh! Mən nədən bilim ki, sənin günahın var, ya yox. Oğrunu asmax lazımdı, ancax onun boynu yoğun olduğunna kəndir boynunda durmur.

Kişi dedi:

– Padşah sağ olsun, bunun əlacı var, mənə axı heş bir günahım yoxdu, boynum nazik, başım yekədi, neynim Allah məni belə yaradıf, buna görə günahım olmuya-olmuya mən ölməliyəmmi?

Bu kişinin sözdəri padşahın ağılına batdı, dedi:

– Doğurdan bu düz deyir, tez oğrunu dar ağacına çəkin.

Cəlladlar oğrunu dar ağacının altına gətirdilər, kəndirin halqasını böyütdülər ki, onun başına keçirsinlər. Bu vaxt oğru sevincək dedi:

– Tez olun, tez olun, məni asın, yoxsa gej olar, məni tez dara çəkin.

Padşah soruşdu:

– Ölməyə niyə tələsirsən?

Oğru dedi:

– Ey padşah, bu saat qulağıma səs gəldi. O deyif ki, "Kim birinci ölüb cənnətə gəlsə, onu padşah seçin". Elə buna görə də tələsiyirəm. Tez olun məni asın.

Padşahın ağına birdən bir fikir gəldi, dedi:

– Onu buraxın, məni asın, qoy cənnətin padşahı mən olum, tez olun, onu buraxın, məni asın.

Oğrunu buraxıf, onun yerinə padşahı çıxardılar. Padşahı dar ağacınan asdılar. Məmləkət ağılsız padşahın əlindən xilas oldu.

Ev yiyəsinin də canı qurtardı, evinin üstünü tikdirif, xoşbəxt yaşamağa başladı.

MƏN QURDU GÖRDÜM

İki qardaş var idi. Hər ikisi evli idi. Bir-birindən ayrı hər kəs öz ailəsində bir təhər dolanırdı. Soyuq qış günlərindən birində kiçik qardaşın arvadı ərinə deyir:

– Yanacağımız təmiz qurtarıb, gedib meşədən odun gətirmək lazımdı.

Kiçik qardaş baltasını götürüb meşəyə yollandı. Gördü ki, bir çoban qoyun otarır. Çobanın yanına getdi, ordan-burdan söhbət etdilər. Bu zaman qoyunlardan biri hürküb qaçdı. Çoban nə qədər çalışdısa, onun qarşısını saxlaya bilmədi. Kiçik qardaş dedi:

– Sən sürünü buraxma, qoyunun dalınca mən qaçıb qaytararam.

Bir az qaçdıqdan sonra qoyun bir mağaraya girdi. Kiçik qardaş da qoyunun arxasınca mağaraya girib nə görsə yaxşıdı. Mağarada haldan düşmüş ac bir qurd var idi. Qoyun gedib qurdun qabağında sərildi. Qurd onu yeyib dirçəldi. Kiçik qardaş bu əhvalatı görüb çaş-baş qaldı, özünü itirdi, odunsuz evə qayıtdı. Arvadı soruşdu:

– Bəs nə üçün odun gətirmədin?

– Mən qurd gördüm, – deyə əri cavab verdi.

– A kişi, qurd nədi, niyə odunsuz gəldin, dur meşəyə get, yadımağa bir şey yoxdu.

Kiçik qardaş elə "Mən qurd gördüm", deyib dururdu. Ərini buyurmaqdan bezən arvadı onun başını buraxdı, gedib qaynı arvadının xahiş etdi ki, gedib birlikdə meşədən odun gətirsinlər. Onlar birlikdə meşəyə getdilər, odun yığıb hazırladılar. Bu vaxt onların gözünə bir küp dəydi. Onlar küpün ağzını açıb baxdılar, gördülər ki, qızılla doludu. Məsləhətləşib belə qərara gəldilər ki, əvvəlcə odunu evə aparsınlar, sonra gəlib ərleri ilə bərabər köməkli küpü aparsınlar. Evə qayıtdılar. Kiçik qardaşın arvadı tənbel ərinə dedi:

– A kişi, meşədə qızılla dolu bir küp görmüşük, tez ol, köməkləşib onu gətirmək lazımdır.

– Arvad, mən canavar görmüşəm, qorxma, qızılı heç kəs aparmaz, – deyə cavab verdi.

Arvad hirsləndi, əri ilə möhkəm dalaşdı.

Böyük qardaş arvadı qızılla dolu küp haqqında ərinə söz açıb dedi:

– Gizlicə küpü gətirək. Qoy onların xəbəri olmasın. Düşünəcəklər ki, yəqin başqası aparıb.

Onlar gizlicə meşəyə gedib küpü evlərinə apardılar. Küpün ağzını açanda dəhşətə gəldilər: küpün içi ilan-qurbağa ilə dolu idi. Qorxub dala çəkildilər. Arvad ərini sakitləşdirdi ki, küpün içinə meşədə qaynı arvadı baxdı, yəqin gözləri onu aldıq, bu həşərat gözünə qızıl kimi görünüb.

Onlar küpü götürüb gizlicə kiçik qardaşın həyətinə qoydular. Səhər tezdən kiçik qardaşın arvadı həyətlərində küpü gördü, ağzını açıb baxdı ki, qızılla doludu, tez sevincək tənbel ərini yuxudan oyadıb əhvalatı ona söylədi. Kiçik qardaş qızıllara baxıb dedi:

– Axı, sənə dedim ki, mən qurd gördüm. O qoyun qurdun qisməti olan kimi, bu qızıl da bizim qismətimiz imiş.

KEÇƏL MƏHƏMMƏDİN EVLƏNMƏSİ

Biri var idi, biri yox idi, bir keçəl var idi. Bu keçəlin qoca anasının başqa heç kəsi yox idi. Keçəlin qoca anası ona-buna paltar yuyar, yun darayar, cəhrə əyirər, beləliklə, keçəli böyüdüb boya-başa çətdirmişdi. Allah adamdan kəsəndə hər şeyi birdən kəsir. Keçəlin var-dövləti olmadığı kimi, sir-sifəti yəndəmsiz, üstəlik başı da qart keçəl idi. Keçəl yekə kişi olmuşdu. Evlənmək vaxtı da keçmişdi. Kimə ağız açsaydı, ağzını büzüb onu lağa qoyar, başına ikiəlli qarama çıxarıb deyərdilər: "Allah səni vursun, arvad almaq sənə elə cırıq-cındırına, bir də o qart keçəl başına yarasır. Yaşamağa bir daxman da yoxdu, hələ arvad axtarırsan?" Keçəl belə atmacalı sözlərdən zara gəlmişdi. Öz-özünə fikirləşdi ki, mənə də keçəl deyərlər. Gərək bu keçəl başı dünyada ən adlı-sanlı bəyin qızının dizləri üstündə çürüdüm. Elə bu fikirlə də bayıra çıxdı. Gördü ki, kəndin bütün mahalda tanınan bəyi yarlı-yaraşlıq geyimlə toydan gəlir. Bəyin kefi duru idi. Keçəl bəyə baş əydi:

– Salam, a bəy, həmişə toyda, kefdə olasan. Maşallah adın bütün dünyanı tutub. Sən olmasan bu mahalın nə günü, nə dirriyi.

Keçəlin bu sözləri bəyin xoşuna gəldi, dedi:

– Sağ ol, a keçəl, sənə də toyunu görə.

Keçəl dedi:

– Bəy sağ olsun, görürəm yanımca bəysən, elə ona görə də hamı sənə xatirini çox istəyir. Əgər sən doğurdan da mənim evlənməyimin tərəfdarisansa, üç günlüyə bir şərtimə əməl elə.

Bəy dedi:

– Keçəl, bircə namusuma toxunan söz olmasın, nə şərt desən mən hazır.

Keçəl dedi:

– Bəy sağ olsun, bax əynindəki bu paltar, buxarı papaq,

xəncər, qılinc, bir də qızıl yəhərli bu kəhər atını üç günlüyə mənə ver. Üç günə ən adlı-sanlı bəyin qızını gətirim, sənin əmanətini də geri qaytarım. Əgər gətirə bilməsəm, onda özüm də, anam da haqsız-muzdsuz ömürlük qapında nökerik ki, nökerik.

Bəyin ürəyi yumşaldı, atdan düşüb paltarını keçələ verdi. Keçəl altdan geyinib üstdən qıfıllandı, üstdən geyinib altdan qıfıllandı. Qılinc qalxanı belinə taxıb, qızıl yəhərli kəhər atın belinə sıçradı. Atalar yaxşı deib: "Gözəllik ondur, doqquzu dondur". Geyim keçələ elə bir yaraşlıq vermişdi ki, əri olan arvadlar da keçələ bir könüldən min könülə vurulardı. Keçəl həm yaraşlıq, həm də dünyanın cəngavər pəhlivanına oxşayırdı.

Bəli, keçəl bəylə halal-hümmət eləyib yola düşdü. Neçə ki, bəy atın arxasınca baxırdı, keçəl asta-asta sürürdü, elə ki, gözdən aralandı atı səyirtirdi, nə səyirtirdi. Dərələrdən sel kimi, dağlardan yel kimi, axşama bir-iki saat qalanda böyük bir kəndə çatdı. Gördü ki, qız-gəlin dəstə-dəstə bulağa gəlir. Keçəl həm özünü göstərməyə, həm də atını sulamaq mahnası ilə bulağa tərəf atını sürdü. Atdan düşüb ədəblə salam verdi. Hamı bir ağızdan onun salamını aldı. Keçəlin geyimi, atın belindəki qızıl yəhərin, qızıl sinəbəndin parıltısı bütün gəlin-qızların gözünü qamaşdırırdı. Kəndin ən adlı-sanlı bəyinin qızı Sənubər xanım da qızların içində idi. Qızlar Sənubər xanıma pıçıldadılar ki, bu ya şah oğludu, ya da Rüstəm - Zaldı. Bu kimdisə də, sənin atannan çox varlı adamın oğludu. Keçəlin qulağı darı dəlidir. Bu sözü eşidəndə qıza bir müştəri gözüylə baxdı. Gördü ki, qız nə qız, allah qələmini çəkəndə, elə birinci bu qıza çəkib. Keçəl həmin qıza üz tutdu:

– Xanım qız, bir dolça su verərsənmi içim?

Qız dolçanı bulağın sərin gözündən doldurub, utancaqlıqla keçələ uzatdı. Keçəlin zahiri gözəlliyi qızı elə valeh etmişdi ki, bir könüldən min könülə keçələ vuruldu. Amma buxarı papağın altındakı qart keçəl başdan xəbəri yox idi. Keçəl fürsəti fəvta vermədi, soruşdu:

– Adın nədi, kimin qızısan?

Qız astadan pıçıldadı:

– Mənim adım Sənubərdir, özüm də Muqu bəyin qızıyam. Keçəl dedi:

– Mən də Həsən bəyin oğluyam, sənin adını eşidib gəlməmişəm.

Bu sözləri eşidəndə qızın sevincindən üzü bədirlənmiş ay kimi açıldı, sümükləri şaqıldadı. Dedi:

– Evimiz o görünən böyük imarətdi.

Onlar bir-birini müştəri gözü ilə süzüb aralandılar. Qızların hərəsi bir tərəfdən düşdü ki, Sənubər xanım, o yad kişi ilə sən nə danışdın, o kim idi? Sənubər xanım cavab verdi ki, atamın yaxın dostu filan bəyin oğludu, bizə qonaq gəlib. Qızlar Sənubər xanıma bəxtəvərlik dilədilər.

Bəli, sizə kimmən deyim, Keçəldən. Elə ki, qızlar bulaq başınnan dağılışdı, Sənubər xanım da qaravaşları ilə evə getdi. Keçəl gözüne döndüyüm qarabaqara düz Sənubər xanım girdiyi həyəətə gəldi. Qız ata-anasına bildirdi ki, filan vilayətin adlı-sanlı Həsən bəyin oğludur. Bunu adamlara söhbət edəndə eşitmişəm. Buranı axtarırdı. O saat Muqu bəyin əmri ilə nökrə-nayib tökülüşüb biri atın başını tutdu, biri üzəngini basıb Keçəli düşürtdülər. Muqu bəy irəli yeriyib əl verdi, xoşgəldin eləyib Keçəli evə dəvət elədi. Muqu bəyin əmri ilə erkək kəsildi. Keçələ elə süfrə açdılar ki, ömründə nə belə xörəklər yemişdi, nə də adını eşitmişdi. Keçəl gözaltı bəyə fikir verirdi, o, nədən başlayıb nə yeyirdisə, Keçəl də o sayaq özünü aparır, özünü alicənab bir adam kimi göstərirdi.

Çay-çörək yeyilib qurtarandan sonra Muqu bəy keçəlin kim olduğunu, kimlərdən olduğunu və nə məqsədlə gəldiyini soruşanda Keçəl dedi:

– Hörmətli bəy, mənim bircə xahişim var, üçlükdə deyəcəm. Bir siz, bir sizin xanımınız və mən.

Muqu bəy əmr etdi, arvadı da gəldi əyləşdi.

Muqu bəy dedi:

– Oğul, indi nə deyəcəksən, nə məqsədlə gəlibsənsə açığı danış. Keçəl sözə başladı:

– Hörmətli bəy, mən filan vilayətdə ən hörmətli, varlı, adlı-sanlı Həsən bəyin yeganə oğluyam. Atam məni zorla evləndirmək istəyirdi, kimi istədisə də almadım. Sizin hamınızdan üzr istəyirəm, çünki mən qayda-qanunu pozmuşam. Görün nə günə düşmüşəm ki, sizin yanınıza özüm gəlmişəm. Mən keçən il səyahətə çıxmışdım, sizin qızı görüb ona vuruldum. Odur ki, atamın sözünü rədd etdim. Dedim ki, bu gün gedif filan bəyin qızı filan xanımı gətirəcəyəm. Özü də sizsiz mən bu işi görəcəm. Atam sizin xətrinizi çox istəyir. Adınızı eşidəndə yumşaldı.

Muqu bəy dedi:

– Oğul, bəlkə heç bizim qız sənə getmək istəmir. Bəs onda necə?

Keçəl dil altda qalan adam deyildi. Dedi:

– Bəy sağ olsun, xahiş edirəm qızınızı çağırın və mənim kim olduğumu ona bildirin. Özü də beş dəqiqə icazə verin ikilikdə söhbət edək. Əgər qız razı olmasa, daha nə etmək olar.

Muqu bəy qızı çağırdı. Qız üzünü örtərək içəri daxil oldu. Muqu bəy qızına dedi:

– Qızım, bu oğlan filan vilayətdə filan bəyin yeganə oğludur. Atası özgə qız almaq istəyir, amma oğlan səndən başqa heç kəslə evlənməyəcəyinə söz verib, səni də indi aparmaq istəyir. Gör oğlan sənə nə deyir, sonra fikirləşərik.

Bəy arvadı ilə otaqdan çıxdı. Keçəl üzünü qıza tutub dedi:

– Sənubər xanım, mən səni keçən ildən görüb sevmişəm. Dərdindən nə gecəm gecədi, nə də gündüzüm gündüzdü. Atam məni zorla evləndirmək istəyir. Əgər səni bu gecə apardımsa, onda atamın sözü kəsilir, istədiyimiz kimi də bizə toy eləyəcək, atan da nə tələb etsə birə-beş verəcək. Yox, getməsən, o məni evləndirəcək, mən də sənsiz yaşaya bilmədiyim üçün

özümü öldürəcəm. İndi sən nə deyirsən?

Qız dedi:

– Mən razı, görək atam nə deyir?

Muqu bəy içəri girdi ki, hə necə məsləhətləşdiniz?

Qız anasına öz razılığını bildirdi. Muqu bəy işi belə görəndə oğlana dedi ki, adın nədi. Keçəl cavab verdi ki, Məhəmməd bəydir. Muqu bəy dedi:

– Məhəmməd bəy, bəs adət var, cəhiz var, sənin atanın başlıq verməsi var. Hələ bunlar bir yana, bəlkə atan sənə heç şey vermədi, bəs sənin nəyin var, siz nə ilə dolanarsınız?

Məhəmməd bəy cavab verdi:

– Hörmətli ata, əvvəla mənim atımın üstündəki yəhər-yüyan qızıldı, atam bizə heç bir şey verməsə də, biz onu satıb ömrü boyu yaşamağımıza sərf edərik. İkinci də mən öz varımı deyim, sən say.

Bəy dedi:

– De görüm, nəyin var.

– Bəy sağ olsun, səkkiz göz altda, səkkiz göz üstə böyük bir imarətim olsa, yaxşıdımı?

Muqu bəy:

– Yaxşıdı.

– Bəy sağ olsun, min qoyunum, min baş qaramalım, on iki çoban-naxırçım olsa, yaxşıdımı?

Muqu bəy:

– Lap yaxşıdı.

– Bəy sağ olsun, sahədə qırx gün biçiləsi taxılım olsa, yaxşıdımı?

Muqu bəy gülüb dedi:

– Oğul, sən var-dövlətin mənimkindən qat-qat çoxdur.

Amma mən cehizsiz qızımı sənənin yanına necə qoşum, axı mənim də adım-sanım var.

Keçəl Məhəmməd dedi:

– Ata, bizim qohumluğumuz, mənim sizə borcum, sizin

mənə borcunuz sonraya qalsın. Bunlar atamın işidi. O, yaxın durmasa, bu mənim öz işimdi. Hələlik qızınız üçün bir at, geyim-kecim, bir də yüngül yol yeməyimiz olsun, vəssalam. Qalan şeylərdən heç fikriniz olmasın.

Bəy əmr etdi ki, iki at hazırlansın. Yaxşı yemək-içmək, yol tədarükü gördü. Düz deyiblər ki, ana ürəyi kövrək olar. Sənubər xanımın anası qızın qızıl üzüklerini, boyunbağsını, bütün daş-qaşlarını qoydu, az olar deyə özününküləri də üstəlik qızına verdi. Ərindən xəlvət yüz dənə qızıl da verdi ki, birdən Məhəmməd bəyin atası bir şey verməz, korluq çəkməsinlər. Yollarına o ki var yemək qoydular. Keçəl Məhəmməd gördü ki, düz bir ay yesələr qurtaran deyil.

Muqu bəy nöqərlərə əmr etdi ki, Məhəmməd bəyi öz kəndlərinə qədər ötürüb qayıtsınlar. Özləri də qırx gündən sonra görüşə gələcəklərini bildirdi. Bəli, qaranlıq düşəndə halal-hümbət eliyib mehribanlıqla ayrıldılar.

Nökər-nayib bunları kəndə qədər ötürdülər. Elə ki, kəndə yaxınlaşdılar, Keçəl Məhəmməd adamlara dedi:

– Qardaş sağ olun, bura bizim kənddi, siz qayıdın, özümüz gedərik.

Adamlar salamatlaşıb geri qayıtdılar.

Keçəl Məhəmməd yaman fikirə qərq olmuşdu. Belə bir nazla bəslənən, ağ imarətdə yaşamağa adət edən gözəl xanımı qazma bir daxmaya apardığına xəcalət çəkirdi. Özünü də yolda bir az ləngimişdi ki, qaranlıq düşəndə kəndə daxil olsun ki, heç kəs onları görməsin. Sənubər xanım gördü ki, Məhəmməd yaman fikrə qərq olub. Zarafatla dedi:

– Məhəmməd, yoxsa məni almağına peşman olubsan, niyə heç danışib dinmirsən?

Məhəmməd gülərək dedi:

– Sənubər xanım, sən nə danışırısan? Mən illərlə sənə həsrətinlə yanıb yaxılmışam. İndi elə bilirəm bütün dünyanı mənə bağışlayıblar. Mən bu gecə atamın yanına getmək istəmirəm.

İndi bir evə gedəcəyik, qorxuram ora sənə xoşuna gəlməyəcək.

Sənubər xanım dedi:

– Məhəmməd, tək istək, sevgi olsun. Sənə yaxşı, mənə lap yaxşı, mən səndən artıq ha deyiləm, heç qəm yemə, başqa şeylər fikirləşmə, bircə sağlıq, bir də saf məhəbbət olsun.

Məhəmmədgil kəndin girəcəyindəki daxmaya yaxınlaşdılar. Məhəmməd köməklik edib Sənubər xanımı atdan düşürtdü. Dedi ki, Sənubər xanım hələlik, bu gecə daxmada qalmalıyıq. Atların yükünü endirib, köhnə, uçuq tövləsinə çəkdi. Elə bu vaxt Məhəmmədin anası bayıra çıxdı, gördü ki, oğlu gəlib, yanında da bir nazənin, geyimi-kecimi aləmə nur saçan, özü də ki, bir ay parçası. Məhəmmədin geyiminə, yarağına baxanda özü də çaşdı. Məhəmməd anasına işarə etdi ki:

– Ana, bizi bu gecəliyinə qonaq elə, bu da arvadımdı.

Arvad qucaqlayıb gəlininin üzündən öpdü, dedi:

– Sizin kimi qonaqlara evim də, eşiyim də, bax bu quru canım da qurbandı, keçin içəri.

Hər ikisi içəri keçdi. Məhəmməd yükləri içəri daşdı. Daxma kasıb daxma olsa da qarı təmizkar idi, evi səliqə-səhmanla saxlayırdı. Məhəmməd dedi:

– Ana, siz söhbət eliyin, mən bir atamın yanına dəyim, görüm nə məsləhət eləyir.

Bu sözləri eşidəndə qarının gözləri bərələ qaldı ki, yəqin oğlu dəli olub. Ata nədi, zad nədi, axı onun atası otuz il bunnan qabaq ölüb, sümüyüdə ki, qara sürməyə dönüb. Təəccüblə soruşdu:

– Ay oğul, nə dedin, hara gedirsən?

Məhəmməd gözünü ağartdı, dedi:

– Heç, elə bu saat gəlirəm.

Qarı ilə gəlin evdə qalmaqda olsun, sizə xəbər verim Məhəmməddən.

Məhəmməd tövləyə girib bəyin atını, bir də başqa bir atı yedəyinə alıb özünü bəyin həyətinə çatdırdı. Nökərlər bəyə xəbər verdilər. Bəy gülə-gülə Məhəmmədin qabağına çıxdı:

– Ədə, keçəl, oğlan gəlibsən ya qız?
Məhəmməd əhvalatı olduğu kimi danışdı. Bəy gülmək-dən uğunub getdi.

Soruşdu:

– Bəs bu biri atı nəyə gətiribsən?

Məhəmməd dedi:

– Bəy sağ olsun, bu evlənmək sizin sayənizdə olub. At, qılinc, qalxan, paltar da şərtimizə görə sənindi, sənə də vaxtınan əvvəl qaytarıram. Bu atı da sənə peşkəş gətirmişəm.

Bəy dedi:

– Məhəmməd, mən hər şeydən əlimi üzmüşdüm. Atı qılınıcı özümə ver. Öz atını da, mənim paltarımı da apar, ananın südü kimi sənə halaldı. Bu hünərinə görə bu gündən sənin adın Keçəl Məhəmməd yox, Məhəmməd bəy olur. Qonaqların gələndə mənə xəbər elə, onları qarşılamaq üçün sənə kömək elərəm. Yenə bu bəy paltarınla gəlinin yanına qayıt.

Məhəmməd öz razılığını bildirib evə qayıtmaqda olsun, sizə xəbəri verim qarı ilə Sənubər xanımdan. Sənubər xanım bu işdə bir az çaş-baş qalmışdı, soruşdu:

– Ana, sən Məhəmmədin nəyisən?

Qarı cavab verdi:

– Necə bəyəm, mən onun doğma anasıyam. Qızım, indi soruşmaq ayıb olmasın sən kim, haralısan, kimin qızısan. Məhəmmədlə necə tapışıbsınız?

Qız bütün əhvalatı olduğu kimi danışdı. Qarını vahimə götürdü ki, vay-haray, biz hara, bəy qızı almaq hara, səni görürəm bildiyin dərddə düşəsən, keçəl, məsələnin üstü açılında necə olacaq.

Qarı:

– Qızım, gəlibsən xoş gəlibsən. Səni başımda saxlaram. Amma Allahdan gizli deyil, bəndədən nə gizlədim. Məhəmmədin kasıb atası otuz il bunnan qabaq o dünyaya köçüb. Evi-miz-imarətimiz də gördüyün bax bu daxmadı. Bəy nədi, bəy

oğlu nədi, bizim heç nəslimiz də bəy olmayıb. Gör mənim evim necə yıxıldı, – deyib, ikiəlli dizinə çırpdı.

Sənubər xanım elə bil fikirdən ayrıldı, dedi:

– Ana, tökülən su bir də dolmaz, mənim də qismətim belə imiş, yazıya pozu yoxdu. Sən heç qəm yemə. Bu məsələni də Məhəmmədə hələ açma, guya mənim xəbərim yoxdur.

Qarı bərkdən köksünü ötürüb soruşdu:

– Ay bala, bəs bunun axırı necə olacaq.

Qız gülüb cavab verdi:

– Axırı? Əzəli görürsən ki, olub qutarıb. Heç fikir etmə, Allah kərimdi.

– Ay bala, Allah kərim olmağına kərimdi, amma onun quyusu yaman dərinə, düşəni heç çıxan görmədim.

Qız bərkdən şaqqıldayıb güldü:

– Ana, – dedi – qəm yemə, inşallah biz quyuya düşmərik, arxayın ol. Qarı əllərini qoynuna qoyub dedi:

– Nə deyim, ay bala, bu bəylərdən, bu xanlardan bir yeyib, beş götürmüşəm. Adları gələndə ağızımda dilim əsir. Allah sən deyəni eləsin, nə bilim.

Məhəmməd atı tövləyə bağlayıb gülərlə içəri daxil oldu. Sənubər xanıma yaxınlaşıb soruşdu:

– Sənubər xanım, mənim əzizim, darıxmırsan ki?

Sənubər xanım işvə və qənzə ilə gülərək cavab verdi:

– Məhəmməd, mənə Sənubər xanım yox, elə Sənubər de. Bir də ki, sən olan yerdə sənə kimi şücaətli, adlı-sanlı bir bəy oğlunun yanında adam da darıxarmı?

Bu sözlər həm Məhəmmədin, həm də qarının dizini qırdı. Əgər gəlin qarına tapşırmasaydı ki, bu sirri Məhəmmədə demə, qarı güllə kimi açılıb Məhəmmədi odlayar, onun abırını ətəyinə bükərdi. Odu ki, nələc qalıb dedi:

– Oğlum, Məhəmməd, mən dayıngilə gedirəm. Siz gecəni şirin söhbətlə keçirin. Amma bir şərtlə, mənim gəlinim Sənubər xanım bu daxmamı bəyəyib qalmaq istəyirsə, mən

gedim, yox, qəbul etmirsə qalım.

Qız cavab verdi:

– Onu Məhəmməd bilər.

Məhəmməd dedi:

– Ana, məsləhət sənindir. Bu gecə sənin evində qonaq qalırıq. Atamla razılaşdım, mən məsələni atama demişəm, sabah öz imarətimizə göçürük.

Bu sözlər qarını elə götürdü ki, istədi deyə, a səni atanın yanına gedəsən, bu nə atadı, bu nə imarətdi, başına uçan bu xoşəyin dərini niyə çəkmirsən. Qız qarıya susmaq üçün işarə etdi və dedi:

– Ana, siz rahat gedib dincəlin.

Qarı "gecəniz xeyrə qalsın" deyib getdi. Sənubər xanım üzünü qəsdən Məhəmmədə tutub soruşdu:

– Məhəmməd, atan nə dedi, sən bu işindən razı oldumu? Bəs sən niyə öz imarətinə getmədin, bu qarının daxmasında nə qədər yaşayacağıq?

Məhəmməd dedi:

– Sənubər xanım, atamın sevinci yerə göyə sığışmır. Dedi ki, lap yaxşı eləyibsən, darıxma. Sənubər xanım, bir neçə gün biz burada qalmalıyıq.

– Bəlkə atan dedi ki, evimi sənə verirəm, onda necə?

– Nə olar gedərik, ora lap yaxşı.

– Mən ora getməyəm.

– Nə üçün?

– Çünki qaranlıq və darısqal yerdi ikimiz sığışmırıq, səni də tək ora buraxmaram.

Məhəmməd bir qədər özünü yığışdırıb soruşdu:

– Axı sən nə bilirsən ki, atamın evi darısqaldır?

– Çünki sən atan otuz il bunnan qabaq həmin qəbri tutub. Sənin səkkiz gözlü alt-üst, ikimərtəbəli evin bu qazmadır. Sənin nəslindən bəy adı qazanan olmayıb, düzdür ya yox?

Məhəmmədə çirtiq vursaydın, qanı damardı. Bütün sirin üs-

tü açılmışdı, nə edəcəyini bilmirdi. Özünü birtəhər ələ alıb dedi:

– Sənubər xanım, sən deyənlər düzdü. Mən səni aldatdığım üçün özümü öldürmək istəyirəm.

Sənubər xanım dedi:

– Yox, Məhəmməd, ölmək yox, yaşamaq lazımdır. Bilirəm ki, sən heç bir şeyin yoxdur. Məndə yüz qızıl, bir çamadan daş-qaş var. Onların hamısını xərcə, günü sabahdan deyən səkkiz gözlü alt-üst ikimərtəbəli evi on beş günə hazırlat. Qorxma, atam gələne kimi hazırlıq işini görək. Mən səni bağışlayıram, bizim taleyimiz, qismətimiz belə imiş, axırımız yaxşı olsun.

Bəli, sabah üzünü xeyirliklə açılınsın, varlığa nə darlıq. Məhəmməd səhər açılan kimi on-on beş usta tapdı, daş daşıtdırdı, bəyin ayırdığı sahədə səkkiz göz altda, səkkiz göz üstə elə bir imarət qurdurdu ki, baxanda bütün aləmin ağzı açıq qalırdı. Sənubər xanımla bazara gedib həmin imarətə layiqli xalxalça aldılar. İstənilən qədər mal-qoyun aldılar, otarmaq üçün hələ naxırçı, çoban da tutmuşdular. İyirmi beş gündən sonra Məhəmmədgil təzə imarətə yığışdılar. Nağıl dili bir az yüyrek olur, qırx gün tamam olanda xəbər gəldi ki, Məhəmməd bəyin qaynatası gəlir, kəndin bəyi, adlı-sanlı adamları, Məhəmməd bəy içlərində olmaqla, qonaqları qarşıladılar. Məhəmməd qaynatasının, qaynanasının ayağının altında qırx erkək kəsdi. Təzə imarətdə şən bir məclis düzəltdi. Hamı yeyib-içib öz evinə getdi. Muqu bəy çoxbilmiş bəylərdən idi. Gördü ki, heç Məhəmmədin atası, qohum-əqrəbası məclisdə yoxdu. Hamı dağılannan sonra soruşdu:

– Məhəmməd, bir mənə de görüm, sən o adlı-sanlı atan Həsən bəy hanı?

Məhəmməd pul kimi qızarmışdı, cavab verməyə nitqi yox idi. Muqu bəy öyrənibmiş ki, bu adicə Məhəmməddir, özü də lüt, kasıb. Məhəmməd səkkiz gözlü evi də bu təzəliklə tikdirib. O, yenə soruşdu:

– Ədə, Məhəmməd, bəs sən orda dedin ki, mən filankəsin oğluyam, bu qədər malım-qoyunum, evim, taxıl zəmilərim var, bəs onlar hanı?

Məhəmməd birtəhər özünü ələ alıb dedi:

– Hörmətli bəy, mən filan bəyin oğluyam dediyim söz yalandır. Amma siz soruşdunuz ki, nəyin var, mən də cavab verdim ki, min qoyunum olsa, yaxşıdır mı? Siz də dediniz ki, yaxşıdır. Dedim ki, bu qədər mal-qaram, qırx gün biçiləsi taxıl zəmim olsa, yaxşıdır mı? Siz də dediniz, yaxşıdır. Bəy sağ olsun, axı mən demədim bu şeylər var. Mən dedim ki, olsa, yaxşıdır mı? Əlbəttə, olsa yaxşıdır, indi yoxdur, bəs neyləyim, amma evlənmək də istəyirdim. Mənim kimi lüt bir adamı sizin kimi varlı bəy qəbul etməzdi. Amma lüt olsam da, indi biz qohumuq, qızınız da məndən narazı deyil. Sənubər xanım irəli yeriyib dedi:

– Ata, bu da bir qismət imiş. Mən öz taleyimdən narazı deyiləm.

Muqu bəy dedi:

– Oğlum, sən ki, bu cürətin sahibisən, mənim varımın iki payı sənindir. Gətirdiyimiz cer-cehiz ömrünüz boyu sizə bəsdır. Bu gündən sonra şad və xoşbəxt yaşayın.

Deyənlənə görə, Muqu bəy qırx gün, qırx gecə toy elədi. Bütün var-dövlətinin iki payını Məhəmmədə verir. O mahalda Məhəmməd bəy böyük ad-san sahibi oldu. Hələ belə bir söhbət də danışdırlar ki, Sənubər xanım çoxlu xərc qoyub, dərman tapdırıb Məhəmmədin başına tük gətirdibmiş, elə teli var imiş ki, daraq batmırmış.

Əziz dinləyicim, sizin də axırınız Məhəmməd və Sənubər kimi xoşbəxt olsun, amma siz yalan danışmayın.

ATI DA MİNDİ GETDİ

Bir kasıb kişi varmış. Anadan olannan hələ dilinə buğda çörəyi dəyməmişdi. Dedi:

– Arvad, bu il gedib buğdada işdəyəjəm.

Getdi bir xana üzüm bağı bellədi. Qurtarannan sonra xan gətirib bir çuval arpa verdi. Kasıb kişi köksünü ötürdü.

Xan dedi:

– Niyə belə eliyirsən? Azdımı?

Dedi:

– Yox, xan sağ olsun, az deyil, amma anadan olannan bu yaşa gəlmişəm, buğda çörəyi yiməmişəm.

Xan dedi:

– Tök arpanı yerə.

Əvəzinə bir dağarcıq buğda verdi. Kişi söyünmüş halda buğdanı atdı dalına, xana dua eliyə-eliyə evinə gəldi.

Arvad dedi:

– A kişi, bu nədi?

Dedi:

– Arvad, buğdadı. Beləcə saxla, Novruz gələndə qədər. Mən də gedim işliyim iki girvənkə də yağ alım. Bu da bizim Novruzumuzu görəcək.

Kişi getməkdə olsun. Arvad baxdı ki, toyuq-cücə buğdanı yedi, kişi gələndə məni öldürəjək. Arvad elə bilirdi ki, bu Novruz adlı bir adamın əmanatıdır. Arvad çıxdı yolun qırağına, gördü bir atlı gəlir.

– A qardaş, sən Novruzsan mı?

Kişi nə hə dedi, nə də ki yox. Dedi:

– Hım.

Arvad dedi:

– Zəhrimar hım, çor hım. O amanatın toyuq-cücənin ayağı altında qalıb, niyə gəlib aparmırsan?

Kişi fikirləşdi ki, toyuq-cücənin ayağının altında çəltik

olar, buğda olar, arpa olar. Dedi:

– Ay bacı, vallah, yatırdım, ona görə gej gəldim.

Arvad gətirib dağarcığının ağzını bağlayıb kişinin qucağına verdi.

Dedi:

– A Novruz qardaş, xəcalət olduq yanında, bir az toyuq-cücə yedi.

Kişi dedi:

– Sağ olun, zərər yoxdu.

Atı sürüb getməkdə olsun. Arvadın əri gəldi. İki girvənkə də yağ alıb gətirdi. Dedi:

– Arvad, iki girvənkə də yağ düzəldib gətirmişəm, bu da bizim Novruzumuza bəsd.

Arvad dedi:

– Ey, ay kişi, sən gedib işliyorsən, elə bilirsən ki, mən boş otururam. Hər gün yolun qırağına çıxıb Novruzu gözləyirəm.

Kişi dedi:

– Ay arvad, hansı Novruzu?

Arvad dedi:

– A kişi, buğda yiyəsini.

Kişi elə bil ki, yuxudan ayıldı. Dedi:

– Az, yoxsa sən buğdanı başqa adama verdin?

Dedi:

– Yox, Novruza verdim, halallıq da aldım.

Kişi ayağa durub arvadın quşqunluğunu qamçıya verdi.

Dedi:

– Az, hansı tərəfə getdi?

Arvad yolun səmtini göstərdi. Kişi düşdü atlının dalınan. O atlı, bu piyada, haradan çatardı ki. Axır gəlib bir kəndə çatdı. Qız-gəlin bulağın başında su doldururdu. Kişi dedi:

– A bala, mana bir az su verin, içim.

Tər kişinin davanınan tökülürdü. Gəlin bir qabda su

verdi. Kişi suyu alıb içib, getmək istiyəndə gəlin xəbər aldı:

– A qardaş, hardan belə gəlirsən qan-tərin içində?

Dedi:

– Cəhənnəmdən gəlirəm, gordan gəlirəm.

Gəlin ağladı.

Dedi:

– Sən Allah, mənim qardaşımı gördünmü?

Dedi:

– Az, Abbasqulu sənimi qardaşındı?

Dedi:

– Hə.

Kişi dedi:

– İkimiz də bir məqamdaydıq.

Gəlin bir də ağladı. Dedi:

– Sən Allah, cənnətdədi, yoxsa cəhənnəmdədi?

Dedi:

– İkisinin arasında bir yer var, oraya salıblar.

Gəlin ağladı.

– Niyə?

Dedi:

– Vallah, bilmirəm. İşıqlı dünyada kimnən yüz manat alıbsa, ona görə nə cəhənnəmə qoyurlar, nə də cənnətə.

Gəlin yenə ağladı.

– Bacın ölsün, a qardaş. Tələsmirsən ki? Kişinin öydə yüz manatı var, gedim gətirim, apar.

Kişi baxdı gördü ki, bu öz arvadınan da ağılsızdı. Gəlin getmək istiyəndə dedi:

– Az, Abbasqulunun paltarı da köhnədi.

Dedi:

– Kişinin bir dəst paltarı var. Onu da gətirəjəm.

Gəlin tərpendi. Kişi dedi:

– Amma tez gəl. Axşam yoxlanış olajax, məni gəzərlər.

Gəlin gedib paltarı da, pulu da gətirib kişiyə verib ağla-

ya-ağlaya yalvardı ki:

– Sən Allah, mənnən Abbasquluya salam-dua apar.

Dedi:

– Bəji, ağlama. Bizə tapşırıblar ki, işıqlı dünyadan salam-dua aparmaq olmaz. İxtiyarım yoxdu. Amma nə amanat gətirirsən, get gətir.

Kişi paltarını alıb yola düşdü. Bu gəlinin də əri kəndin xərcini yığan idi. Gəlib atın üstündə qapıda dayandı. Adınnan çağırırdı ki, o sandıxdakı yüz manatı mana gətir.

Gəlin ağladı:

– Az, niyə ağlayırsan?

Dedi:

– Ayə, o yüz manatı Abbasquluya göndərdim.

– Az, hansı Abbasquluya?

Dedi:

– Ölən qardaşıma.

Kişi dedi:

– Ay ölən qardaşıva Allah nəhlət eləsin.

Bunu deyib bir-iki qamçı arvadın quşqunuğuna vurdu.

Dedi:

– Az, hansı tərəfə getdi?

Dedi:

– Bax belə getdi.

Bu da atı sürdü bunun dalınca. Kişi baxdı gördü ki, ayə, daldan bir atlı gəlir. Atlı elə buna yaxınlaşana qədər bu özünü bir qayalığa çatdırdı. İkiəlli qayadan tutdu. Bu atlı buna çatıb söyünc elədi. Bu da ona dedi:

– Söymə, qaya uçur, düş atdan, sən qayanı tut, mən paltarını da çıxardım, pulunu da verim.

Kişi atdan düşdü. İkiəlli qayadan tutdu. Bu atlı buna fikir vermədən qayanı bərk-bərk sıxırdı. Bu kişi geri çəkilib dedi:

– Qayanı bərk tut, buraxarsan, ikimizi də əzər.

Bu ata minib, ata bir qamçı vurdu. Bu da qayadan bərk-

bərk tutub dedi:

– Tez ol, qolum qırıldı.

Bir də geri baxdı ki, kişidən səs gəlmir, qayanı buraxıb kor-peşman öyünə gəldi. Arvad baxdı ki, kişi gəlir. Özü də piyada gəlir, at yoxdur. Yeriyyə irəli dedi:

– A kişi, bəs at hanı? Pulu-paraını aldınımı?

Kişi dedi:

– Hə aldım, Allah Abbasquluya nəhlət eləsin, cənnətə piyada gedə bilmirdi, atı da mindi getdi.

QAVAL DAŞI

Biri varıymış, biri yoxuymuş, bir obada gözəl bir qız varıymış. Qızın anasını sel aparıb, atasını da quldurlar öldürüb-müş. Qız əmisinin və bibisinin yanında qalarmış. Qız bütün günü işləyirmiş, axşam da quru çörək qırığı yeyib yatarmış. Qab-qacaq sürtməkdən əlləri para-para olarmış. Onun hörüyü bəlkə də ayda bir yol daraq görməzmiş. Yenə gözəlliyi aləmə səs salmışdı. Gələn elçiləri əmisi söyüb qapıdan qaytarardı. Axı qız getsə bütün işlərini yekəpər arvadı görməliydi. Ona görə də qızın getməyinə razı deyildi. Səhərdən axşama qədər ayaq-yağın gəzən qızın dabanları çat-çat olardı. Bir gün əmisinin arvadı bir çınqır süd verib dedi:

– Eşikdə ocağı qala, südü bişir.

Qız südün ağzını bərk-bərk bağlayıb bişirdi. Ocaqda yanan kərmənin hisi südün içinə dolmuşdu. Arvad hay-həşir salıb ərini qızışdırdı. Zalım əmi zoğal ağacıyanan o ki var qızı döydü. Qız huşsuz bir müddət yerdə qaldı. Fikirləşdi ki, mənim bu evdə qalmağım əbədi. Yeridi, yüyüdü, gəlib bir kəndin qulağına çatdı. Şər qovuşhaqovuşda idi. Kəndin ayağında qəbiristanlıq varıydı, fikirləşdi ki, elə burda yatım. Səhər kəndə gedərəm. Qız qəbiristanlığa girib bir qəbirə başını söykədi. Təzəcə gözünə yuxu getmişdi ki, bir də gördü danqılıtnan bir dəmir qapı açıldı.

Qız düşdü yerə, ayağa duranda gördü ki, bir otaq var, çilçıraqdı. Hardansa qulağına səs gəldi. Çarhovuz var, içində balıqlar üzürdü. Çarhovuzun yanında bir ağac var. Ağacın başında bir cüt göyərçin. Qız başını qaldırıb göyərçinlərə baxdı. Ağacın yarpaqları elə bil güllü məxmər idi. Göyərçinlər birdən dil açıb insan kimi danışıdılar:

– Ay qız, bizim sənə yazığımız gəlir. O evə qayıtma, burda qal. Qırx otaq var, axırıncıyı aç, özün görəcəksən. Durma, başla otaqların qapısını açmağa. Qırxıncıda qal. Qırxıncı

otağa çatanda səbr elə,– deyib göyərçinlər uçub getdi. Qız başdadı otaqların qapısını açmağa. Otaqlar bir-birinnən gözəl idi. Qırxıncı otağın qapısını açıb gördü ki, burda bir taxt var, qızıldan. Taxtın yanları var, içi yoxdu. Bir iyid taxtın üstə yatır. Tən ortasında bir xəncəli dirək olub dirənib iyidin kürəyinnən. Mışıl-mışıl yatır. Ancaq milçəklər aman vermir. Yuxuda oğlan sayıqlayıb deyir:

– Qoymayın milçəklər məni yedi.

Qız fikirləşir ki, elə burdaca qalım, bəlkə mənim qismətimdi. Bu oğlan yuxudan oyanana kimi onun yanında qalım. Yemək-içmək, ürəyi nə istəsə bu qırxıncı otaqda tapmaq olardı. Qız burda qalmaqda olsun, sizə qızın əmisinnən xəbər verim. Əmisi qızı axtarıb tapmadı. Gəzə-gəzə gəlib həmin qəbiristanlığa çıxdı. Qızın başmağının bir tayı köhnə qəbirin yanında qalmışdı. Başmağı görəni kimi bildi ki, qız yoxdu. Düşündü ki, ölümlər qızı yanına çəkib. Geri evə döndü. Qız düz otuz doqquz gün oğlanın başının üstə, oğlanın milçəyini qovurdu. Həyət-bacanı gümüş kimi saxlayırdı. Elə güllər var idi ki, ətrinnən insan bihuş olurdu. Oğlan o qədər gözəl idi, otaq onun gözəlliyinnən işıqlanırdı. Sabah qırx gün tamam olacaq, deyəndə nə görsə yaxşıdı, bir qara, qıçı əyri, gözü çaş, başının ortası keçəl qız gəlib onun olduğu otağa çıxdı. Qız keçəldən soruşdu:

– Sən hara, bura hara, necə gəlib bura çıxdın?

Keçəl başdadı nağıl eləməyə. Məlum oldu ki, məhlənin qızları ilə yarpız dərməyə gəlibmiş. Çirkin olduğuna görə qızlar onu yanlarınnan qovalayıblar. O da gəlib qəbiristanlıqda həmin qəbrin yanında oturub ağlayıb, Allaha yarvarıb ki, ya məni daş elə, ya da quş. Qapı açıldı, düşdüm bura.

Qız Allah verənnən nə varsa, keçələ verib yedirib yatırdı. Səhər tezdən keçəl dilini işə saldı:

– Ay bacı, sən yorulubsan, get dincəl. İndi bu oğlanın milçəyini mən qovalayacağam.

Qız əvvəlcə getmək istəmədi. Sonra kor şeytan doldu

qəlbinə. Dedi:

– Düz deyir, otuz doqquz gündü yesir qalmışam. Gedim bir az gəzim, aynım-şaynım açılısın.

Qız otaqdan çıxdı. Gül gülü çağırır, bülbül bülbülü. Qız elə susamışdı. Bir az getdi gördü ki, yenə həmin ağac dibində bir qaynar çeşmə. Əyilib doyunca su içdi. Qızın adı Sənəm idi. Bir də gördü ki, onun adını deyirlər. Başını qaldırıb baxanda həmin göyərçinləri gördü. Göyərçinin biri qanadlarını çırpı-çırpı deyirdi:

– Ay Sənəm, niyə bir gün dözmədin. Biz sənə nə demişdik.

Qız kor-peşman evə döndü. Gördü oğlan yuxudan oyanıb. Həmin keçəlnən bir kefdədi, gəl görəsən. Oğlan qızı görəndə dedi:

– Yetər, bu qız kimdi?

Keçəl dedi:

– Bu gün gəlib, özümə qulluqçu götürmüşəm.

Oğlan dedi:

– Yaxşı eliyibsən, nə qəşəng qızdı. Mən bir yana gəndə sənə həyan olar.

Sənəm gəzməyə çıxandan sonra Allah-Taaladan əmr gəldi. Məleykələr oğlanı oyatdı. Oğlan oyananda keçəl Yetəri yanında gördü. Elə bildi ki, bu qırx günü ona qulluq edən bu qızdı. Dedi:

– Sən yeddi başlı div də olsan qəbul edəcəm. Çünki sən dözüb qırx gün mənim yanımda oturubsan.

Yetər o günün oğlanın arvadı oldu. Gözəl-göyçək Sənəm isə onun qaravaşı oldu. Belə-belə günlər gəlib ötürdü. Sənəm hər gün işini qurtarandan sonra həyətdəki çarhovuzun yanına gələrdi. Göyərçinlər onun dərдинə ortaqları oldular. Deyərdilər, səbr elə, tələsmə, Allah hər şeyi bizdən yaxşı görür. Günlərin bir günü oğlan şəhərə gedəsi olur. Keçəl Yetər nə istəyir tapşırır. Oğlan deyir:

– Ay arvad, qulluqçunu da çağır bəlkə bir şey istəyir.

Ona da alım gətirim.

Yetər özünən çıxdı:

– Sənə min dəfə demişəm ki, onu qudurtdma. Onun nə ixtiyarı var sənə tapşırıq tapşıra.

Sənəm həyə-t-bacanı süpürürdü. Keçəlin sözlərini aydın eşidirdi. Süpürgəni atıb özünü yetirdi göyərçinlərin yanına. Göyərçinlər gördü ki, bu gəlmək o gəlməkdən deyil. Sənəmin halı çox pərişandı. Ay üzünü bulud alıb. On dənə hörüyü səpələnib kürəyinə. Elə bil ovçu qovmuş tərləndi. Bala göyərçin qanadını açıb qondu Sənəmin çiyinə:

– Mənim gözəl, de görüm nə olub, belə pərişansan.

Sənəm bir himə bənd idi. Hönkür-hönkür ağıya-ağıya əhvalatı olduğu kimi danışırdı.

Dedi:

– Mən siznən halallaşmağa gəlmişəm, daha dözə bilmirəm.

Tez göyərçin dilləndi ki, hara getmək istəyirsən, gözəl Sənəm? Yenə o qəbirdən betər evə dönmək istəyirsən?

Sənəm dedi:

– Yox, Allahdan danmadığımı sizdən necə danım. Özümü öldürmək istəyirəm.

Göyərçinlər Sənəmi sözə tutub, geri qayıtdılar. Dedilər:

– Get sən də bir ülgüc, bir də qaval daşı aldır. Sonrasınan işin yoxdu.

Sənəm evə döndü. Oğlan qapıdan çıxhaçırı idi.

– Hə, Sənəm nə yaxşı gəldin. Şəhərə gedirəm, de görüm, sənə nə alım?

Qız dedi:

– Bir ülgüc, bir qaval daşı.

Sənəmin hörükləri açılmışdı. Oğlan heyran-heyran baxıb düşündü. Allah bəzən işləri tərsinə görür. Bu gözəllikdə Sənəm qaravaş, keçəl Yetər xanım. Heç rəvadımı? Oğlan görüşüb yola düzəldi. Oğlan şəhərdən qayıdana kimi keçəl Sənəmə olmazın əzablarını verdi. Sənəm də göz yaşından başqa bir iş

tuta bilmədi.

Oğlanı fikir aparmışdı ki, qız daşnan ülgücü neyliyəcək? Heç cürə cavab tapa bilmirdi. Göyərçinlər artıq Sənəmə öyrətmişdilər ki, necə hərəkət etməli idi. Oğlan üç günnən sonra evə qayıtdı. Ürəyin nə istəyir, allı qumaş, tirmə şal, bilərzik, boyunbağı, üzük, hər nə desən keçələ almışdı. Xurcunu boşaldıb qurtardı və dedi:

– Sənəm, yorğunam, mənə bir çay ver.

Sənəm oğlana çay versə də fikri tapşırıqlarının yanında idi. Oğlan çaydan sonra cibinnən ülgücü, bir də qaval daşını çıxarıb verdi. Sənəmə dedi:

– Mən çox yorğunam, yatacam.

Sənəm daşnan ülgücü götürüb evdən çıxdı. Oğlan Sənəmi pusa-pusa gəlirdi ki, görsün qızın fikri nədi. Sənəm evdən xeyli aralanıb bir söyüd ağacının altına çəkilib deyinməyə başladı. "Qaval elə o qaval daşdı. Mən otuz doqquz gün oğlanın yanında yesir oldum, bircə gün keçəl gəlib özünü yetirdi. Hər şey onun oldu. Allahım məni bağışla, sən mənə heç nə vermədin, olanımı da alıb apardın. Mənim yaşamağım əbədi" –, deyib ülgücü boğazına çəkmək istədi. Bu dəmdə oğlan ağacın dalından çıxıb onun biləyinnən tutdu.

– Sən ölməməlisən. Allah sənə hər şey verib, bir dözüm-nən başqa. Otuz doqquz gün dözmüşdün, qırxıncı günü də dözəydin.

Göyərçinlər qanad çalıb uça-uça dedilər: Gözəl Sənəm, gözəl Sənəm, dözüm yaxşı şeydi.

Oğlan Sənəmi bağına basmışdı. Keçəl göyərçinlərin atdığı daşdan çoxdan ölmüşdü. Ona görə də atalar deyib ki, hər işin başı səbirdi, dözümdü.

Sənəm oğlanla qoşa yaşadı, xoşbəxt oldu. Sizi də xoşbəxt olasınız.

GAH-GAH DAĞINDA ÜÇ XİYARA AŞIĞ OLASAN

Biri var idi, biri yox idi, bir keçəl var idi. Keçəl bir gün yoldaşlarını başına toplayıb dedi:

– Uşaqlar, filan çay donub, gəlin gedək orada oynamağa.

Uşaqlar razı oldular. Gəldilər, bunlar hərəsi bir alma götürdü, gətirdilər buzun altından bu başdan atıb, gedib o başdan tutdular.

Mahalın padşahının bir oğlu var idi. O da uşaqlara tamaşa edirdi. Uşaqların oynamağı buna çox xoş gəldi. Bu da gedib bir alma alıb gətirdi, qoşuldu uşaqlara, almasını bu başdan atıb, gedib o başdan tutmağa. Keçəl gördü padşahın oğlu adi alma götürüb onlardan atır. Gəlib onun başına bir qapaz vurub dedi:

– Ədə, sən heç utanmırsan bir şahılıq alma atırsan suya? Biz də bir şahılıq alma ataq, sən də. Sən gərək qızıl alma atasan.

Oğlan pərt olub, ağlaya-ağlaya anasının yanına gəldi. Əhvalatı anasına danışdı və dedi:

– Sən gərək qızıl alma qayırtdırasan mənə.

Arvad gedib padşaha dedi, kişi, uşağa gərək qızıl alma qayırtdıraq, uşaqlarla səhər oynamağa gedəcək. Padşah dedi:

– Zərgərə qızıl göndər, deyinən sabah gün çıxana bir dənə qızıl alma qayırsın, göndərsin.

Bəli, zərgər gecəni səhərəcən qızıl almanı hazırladı, gün çıxana göndərdi, getdi. Səhər almanı verdilər uşağın əlinə.

Uşaqlar topladılar bir yerə, yenə başladılar dünənki kimi oynamağa. Almanı bu başdan atıb, gedib o başdan tuturdular.

Bir qarı səhəngnən su götürməyə gəldi çaya. Padşahın oğlunun qızıl alması getdi düşdü qarının səhənginə. Keçəldən başqa heç kəs bunu görmədi. Qarı almanı götürdü, getdi evinə. Padşahın oğlu uşaqlar qarışıq nə qədər gəzdi, almanı tapa bilmədi. Keçəl qaldı qıraqda, almanı tapmağa uşaqlara kömək eləmədi. Axırda gəldi, bir qapaz vurdu padşahın oğlunun başına, dedi:

– Haram olsun o çörək ki, onu sən yeyirsən. Sənin almanı qarı su qabında apardı.

Padşahın oğlu keçələ çox yalvardı ki, qarının evini mənə göstər, keçəl boyun çəkmədi. Padşahın oğlu ağladı, dedi nə istəsən sənə verərəm, qarının evini mənə göstər. Keçəl dedi:

– Sənin heç şeyin mənə lazım deyil. Mən qaçacağam, sən də düş dalımca. Hansı həyətin qabağında qalıb iki ayaqla göyə atılsam, bil ki, ora qarının həyətidir. Daha mən sənə heç nə deməyəcəyəm, çıxıb gedəcəyəm. Sən gedib səhəngi taparsan, bir daş götürüb onu sındırarsan, almanı götürüb qaçarsan.

Onlar qarının həyətinə çatanda, keçəl iki ayaqlı atılıb düşdü, təzədən qaçıb getdi. Padşahın oğlu baxıb gördü qarı səhəngi qoyub eyvanda. O, daş götürüb vurdu səhəngi sındırdı, almasını götürüb qaçdı. Qarı daşın səsinə çölə çıxdı. Gördü su qabı sınıb, bir uşaq da həyətdən qaçır. Uşağın dalınca qaçdı. Onu tuta bilməyib, dalınca qarğıdı:

– Səni görüm Gah-gah ağında üç xiyara aşiq olasan.

Padşahın oğlu bu sözü eşitdi. Çox fikirləşdi ki, bu nə söz idi qarı mənə dedi. O, daha oynamağa getməyib, fikirləşə-fikirləşə evlərinə gəldi. Anası qabağına çıxdı:

– Ay bala, – dedi, – sən səhər gedən uşaqsan, indi də az qalıb axşam ola, gəlib çıxmırsan. Heç olmasa aclığın da yadına düşmədi?

Oğlan dedi:

– Ay ana, bu gün başıma elə işlər gəlib heç bir ay da çörək yeməsəm yadıma düşməz.

O bu sözdən sonra daha danışmayıb getdi girdi öz otağına. Anası onu nə qədər danışdırdısa, oğlan cavab vermədi. Anası neçə dəfə gedib-qayıtdıqdan sonra dedi:

– Ana, mənə istəyirsənsə, dindirməsən lap yaxşı olar.

Anası məyus olub qayıdıb getdi.

Oğlanın bir gün, iki gün, üç gün, bir müddətdən sonra rəngi döndü, başladı saralmağa. Anası bir gün gəlib yalvardı:

– Ay bala, axı mən sənin ananam, adamın hər dərdi olsa anasına deyər. Sən nə fikir edirsən, nə istəyirsən, de əlbəhəl hazırlayaq.

Oğlan dedi:

– Ana, mən sizdən heç nə istəməyəcəyəm. Ancaq mənim bir səfərim var, mənə istəsən yola salarsan.

Arvad padşahın yanına gedib dedi:

– Bizim gözümüzün ağı-qarası bir oğlumuz var, o da nə fikrə düşübsə düşüb. Deyir, ana, bir səfərə gedəcəyəm. Mənə yola salın gedim.

Padşah arvadına dedi:

– Get, de, bala, dünyada nə qoşun-ləşkər istəyirsən, mən səni yola salım get.

Arvad gəlib oğluna dedi:

– Atan deyir nə qədər qoşun-ləşkər istəyir, mən onu yola salım getsin.

– Mənə heç kəs lazım deyil. Özüm tək gedəcəyəm.

Oğlan belə deyəndə anası ağladı. Dedi, axı sən padşah oğlusan, çöl-bayır görməmişən, səfərə getməyibsən, hardan olar ki, biz səni tək-tənha yola salaq.

Oğlan dedi:

– Ana, mən bu fikrə düşmüşəm, əgər mənə yola salsanız bəlkə bu işi başa çatdıra biləm, yola salmasanız bu dərd mənə aradan aparar.

Anası ümitsiz padşahın yanına getdi. Oğlunun sözlərini padşaha danışdı. Bunlar bu səfər oturdular ikisi ağlaşmağa. Ağlayıb sakitləşəndən sonra bu qərara gəldilər ki, uşağı yola salmaları evdə saxlamalarından yaxşıdır.

Onlar uşağa bir qədər yol xərcliyi verib, yola saldılar. Oğlan getdi. Az getdi, çox getdi, gəlib bir dağın ətəyində qoca bir adama rast gəldi. Bu çox yorulmuşdu. Adamın yanında oturub dincəlməyə başladı. Onlar başladılar bu yandan – o yandan söhbət etməyə. Oturan adam dedi:

– Qardaş, hardan gəlib, hara gedirsən?
Padşahın oğlu ona dedi:
– Mənim dərdim çox ağırdır. Sən mənim dərdimə əlac eləyə bilməyəcəksən, yaxşısı budur ki, heç soruşma, qoy ürəyimdə qalsın.
Naməlum adam yapışdı ki, gərək deyəsən. Oğlan dedi:
– Məni bir qarı qarğıyıb. Deyib səni görüm Gah-gah dağında üç xiyara aşıq olasan. Mən indi həmin sözün dalınca gedirəm.
Adam ona dedi:
– Gəl sən daşı ətəyindən tök, bu yoldan qayıt. Çoxları o xiyarın dalınca gedib, ancaq qayıtmayıb. Heyifsən, tələf olarsan.
Sən demə bu adam da o xiyarların dalınca gedib, yarıyoldan qayıdan imiş. Oğlan bunun sözünü qəbul etmədi.
– Mən getməliyəm, – dedi.
– Yaxşı, indi ki, sözümlə qəbul etmədin, tapşırıqlarıma qulaq as. Əgər bu tapşırıqlara əməl eləyə bildin, gedib gətirəcəksən, eləyə bilmədin, səndən qayıdan olmayacaq.
Oğlan bu sözlərdən ürəklənib dedi:
– Nə tapşırıq versən əməl eləyəcəyəm.
– Yaxşı, onda qulaq as. Bu yolu tutub gedərsən, qabağına neçə dağ gələcək, bu dağları keçəndən sonra qabağına bir hündür dağ çıxacaq. Bu dağın başında bir çəmənlik var, buranı keçərsən. Çəmənliyin axırında qabağına bir hasar çıxacaq. Gəzib hasarın qapısını tapacaqsan. (Qoca ona bir neçə kitab verir). Qırx gün-qırx gecə orada oturub, bu dua kitablarını oxuyacaqsan. Qırxıncı gün qapı açılıb tez örtüləcək. Qapı örtülməmiş özünü içəri saldın saldın, salmadın gərək qırx gün, qırx gecə yenə oturub dua oxuyasan. İçəridə bağ var. Özünü içəri salandan sonra bağın hər tərəfindən sənə səs gələcək. Alma deyəcək gəl məndən ye, heyva deyəcək gəl məndən ye, güllər deyəcək gəl məni iylə. Heç birinə əl vurmazsan, düz gedərsən. Bağın ortasında gömgöy bir tağa rast gələrsən. Qarının dediyi

həmin üç xiyar bu tağdadır. Ədəbnən tağın başında oturarsan. Dəsmalını sərərsən, bıçağını çıxararsan. Xiyarın üçünü də saplağınan kəsərsən və dəsmala büküb götürərsən. Qayıdanda alma ağaclarından birinin dibinə dönərsən. Alma ağacınan iki kol kəsərsən, birindən qoğaca düzəldərsən, birindən də maşa. Budağı qoğaca ilə əyərsən, maşa ilə almanı dərib xurcuna yığarsan. Dərəndə bağın yarısından səs gələcək: "Ay haray, ağac ağacı dərdi!". Yarısı da səs verəcək ki: "Ağac ağacı dərməz!". Bu səslərin heç birinə fikir verməyəsən, özün də qorxmayasan. Xurcunu doldurandan sonra bağa gəldiyin yolla da çıxarsan. Ancaq xiyarları susuz yerdə kəsməyəsən.

Qocanın tapşırıqları qurtardı. Onlar xudahafizləşdilər. Oğlan öz yoluna, qoca da öz yoluna davam etdi. Oğlan bir müddət yol eliyəndən sonra qocanın dediyi yerlərə çatdı. Gah-gah dağın üstünə çıxdı. Baxdı gördü burada elə bir çəmənlik var, dünyada tayı-bərabəri yoxdur. O, çəmənliyi keçib hasara rast gəldi. Gəzib qapını tapdı. Oturdu və başladı qoca verən dua kitablarını bu qapının ağzında oxumağa. Qırx gün, qırx gecə burada dua oxudu. Oğlan bu vaxt ərzində çox korluqlar çəkdi, ac qaldı, susuz qaldı, taqətdən düşdü. Qırxıncı gün qapı açılıb örtüləndə, zəifliyindən oğlan özünü içəri sala bilmədi, qapı örtüldü. Oğlan çox ümitsiz olub başladı ağlamağa. Ağlaya-ağlaya dedi ya öləcəyəm, ya da qırx gün burada oturub özümü bu qapıdan içəri atacağam.

Oğlan çəmənliyə getdi. Otdan, ələfdən yığıb yeyib, gəldi yenə oturdu həmin qapıda, başladı yenə dua kitablarını oxumağa. O, gündə bir saat gedib otdan-ələfdən yığıb yeyib, gəlib bu qırx günü burada tamam elədi. Qırx gün tamam olanda qapı yenə açıldı. Oğlan güc-bəla ilə özünü içəri saldı. Baxıb gördü qocanın dediyi bağ gül-çiçəklə doludur. Hər güldən, hər çiçəkdən, hər meyvədən bir ətir gəlir, hər budaqda bir bülbül cəhcəh vurur. Oğlan heç nəyə fikir vermədi. Bir cığırnan bağın ortasına gəlib tağı tapdı. Ədəbnən tağın başında oturdu. Üç

dənə xiyar yarpaqları arasında baş-başə vermişdi. Oğlan dəs-malını sərdi. Bıçaqla xiyarları dərrib dəsmala bükdü və götürüb yola düzəldi. Bir az getmişdi, alma ağaclarından birinin dibinə döndü. Ağacdən iki kol kəsdi. Birindən qoğaca düzəltdi, birini də maşa kimi əyib alma dərmməyə başladı. Almanı dərəndə aləm burada bir-birinə dəydi. Ağacların yarısı səsləndi: "Ay haray, ağac ağacı dərddi". Yarısı da səsləndi ki: "Ağac ağacı dərmməz!". Oğlan xurcunu alma ilə doldurub, qapıdan çölə çıxdı və gəlidi yolla başladı geri qayıtmağa. Az getdi, çox getdi, yorulub əyləşdi. Hava çox isti idi. Oğlan susuzlanmışdı. Susuzluq ona çox əziyyət verdiyindən, xiyarın birini çıxarıb kəsdi. Xiyarın içərisi nədənsə laxta qan olub yerə töküldü. İkincisini kəsdi. Bunun da içərisi o cürə laxta qan olub töküldü yerə. Oğlan bundan dedikcə peşman olub, durub yoluna düzəldi. Yenə az getdi, çox getdi, bir bulağa rast gəldi. Bulağın başında oturub əl-üzünü yudu, doyunca su içdi, sonra da uzanıb dincəlmək istədi. Yanı üstə dönəndə, qalmış xiyar böyrünə toxundu. Yadına düşdü ki, qoca mənə tapşırılmışdı ki, xiyarı su qırağında kəsim. Oğlan ayaqlarının birini bulağın bu yanından, birini o yanından uzadıb xiyarı kəsdi. O, xiyarı yeyəndə bir dənə tum atılıb bulağın içərisinə düşdü. Tum fırlana-fırlana təmiz suyun dibinə çökdü, bundan bir çinar ağacı əmələ gəldi. Oğlan başını yuxarı qaldıranda çinarın başında balaca və gözəl bir otaq gördü. Otağın içərisində gözəl bir qız oturub ətrafa şəfəq salmışdı. Oğlan fikirləşib öz-özünə dedi: "Mənim bu qədər zəhmətim yəqin ki, bu qız üçün imiş". O, qızı çağırıb dedi:

– Ay qız, nə olaydı, məni özünə həmdəm edəydin.

Qız dedi:

– Yox, sən mənim qanımsan, sən mənim iki bacımı öldürübsən.

Oğlan dedi:

– Mən səni birinci dəfədir ki, görürəm, haradan oldu ki, sənün iki bacını öldürdüm?

Qız dedi:

– Bəs o iki xiyarı kəsib içərisindən tökdüyün qan qan deyil?

Oğlan dodağını dişləyib fikrə getdi. Sonra başladı qıza yalvarmağa:

– Mənim taqsırımından keç, bilməmişəm.

Qız onun taqsırımından keçib, ağaca işarə elədi:

“Əyil çinarım əyil, əyil çinarım əyil, əyil çinarım əyil!”, Çinar əyilib yernən bir oldu. Oğlan ayağını qoyub otağa keçdi. Qız çinara yenə işarə elədi: "Ucal çinarım ucal, ucal çinarım ucal, ucal çinarım ucal!"

Onlar ikisi burada bir müddət dolandı. Oğlan çöldə quşdan, kəklikdən, ceyrandan vurub gətirir, bu qızla yeyib başlarını saxlayırdılar. Bir dəfə bu bulağa çirkin, qara çöpür bir qız gəldi. Qız bulaqdan su götürəndə, suda gözəl bir qız şəkli gördü. Elə bildi öz şəkildir, öz-özünə dedi: “Ədə, mən bu cürə gözəl qızam, deyirlər sən qarasan, çöpürsən”. Qız səhəngi yerə vurub sındırdı, bu vaxt oğlanla qız yuxarıda qəhqəhə çəkib güldülər. Qara çöpür qız gördü vay dadi-bidad, sudakı şəkil bu qızın şəkli imiş, səhəngi də sındırdım, indi evə qayıtsam nənəliyim məni döyüb öldürəcək, yaxşısı budur bunların yanında qalım. O başladı oğlanla qıza yalvarmağa:

– Məni yanınızda kənim götürün, gəlim sizə xidmətçi olum.

Oğlan yanındakı qıza dedi:

– Elə bunu saxlamağımız yaxşıdır. Mən gedirəm ova, sən burada tək qalırsan, sənə qulaqyoldaşı olar.

Qız dedi:

– Mən razı deyiləm. O, bizim başımıza çox işlər gətirər.

Oğlan dedi:

– O kənim, sən xanım, sənə nə eliyə bilər?

Qız oğlanın sözündən keçə bilməyib razılıq verdi. Qızı qulluqçuluğa götürdülər. Xeyli vaxtdan sonra oğlan xanıma

dedi:

– Mən neçə vaxtdır öz sirrimi sənə deməmişəm. Mən padşah oğluyam. Haçana kimi bu çöllərdə yaşayacaşıq. İcazə ver gedim atamın yerindən adam gətirim, səni cahi-cəlalnan buradan aparım.

Qız icazə verdi, oğlan getdi. Neçə vaxt yol gedəndən sonra atasının vilayətinə çatdı. Gördü bir qoca kişi cüt sürür. Kişi başdan-ayağa qara geymişdi. Öküzləri də qara idi. Oğlan cütçüyə yaxınlaşıb dedi:

– Əmi, yorulmayasan.

– Sağ ol, ay bala.

– Əmi, sənə nə olub belə başdan-ayağa qara geyibsən? Öküzlərin də qaradır?

– Ay bala, keç get işinə. Nəyinə gərəkdir niyə qara geyinmişəm?

Oğlan onu qısnadı:

– Nə olar, ay əmi, adam adamdan söz soruşar, niyə demirsən, deyinən.

Cütçü əlacsız qalıb dedi:

– Bizim padşahımızın bir oğlu var idi, neçə illərdir itkin düşüb. Ona görə padşah tapşırıb ki, bütün camaat qara geyinsin. Odur ki, hamı kimi mən də qara geyinmişəm.

– Əmi, mən sənə bir söz desəm, gedib padşahdan muştuluq ala bilərsən?

Qoca onu başa düşüb dedi:

– O sözlərdən çox deyilib, ancaq muştuluq alan olmayıb.

Oğlan qızıl alma qayırtdırmağınnan, Gah-gah dağına getməyindən kişiyə danışib onu padşahın yanına göndərdi. Adını da Məlik Əhməd dedi kişiyə. Cütçü öküzləri buraxıb muştuluq üçün padşahın yanına qaçmağa başladı. Padşahın qapısındakı qarovulçular onun qabağını kəsib dedilər:

– Kişi, hara gedirsən, özbaşınasan, nəсэн?

– Özbaşına olmamış bəs nəyəm. Mənim qabağımı indi

kim kəsə bilər!

O, icazə almamış gəlib padşahın otağına girdi. Padşahın və arvadının gözləri kor olmuşdu. Cütçü dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, muştuluğumu verin, oğlunuz gəlir.

Padşah dedi:

– Ay bala, sən nə bilirsən mənim oğlum gəlir, bəlkə səni aldadıblar?

– Yox, qibleyi-aləm sağ olsun, oğlun özü mənə nişana deyib.

– Nə deyib sənə nişana?

– Mənə onu deyib ki, siz ona bir qızıl alma qayırtırıbsınız, o da Gah-gah dağının səfərinə gedib. Adı da Məlik Əhməddir.

Padşah sevindiyindən özünü cütçünün ayağına atdı. O, vəziri çağırırdır dedi:

– Məni istəyən bu cütçüyə xələt!

Cütçünün başına hər yerdən xələt tökməyə başladılar.

Padşahın əmri ilə bütün şəhər Məlik Əhmədin pişvazına çıxdı. Onun ayaqlarının altına bütün payəndaz döşədilər. Oğlanı evə gətirdilər. Məlik Əhməd ata-anası ilə görüşəndən və söhbət edəndən sonra anasına dedi:

– Anacan, gəlinini gətirməyə hazırlıq gör.

Padşah əmr elədi gəlin üçün kəcavələr yonulsun. Kəcavələr yonuldu. Adamlar gəlinin dalınca getməyə başladılar.

Onlar getməkdə olsunar, sizə xəbər verək gəлиндən. Gəlin kənzə əmr elədi ki, onların gələn vaxtıdır, sən su qoy, biz təmizliyimizi eləyək. Kənz su hazırladı. Xanım təştə girəndə kənz dedi:

– Xanım, başına dönüm, qoy sənin paltarını geyim, görüm mənə necə yaraşır?

Xanım ona acıqlandı. Kənz yalvarmağa başladı:

– Xanım, bir dəqiqəlikdir də, nə olar, çıxarıb yenə ve-

rəcəyəm.

Xanımın ona nəşə yazığı gəlib dedi:

– Yaxşı, götür gey.

Kəniz onun paltarlarını geyib otaqda fırlandı. Xanım teştdən çıxıb.

– Ay qız – dedi, – paltarlarımı gətir!

Belə deyəndə, kəniz ona bir itələmə vurub yuxarıdan aşağı tulladı. Bu zaman xanım oldu bir göyərçin, oturdu budaqda. Kəniz bu səfər özü başladı təmizliyə. Yuyundu, geyindi, rahatlandı. Bir azdan gördü aşiq-balaban səsi gəlir. Neçəsi at çapır, neçəsi oynayır, əl çalan kim, oxuyan kim, bir vurhavurdur ki, gəl görəsən. Adamlar gəlib çatdılar. Oğlan qızlara yuxarı işarə elədi bəs aşağı enin. O, işarə eləyəndə göyərçin uçub onun çiyinə qondu. Kəniz işə enmək üçün xanım kimi nə qədər "əyil çinarım, əyil" dedisə, ağac bir az da göyə qalxdı. Oğlan bu vəziyyəti görüb çox məyus oldu və yerə oturdu. Gələnlər ona dedilər:

– Məlik Əhməd, nə edək, bunların dilini yenə sən bilərsən.

Oğlan cavab verdi:

– Daha mən biləndən keçib. İndi nə cür endirə bilərsiniz endirin.

Adamların biri dedi ağaca çıxıb endirək, biri dedi yox ip ataq, o biri dedi yox kəsək. Qərəz, başladılar ağacı kəsməyə. Ağac yıxılanda camaat tez bir yerə toplaşdı evi göydə tutdular. Gəcavələr də gəlib bura çıxdılar. Kəniz gəlini kəcavəyə mindirib evə qayıtdılar. Şəhərdə gəlini pişvaz elədilər. Ayağına neçə-neçə qurban kəsdilər. Sabahısı toy başlandı. Oğlan bu vaxta qədər sakit bir yerə çəkilib hey fikir edirdi.

Gəlini gətirdilər. Oğlana təklif etdilər gəlinin otağına getsin. Lakin oğlan boyun çəkmədi. Belə olanda anası ona dedi:

– Bala, neçə vaxtdır bu işin üstündə əsirsən, niyə getmirsən, dur get, özün eliyən işdir də.

Oğlan anasının sözündən çıxmayıb gəlinin otağına getdi. Bunu görən göyərçin oğlannan küsdü. İynə oldu və gedib sancıldı bir qarının evinin divarına.

Qarı qapısını bağlayıb gedir, gəlib görürdü ev-eşik tərtəmizdir, çay qoyulub, xörək də bişirilib. Qarı bu işə təəccüb edir və öz-özünə deyirdi: "Allah, bu nə işdir? Oğul yox, qız yox, qarımı açanım yox, necə olur ki, evim bu cür səliqəli olur?" Qarı Allahdan istixarə elədi: "Bu nə işdir, xudaya, mənə aydın elə, qoy, mən bunu bilim". Bu zaman iynə başı çadralı bir qız olub qarının arxasında dayandı:

– Ana, – dedi – sən evində bu işləri görən mənəm.

Qarı əlini atıb yaxasını cırdı, qızı yaxasına salıb onu özünə övlad elədi. Dedi:

– Allah sənə şükür, ağır qıfılı mənim qarımdan götürdün.

Sizə kimdən deyim padşahdan. Onun bir ilxısı vardı, burada çoxlu arıq at vardı. Günlərin bir günündə o, oğlunu çağırırdı dedi:

– Bala, ilxıda çoxlu arıq at var. Onu camaata payla, qoy kökəltsinlər.

Oğlan atları camaata paylamağa başladı. At paylayanlar qarının həyətinin qabağından keçəndə dedilər:

– Qarı nənə, sən atlardan istəmirsən?

Qarı:

– Yox, bala, istəmirəm, mənim saxlayanım kimdir?

Qız dedi:

– Ay ana, başına dönüm, o balacanı al biz də saxlayaq.

– Ay bala, bizim saxlayanımız kimdir, atan yox, qardaşın yox.

– Ana, mən özüm saxlayacağam, al.

Qarı gedib balaca atı həyəətə gətirdi və aparıb tövləyə saldı.

Qız gündə üç dəfə atın axuruna gəlib çimməyə başladı. Onun çimdiyini yerdə göy ot əmələ gəlir, at da otlayıb kökəlirdi.

Gün gəldi ki, başladılar atları yığmağa. Qarının həyətinə

çatıb soruşdular:

- Qarı nənə, atı öldürübsən, ya qalır?
- Yox, bala, at qalıb. Bilmirəm qız heç onu necə saxlayıb.

– Eləsə, gətir təhvil ver.

Qız ata dil öyrətmişdi ki, mən gəlməyincə qapıdan çıxmayasan. Adamlar nə qədər elədilər atı qapıdan çıxara bilmədilər. At qıçını yerə dirədi ki, dirədi. Şahın oğluna xəbər getdi. O, gəldi və baxıb gördü bu at elə gözəldir, iki göz istəyir tamaşa eləsin. Fikirləşdi, yaxşı oldu, bu atı elə özüm minərəm. O da nə qədər elədi atı qapıdan çıxara bilmədi. Çıxara bilməyəndə qarıya dedi:

– Qarı nənə, necə at saxlayıbsınız ki, çölə çıxartmaq olmur? Atı kim saxlayıb gəlib çıxartsın.

– Bala, mən çıxara bilmərəm, gedib qızı çağırım, bəlkə onun sözünə baxdı.

Qarı gedib qızı çağırırdı:

– Ay bala, Allah xətrinə, gəl bu atı çıxart, qoy götürüb getsinlər.

Qız gəldi. Atı tumarlayıb ona dedi:

– Gəl çölə çıx, mən sənə yiyəndən nə vəfa gördüm ki, səndən nə görüm.

Qız belə deyəndə oğlanın ürəyinə elə bil ox vurdular. O, atı aparandan sonra qarını yanına çağırırdı:

– Qarı, – dedi, – o qızını bizə qulluqçu versən, nə istəsən verərəm.

– Ay bala, mənə o qızdan başqa heç kimim yoxdur. Gedirəm o yan-bu yana qayıdanda aşından, omacından bişirib qoyur qabağıma. Mən onu sizə necə qulluqçu verim.

– Qarı nənə, onu fikir elə ki, qızı bizə versən, dünyada nə istəsən qabağında hazır olacaq.

– Neynək, bala, qıza gedib deyərəm, razı olsa, sən deyən olsun.

Qarı gəlib qıza dedi, qız razı oldu. Qızı götürüb gətirdi. Bir dəfə Məlik Əhməd bazara gedirdi. Bu qızdan soruşdu:

– Bazara gedirəm, nə istəyirsən alıb sənə gətirim?

Qız:

– Ağa, heç nə istəmirəm, mənə bir dənə səbir daşı al gətir.

Oğlan bazarlıq elədi, qıza da səbir daşı alıb gətirdi. Qız ondan razılıq elədi. Camaat yatandan sonra gecələr qız bu daşa başına gələn qəza-qədəri danışmağa başlayır. Oğlan hər gecə qızı güdüdü. O, qızın daşa dediyi sözlərin hamısını yazırdı. Qız axırıncı kəlməsini qurtaranda dedi:

– Daş, sən partlama, mən partlayım!

Oğlan bu zaman özünü atıb qızı qucaqladı və tez dedi:

– Daş, sən partla!

Daş tikə-tikə partlayıb otağa səpələndi, qızın da ürəyi qəşş elədi.

Oğlan qızı ayıltı. Sonra yazdığı kağızı gətirib anasına oxudu. İşdən xəbərdar olan anası padşahın yanına gəlib dedi:

– Kişi, bizim oğlumuz indiyəcən öz arzusuna çatmayıbmış. Sənin indiki gəlinin kənz imiş. Təzə gətirdiyimiz kənz isə gəlinimiz imiş.

Təzədən qırx gün-qırx gecə toy eləyib qızı gəlin gətirdilər. Qabaqkı gəlin isə kənz oldu.

Onlar öz muradına çatdılar. Atası toyda tacını oğlunun başına qoyub onu padşah elədi. Məlik Əhməd də gözəl qızı ona calayan ağıllı keçəli özünə vəzir elədi.

Onlar yedilər, içdilər, ömür sürüb yerə keçdilər, biz də sizə xəbər gətirdik.

SEHIRLI ÜZÜK

Biri var idi, biri yox idi, yoxsul bir kişi var idi. Yoxsul kişinin gözəl bir arvadı var idi. Onların heç nəyi yox idi. Bir pişiklə bir tulası var idi. Bunlar da adam kimi dil bilirdi.

Yoxsul kişinin adı Məhəmməd idi. Arvadının adı Fatma. Fatma Məhəmmədi çox istəyirdi. Ancaq qonşuda bir lotu kişi var idi. Gözü Fatmaya düşmüşdü.

Günlərin bir günü lotu ifritə qarını yanına çağıraraq dedi:

– Məhəmmədin arvadını mənə düzəlt. Nə istəsən sənə verim.

İfritə qarı dedi:

– Bir ovuc qızıl ver, düzəldim.

Lotu çıxardıb qarıya bir ovuc qızıl verdi.

Qarı dedi:

– İndi düzəldərəm.

Qarının imanı qırğı imanına döndü. Tez özünü yetirdi Məhəmmədgilə. Darvazanın qabağında oturdu. Gözlədi, Məhəmməd gəldi. Başdadı ağlamağa. Məhəmməd dedi:

– Qarı nənə, niyə ağlayırsan?

Qarı dedi:

– Qadan alım, ay oğul, bir umudum-kimsənəm yoxdu ki, onun evində qalam. Odu ki, ağlayıram.

Məhəmməd dedi:

– Qarı nənə, gedək qal bizdə.

Məhəmmədin sözləri qarının lap ürəyinnən oldu. Məhəmməd qarını evlərinə gətirdi.

Qarı heç kimdən qorxmurdu. Təkcə Məhəmmədin qarısında qalan pişiklə tuladan başqa. Onlar qarının fırıldaqlarını bilirdilər.

Fatma qarını görüb soruşdu:

– Məhəmməd, bu qarı kimdi?

Məhəmməd dedi:

– Kimsəsiz bir qarıdır, gətdim qalsın bizdə.

Fatma dedi:

– Mənim bu qarıdan zəhləm gedir.

Qarı dedi:

– Ay qızım, mən sənə nə etmişəm ki, mənnən zəhlən gedir? Bolluca işini görüb sənə qulaq yoldaşı olacam.

Fatma daha bir söz demədi. Qarı o gündən qaldı Məhəmmədgildə. Bir-iki gün qarı Fatmanı qoymadı əlini ağdan-qaraya vursun.

Qızın anasından qalma bir sehirlə üzüyü vardı. Bir gün qarı xəlvətcə sehirlə üzüyü qızdan xəlvəti oğurlayıb, öpüb dizinin üstünə qoydu, dedi:

– Ey üzük, Həzrət Süleymanın eşqinə, pişiyinə, tulasıyan Fatmanı lotu kişinin qarısında istiyirəm.

Fatma gördü ki, pişiyinə, tulasıyan qalxdı havaya. Tez haray-dad elədi, ancaq faydası olmadı. Hər üçü lotunun qarısına düşdü. Qarı qaçıb lotuya xəbər verdi ki, sən Fatmanı deyirdin, mən it-pişiyni də gətirdim.

Lotu qarıya bir ovuc qızıl verdi. Qarı Fatmanı lotuya tapşırırdı. Lotu Fatmaya yanaşdı. Fatma lotuya dedi:

– Əlini mənə vurma, vursan özümü öldürərəm.

Qarı dedi:

– Neynək, canı çıxsın. Axırda özü yalvarar.

Bunlar burada qalmaqda olsun. Sənə xəbər verim Məhəmməddən. Məhəmməd evə gəldi, gördü ki, lələ köçüb, yurdu qalıb. Heç nə yoxdu. Baş alıb getdi. Məhəmməd getməkdə olsun, al xəbəri pişiyinə tuladan.

Pişik dedi:

– Ay tula, gedək xanıma lotunun əlindən qurtaraq.

Tula dedi:

– Necə qutaraq?

Pişik dedi:

– Onun tilsimi qarının barmağındakı üzükdədi. Gərək o

üzüyü ondan alağ.

Tula dedi:

– Necə alağ?

Pişik dedi:

– Sənin işin olmasın, dalımca gəl.

Pişik tulanı dalına salıb apardı. Bir az getmişdilər ki, gördülər qarşılardan bir siçan qaçdı. Pişik o saat sıçrayıb yapışdı siçanın boğazından. Silkələyib dedi:

– Bu ifritə qarının barmağında bir sehirlilə üzük var. Gərək onu oğurlayıb bizə verəsən, yoxsa boğazunu üzəcəm.

Siçan qışqırdı, yuvadan çoxlu siçanlar eşiyyə töküldü. Siçanlar padşahı dedi:

– Aman günüdü, pişik boğazımı üzür, qaçın ifritə qarının evindən sehirlilə üzüyü gətirin verin buna.

Siçanlar dərhal qarının evinə doldular... Qarı siçanları görüb qorxusundan qaçdı. Üzük yadından çıxıb qaldı. Siçanların biri pərdidə gəzirdi, gördü ki, qarı at nalıynan üzüyü nallıyıb hanbala.

Siçanlar qolaylıqla üzüyü oradan çıxartdılar, tez gətirib pişiyə verdilər. Pişik üzüyü görüb ağzına aldı. Sevindiyindən bilmədi neyləsin. Tez tulaya dedi:

– Gəl dalımca.

Tulaynan pişik bir az yol getdilər, qabaqda bir çay gedirdi. Çaydan keçəndə tula dedi:

– Ay pişik, ehtiyatlı ol, üzüyü suya verərsən.

Pişik istədi desin ki, arxayın ol, cımxırıq tutdu, üzük ağzından çıxıb çaya düşdü.

Pişiyənən tula oturub çayın qırağında ağlamağa başladılar. O qədər ağladılar ki, axırda yorulub yatdılar. Bunlar burada yatmaqda olsun, al xəbəri balıqçıdan. Balıqçı gəlib çaya tor atdı, dedi:

– Ay Allahın heyvanları, birinci toru sizə atıram, baxtınıza nə çixsa verəcəm yeyəsiz.

Torçu toru çaya atdı, bir balıq tora düşdü. Balığı tordan çıxarıb pişiyənən tulanın qabağına atdı. Pişik balığın başından yapışdı, tula quyuğundan, yeməyə başladılar. Pişik bir ağız yemişdi, gördü ki, üzük gəldi ağzına. Tez tulaya dedi:

– Üzüyü tapdım.

Tula dedi:

– Tez ol gedək, görək Fatmanın başına nə qəzovu qədər gəldi.

Pişiyənən tula yola düşdülər. Pişik sevindiyindən qabaqda qaçırdı. Tula qışqırdı:

– Köpək oğlunun pişiyi, üzüyü tapmısan qabaqda qaçırsan?

Pişik bu səfər tulaya cavab vermədi, birbaşa qaşdı özünü saldı Fatmanın yanına.

Fatma dedi:

– Pişiyim, pişiyim, bəs bir həftəydi hardaydız?

Pişik başını Fatmanın əlinə sürtdü. Üzüyü ağzından çıxarıb Fatmaya verdi. Fatma bildi ki, üzük sehirlidi. Tez üzüyə dedi:

– Həzrət Süleyman eşqinə, bu qarıynan lotunu cəhənnəmə vasil elə.

Üzük qarıynan lotunu cəhənnəmə vasil elədi.

Pişik tulaya dedi:

– Fatmanı şərdən qurtardıq, arxayınadıq. İndi gəl gedək Məhəmməd qağamızın dalınca.

Pişiyənən tula az getdilər, çox getdilər, gördülər ki, Məhəmməd qağaları gəlir. Pişik mavuldayıb Məhəmmədin ayağına dolaşdı. Məhəmməd dedi:

– Bunlar mənim pişiyimlə tulamdı ki.

Tula zəngildədi, pişik mavuldadı, Məhəmməd qağalarının əl-ayağına dolaşdı. Məhəmməd dedi:

– Burada bir sirr var.

Tulaynan pişik Məhəmməddən əl çəkmədilər. Tula zəngildəyib, pişik mavuldayıb evlərinə sarı qaçdı. Məhəmməd də

onların ardınca. Gördü ki, koması yerindədi. Fatma da həyətdə ocaq yandırır. Pişik tez özünü Fatmanın ayaqları arasına saldı. Fatma dedi:

– Pişiyim, pişiyim, Məhəmməd qağanızdan nə xəbər?

Pişik mavuldayıb eşiyə qaçdı, içəri qaçdı. Fatma dedi, durum görüm bu pişiyənən tula niyə belə eliyir.

Fatma eşiyə baxdı, gördü ki, Məhəmməd gəlir. Sevindi-yindən bilmədi nə eləsin. Məhəmməd evlərinə gəldi. Fatma başına gələn əhvalatı Məhəmmədə nağıl elədi. Məhəmməd dedi:

– Bəs qarı ilə lotu hanı?

Fatma dedi:

– Şehirli üzüyün köməyi ilə cəhənnəmə vasil oldular. Məhəmmədnən Fatma şərdən canlarını qurtardı. Mehriban yaşadılar.

MƏRCAN XANIM

Biri varmış, biri yoxmuş, bir ölkənin bir padşahı varmış. Bu padşahın da gözünün ağı-qarası gözəl-göyçək, Mərcan adlı bir qızı varmış. Hələ xırda vaxtınan padşah bu qızı öz qardaşı oğluna ad eləmişdi. Günlərin birində bu padşaha qonşu ölkənin padşahından belə bir sifariş gəlir ki, bəs sənə qonaq gələcəm, hazırlaş. Padşahın əli aşağı olduğu üçün bu xəbər onun qanını qaraldır. Fikirləşir ki, neylim, necə eliyim. Ölkəsində Sövdəyar adında varlı-karlı bir tacir var idi. Qərara gəlir ki, bu tacirdən on min pul alsın. Beləliklə, Sövdəyarı hüzuruna çağırır. Məsələni ona danışır. Sövdəyar deyir:

– Qibleyi-aləm, razıyam, ancaq iki şərtlə. Birinci, ya pulu bir gündən artıq gecikdirməyəsən, ya da qızı mənə verməlisən.

Padşah deyir ki, yaxşı. Qərəz, Sövdəyar durub gedir evlərinə. Padşah da qonaqlığın verib qurtarır. Ancaq pulu qaytara bilmir. Sövdəyar da oturub evlərində bir xəbər gözləyir, ancaq görür ki, bir səs-soraq yoxdur. Odur ki, özü gəlib padşahın sarayının qabağındakı elçi daşının üstündə oturur. Padşaha xəbər gedir ki, Sövdəyar gəlib, özü də oturub elçi daşının üstə. Padşah deyir:

– Gedin, onu çağırın gəlsin.

Sövdəyar gəlir, bir xeyli məsləhət-məşvərətdən sonra qərara gəlir ki, padşah qızı Sövdəyara versin.

Xəbər gedib çatır padşahın qızı Mərcana. Mərcan bunnan çox hirslənir. Fikirləşir ki, yaxşı, mən cavan, qoçaq əmi-oğlumu qoyub, Sövdəyar kimi bir kaftara gedim? Nədi-nədi atamın ona on min manat borcu var. Çox götür-qoydan sonra qız qərara gəlir ki, heç vaxt əmisi oğluna vəfasız çıxmıyacaq. Sevgilisinə də xəbər göndərir ki, toy gününün son gecəsi gözlərsən filan yerdə, bir-birimizə qoşulub bu vilayətdən qaçarıq.

Toy günü gəlib çatır. Mərcanı Sövdəyarın evinə gəlin köçürürlər. Mərcan Sövdəyarı yuxuya vermək üçün ona kələk

gəlir. Tacirə deyir ki, mən ürəyimdə əhd eləmişəm ki, hər ki-mə ərə getsəm, ilk gecə ona bildiyim nağılların hamısını danışım. Sövdəyar çox bilmişdiyindən bu kələkdən duyuq düşür, ancaq üzə vurmur. Mərcan çoxlu nağıl danışır, ancaq görür ki, Sövdəyar yuxuya getmir, qorxuya düşür. Sövdəyar da tənğə gəlib deyir:

– Mərcan xanım, belə toy gecəsi olmaz. Gecədən xeyli keçib, yerləri sal, yataq.

Mərcan özünü bilməməzliyə qoyub yatağı açır, sonra da deyir ki, mən bayıra çıxmaq istəyirəm. Sövdəyar deyir ki, çıxacaqsa çıx, ancaq mən sənin belinə ip bağlamalıyam. Qız razılıq verir, əlinə aftafa alıb eşiyə çıxır. İpi belindən açıb həyətdəki ağaca bağlayır, aftafanı da onun yanına qoyur. Özünü çatdırır vədə yerinə. Əmisi oğluna qoşulub həmin məmləkətdən qaçır. Sövdəyar evdə xeyli gözləyir, qız qayıtmır, axırda durub həyətdə çıxır. Görür ki, qız qaçıb. Çar-naçar içəri qayıdır. Fikirləşir ki, qızı axtarıb tapmalıyam, yoxsa el arasında biabır olaram. Evin açarlarını da qonşusuna verib tapşır ki, o gələncə evdə gözü olsun.

Sövdəyar dərvişlibas olub şəhərbəşəhər Mərcanı axtarmağa başlayır. Sövdəyar Mərcanı axtarmaxda olsun, eşit xəbəri bu biri yannan. Mərcanla əmisi oğlu bir xeyli gedənnən sonra bir deryaya rast gəlirlər. Gəmiyə minib buradan uzaqlaşmaq istəyirlər. Elə buradaca üzüklərini dəyişdirib olurlar halalca nişanlı. Oğlan əlini yumaq üçün üzüyü barmağınan çıxarıb daşın üstünə qoyur. Başları şirin söhbətə qarışdığından üzüyü unudurlar. Beləcə gəmiyə minib oradan uzaqlaşır. Bir qədər gedənnən sonra üzük oğlanın yadına düşür. Qayıdıb üzüyü götürmək üçün gəmidən suya atılıb üzümə başlayır. Bu, gəmiçinin lap ürəyindən olur, sən demə, onun da qıza gözü düşübmüş. Buna görə də oğlanı gözləməyib yoluna davam edir. Mərcan məsələdən halı olur. Gəmiçiyə özünü yaxın göstərmək üçün onun yanında oturub gizləncə gəmi sürməyi

öyrənir. Nəhayət, gəmiçinin vilayətinə çatırlar. Gəmiçi onunla evlənmək istədiyini bildirir. Mərcan razılıq verir. Toy gecəsi Sövdəyarın başına gətirdiklərini onun da başına gətirir, evdən çıxıb gəmiyə minir, burdan uzaqlaşır. Gəmiçi ha gözləyir qız gəlib çıxmır. Bayıra çıxıb görür ki, gəmi deryada gözdən itir. İşi başa düşüb barmağını dişləyir. Hay-həşir qoparır ki:

– Ədə, qızın özü cəhənnəm, bəs mənim çörək ağacımı niyə aparır? Tez olun, bir qayıqdan-zaddan gətirin, gedib gəmiyə çatım.

Ancaq qayıq tapılanacan iş-işdən keçir, gəmi çox uzaqlaşır. Gəmiçi də təğyirlibas olub başlayır qızı axtarmağa. Mərcanın əmisi oğlu da üzüyü tapandan sonra sevgilisini axtarmağa başlayır. Mərcan da onu axtarıb tapmaq umudundan gəmini deryanın bir qırağında saxlayır. Yerə düşüb, başlayır getməyə. Axırda bir meşəliyə çatır. Görür burda bir ovçu quş ovlayır. Bunnan çörək almaq üçün yaxın gəlib ovçuya deyir:

– Bıy, mən səni gör nə qədər axtarmışam. Səni öz sarayımda yatıb yuxuda görmüşəm, dayanmayıb başlamışam səni axtarmağa. Ac qalmışam, susuz qalmışam, amma yolumdan dönməmişəm, görürsən paltarım da cırılıb.

Ovçu xam-xam ona baxıb deyir:

– Yaxşı, mənə gəlmək istəyirsənsə, gedək kəndə, atam-anam bizə toy eləsin.

Padşah qızı deyir:

– Yox, şah qızının belə paltarda camaat arasına çıxmağı ayıbdır. Sən get kənddən bacılarını gətir. Paltarlıq, bər-bəzək gətirsinlər. Burdan toynan-dəsgahnan kəndə gedək.

Ovçu razı olur. Evlərinə gəlib əhvalatı anasına danışır. Anası buna çox inanmasa da, oğlunun dediyinnən dönmədiyini görüb razı olur. Kəndin qırx qızı ovçunun bacılarıynan şah qızını qarşılamağa gedirlər. Gəlib görürlər ki, qız necə ki, oğlan deyir, eləcə oturub gözləyir. Öpüş-görüşdən sonra dəstərxan açılır, yığılır. Sonra Mərcan deyir ki, bəs hamısı bir biçimdə,

bir rəngdə qırx bir dəst don tikin. Donlar tikilib qurtarır, geyilir. Mərcan gəzmək bəhanəsiylən bunları gəminin saxladığı yerə gətirib soruşur:

– Oy, ay qızlar, bu nədir delə?...

Qızlar ömürlərində gəmi görməmişdilər. Ona görə də dedilər:

– Görmürsən dənizin üstündə otaqdı. Gəlin oturaq içində haxışta deyək.

Qızlar gəmiyə doluşdu. Mərcan da sükana yaxın bir yerdə oturdu. Qızların başı oynamağa qarışanda Mərcan gəmini işə saldı. Qızlar o vaxt ayıldılar ki, gəmi dəryanın ortasındadır, çıxırbağırmağa başladılar. Mərcan dedi:

– Səsinizi kəsin, yoxsa sizi dənizdə batıraram.

Qızlar qorxudan səslərini kəsdi. Bunlar getməkdə olsun, ovçu, anası, kənd əhli öz qızlarını axtarırlar, tapa bilmirlər. Ovçunun üstünə düşürlər ki, bizim qızlarımız harada olsa, tap ver. Ovçu əlacsız qalıb dərviş paltarı geyinib qızları axtarmağa başlayır.

Mərcan xanımla qızlar gəlib bir sahilə yan aldılar. Gəmidən düşüb, torpağa çıxdılar.

Sən demə, burada dəniz quldurları varmış. Buraya gələn gəmiləri soyub qarət edirmişlər. Bunlar gördülər ki, gəmidən bir dəstə qız düşdü. Hamısı da bir-birinə oxşayır. Quldurbaşı yoldaşlarına dedi ki, bunnan yaxşı şikar olmaz. Bəli, Mərcan da duydu düşdü ki, bir dəstə quldur onları əhatə edir. Qızları başa salıb dedi ki, mən nə desəm, siz yerinə yetirin. Quldurlar qızlara yaxınlaşıb salam verdilər. Bir xeyli söz-söhbətdən sonra, qızları almaq istədiklərini bildirdilər. Hər iki tərəf razılıq əldə etdi. Məclis düzəldildi, dəstərxan başına oturub, çörəyə əl uzadanda Mərcan dedi:

– Mən ürəyimdə əhd eləmişəm ki, birinci tikəni hamı birdən ağzına qoysun.

Quldurlar onun dediyi kimi elədilər. Elə birinci tikədən

hamısını yuxu tutdu. Sən demə, qızlar yemək hazırlayarkən, Mərcanın əmri ilə quldurlardan xəbərsiz xörəyə bihuşları tökülmüş.

Bunlar tez quldurların paltarını soyundurub özləri geyindilər. O saat da qaçmağa üz qoydular. Quldurlar ayılıb özlərini lüt-üryan gördülər. Quldurbaşı ürəyində and içdi ki, bu qızlardan hayıf çıxmasam atamın oğlu deyiləm. O da başının dəstəsiylən qızları axtarmağa başladı.

Qızlar üç günlük yoldan sonra bir şəhərə çatdılar. Gördülər ki, şəhər əhli yığılıb bir yerə dövlət quşu uçurur. Bəlli olur ki, şəhərin padşahı ölüb, təzə padşah seçirlər. Dövlət quşu hərləndi-fırlandı gəlib Mərcan xanımın başına qondu.

Dedilər: " Əşi, bu gəlmə oğlannan bizə padşah çıxmaz, quşu təzədən uçurdun". Quş yenə gəlib Mərcanın başına qondu. Acıqlanıb Mərcanı bir daxmaya saldılar. Ancaq quş əl çəkmədi, bir deşik tapıb içəri girdi. Mərcanın başına qondu. Şəhər camaatı əlacsız qalıb onu padşah seçdilər. Yenə Mərcan qızların hərəsinə bir vəzifə verdi. Onlar başladılar kişi qiya-fəsində ölkəni idarə etməyə. Bir gün Mərcan vəzirə dedi ki, şəhərin ən yaxşı rəssamını tap, arvadımın şəklini çəksin. Ən yaxşı rəssam gəldi. Mərcan hərəm otağına keçib qadın qiyafəsi geydi, özünə zinət verib gəlib rəssamın qarşısında dayandı. Rəssam bunun şəklini çəkdi. Mərcan bu şəkli verdi vəzirə ki, bunu aparınlar filan bulağın elə bir yerindən vursunlar ki, şəklin əksi suya düşsün. Hər kim bu şəkilə baxıb ah çəksə, onu tutun mənim yanıma gətirin. Dedi ki, kimi də elədilər. Günlərin bir günü bir qoca, əldən düşmüş kişi gəlib şəkilə baxdı, özünü saxlaya bilməyib, ah çəkdi. "Ah padşahın qızı, bircə səni gör-səydim?" Bunu tez tutub Mərcanın yanına apardılar. Mərcan baxıb gördü ki, Sövdəyər. Əmr etdi ki, bunu aparıb zindana salsınlar. Bir neçə gündən sonra yenə bir nəfər gəlib bulaqdan su içəndə sudakı əksə baxdı, sonra da ah çəkib dedi:

– Əmiqızı, ölməyəydim, səni görəydim.

Bunu da Mərcanın yanına apardılar. Mərcan əmr edir ki, aparın buna qulluq eliyin. Bir neçə gündən sonra bir nəfər də gəlib bu şəkilə baxıb ah çəkdi. Bunu da Mərcanın yanına gətirdilər. Bir neçə gündən sonra yenə bulaq başında bir nəfər ah çəkdi. Bunu da padşahın yanına apardılar. Ən axırda da quldurbaşı gəlib çıxdı. Bunlardan sonra Mərcan xanım bütün şəhər əhlinə car çəkirdi ki, sabah şah sarayının qabağına yığışsınar. Səhər bütün şəhər əhli cəm oldu sarayın qabağına. Şah qızı bu əhvalatı camaata danışdı. Onların qərarı ilə Sövdəyarın boynu vuruldu, gəmiçi öldürüldü, ovçuynan quldurbaşını isə kötəkləyib buraxdılar. Mərcan xanımla əmisi oğluna qırx gün, qırx gecə toy eliyib evləndirdilər. Onlar muradlarına çatdı. Siz də muradınıza çatın.

YAZIYA POZU YOXDU

Bir gün Şah Abbas dərviş livasında Vəzir Allahverdi xannan öz ölkəsini gəzməyə çıxmışdı. İki də belə şərtdəşilər ki, gejləməyə hansı kəndə getsələr, siftə gördükləri adamın öyündə qonax qalsınar. Şər qarışır, bunlar elə şərt qoydukları kimi də eliyillər. Baxıllar ki, öyündə axşamladıxları kişi yaman kasıfı, öydə tişə dəyəsi heş nə yoxdu. Bir tərəfdə də arvad ağrı çəkdi, kişi yazıx xəjələtinnən bilmir neyləsin. Öy də daracax. Belə yerdə qalmağı Şah Abbas özünə ar bilir. Xəlvətcənə vəzirinə qandırır ki, gəl çıxıf başqa yerə gedək, nə çoxdu öy. Vəzir Allahverdi xan deyir:

– Padşah sağ olsun, sözüümüz sözdü. Elə burada gejləyək.

Yatmaq vaxdı gəlif çatır. Öy dar olduğuna görə şahnan vəzirə qarının ağzında yer salırlar. Hamı yatır, qonaxların yuxusu ərsə çəkilir. Şahnan vəzir nə görmüşdü belə yerdə yatmağı? Gejənin bir əyyamında arvad bir oğlan doğur. Aradan bir az keçmiş Şah oğlu Şah Abbasnan Vəzir Allahverdi xan görüllər odu ha, bunların üstünnən bir adam addıyıf çölə çıxdı. Şah Abbas üzünü vəzirə tutuf soruşur:

– Vəzir, məni bu sirdən agah elə görüm, gejənin bu vaxtı bizim üstümüzdən yarıf keçən kim idi?

Vəzir bir az fikirləşənnən sonra deyir:

– Şah sağ olsun, bu adam yazı yazandı.

Şah oğlu Şah Abbas bir də sual eliyir:

– Vəzir, tez ol mənə de görüm, indi yazı yazan nə yazdı?

Vəzir də cavabında qayıdır:

– Qivleyi-aləm sağ olsun, yazı yazan sənin qızını bax indi anadan olan oğlan uşağına yazdı.

Şah qəzəflənir:

– Başına atmı təpif, vəzir, mənim qızım hara, bura hara? Mən belə yerə qızımı verərəm? O yazını pozmaq mana borc olsun!

Nəysə, gejdə keçir, savax üzünüxə xeyirrixnan açılısın, savax açılır.

Şah oğlu Şah Abbas yerindən qalxan kimi öy yiyəsini yanına çağırır:

– Qardaş, Allahdan gizlin deyil, səndən nə gizlin, neçə ildi öylad üzünə həsrətəm. Bir parça uşaxdan öteri tüşmüşəm çöllərə. Öyə-eşiyə də yığışa bilmirəm. Görürəm sən də uşağın çoxdu, eytiyaşdığın da başınnan aşır. Gəlsənə bu axşam anadan olan uşağını mənə satasan. Uşağı tərəzinin bir gözünə qoyum, qızılı da bir gözünə. Sana o uşax ağırrığında qızıl verim.

Öy yiyəsi deyir ki, qoy bir arvad-uşaxnan məsləhət-dəşim. Görüm onlar nə deyillər? Kişi gəlif əhvalatı arvadına söyləyir. Deyir ki, ay arvad, bir uşax nə olan şeydi, gəl qızılınan dəyişək, kasıfçılığın daşını atax. Ta nolasıdı, Allah yoxsulluğun üzünü qara eləsin. Arvad da uşağı verməyə razı olur. Şah oğlu Şah Abbas uşaq ağırrığında qızılı verif uşağı alır. Qundağı qoyur vəzirin qucağına. Bir xeylax gedənnən sonra Şah Abbas vəzirə deyir:

– Vəzir, sən deyirdin yazıya pozu yoxdu? İndi mən bu uşağı elə hündür qayadan atajam heş tikəsi də ələ gəlməsin.

Şah oğlu Şah Abbasnan Vəzir Allahverdi xan gəzə-gəzə gəlif bir hündür qayanın başına çıxırlar. Şah uşağı vəzirin qucağınnan alif uçurumun divinə atır. Cəbrayıl Əleyhissəlam uşağı göydəjə tutur, qoymur yerə düşməyə. Uşağı aparıf qayanın divinə qoyur, Allahdan olan kimi bu qayalığın böyründə də bir ceyranın balası ölmüşdü. Ceyranın nalası dağı-daşı lərzəyə gətirirdi. Həmin bu ceyran yoruluf əldən tüşəndə qayanın divində yatmaq istiyir. Yaxınnaşanda görür ki, qayanın divində bir uşax var. Ceyran çağanın lap böyründəjə uzanıf yatır. Neçə günnən bəri aj olan uşax başdıyır ceyranı əmməyə. Ceyran mehrini salır uşağa. Hər gün çəmənnihdə otduyannan sonra gəlif uşağı əmizdirir. Gün keçir, ay dolanır, ceyran uşağı öz balası kimi bəsdiyir.

Günnərin bir günündə Şah Abbasın uşağı satın aldığı məmləkətdən bir oyçu oya çıxır. Nə qədər gəzif dolanırsa, güzarına bir dənə də oy tüşmür. Yornuxlux oyçunu əldən salır. Oyçu bir tərənin başında oturur ki, bir az yornuğunu alsın. Birdən oturduğu qayanın divində bir ceyran görür. Bu oyçu çox sərrast atırmış. Amma ceyranı neçə dəfə nişan alırsa, hər dəfə gülləsi boşa çıxır. Oyçu bu işə laf məhəttəl qalır. Öz-özünə deyir ki, mən bu ceyrannan əl çəkən döyüləm. Görüm munun canında nə tilsim var, bu hara gedir, harda yatır? Oyçu axşama kimi ceyranı pusur. Görür ceyran axşama kimi otdadı, doydu, üst tərəfdəki qayanın altınnan çıxan bulaxdan su içdi. Sonra yavaş-yavaş dağın ətəyinə tərəf gəldi. Ceyran dağın ətəyindəki qayanın divində yatan kimi bir uşax ceyranı əmməyə başdıyır. Oyçu öz-özünə deyir, ayə, bu biyavannıxdə uşax hardandı? Ceyran bu uşağı hardan tapıf? Oyçu bir az da gözdüyür, uşax əmif doyanın sonra ceyranı qovalayıf uşağı qucağına alır. Qayıdır kəndə. Kənddə nə qədər körpə uşaxlı analar varyıdısa, oyçu uşağı onların hamısının yanına aparır. Nə illah eliyirlərsə, uşax buların heş birinin döşünü götürmür. Birdən oyçunun yadına tüşür ki, bizim kəndin yuxarı başında bir arvad var, onun da uşağı olmuşdu. Aparım görüm bəlkə onun döşünü götürdü. Sən demə, həmin arvad uşağın öz anasıymış. Uşax anasının iysini alan kimi başdıyır əmməyə. Ay ötür, il dolanır, uşax böyüyüf on altı yaşına çatır.

Bir gün Şah Abbas genə vəzirynən burdan keçirmiş. Yolun qırağında bir dəstə uşax dayanıfmış. Bir də baxıllar ki, bu uşaxlar arasında bir oğlan var, iki göz istiyir tamaşa eləsin. Şahın gözü bu uşağa sataşan kimi Vəzir Allahverdi xannan soruşur:

– Vəzir, öyrən gör bu kimin oğludu?

Vəzir də cavabında qayıdır ki, şah sağ olsun, bu sənin qayadan atdığın uşaxdı. Görürsənmi ölmüyüf, yazıya pozu yoxdur. Şah yenə deyir:

– Nə danışırsan, vəzir, dəli olufsan, nədi? Nətəri yanı

yazıya pozu yoxdu? İndi gözünün qavağında mən o yazını pozum, sən də bax!

Şah oğlanı yanına çağırır deyir:

– Bala, sana bir namə yazıf versəm, onu mənim sarayıma çatdırı bilərsənmi?

Uşaq o saat dillənir ki, niyə çatdırmıram, çatdıraram. Şah Abbas o saat Qara Vəzirə bir namə yazır ki, vəzir, bu oğlan yanına çatan kimi boynunu vurdurarsan. Uşax yazıx da bey-savadıydı. Nə bilsin məktuba nə yazılıf? Şah Abbasın naməsini civinə qoyuf yola başdıyır.

Günə bir mənzil, gecəni gündüzə qatıf, yolun damarını qırır şahın sarayına çatır. Sarayın yaxınlığında böyük bir bağ vardı. Oğlan bərk yorulduğuna görə bir ağacın kölgösündə yığılıf yatır.

İndi sizə kimnən xəvər verim, şahın qızınan. Şah qızı qırx incəbel qızınan seyrə çıxmışdı. Qayıdanbaş yolu həməən bağdan tüşür. Bağa girən kimi görür ağacın altında bir oğlan yatıf, bir oğlan yatıf, vallahi yemə-işmə, munun gül camalına tamaşa elə. Baxdıqca adamın aqlını aparır. Qız nə illah eliyir, oğlanı oyada bilmir. Birdən qızın gözü oğlanın civinə sataşır. Qız naməni çıxardıf oxuyan kimi atasının niyyətindən halı olur. Tez vəzirə şahın adınan başqa bir məktub yazır. Yazır ki, bu oğlan ora çatan kimi toy eliyif qızımı ona verərsən. Qız məktubu oğlanın civinə qoyuf gedir. Oğlan yuxudan ayılan kimi özünü yetirir saraya, məktubu Qara vəzirə verir. Qara vəzir də toy eliyif padşahın qızını verir bu oğlana.

Gün o gün olur ki, Şah Abbasın səfərdən qayıtmaq vaxtı çatır. Qız oğlanı örgədir ki, atamın atını minif onu qarşılamağa gedərsən. Atamın yanına çatan kimi ədəblə salam ver, amma dayanma, atının başını çöyürüf dala qayıt. Şah Abbas vəzirdən soruşur:

– Vəzir, məni agah elə görüm bu kimdi? Nə cürətnən mənim atımı minif?

Vəzir deyir:

– Şah sağ olsun, bu sənin kürəkənindi. Görürsənmi yazıya pozu yoxdu!

Şah öz-özünə fikirləşdi: “Mən heç vaxt qoymaram bir naxırçı oğlu mənim qızımı ala”. Şah oğlanı öldürməyə bəhanə axtarırdı. Bir gün şah öz yeznəsini yanına çağırtdırır dedi: “Sənə üç sual verəcəyəm, əgər onu tapsan səni həm öz əvəzimə şah seçəcəyəm, həm də mənim qızım sənə halal olsun. Əgər tapa bilməsən, sənin boynunu vurduracağam”.

Oğlan kor-peşman evə qayıdır. Qız oğlanı bikef görüb soruşur: “Sənə nə olubdur ki, belə bikefsən?” Oğlan əhvalatı qıza danışıf.

Şah Abbas bu məsələni təklikdə yox, bir çox adamların qarşısında görmək istəyir. O, vəzirinə əmr edir ki, bütün adamları onun sarayının yanına çağırıf. Vəzir bütün ölkənin adamlarını sarayın yanına toplayır. Şah bir hündür yerə çıxıb üzünü adamlara tutub: “Camahat, mən bu yeznəmə 3 sual verəcəyəm, əgər bu suallara düzgün cavab versə, onu öz əvəzimdə şah qoyacağam. Əgər tapa bilməsə, onun boynunu vurduracağam”. O, adamların qarşısında bir ağzı bağlı qab gətirdir, onnan bir az o tərəfə başqa bir qab gətirdir, deyir:

– Bu qabların hərəsinin içərisində bir daş var. Bunlardan biri qırmızı, o biri isə qara daşdı. Əgər qırmızı daşı çıxarsan, sənin boynunu vurduracağam. Oğlan bir az fikirləşir. Birdən onun aqlına gəlir ki, şah qabların ikisinə də qırmızı daş qoyar. O, qablara yaxınlaşır, əlini qabın birinin içinə salıb daşın birin çıxarır. O, daşı çıxaran kimi nə qədər qolunun gücü var, daşı atır. Adamlar nə qədər axtarırlarsa da tapa bilmirlər. Şah hirs-lənib deyir:

– Camahat, bu daşı çıxaran kimi görüb qırmızı daşdır, ona görə də tullayıb. Oğlan üzünü adamlara tutub deyir:

– Əgər mən qırmızı daşı tullamışamsa, o biri qabın içərisindəki qara daşdır. Onlar qabı açıb baxıb görürlər ki, qabın

içərisindəki daş qırmızı daşdır. Oğlan üzünü adamlara tutub deyir:

– Deməli, mən atdığım daş qara daş imiş.

Birinci sualı oğlan tapır. Şah ikinci sual üçün iki alma gətirir. Almalar bir boyda, bir rəngdə, bir ağırlıqda idi. Şah üzünü oğlana çevirib:

– Oğlan, de görüm bu almanın hansı keçən ildən dərilib, hansı bu il dərilib? Oğlan bir az fikirləşir. O, şaha deyir:

– Şah, əmr edin iki qabda su gətirsinlər. Şah adamlarının üzünə baxan kimi suyu hazır edirlər. Oğlan almanın birini bir qaba, o birisini başqa qaba qoyur. Oğlan görür ki, qabların birinin içindəki alma suyun dibinə batdı. O biri alma isə suyun üzündə qaldı.

Oğlan üzünü şaha tutub:

– Şah sağ olsun, keçən il dərilən alma suyun üzündə qaldı. Deməli, alma bir il qaldığı üçün suyunu itirmişdi. O biri alma bu il dərilib, ona görə də suyun dibinə batdı. Deməli, o alma isə hələ suyunu itirməyib.

Şah Abbasın üçüncü sualı lap çətin idi. O, qırx adam gətirdi. Bunların iyirmisi qız, iyirmisi isə oğlan idi. Şah Abbas üzünü oğlana tutub:

– Oğlan bu cavanların yarısı oğlandır, yarısı qız, sən tapa bilərsənmi bunların hansıları oğlan, hansıları qızdır? Oğlan cavanlara baxır, görür ki, bunların hamısı bir boyda, bir buxunda, bir formada – hamısının paltarı eynidir. Oğlan üzünü şaha tutub deyir:

– Şah sağ olsun, icazə verin bu sualı bir həftə fikirləşim, sonra cavab verərəm”. Şah əvvəlcə razı olmaq istəmir. Şahın adamları şaha deyir ki, icazə ver, gedib fikirləşsin. Sənin əyalın sənə “əhsən” deyəcək. Şah razı olur. Oğlan evə gəlir. Qız görür ki, oğlan çox qəmgindir. Oğlanın qabağına çıxıb soruşur:

– Sənə nə olubdur ki, belə qəmginsən? Oğlan əhvalatı

qıza danışır.

Şahın qızı çox tədbirli, ağıllı bir qız idi. O bir az fikirləşir. Axşam olur. Onlar yatırlar. Səhər açılır. Qız sevincək oğlanın yanına gəlib deyir: “Mən o sualın cavabını tapmışam”. Oğlan da sevinir. Qız oğlana dedi:

– Sən bir qab su qızdırarsan. Çünki oğlanların canı qızlarınkınnan bərk olur. Bu suyu onların əlinə vurarsan. Hansı əlini çəksə bil ki, o qızdır. Əlini çəkməsə, deməli, o, oğlandır.

Nəhayət, bir həftə keçir, yenidən bütün ölkənin adamları sarayın yanına yığışırlar. Şah Abbas əmr edir ki, 40 cavan gəlsin. Onlar gəlib adamların qarşısında dayanırlar. Adamlar bu cavanlara nə qədər baxırlarsa, bunların hansının qız, hansının oğlan olduğunu seçə bilmirlər.

Şah əmr edir ki, oğlanı gətirsinlər. Oğlan gəlir. Şaha üzünü tutub: “Şah sağ olsun, mənə bir qab isti su gətirt” – deyir. Şah əmr edir, bir qab isti su gətirirlər.

Oğlan bu 40 cavanın hamısının əlini sıra ilə suya vurur. Hansı əlini sudan tez çəkirsə bir tərəfə, hansı əlini sudan gec çəkirsə onu başqa bir tərəfə düzür. Oğlan baxır görür ki, bu cavanların 20-si bir tərəfə, 20-si də bir tərəfdə durub.

Oğlan üzünü şaha tutub deyir:

– Şah sağ olsun, bu sırada duran 20 nəfər cavanlar qızdır. O biri cərgədə duranlar isə oğlandırlar.

Oraya toplanan bütün adamlar oğlana “əhsən” deyirlər. Oğlan üzünü şaha tutub deyir:

– Şah, mən sənnən heç nə istəmirəm. Ancaq mənə icazə ver bu torpaqda səssiz, küysüz yaşayım. Şah bir söz demədən çıxıb gedir.

O gündən sonra şahın qızı ilə naxırçının oğlu ömürlərinin sonuna qədər dərdsiz, qəmsiz yaşayırlar.

ASLAN BALASI

Bir gün bir arvad meşəyə gedir. Uşağı meşədə qoyub gəlir. Uşax da döş uşağıymış. Aslan görür ki, bırdə bir uşax var. Uşağı götürüb aparır öz balasının yanına. Orda bu uşağı da, öz balasını da əmizdirir. Uşax yekəlir. Bir adam meşəyə getmişmiş. Görür ki, meşədə bir dənə uşax var. O adam da padşahın adamlarınanmış. Uşağı götürüb gətirillər.

Padşah deyir ki, elə gətirin mən saxlıyım. Bını özümə oğullux götürəjəm. Padşah özünə oğullux götürür. Padşahın bir dənə də oğlu varıymış. Oğulluğunun adını qoyur Aslan balası. Çünki bu, aslanın südün əmip. Sora bınnar, iki qardaş bir yerdə yekəllər. Aslan balası günü-gündən kökəlir, yaxşılaşır. Bının oğlu da günü-gündən arıxlıyır. Padşah çağırır oğlun, deyir:

– Ay bala, saa noluf ki, sən arıxlıyırsan, günü-gündən geri gedirsən?

Deyir:

– Nə bilim?

Sora Aslan balasına deyillər ki, ay bala, heç olmasa sən xəbər al. Bəlkə saa dedi.

Aslan balası soruşur qardaşınnan:

– Qardaş, de görüm, niyə günü-gündən arıxlıyırsan?

Deyir ki, mən ona görə arıxlıyıram ki, bir qız var, onu istiyirəm. Soruşullar ki, kimi istiyirsən da? Deyir ki, o yeddi qardaş devlər var ee, onların bajısını istiyirəm. Bı da deyir ki, yanma səni, sən hara getdin çıxdın. O devlər o xəntərə adamzad qırillar, sən nə danışırısan? Sora Aslan balası hər şeyi açıp padşaha nağıl eliyir ki, yeddi qardaş devlərin bajısını istiyir. O deyir ki, a səni yanma, nə xəntərə qoşunla gediqlər onun qəpisinə, onnar bajılarını vermir. Onnarı qırır qavalıyılar. Sən hara əl atırsan? Deyir ki, almasan, öləjəm.

Aslan balası qalxır ayağa, deyir ki, mən gətirəjəm onu.

Qıratı Aslan balası, Düratı da pədsahın oğlu minir. Aslan balası, qavaxja gedir. Gedip çatıllar onların qaldıxları yerə. Oğlanı qoyur ağacın dibində. Özü siftə gedir, deyir ki, görüm evdədilər?

Qız çıxır qəpiyə. Qız tanıyır. Deyir ki, ay Aslan balası, bura hara, sən hara? Sən nə zadnan gəlmisən bura? Bəs sən qorxmursan qardaşdarımnan? Nə üçün gəlmisən?

Deyir:

– Gəlmişəm səni qardaşıma alım. Onnan yana gəlmişəm.

Deyir:

– Nə danışırısan, qaradaşdarım nə xəntərə adamları qırır qavalıyır.

Deyir:

– Niyə axı? Sən birinə getməlisən, ya yox?

Deyir:

– İndi ki, həylədi, qardaşdarımın şərti var. Ev yekəliyində bir qazannarı varıymış. Bütün avları vurub gətirillər, hərəsi bir şələ, yeddi dənə av. Salıllar dirijə qazana. Onu sən gərəh üş dəfə götürəsən, qoyasan üstə, qoyasan yerə. Gərəh onu yerinə yetirəsən. Bir dənə də yoğun ağaş var. Bir dəfə balta vurasan ona. Bir də buğdaynan arpa bir-birinə qərişihdi. Bını gərəh bir gejenin içində seçəsən.

Qız deyir ki, indi ki, gəlmisən, saa yazığım gəlir. Gəl mən deyim.

Qızın barmağında tilsimli üzüh varıymış. Üzüyü çıxarır verir ona, taxır barmağına.

Deyir ki, bunnarı belə eləməlisən ki, sizi öldürməyə. Məni sizə verip üç gün də toy eliyəsizdirilər.

Təzə danışmışdılar ki, görür ki, qızın qardaşdarı gəldi. Yeddisi də şələli. Onlar da Aslan balasını tanıyıllar. Görüşüllər. Deyillər ki, nə irisknən gəlmisən bura. Deyir ki, bəs gəlmişəm sizin bajınızdan yana. Qardaşdar soruşullar ki, kimə alırsan, özünə, yoxsa başqasına? Deyir ki, qardaşıma.

– Qardaşın hanı?
Deyir ki, bəs qardaşımı qorxudan qoymuşam ağacın dibində. İndi gedim, gətirim.

Qardaşların biri də binnan gedir. Oğlan da yatıp ağzı açır. Bütün milçəhlər eyzən ağzına dolur.

Deyir:

– Ədə, ədə, bıdı sənın qardaşın? Ə, bına verirsən bizim bajımızı?

Deyir:

– Yorulup, onçun həylə uzanıp yatıp.

Deyir:

– Bunun liji mi nədi? Biz bajımızı buna verəh? Bu arıx, qəjir oğlandı.

Deyir:

– Bı günü-günnən bajınızın dərdinnən xarap olup. İndi ilaf yaxşı olajax, kökələjəh.

Oğlanı da götürüf gedillər. Sora deyir ki, ay Aslan balası, bizim şərtimiz var. Onu yerinə yetirərsən, qızı verərih apararsan. Yerinə yetirməsən, ikinizin də başını kəsəjijih. Avların hamısın töküllər o qazanın içinə. Qazanı üç dəfə qoyur üstə, üç dəfə də yerə. Haman bı Aslan balası eliyir bu işdəri.

Birjə dəfə baltanı ağaca vırır. Ağaç öz-özünə kəsilir.

Aslan balası fikirreşir ki, mən buğdaynan arpanı nejə seçəjəm.

Birdən yadına düşür ki, qarışqaları yolnan gedəndə istiyirmiş ki, əyəğynən əzsın. Sora deyir ki, əl vurmuyum, əzilməsın qarışqa. Qarışqanın böyüyü deyir ki, ala, qanadımızdan götür. Saa köməhliyə durarix. Bunun qanadınnan götürüp qoyur cibinə.

Birdən yadına düşür. Bınnarın qanadını bir-birinə belə (göstərir) eliyir. Görür ki, qarışqalar sürüynən gəldi. Qarışqalar deyir ki, Aslan balası, sən yat, biz hamısını seçəjijih.

Tezdən səhər açılır. Aslan balası durup görür ki, qarışqalar seçip ayrıja-ayrıja qoyuplar. Qızın qardaşlarının biri gəlip qəpini döyür.

Deyir:

– Seçmişən?

– Hə, seçmişəm. Gəlin baxın.

Gəlip baxıllar, məhətdəl qalıllar. Üç gün qardaşdar toy vurullar. Bajıların yola salıllar. Aslan balası Qıratı minip qızı da qoyup tərkinə. Oğlan da Düratı minir. Aslan balası deyir ki, qavaxda mən gedim, birdən qızı alallar. Özüün də əlində də xənjəri, gedillər. Yolda oğlan deyir ki, ay Aslan, burda qız gərəh mənım tərkində olsun.

– Aslan balası deyir ki, ə, tutup əlinnən alallar daa, mən özümə aparmıram ki, aparıram saa.

Deyir ki, yox ee, gərəh mən aparam. Aslan balası sora Qıratı verir bına. Qızı qoyur tərkinə. Düratı da Aslan balası minif. Bınnın yolda əl-ayağın bağılyıllar, Qırat axı tez gedir. Qızı əlinnən alıllar.

Aslan balası görür ki, əl-ayağı bağıldı, əl-əyağın açır. Qıratı minif gedir, ordan vurur, burdan vurur, qızı onnarın əlindən alır. Yenə də qızı tərkinə alıp Qıratı minir, gedillər evlərinə.

Padşah çox sevinir. Deyir ki, bınnı Aslan balasınnan başqa heç kəs eliyə bilməz. Sora, üç gün, üç-gejə toy vurullar. Padşahın oğlu, qızla ayrıja otağı varıymış, orda yatır. Padşahın oğlu görür ki, bir ilan var, yuxarıdan gəlir ki, bunnarı vursun. Xənjər əlində gedir, onnar da yatmışmış da, onnarın başı üstündə dayanır, ilanı vurmax istəyəndə padşahın oğlu gözün açıp görür ki, Aslan balası əlində xənjər durup bunnarın başı üstə. Qorxur, səhər atasına nağıl eliyir ki, bəs Aslan balası xənjərlə durmuşdu başın üsdə ki, mənı vırsın, öldürsün, qızı götürsün özünə.

Padşah Aslan balasının yanına çağırır, deyir ki, qardaşın belə nağıl eliyir. Aslan balası deyir ki, maa nolup ki, qardaşımı öldürəm, qızın götürəm özümə. Elə özümə gətirərdim daa. Aslan balası əhvalatı danışır. İlanı da gətirip göstərir. Padşah Aslan balasın da evləndirir, yeddi gün-yeddi gejə toy vurdurur.

KEÇƏL NƏZƏR

Biri vardı, biri yoxdu, bir kişi varıdı. Bu kişi çox kasıp idi. Bunun evdən-əşihdən heç bir şeyi yoxudu. Bircə dəyirmanı vardı. Gejəsi-gündüzü bu dəyirmandaydı. Bunun dəyirmanının qapısında da bir dənə armud ağacı vardı. Bu armudun üsdü həmişə dolu olardı. Keçəl Nəzər səhər-səhər durub görür ki, armudu yığırlar. Deyir:

– Nə işdi, armud həmişə dolu olardı? Armudu kim yığa, mənim xəbərim olmaz?

Deyir, mən bunu izdiyəjəm, tutajam. Bir neçə dəfə izdiyir, bir şey tuta bilmir.

Bir gün bu əhvalatı başqa bir kişiye söhbət eliyir ki, bəs mənim başıma bu cür oyun gəlip. Mənim armudumu kimsə gəlip yığır, ama mən tuta bilmirəm. Kişi bına məsləhət verir ki, getginən qır al, ərit, sürt armudun gövdəsinə. O kim olsa, nə olsa, gəlip çıxsa, armudun üstünə düşəndə yapışajax, qopa bilməyējəh, onda tutarsan onu.

Keçəl Nəzər kişinin dediyi kimi eliyir. Gedir yatır. Səhər durub görür ki, tülkü geje çıxıp armuda, düşəndə də düşə bilməyip, yapışıp qıra, qalıp ağajın üstündə. Deyir:

– A köpəh oğlunun tülküsi, mən səni yerdə axtarırdım, göydə tutmuşam. İndi sənin dərinə dartıp boğazından çıxardajam.

Tülkü başladıyır yalvarmağa, ağlamağa. Deyir ki, bəs məni öldürmə, ömrüm boyu sənə qulluxçu olajam, nöker olajam. Axırı ki, Keçəl Nəzərin yazığı gəlir, öldürmür. Tülkü də öz andına əməl eliyip Keçəl Nəzərnən dəyirmanda olur. Gedir kəndin qırağınnan toyuxdan-cücədən oğlurruyup gətirir, dəyirmanda bişirif yeyillər, burada yaşayıllar.

Bir gün tülkü deyir ki, qardaş, gəlsənə, səni evləndirim. Nəzər gülür.

– Nəə gülürsən?

Deyir:

– Tülkü, sən məni ələ salırsan, nədi? Mənə kim gələr,

evim yox, pulum yox, varım yox, bu dəyirmanı kim gələr?

Deyir:

– Sənin işin yoxdu. Sən mənə "hə" denən, hər şey düzələr. Bu da elə bilir ki, tülkü zarafat eliyir.

Deyir:

– Yaxşı, hə deyirəm.

Bir gün tülkü quyruğun atır belinə, düzəlir yola. Gəlir oturur padşahın elçi daşının üstündə. Padşaha xəbər gedir ki, bəs sənin elçi daşının üstündə bir dənə heyvan oturub. Padşahın adamları tülkünü padşahın yanına aparıllar. Tülkü deyir ki, bəs mən gəlmişəm padşahın kiçik qızını Nəzər padşah üçün elçiləməyə. Nəysə, tülkü okqədər tərifliyiir ki, Nəzəri, burdan "hə" sözünü alannan sora sevinə-sevinə qayıdır gəlir. Yeyip-içənnən sora deyir ki, Nəzər qardaş, sənə padşahın qızını elçiləməyə getmişdim. Bəs razılığın almışam. Hazırtaş, gedəjəyih qızı gətirməyə.

Nəzər deyir:

– Əşi, sən nə danışırsan, sən məni neynəməh istiyirsən?

Deyir:

– Deyirəm ki, durginən düş mənim qabağıma, hara deyirəm ora gedəjəyih. Gedəh qızı gətirməyə.

Nəysə, çox o yan-bu yannan sora axırı Nəzərin ələji kəsilir, durub düşür tülkünün qabağına. Gedillər bir çay qırağına. Tülkü deyir ki, Nəzər qardaş, sən otu burda – daşın üstə, məni gözlə. Mən gələrəm, bir yerdə gedərih. Mən gələne kimi heç yana tərpenmirsən.

Tülkü gedir padşahın sarayına. Saraya yaxınlaşanda başgözün yola-yola, döyə-döyə, qışqıra-qışqıra gəlir saraya. Padşahın adamları deyir ki, ay tülkü, nə olup, niyə özünü öldürürsən? Tülkü deyir ki, ta bunnan sora nə olajax? Bəs Nəzər padşah öz dəstəsiynən, vəzir-vəkiliynən, qoşunuynan, cəhri-cəlahıynan gəlirdi toya, bəs quldurlar töküldülər, qırdılar, apardıllar, taladıllar. Ağlamışam, düşmüşəm ayaxlarına, yalvarmışam. Nə-

zər padşahın paltarın soyundurup aparırlar, elə lütünü almışam əlindən. Bəs gızdətmişəm yolda. Paltar verin, gedim gətirim. Deyillər, əşi, salamat qurtarıfıdı, özü salamat qalsın, var-dövlət tapılar, hər şey olar.

Deməli, gətirillər bir dənə yaxşı at yəhərliyəllər padşaha layix. Bir dəst ayaxdan başa qədər nə lazımdı, hamısını hazırlıyıllar, bağliyıllar atın üstə, atın yedəyini verillər tülküyə. Tülkü deyir ki, mən özüm gedip gətirəjəm. Artıx adam lazım deyil. Şəhərdən də bir dənə dəlləh götürür, sabın alır, bir dənə də dəsmal götürüp, gəlir həməən çayın qırağına – Nəzərin yanına. Dəlləh Nəzərin başını-gözünü qırxır. Tülkü Nəzəri basır çaya, geyindirir. Padşahın libasını geyir, olur bir padşah. Nəzər mindi ata, tülkü də atın yedəyinnən tutup çəkə-çəkə götdü, gəldi padşahın sarayına. Padşahın adam Nəzəri padşahın otağına aparıllar. Nəzər yol gələ-gələ tülkü buna bir neçə məsləhət verip deyir ki, sən bu gündən oldun Nəzər padşah ha. Olmıya-olmıya sən başqa cür hərəkət edəsən. Ağzınnan başqa bir söz-söhbət çıxmasın. Sən gərəh padşah kimi hərəkət eliyəsən, padşahnan oturacaxsan bir stulda. Sizə xərəh gələjəh. Padşah bir qaşix götürəndə sən götürmə. İki qaşix götürəndə sən bir qaşix götür. Padşah sözün ikisini deyəndə sən birinə cavab ver. Ağıllı apar özünü. Nəzər tülkü dediyi kimi hərəkət eliyir. Ancax bir tərəfdən fikirreşir ki, bu nə işdi, tülkü mənim başıma gətirir, bunun axırı nə olajax? Tülkü öz işində– kefinde. Gedir padşahın aşpazının yanına, deyir ki, mənim ayrı qonaxlığım var. Mənə bir qazan aş lazımdı. Bir qazan xərəh aldırır, apartdırır ayrı otaxda qoydutturur. Gəlir keçələ göz-göz eliyir, aparır ora. Qazanı qoyur qabağına, deyir ki, ye. Keçəl yeddi fətirin yerini doldurur, yeyir doyor. Tokqanın altın bərkiyənnən sora durur gəlir padşahın yanına. Toy eliyir. Qırx gün, qırx geje toy vurulur. Padşahın qızın alıllar Nəzərə – Nəzər padşaha. Toy qurtarannan sora bunları yola salıllar, qızı gətirməlidilər. Tülkü toyun qabağına düşüp oynuya-oynuya gəlir.

Bir atı Nəzər minir, bir atı da gəlin arxasınca qoşur. Cəhri-cəlal. Musiqiçilər çala-çala gətirillər, yola salıllar bunnarı. Nəzər fikirreşir ki, indi mən bunu hara aparım, dəyirmanı aparım, hara aparım? Padşah mənim dərimi soyajax. Tülkü də düşür qabağa, oynaya-oynaya gəlir bunnarın qabağına. Tülkü görür kü, qoyun sürüsü var. Çobanı çağırır ki, bəri gəl, ey çoban. Gəlir çoban, deyir ki, nolup, ay tülkü?

Deyir:

– Qoşunu görürsən, gəlir?

Çoban deyir:

– Hə, nədi, nolup?

Deyir:

– Gəlib soruşsalar bu sürü kimindi, denən Nəzər padşahın. Deməsən, sənün sürünü də əlinnən alajaxlar, özünü də öldürəjəhlər.

Deyir:

– Baş üstə, deyərih, onnan asan nə var ki?

Gedir bu sözü at otarana da deyir, donuz otarana da deyir. Bunnar da gəlip soruşanda deyillər ki, bəs Nəzər padşahındı. Nəzər də nə bilsin ki, bunu deyillər. Tülkü oynuya-oynuya gəlir ki, yeddi dənə div yay günüdü, özdərin günə veriplər. Divlərin də evləri var ki, şahın evindən də yaxşı. Varı, dövləti, qızılı, gümüşü, atdarı, nə bilim, hər şeyləri. Hə, burada bir ot tayası var. Atlar üçün ot yığıblar. Tülkü buları görür, ağına bir şey batır ki, bunnara bir kələh gəlim, həmin qızı gətirəh bura. Bundan yaxşı yer yoxdu, Allah yetiripdi. Tülkü kənardan başdıyır qışqırır, baş-gözün yolur. Ağlıyı-ağlıya, özün döyə-döyə gəlir bunnara sarı. Divlər tez qalxırlar ayağa:

– Ay tülkü, nolup?

Tülkü deyir ki, köpəh uşağı, görmürsüz nolup? Qoşun gəlir üstünüzə. Gəllillər sizi qırmağa.

Deyillər:

– Əşi, biz neyləmişih?

Tülkü deyir ki, bilmirəm. Tez olun, qaçın gizlənin, gəlip görməsinnər sizi.

Deyillər:

– Bəs neyniyəh?

Tülkü deyir ki, girin ot tayasına, bir-birinizin üstün basdırın. Onnar elə eyliyr. Tülkü də hər tərəfdən spışkanı çəkib od vurur, yayın günü ola, quru ot ola, benzin kimi yanır. Divlər yanır, olur kül. Tülkü girir içəri, görür, yeddi divin xərci bir dənə qoşunu yola salar. Görür padşahın evinnən də yaxşı evdi bu. Arxeynliylə oruya – toyun qabağına gedir. Toyu çəkir gətirir bura.

Nəzər padşah fikir eliyir ki, mən neyniyim, hara aparım? Tülkü onnarı bura gətirir. Gedillər ki, hər şey hazır, yeyip-içirlər. Gələn adamlar qayıdıp gedillər. Üçü qalır burda.

Başdıyıllar burda yaşamağa. Keçəl Nəzər divin tüfəngin salır çiyinə gedir ova. Ovluyub gəlir. Tülküynən gəlin evdə qalırlar. Gəlinin qulax yoldaşı ancax tülküdü. Heç bir şey yoxdu. Bir gün tülkü fikirrəşir ki, mən buna bu hörməti elədim. Dəyirman siçanı ola-ola gətirdim padşah elədim. İndi mən bunu yoxluyum, görüm bu yaxşılığı başa düşəjəh, ya yox.

Tülkü gəlinə deyir ki, bəs, deyəsən, mən xəstələnmişəm. Deyəsən, öləjəm, özümü pis hiss eliyirəm. Uzanır günün qabağına, özün vurur ölülyə. Gəlin başdıyır ağlamağa. Gəlin o vaxt ağlıyr ki, uje Nəzər ovdan qayıdır, görür ki, gəlin ağlıyr. Soruşur:

– Nolup, niyə ağlıyırısan?

Deyir:

– Nə olajax bunnan artıx? Sənin nə vejinədi. Səhər çıxıp gedirsən, gününü keçirirsən, mən də qalırım burda tək-tənha. Bir dənə qulax yoldaşım o tülküydü, o da öldü. Ağlamıyım neyniyim?

Deyir:

– Əşi, öldü, öldü, cəhənnəmə ölsün, gora ölsün. Allahın

heyvanıdı da, ölüb, ölüb da.

Götürür sapoxunun burnunda tulluyur zibilxanıya. Tülkü çabalıyr, qalxır əyağa.

Deyir:

– Ədə, a keçəlin biri keçəl, a dəyirman siçanı, mən səni padşah eləmişəm. Sənə padşah qızı aldım. Səni bu yerə gətirip çıxartmışam. İndi sən məni bəyənmişən? Sapoxun burnunda aparırsan zibilxanıya, həə? İndi sapoxlu-zaddı olmusan?

Belə deyəndə Keçəl Nəzər tutulur. Ama gəlin durur ağlıya-ağlıya düzəlir yola, gəlir dədəsi evinə. Deyir ki, dəyirmançıya getmir. Belə deyəndə Keçəl Nəzər görür ki, yox, işdər şuluxdu. Bəs padşah bilsə, bunu anqırdajaxdı. Düşür tülkü-nün əl-ayağına, başdıyır yalvarmağa:

– Vallah, a tülkü, qələt eləmişəm, bilməmişəm, ölmüşəm, ölümü götür, günahımdan keç.

Axırı tülkü genə insafa gəlir. Gedir yarı yoldan qızı qaytarır, deyir ki, köpəyoğlu dəyirmançı döyüldü. Qaytarır, götürür gəlir. Genə başdıyıllar xoşbəxt yaşamağa. Həqiqətən, tülkü xəstələnib ölür. Keçəl Nəzər tülkünü yaxşı-yaxşı kəfənə bükürür. Dəfn eliyir. Yaxşı münasibət eliyir ki, tülkü mənə yaxşı olup. Gəlinnən başdıyıllar xoşbəxt yaşamağa.

MƏHƏMMƏDLƏ PƏRİ

Keşmiş zamannarda bir padşah yaşarmış. Bu padşahın varı – dövləti hədadan çıxmışmış, ancax övladı olmurmuş. Vəziri də istəmiş ki, bunun övladı olsun. İstiyirmiş ki, var-dövləti qalsın vəzirə.

Bir gün padşah öz vəziriyənən çıxıllar ova. Görüllər ki, bir xarabalıxdə iki bayquş oturup. Bayquşdar nəysə bir-biriyənən danışılar.

Bayquşun biri deyir ki, sən qızını ver mənim oğluma. O birisi də deyir ki, bəs sən nə verərsən, mən qızını verəm sənin oğluna? Deyir ki, sənə əlli dənə xarabalıx verirəm. Deyir ki, bəs sən əlli dənə xarabalığı hardan alarsan?

– Nə qədəri bizim bu padşahımız var, əlli dənə yox, yüz dənə belə xarabalıxlar olacax. Onun fikrini eləmə.

Nəysə, bunnar qayıdır gəlillər. Padşah deyir ki, mən gərəh bu zülümkarlıxdan əl çəkim. Camaatın hörmətini qazanmalıyam. Padşah camaatı yığır, ənam-zad paylıyır. Hamı alqış eləməyə başlayır.

Padşah bir gün gedir, o vaxtın biliciləri olurmuş, onların yanına ki, bəs mən neyniyim, mənim övladım olmur.

Bilici deyir ki, getginən camaata yaxşı ənam payla, camaata yeməh-içməh payla, qoy camaat razı qalsın, üzün tut-sunnar Allaha ki, ay Allah, bizim padşahımız düz yola qayıtdı, buna bir övlad ver. Onda Allah-taala bəlkə camaatın bu alqışını nəzərə ala, sənə bir dənə övlad bəxş eliyə. Padşah bu cür də gəlir eliyir. Hamı padşahdan razı qalır. Allaha yalvarır ki, ona bir övlad versin.

Allah bundan razı olur. Padşaha bir övlad bəxş eyliyir. Vaxt tamam olur. Onun bir cüt uşağı olur. Deyillər ki, padşah muştuluq versin, onun bir cüt övladı olup: biri qız, biri oğlan. Patşah muştuluq paylıyır. Hamı sevinir.

Ancax padşahın vəziri istəmiş ki, bunun övladı olsun.

Vəzir istəyirmiş ki, padşahın varı, dövləti qalsın bına. Ona görə də vəzir gedir, qarı olur, o vaxt küp qarısı deyirmişdər, qarının yanına, deyir:

– Sən gərəh bu uşaxları itirəsən.

Qarıya qızıl verir. Qızılı görəən kimi qarının gözdəri işıxlanır.

Deyir ki, qarı nənə sənə qurban, arxeyin ol. O uşaxları elə itirjəm ki, heç tapmasınar. Ancax sən get, mənə bir dənə yeşiy düzəldir gətir. Uşaxları qoyup içinə aparax.

Vəzir qarının dediyi kimi eliyir. Yeşiyi götürür gəlir, verir qarıya. Qarı gedir. Uşaxları oğurruyur, qoyur yeşiyin içinə. Sora arvadın yanına bir cüt it küçüyü qoyur. Gedir vəzirə deyir:

– Vəzir, yeşiyin ağzın yaxşı-yaxşı bağla, içinə su-zad getməsin. Apar, at filan çaya.

Vəzir elə eliyir. Yeşiyi atır çaya. Padşaha xəbər gedir ki, padşah sağ olsun, sənin arvadın bir cüt it küçüyü doğup. Padşah qalır məətdəl. Deyir ki, bəs bu nə işdi? Deyir ki, gedin onu darvazadan asın, qoyun gəlip-gedən tüpürsün. Elə də eliyillər. Ancax padşah şübhəli qalır. Əlaltı axtarmaxda olur.

İndi görəən uşaxlar nejdə. Uşaxları çay aparır salır bir dəyirman arxına. Dəyirmanə sü tökülən yer olur, nov deyillər, qalır onun başında. Dəyirmançı görür ki, su kəsildi. Çıxıp baxır ki, bir yeşih suyun qabağını kəsip. Yeşiyi gətirip açır. Görür ki, içində bir cüt uşax var. Sevindiyindən az qalır ki, göyə uşsun. Dəyirmançının da övladı yoxuymuş. Bir arvadı, bir də özüy-müş. Sevinə-sevinə uşaxları götürüp qaçır evə. Arvadını muştuluqluyur ki, Allah bizə övlad yetirip. Uşaxları köynəyinnən keçirir.

Başdıyır uşaxları saxlamağa. Uşaxlar yavaş-yavaş böyüyüllər, məktəbə gedillər. Hə, məktəbə gedən vaxtı yolda uşaxlar zarafatlaşılar, dalaşılar. Qızın adın Pəri, oğlanın adın isə Məhəmməd qoyullar. Uşaxlar Məhəmmədə lağ eliyillər. De-

yillər ki, sənın atan, anan yoxdu, səni dəyirmançı tapıp, dəyirmanın arxından tapıblar. Məhəmməd çox ajıxlanır, gəlillər evə. Başdıyır ağlamağa ki, düzünü deyin görüm, bizi tapmırsınız? Bunnar nəqədər eliyillər, ancax Məhəmmədi inandıra bilmirlər. Axırı ki, bajısın da götürüb gedir.

Gəlirlər bir çölü-biyabanlıx yerdə bir qalaça var, orda Məhəmməd bajısına deyir ki, sən gözlə, mən görüm o qalaçada kim vardı. Gəlir, içəri girir, görür, heç kəs yoxdu. Girir tövləyə. Görür burda at bağlanıp. At bını görən kimi ağlıyır. At yel atı olur, qara olur, göynən uçan qabiliyyət olur onda.

At deyir:

– Məhəmməd, səni Allah yetiribdi, gəl mənə sahiblixi elə. Mən neçə vaxtdı ki, ajam, bu evin sahibi düşübdü təhlükəyə, məhv olub gedibdi, mənə baxan yoxdu.

Məhəmməd ata yem gətirip tökür. Gedip bajısını da götürüb gəlir. Başdıyılar burda yaşamağa. Görür var-dövlət, hər-şey var, ancax sahibi yoxdu bunun, sahiblixi eləməh lazımdı. Məhəmməd ova gedir. Bajısı da ev işləriynən məşğul olur. Ata da baxıllar.

Padşah köç eliyərmiş bir ay bir yerdə, o biri ay o biri yerdə. Bir gün də köç eliyir, bunnar tərəfə gəlir. Görür gözəl bir dənə bağdı. Xoşuna gəlir, deyir: “Elə burada düşəh”. Düşürlər, burda çadırların-zadın qurur-eliyillər. Pəri xanım onnara “xoş gəldin” eliyir, görüşür. Sora axşam Məhəmməd ovdan qayıdır. Ovdan qayıdanda bajısı onu həmişə qarşıyıyarmış. Deyir ki, bəs Məhəmməd, padşah bizim qonağımızdı. Ovunu apar onun qabağına qoy, baş əy, görüş onnan. Məhəmməd də eyniylə eliyir. “Xoş gəldin” deyir. Padşah görür kü, bu oğlan o qədər gözəldi ki, elə bil padşahnan bir almadı, bölünüb. Bunu vəzir də hiss eliyir. Padşah oğlana sual verir ki, ay oğul, sənın əsil-nəcabətin kimdi? Deyir ki, padşah sağ olsun, dəyirmançı. Dəyirmançı deyəndə padşahın əl-ayağı soyuyur. Amma vəzir barmağını dişdiyir. Vəzir bilir ki, həməh uşaxlardı.

Hə, vəzir durmadan burdan qaçır qarının yanına. Deyir ki, qarı nənə, uşaxlar sağdı, filan yerdədi. Bəs amanın günüdü, neynirsən, eylə. Yoxsa padşah bilsə, mənı dar ağajından asajax. Hə, qarı deyir ki, arxayın ol. Genə qarıya qızıldan-zaddan verir. Qarı deyir ki, arxayın ol. Gedip onu elə yerə göndərərəm ki, gedər, qayıtmaz. Qarı gəlir, o vaxt gəlir ki, Məhəmməd ovda olur. Pəri tək olur evdə. Görür ki, bir qarıdı, gəldi evinə, həyətinə. Deyir:

– Ay qarı nənə, gəl, gəl otur, söhbət eliyəh, təkəm, darıxıram.

Deyir ki, yox, qarı nənə sənə qurban, köçümüz gedir, qala bilmərəm. Qardaşına deynən ki, aralı dağda bir quş var, oxuyan quş, getsin onu gətirsin, o oxusun, sən də darıxma. Sənə qulax yoldaşı olar. Hə, qarı deyir oradan çıxır ki, qardaşı birdən öldürər-eliyər onu. Hə, qarı qaçır. Qarı qaçandan sora axşam olur, Məhəmməd ovdan qayıdır gəlir. Padşah da köç eliyif gedir. Bajısı deyir ki, qardaş, bəs bir nənə gəlmişdi, deyir ki, filan dağda belənçi bir quş var. Qardaşın getsin, gətisin, oxusun, sən darıxma. Məhəmməd deyir ki, ay bajı, nolar, gedərih, gətirərih, gətirərih, gətirəmmərih də, gətirəmmərih. Məhəmməd ata yem aparır, görür ki, at da ağlıyır. Deyir:

– Ay allahın heyvanı, sənə nə olup?

At deyir ki, ay Məhəmməd, bajın bizi elə yerə göndərir ki, ora çox çətin yoldu. Bu evin sahibi də həməh yolda məhv olup gedipdi. Deyir:

– Ağlama, gedərih, gətirə billih, gətirərih, gətirə bilmərihsə gətirmərih, da neyniyəh.

At deyir:

– Məhəmməd, onda səhər tezdən durarsan, mənı yəhər-lərsən, minərsən. Mən uçajıyam göynən, üstümdə bərxi durarsan. O, bir böyüh bağdı. İçində də bir böyüh qalaçadı, binadı. O hasarın çöl tərəfində yatajam. Sən gərəh hasarı aşasan. Quş ağajın üstündə oturur, arxası biz tərəfə, üzü bağa oxuyur. Sən

gərəh quşun bir tükünü çəkəsən, özünü mənim üstümə sala-san. Əgər bunu eliyə bildin, bəlkə mən səni qutaram, eliyə bildimədin, ta baxtınnan küs.

Deyir:

– Allaha pənah.

Səhər Məhəmməd durur, atı yəhərrəyir, minir, düşüllər yola. At göynən uçuur, gəlir həməən hasarın dibinə düşür, yatır. Məhəmməd hasarı aşır, görür ki, quş ağajın üstündə oturub oxuyur. Quşun bir tükünü çəkir, özünü atır atın üstünə. At da qalxır göyə, Məhəmmədə deyir: “Möhkəm tut”. Göy gurulduyur, yağış yağır, dolu tökülür, nəriltili-gurultu, bunnar gəlirlər. “Ay aparır, qoymayın, ay tutun, apardı, qoymayın apardı”. Bunnar sağ-salamat çatıllar evə. Gəlip görüllər ki, o quş da bunnardan qabax gəlip. Ağajı da gəlip. Ağajın üstündə bunnarın qarısında oxuyur. Hə, bajısı sevinə-sevinə qaçır bunnarın qabağına. Ay qurban olum, ay qardaş, nə yaxşı oldu.

Məhəmməd deyir:

– Baji, indi razı oldun?

Pəri deyir ki, elə razıyam.

Gəlir, atı aparır rahatdıyır, yemliyin, qayıdır gəlir.

Genə Məhəmməd ova gedərmiş. Bajısı da evdə qalarmış, quş da oxuyarmış. Bir gün bura padşah yenə köç eliyir. Çünki qan çəkər axı. Hə, qan çəkər.

Padşah da gəlir, görür burda gözəl quş oxuyur. Hə, bir əz də padşah şənnənir, xoşuna gəlir. Məhəmməd gəlir, baş əyir, “xoş gəldin” eliyir, onun qoyur onun qabağına. Padşah genə sual verir ki, oğul, əsl-nəjabətin? Məhəmməd deyir ki, dəyirmançı. Padşah qalır belə.

Vəzir genə eşidir bunu. Padşah bir müddət qalannan sora genə köç eliyip gedir. Vəzir genə gedir qarının yanına, deyir:

– Ay qarı nənə, amandı.

Qarı deyir ki, bəs mən onu belə bir yerə göndərmişdim. Vəzir deyir ki, gedip də, gəlip də. Quşu da gətirip. Quş da

oxuyur. Qarı deyir:

– Arxeyin ol, bu səfər gedər, gəlməz.

Qarı genə küpünü minip gəlir. Məhəmməd genə ovda olur. Qarı çağırır:

– Ay qızım, ay qızım.

Pəri çıxır:

– Ay qarı nənə, saa qurban olum, sən nə yaxşı gəldin.

Deyir:

– Nejedə qardaşın gətirdiyi quş? Xoşuna gəlir?

Deyir:

– Elə yaxşıdı, elə yaxşıdı. Sənə qurban olum, sən allah, gəl. Gəl mənən qal burda.

Deyir:

– Yox, köçümüz gedir, tələsirəm, qala bilmərəm, qardaşına deynən ki, o quşun sahibin də gətirsin.

Hə, deyir, qarı qaçır aradan çıxır. Axşam olur, Məhəmməd genə ovdan gəlir. Görür bajısı bekefliyin.

Deyir:

– Ay baji, niyə bekefləmişən? Nədi dərdin?

Deyir:

– Bəs qarı nənə gəlmişdi. Deyir ki, getsin o quşun sahibi qırxaçlı qız var, onu da gətirsin, sənə də burda qulax yoldaşı olar, sən də darıxmazsan. Yaşayarsız bir yerdə.

Deyir:

– Ondan öteri bekef oturursan. Gedərəm, gətirə bilsəm, gətirərəm.

Gedir tavlıya, görür ki, at da bekefliyin.

Deyir:

– Allahın heyvanı, nolup?

Atın gözdərin silir, atı yemliyin. At deyir:

– Ey Məhəmməd, bilirsən, sən özün gördün ki, bu yol neyə çətin yoldu. Bu evin sahibi də həməən qızı gətirə bilmeyifdi. O yolda məhv oldu, alışıp yandı.

Deyir:

– Eybi yoxdu, Allaha pənah, gedərih.

At deyir ki, hə, səhər minərsən məni. Biz həməni yolu gedəjiyih, möhkəm durarsan üstümdə. Gedip mən hasarın genə çöl tərəfində yatajıyam. Sən hasarı keçərsən, girərsən qırx dənə otaxdı içəridən-icəri. Gedərsən, görərsən otaxların birində qırx saçlı qız oturub, hər saçı bir qızın əlində, yuyullar, dariyıllar. Hə, sən keçip gedip qırx saçlı qızın bir tükün çəkərsən, əlində o tük gəlip özünü salasan mənim üstümə. Bəlkə, qutara biləh.

Gedir, dediyi kimi səhər düşüllər yola. Gedillər, genə at hasarın çöl üzündə yatır. Məhəmməd düşür, gedir içəridən – icəri otuz dokquz otax keçir, qırxıncı otaqda görür, at dediyi kimi qırx saçlı qız qızıl teştin içində oturub, hər saçı bir qızın əlində yuyullar, dariyıllar, hörüllər. Məhəmməd qırx saçlı qızın bir tükünü çəkir, qaçır, özün salır atın üstünə, at qalxır havıya. Qalxan kimi görür ki, nəriltili, gurultu, ay apardı, qoymayın. Yolda gələndə Məhəmməd atın üstünnən düşür dəryanın içinə. At başı üstə düşür. Dəryanın dibinnən Məhəmmədi çıxardır. Məhəmmədi çıxardır kənara. Diliynən Məhəmmədin üzün-zadın yalıyır, Məhəmməd gəlir özünə. Sora təzdən minir ata. Ordan sağ-salamat gəlip çıxıllar. Gəlip görüllər ki, qızıl teşt buların evindədi. Qızdar hamısı burda. Orda gördühləri kimi qırx saçlı qızın saçlarını yuyullar, dariyıllar, hörüllər. Hə, bajısı sevinə-sevinə qaçır Məhəmmədin qabağına.

Məhəmməd deyir:

– Razi qaldın?

– Qardaş, saa qurban olum!

Atı da aparıp rahatdıyır, gəlir. Bir müddət də bunlar yaşayıllar. Hə, bir gün qarı yenə gəlir. Onnarı gəlir yoxluyur, görür ki, qarı gələndə Pəri xanım qaçır qabağına ki, guya qarı yaxşılıqlar eliyir da buna.

– Ay qarı nənə, sən nə yaxşı adamsan, gəl, gəl qonağı-

mız ol.

Belə, elə, qarı bir tərəfin qaçax qoyur.

– Yox, bəs tələsirəm. Qardaşın gətirdi qırxsaçlı qızı?

Deyir:

– Gətirdi.

Deyir:

– Qardaşına deyərsən ki, o qırxsaçlı qızı alar. Gedər qırxsaçlı qızın qırx qardaşı var, olları da gətirər. Sən də gedərsən baş qardaşa. Elə bırdə bir şəhər salıp yaşıyarsız.

Hə, nəysə qarı qaçır, aradan çıxır. Məhəmməd axşam ata yem aparır, görür ki, at yenə bekefliyif. Deyir:

– Məhəmməd, özün bilirsən ki, bu səfərdə az qala məhv olmuşdun. Bu yol çox çətindi.

Deyir:

– Eybi yoxdu, Allaha pənah.

Məhəmmədə deyir ki, onda səhər genə məni yəhərliyərsən, minərsən. Üstümdə bərh durarsan. Uçub gedəjiyəm mən. Mən hasarın dibində yatajıyam. Sən keçip gedərsən. Deməli, otuz dokquz otax keçərsən, genə qırxıncı otaxda qırx qardaş cərgiynən oturub namaz qılıllar. Sən gərəh keçip gedip baş qardaşın papağını götürüb özünü mənim üstümə salasan. Əgər sala bildin, səni bəlkə qutara bildim.

Deyir:

– Allaha pənah, gedərih.

Səhər açılır, genə durullar, atı yəhərriyip minir, qalxır göyə, uça-uça gəlir həməni hasarın dibinə. Məhəmməd hasarı keçir, gəlir qırxıncı otağa, görür ki, at deyən kimi qırx qardaş cərgiynən namaz qılıllar hamısı. Baş qardaş başdadı. Məhəmməd gərəh keçsin getsin baş qardaşın papağını götürsün. Məhəmməd gedip baş qardaşın papağını götürüb qaçır, özün salır atın üstünə. At qalxanda genə nəriltili, gurultu, bunnarın başına od-alov yağır. Hə, od-alov yağır. Nəysə, çətinlihnən sağ-salamat gəlip çıxıllar. Gəlip çatıllar, görüllər ki, bunnardan qabax

demə orda nə vardısı daşına-divarına kimi gəlip bura. Qırx qardaş içində. Görüllər ki, namaz qılıllar. Hə, yenə bajısı sevinir. Məhəməməd aparıp atı irahatdıyır, gəlir. Yeyillər, içillər, başdıyıllar genə bu cür yaşamağa. Məhəmməd olduğu kimi genə gündə ova gedir.

Həə. Bir gün padşah genə köç edir bura. Gəlip görür ki, burda canlanma var. Burda qardaşdar var, burda qırx saçlı qız var. Hə, gəlir padşah genə düşərgəsin salır bura. Məhəmməd genə ovdan qayıdıp gəlir. Məhəməməd gələnə kimi baş qardaş padşahı qarşılıyır, nə lazımdı ona hörmət eliyir.

Deyir ki, padşah sağ olsun, bəs sizin söhbətinizi aparmax mənim boynuma. Baş qardaş da tilsimliydi. Ollar yerin altın da, üstün də bilirmişdər.

Baş qardaş padşahın övlad əhvalatını bilir.

Məhəməməd genə ovdan qayıdır, axşam gəlir. Ovunu qoyur padşahın qabağına, baş əyir, “xoş gəldin” eliyənnən sora padşah genə sual verir.

– Oğul, əsil-nəcabətin?

Deyir:

– Dəyirmançıdı.

Padşah hiss eliyir ki, bılar bının övladlarıdı: qız da, oğlan da. Hə, axşam olur, yeyip-içməhdən sora oturullar, söhbət eliyillər. Baş qardaş başdıyır söhbətə.

Deyir:

– Padşah sağ olsun, deməli, keçmiş vaxtlarda bir dənə padşah olur. Bu padşahın övladı olmur. Nejə ki, mən başdamışam nağılı əvvəlindən bura qədər baş qardaş başdıyır söhbət eləməyə burda kı, vəzir getdi qarının yanına, qarını öyrətdi, qarı gəldi uşaxları götürdü, yerinə it küçüyü qoydu. Vəzir deyir ki, ay onu demə. Vəzirin qolun kəsillər. Hə, ora gəlir çatır ki, getdi qarın öyrətdi ki, uşaxlar filan yerdədi. Qarı dedi ki, onnarı məhf eliyəjəm. “Vaxsey, onu demə”. Vəzirin dilin kəsillər. Belə-belə vəziri bu zülmən öldürüllər, məhv eliyillər.

Padşah qırx gün, qırx gejë toy eliyir, qırx saçlı qızı alır oğluna. Öz qızını verir baş qardaşa. O qırx qızın da hərəsin alır o qırx qardaşın birinə. Burda başdıyıllar bir məkan salıllar, şəhər salıllar. Yeyib-içirlər, burda yaşıyıllar. Padşah da gedib adam göndərib o yoldaşını it dərindən çıxartdırır, hamamlandırır, geyindirir-keçindirir, götürüb gəlir bura. Burda başdıyıllar yaşamağa.

XEYİRXAH QOCANIN NAĞILI

Bir kasıp kişi olur. Çox kasıp kişi olur. Bının bir oğlu olur. Baxır görür ki, bını evləndirməyə bının gücü çatmıyacehdi, deyir:

– Oğul, mən səni evləndirə bilmirəm. Get, harda qazanırsansa, qazan gəti, mən səni evləndirim.

Deyir:

– Nə deyirəm, ata, "get" deyirsən, gedim daa.

Durur gedir, kəntdən bir balaja aralaşmış, baxır görür ki, iki nəfər də gəlir, olullar üç yoldaş. Binnardan sorğu-sual eliyənnən sora bı baxır görür ki, elə binnar da bı dərtədədi, bının üçünün də fikri birdi. Deyir ki, əə, qardaş, gəlin, bu yol üçə haçalanır haa, hərəmız düşax bı yolun birinə. Ama gələndə hamımız bı qara daşın dibində bir-birimizi gözdəməliyih.

Deyillər:

– Baş üsdə.

Binnar tüşüllər yola. Birinci yoldakı bir əz getməmiş bir də görür, bını daldan haylayıllar da, çağırıllar:

– Ay bala, dayan görüm, kimsən? Hara gedirsən, nəçisən, nə karəsən?

Baxır görür kin, bəs gələn bir qoja kişidi.

– Salamməleykim, ay oğul.

– Əleykəsalam, ay baba.

– Oğul, hara gedirsən?

Deyir:

– Gedirəm çörəh qazanmağa.

– Ay oğul, nə işin sahibisən?

Deyir kin, vallah, heş bir iş bajarmıram, bir çobanlıxdan savayı. Mən ancax çoban ola bilərəm, başqa bir şey əlimdən gəlmir.

Deyir:

– Oğul, get, bıdee, bu yolun dalında bir sürü qoyun var,

get onu götür otar.

– Ay baba, maa qoyun verən kimdi?

Deyir:

– Ədə, deyirəm get, o yolun dalında bir sürü qoyun var, götür otar.

Deyir:

– Baba, başına dönüm, vallah maa qoyun verməzdər.

Oğlan bir əz irəli gedənnən sora baxır görür, doğrudan da, elə bir sürü qoyundu, üzdən irax, yanında bir ala köpəh. Köpəh sarmaşır bının əl-ayağına.

– Baba, sən maa bı qoyunu hardan verdin?

Baxır görür baba yoxdu.

Baba özün yetirir ikinci yola. Birinci yoldakı bı oğlannan başı bir əz qarışmış olduğuna görə, bir xeylax aralanmışmış. Daldan haylıyır:

– Ay oğul, bir əyağı saxla görax hara gedirsən?

Gəlir yetişir oğlana:

– Salamməleyküm.

– Əleykəsalam.

– Oğul, hara gedirsən?

Deyir:

– Baba, çörəh qazanmağa.

– Oğul, işin, peşən nədi?

Deyir:

– Baba, heş bi şey əlimnən gəlmir, bir bağbançılıxdan savayı.

– Oğul, yen, bıdey, bırdə – bı havızın qırağında yaxşı bir bağ var, götür o bağı, bejər.

– Ay baba, maa bağ verən kimdi?

Dedi:

– Ədə, mən deyirəm, yen, orda bağ var, götür bejər.

Baxır görür ki, doğurdan da bağ var. İndi səki geri qanırılır ki, babıya dil-ağız eləsin ki, baba, maa bı bağı verdiyaa görə

çox sağ ol. Baxır görür ki, baba yoxdu.

İndi baba özün yetirir üçüncü yola. Bə xeylax aralanmış, daldan çağırır:

– Ay oğul, bir dayan görüm, kimsən? Nəçisən? Hara gedirsən?

Gəlir yetişir:

– Salammələyküm, ay oğul.

Deyir:

– Əleykəsalam, ay baba.

– Oğul, hara gedirsən?

Deyir:

– Baba, çörəh qazanmağa.

Deyir:

– Sənətin nədi?

Deyir:

– Baba, heş bir şey əlimdən gəlmir.

Deyir:

– Allah maa bir halal südəmmiş yetirsin, mən də onun üçünnən dolanım dana.

– Ay bala, bırda mən halal südəmmişi saa hardan alım verim? Ay oğul, gəl çəltih ək, gəl taxılçılığnan məşğul ol, ay oğul, bağmançılığnan məşğul ol.

Deyir:

– Yox, baba, heş bir şey bajarmıram.

Deyir:

– Ay bala, bir toy səsi gəlir, eşidirsənmi?

Deyir:

– Eşidirəm, baba.

Deyir:

– Elə halal südəmmiş varsa da odu, yoxsa da. Əlinə bir ağaj al, kəs yolu, qoyma gedə. Həə, isdəsələr, nə desələr razı olma. Denə, elə toy elədiyiz qızı verin maa.

– Ay baba, məni öldürəllər.

Deyir:

– Əə, bırdayam, bı daşın dalında gizdənirəm, qorxma.

Bir müddət qalannan sora, görür, bıdırana atdılar gəlir. Yolu bağlıyır. Gəlinin qayınatası cibinnən qomnan pul çıxardır, deyir:

– Ay oğul, ala, yolu aç.

Deyir:

– Yox, maa pul lazım dəyil.

Deyir:

– Oğul, ala onda bı atı, yolu aş gedax.

Deyir:

– Yox, maa at lazım deyil.

– Ə, bə saa nə lazımdı?

Deyir:

– O təzə toy elədiyiz qız.

Bını isdiyillər vıralar, bir möhkəm əzişdirələr, qoja daşın dalınnan çıxar, deyər:

– Əə, onu niyə vırırsız?

Deyillər:

– Belə-belə.

Deyir:

– Əə, verin canınızı qutarın, onu Allah-taala sizə belə yolluyup. Qızı verin ona, canınızı qutarın.

– Ay baba, axı belə şey olmaz.

– Yox, verin, canınızı qutarın.

Qızı verillər oğlana. Qoja deyir ki, get, odu eey, orda bir koma var, orda dolanın.

Gedir, görür, elə doğrudan da, koma var. Səki bı da isdiyir ki, qojuya dil-ağız eliyə, baxır görür ki, qoja yoxdu, gedip qoja. Bınnar başdıyıllar bırda dolanmağa.

İndi qoja gəlir, deyir ki, ədə, biri mənnən qoyun isdədi, biri mənnən bağ isdədi, biri də halal südəmmiş isdədi. İndi durum gedim, görüm bınnarın vəziyyəti nətəərdir?

Gəlir görür qoyun çoxalıp, çoban ağajın salıpdı, nətəəri deyim, bə kürəyinin arasına, bir bırdə əyağın vırır yerə, bir oxumağ eliyir ki, gəl görəsən. Çağırır:

– Ay çoban, heey, ay çoban?

Deyir:

– Heey!

Deyir:

– Ajdın çobana, susadın sarvana. Gəlsana, birəz yeməhdən-zaddan verəsən, yeyəh.

Deyir:

– Baba, başına dönüm, niyə yemiyəsən? Bu qoyunnan sağım, doğramaj eliyim, ye.

Sağıp verir, deyir:

– Ye, ye, baba, ye başına dönüm, qojanın canı süd doğramasıdı, ye.

Deyir:

– Əə, mənəm bir qarım var, o da maa hər axşam süd doğraması verir, hər səhər süd. Gəlsana, bu quzunun birin kəsəsən, bu qoca baban yeə.

Deyir:

– Ee, ay baba, sana qurban olum, gündə bı yolnan bəlkə onu gəlir-gedir. Bının hərəsinə bir quzu kəssəm, sürü dağılar.

Deyir:

– Ədə, gəl daşı ətəyinnən töh, bı quzunun birin kəs, bırdə kabab eliyax, yeyax.

– Rəhmətdiyin oğlu, sən nə danışırsan? Yeyirsən ye, yemirsən, dur, yol açıxdı, get.

Qoja deyir:

– Əə, bir belə bax gör, o danışıx nə danışıxdı?

Baxır görür, qara daşın dibində, çombax əlində, nə qoca var, nə sürü.

Deyir:

– Həə, bir quzuya qıyseydim, sürünü yeərdim.

İndi özün yetirir bağbana sarı. Bağbana sarı yetişəndə görür ki, bağban elə bağ bejərip, iki göz isdiyir baxsın. Ama havızın qırağında bir alma var, üstündə üçcə dənə alması var. Bı üç alma pütün bağın yaraşığına dəyər. Çağırır:

– Ay bağban, heyy, ay bağban, heey!

Deyir:

– Heey.

Deyir:

– Ay bağban, meyviyə bərh təmahım tüşür. Gəlsana, bı meyvədən bir əz yığasan, verəsən yeəm.

Deyir:

– Baba, başına dönüm, bağı əkiplər elə yeənnən ötrü danna. Niyə yemiyəsən?

Durur bı cır armıtdan birin qırır, almadan birin qırır, bunnan gətirir, xülaseyi, tökür vedrəynən yerə, deyir:

– Di ye, baba.

Deyir ki, bala, meyvə yığılır yeməyə, ama o almannan birini ver maa.

Deyir:

– Baba, başına dönüm, vallah, bağı yaraşıxdan salammaram.

Deyir:

– Ə, gələn il, neynax, onun gətirər, o biri il on beşin gətirər, belə-belə. O almannan birin ver maa.

Deyir:

– Rəhmətdiyin oğlu, meyvə dedin, meyvaa verdim, yeyirsən ye, yemirsən dur cəhənnəm ol, cəhənnəmin dalınca.

Deyir:

– Bala, bax gör, dava-dalaşix səsi gəlir, nədi?

Baxır, görür yoldaşının əlində genə çombax varıdı, bının əlində heş nə yoxdu.

Deyir:

– Bağçı qıydı, bağmançı qıymadı. Mən bir alma versəydim ona, bəlkə də bağı yeərdim.

İndi də qoja gəlir halal südəmmiş alanın yanına. Görür bir gözəl uşaxdı, bir gözəl oğlandı, bir də bir gözəl kadındı.

Deyir:

– İlahi, sən qıyma binnara. Gör nə bir-birinə yaraşır ey.

Bı qəfildən yıxılır yerə:

– Ay aman, qılçam sındı, gəlin maa köməyə.

Arvad deyir ki, a kişi, bırda yaman fəryad səsi gəlir, sən dur bırda, bir mən qaçım, görüm, bu səs nə səsidir?

Deyir ki, yaxşı, get də. Gəlir, görür bir qoca kişidi, ok-qədərə bılanıp toza-torpağa kin.

– Ay baba, niyə yıxılmısan? Sana noolup?

Deyir:

– Bala, elə bırda qılçam qəfildən sındı, tərpenə bilmirəm.

– Baba, bə mən neyniyim?

Deyir:

– Get özaa bir yoldaş tap gəti, bir palaz gəti, məni götürün bir yerə.

Bınnar durur ər-arvad ikisi də gedir, bir palaz götürüllər, gedillər, çıxıllar qojanın yanına. Qojanı götürüllər. Elə bir öz qaldıranda deyir:

– Ay aman, qıçam çatdadı, məni qoyun yerə.

Qoyullar yerə. Götürün, götürüllər. Qoyun, qoyullar. Xülaseyi, bınnarı nəkqədərə edirsə, görür ki, heş bunnar nətəəri deyir, heş qaş-qabax göstərmillər. Elə xoş gəlir bınnara.

Götürüllər bınnı bir təhər aparıp qoyullar qravatın üstünə. Kişi bınnın başının üstün kəsir, arvad da ayax tərəfini kəsir. Bılar çox qalır. Kişi elə baxır görür ki, biri başdadı, biri ayaxda. Heç bınnar, elə bil, nə heyvana gedir, nə toyuğa dən səpir, nə bir şey eliyir. Deyir kin, ay oğul, heş sənin bağınnan-bostanınnan yoxdu ki, gedəsən bir su verəsən, zad eliyəsən?

Deyir:

– Ay baba, sənin axırın olsun, neynax, bir ağaşdı da, bir tingdi, salaram, genə bağ olar.

– Ay oğul, bir toyuğa-cücaa...

Deyir:

– Ay baba, saa qurban olum, bir yumurtadan əmələ gələn şeydi dana. Toyuxdu, basdırarix genə gələr bir cücə çıxar, genə həməən toyuxdu.

– Ay oğul, qoyuna-quzuya...

Deyir:

– Elə bilərəm qoyunum bir quzu doğmuyup dana. Genə həməən quzu olaceh.

Xulaseyi, bunu çox belə çətin ənvaynan yolluyur bağa. İndi bu arvad qayıdır ki, ay baba, biz neyniyax ki, sənin qılçan sağalsın?

Deyir:

– Bala, bir nahax qan, bəlkə mənim qılçamı sağalda. Başqa heş bi şey məni sağalda bilməz.

Deyir:

– Əə, mən nahax qanı bırda kimnən eliyəjəm? Elə yaxşısı bıdı, öz uşağımın başını kəsir.

Durur gedir bir qəməlti, bir qatma, bir də dəsmal götürür gəlir. Baba deyir ki, ay qızım, bax bı qəməltiyənən başın kəsey-sən, bı qatmaynan da əl-ayağın bağliyesən, bə bı dəsmal nəyidi?

Deyir:

– Baba, ana gözüdü də, gözü birdən dəyəər gözümə, əl-ayağım əsər. Gözün bağliyecem.

Götürür, gözün bağleyir. Özü də gözün yumur. Uşağın başın kəsir. Avcına doldurur qannan, tökür bı qocanın üstünə, deyir:

– Oxxay, bala, Allah-tala sizi bir-birinizdən ayırmasın. Ama nə dincəldim.

İndi qoca durur, qəşəhcə çarıxların geyinir, oturur qravatın üstündə. İndi bı qaçır kişini muştuluxlamağa.

Deyir:

– A kişi, qoca sağaldı.

QİSMƏT ALLAHDANDIR

Deyir:

– Arvad, nəynən sağaldı?

Deyir:

– Hal-nağıl, uşağın başın kəsdim, sağaldı.

– Ay arvad, bəs yanındakı uşax kimdi?

Deyir:

– Ə kişi, vallah, indicə əl-ayağı bağlı qoyup gəlmişəm.

Bu nə təhər olan hak-hesabdı?

Deyir:

– Onda gedax qojaan yanına, görax bu nə hak-hesapdı.

Gəlillər:

– Salammeleyküm.

– Əleykəsalam.

Deyir:

– Qoca, indi nə təhərsən?

Deyir:

– Bala, Allah-tala sizi bir-biriizdən ayırmasın. O vaxtı ki, mənnən bir halal südəmmiş istədin haa, mən həməən qocayam. İndi Allah-tala sizi bir-biriizdən ayırmasın, o uşağuzdan sizə xeyir gəlsin, sizdən də o uşağıza.

Bir kasıp kişi olur, adı Paşa olur. Paşa bir gün eşidir ki, Allah hamıya qismət paylıyır. Tez gəlir Allah-talanın yanına, deyir:

– Ey Allah-tala, maa da bir qismət ver, gedim uşaxlarımı dolandırım.

Allah deyir:

– Ey mənim bəndəm, bütün qismətdəri paylamışam, elə bir qismət qalmıyıb ki, saa verim.

Bir neçə gün keçənnən sora Allah Paşaan yanına çağırıp deyir:

– Ey mənim bəndəm, mənim bircə qismət payım qalıb, gəl onu saa verim.

Paşa deyir:

– Ey Allah-tala, o nədi?

Allah deyir:

– Ey mənim bəndəm, qismət payınnan bircə atıjılıx qalıb. Get bir yay, bir ox al, başda atıjılığa.

Paşa çox fikir eliyir, deyir:

– Ey Allah, maa möhlət ver, gedim məsləhat eliyim.

Allah deyir:

– Get məsləhat elə.

Yazıx Paşa gəlir kəndə, ağıllı kişilərə məsləhat eliyir.

Hamı deyir:

– Ay Paşa, Allahdan böyüh bir kəs var? Hamını Allah xəlq eliyip, nə qismət verirsə, ona da yəə dur.

Paşa deyir:

– Ey kəndin ağsakqalları, mənim səkkiz-dokquz uşağım var, mən onnarı atıjılıxnan nətəər dolandırım?

Deyillər, Allahın saa acığı tutub, ona gora saa həylə qismət verip, biz neyniyəh?

Yazıx Paşaan alajı kəsilir, gedip bir yay, bir ox alır,

gətirir əvə. Çox fikir eliyir, görür kü, atılıxnan bı kətdə dolana bilməyəcəh. Arvadına məsləhat eliyir, deyir:

– Arvad, gəlsənə, biz bırdan köçəh bir ayı şahın ölkəsinə?

Arvadı bına razı olur. Nəysə, onnar köçüllər Şah Abbas deyilən bir şah varımış, onun ölkəsinə. Bir neçə ay yol gedənən sora onnar çatıllar Şah Abbas yaşayan şəhərin kənarına. Yazıx kişi bilmir neynəsin, bir mağara tapır, uşaxlarını içinə yığıp başdıyır ox-yayını düzəltməyə. Ancax yazıx kişini bırdə kim tanıyır ki, ona iş də gördürə. Bir neçə ay iş görə bilmir, yalannan oxu atıb-tutarmış, deyərmiş: “Gördüyümü görmüşəm, bildiyimi bilmişəm”.

Şah Abbasın bir vəziri varıydı, adı Qara Vəziriydi. Qara Vəzir ölkəni gəzərmiş. Şəhərin qırağınnan keçəndə görür kü, bir səs gəlir. Çox fikir verir, görür səs bir mağaradan gəlir. Atın sürür mağaranın yanına. Görür ki, mağarada bir kişi, bir arvat var, səkkiz-doqquz da uşax var. Kişi elə öz-özünə deyir: “Gördüyümü görmüşəm, bildiyimi bilmişəm”. Qara Vəzirə heş fikir vermir. Paşa kişi buna fikir vermədiyindən Qara Vəzir acıxlanır. Deyir:

– Ay kişi, adamın əvinə qonax gələndə adam qonağa belə hörmət eliyər?

Yazıx Paşa neyləsin? Deyir:

– Ay qonax, Allah maa nə verip ki, saa da verim, qonağ eliyim, deyim düş qonağım ol?

Vəzir Paşaya deyir:

– Ə kişi, hələ sən maa de görüm, sən kimsən, haradan gəlipsən, kimnən icazə alıp bura düşüpsən? Torpax yiyəsiz dəyil, torpağın yəəsi var, gənəşməmiş bırdə yurd salıpsan.

Paşa çox fikir eliyip deyir:

– Düz deyirsən. Maa düzünü de görüm, sən kimsən, təhər-töhrünnən böyüh adama oxşuyursan?

Qara Vəzir deyir ki, kişi, mən Şah Abbasın vəziriyəm.

Paşa deyir:

– Vəzir sağ olsun, mən elə sizi deyip gəlmişəm.

Vəzir deyir:

– Onda gəl belə bir iş eliyəh.

Paşa deyir:

– Nə iş?

Vəzir deyir:

– Gərəh bı işi Şah Abbas bilməsin, nə qazansan, onun yarısı mənim olsun.

Paşaan ələji kəsilib vəzirə deyir ki, noolar, razıyam.

Vəzir atı sürüp gəlir. Paşa başdıyır yayın-oxun işdət-məyə. Nəqədər işdiyirsə, elə hey deyir: “Gördüyümü görmüşəm, bildiyimi bilmişəm”.

Bı sözdər dilinnən düşmür. Ama nəqədər işdəsə də, əlinə heş bir şey keşmir.

Günnərin bir günü Şah Abbas Qara Vəziri çağırıp yanına dedi ki, səhər çıxaceyih vilayətə gəzməyə. Şah Abbas öz vəziri-vəkiliynən çıxır vilayətə gəzməyə. Qara Vəzir elə hey istiyir ki, Şah Abbası Paşaan daxmasınnan yayındırsın, olmur. Şah Abbas hər yerə baş çəhməh istiyir. Paşaan daxmasının yaxınnığınnan keçəndə Şah Abbas səs eşidir. Yaxınnaşır, görür, içəridən səs gəlir, kimsə deyir:

– Gördüyümü görmüşəm, bildiyimi bilmişəm.

Şah soruşur:

– Vəzir, bı nə deməhdi?

Vəzir deyir:

– Şah sağ olsun, elə bir şey dəyil.

Padşah atının boynunnan vırıp gedir Paşaan mağarasına sarı. Şah çağırır, deyir:

– Ay əv yiyəsi, bir çölə çıx.

Paşa görür ki, bı kimdisə vəzifəli şəxsdi. Çölə çıxır, görür ki, doğrudan da, təhər-töhürünnən, nəm-nişanınnan elə padşahın özüdü. Şah Abbas kişidən soruşur ki, ə kişi, sən nə

vaxtdan bırdə olursən? Qara Vəzir tez Paşaya göz vırır. Paşa deyir:

– Şah sağ olsun, elə iki-üş gündü ayrı vilayətdən gəlir düşmüşəm bira.

Şah atdan düşdü, girdi mağarıya. Paşa ürəhdən utandı, ama fikirreşdi ki, elə şah mənim belə dolanmağımı görsə yaxşıdı. Bəlkə maa rəhmi gəldi. Şah Abbas gördü ki, mağarada heş nə yoxdu, uşaxlardı, ər-arvatdı, bir də bir ox-yaydı. Şah soruşdu ku, kişi, bı nədi?

Paşa dedi:

– Şah sağ olsun, bı atijılıxdı, bınnan dolanıram. Allah bını maa qismət verip. Şah sağ olsun, uşaxları dolandıra bilmirəm, atijılıxnan çörəh qazanmax olmur.

Şah qayıdıp ata mindi, getdi sarayına. Aş bişirtirdi, bir mecmahıya qoydurdu, altınnan da qızıl düzdü, nökerə verip Paşaan daxmasına göndərtirdi. Tapşırıldı ki, aşı göndərəən adın deməsin. Bəli, nökerə gətirip aşı verdi, çıxıp getdi. Paşa fikirreşdi ki, elə bı aşı göndərim Qara Vəzirə, bəlkə, maa dəyir dolaşmıya. Qara Vəzir aşı yeyənnən sora görür, aşın altı qızıl nan doludu.

Deyir:

– Sən bı kişinin bijdiyinə bax, gör nəqədər qızılı var ki, maa da bir mecmahı göndərip.

Bir müddət keçir, padşah ata minip gedir Paşanı yoluxmağa. Gedir görür, elə Paşa genə cındırın içindədi. Bir söz demiyip qayıdır. Bazardan bir xeyli balıx aldırır, arvadına tapşırır ki, balıxların qarnın yar, arasına qızıl doldur. Arvad da yekə balıxları yarıb qızılı doldurur, xırda balıxlar qalır. Nökerə balıxları gətirib Paşagilə verir. Paşa arvada deyir:

– Arvad, xırda balıxları bişir, yekələrin aparım verim vəzirə.

Elə də eliyillər. Vəzir balıxların qarnınnan qızılları götürür.

Bir-neçə vaxdan sora padşah genə gəlir Paşanın daxma-

sına. Görür genə bir həsirdi, bir də Məmmədnəsir. Şah Abbas şübhələnir, öz-özünə deyir: “Bırdə nəysə var”. Genə bir söz demiyip qayıdır. Paşaya bir eşşəh göndərir, palanın da içinə qızıl düzdürür, nökerə tapşırır ki, denən, eşşəynən meşədən odun qırıp gətirip satsın. Ama nəbadə palanı sata, ya da gözdən qoya.

Paşa bir müddət elə də eliyir. Görür bınnan da bir şey çıxmadı, deyir, aparım eşşəyi satım. Bu yanən da Qara Vəzir Paşanı güdür, bic adammış, bilir ki, bə eşşəyin palanında qızıl var. Xülasə, Qara Vəzir bazarda bir adama pul verir, deyir:

– Get o eşşəyi al.

O adam eşşəyi alıp gətirir. Qara Vəzir palanı götürüp eşşəyi verir həməən adama. Bı yannan da Şah Abbasın adamları güdür, palanı alanları izdiyillər, görüllər, Qara Vəzirdi. Şah Abbas atını sürür Paşaan daxmasına. Deyir:

– Ə kişi, mən saa aş göndərmişdim, o aşı neynədin? Ama düzünü de.

Paşa baxır ki, gizdətməyin yeri yoxdu, deyir:

– Şah sağ olsun, apardım Qara Vəzirə verdim.

Şah deyir:

– Kişi, bə balıxları neynədin?

Deyir:

– Balıxların da xırdasın pişirip yedih, yekələrini aparıp verdim Qara Vəzirə.

Şah Abbas bı işdən qəzəbləndi. Qara Vəzirin boynun vırdırdı, Paşanı gətirip özünə vəzir qoydu. Ama beş günən sora Paşa öldü. Bina gora deyiqlər ki, qismət Allahdandı, adamnan dəyil.

KASIB OĞLANLA PADŞAH

Bir patşah olur, çox da yaşdı olmur, orta sinnidə olur. Bının vilayətində bir qarı vardı, onun da bir oğlu vardı. Bı oğlan görür ki, bayramda, çərşənbədə, toylarda hamı bəzənir-düzənir, bı lüt, heş bi şey yoxdu geyməyə. Gəlir, deyir:

– Aneyi-mehriban, bilirsən nə var?

Deyir:

– Nədi?

Deyir:

– Mən də filankəs kimi geyinməliyəm.

Deyir:

– Ay bala, onun atası var, anası var, dövləti var, varı var.

Mən qoja qarıyam, cəhrəynən ip əyirip çörəh alıp yeyirih.

Mənim binnan artıx gücüm heş nəyə çatmır.

Oğlan deyir:

– Ya mən deyən olmalıdı, ya bı vilayətdən çıxajem.

Arvat çox deyir, bı az eşidir. Axır ki...

– Ana, ta mən getməliyəm.

Çıxır şəhərin kənarına. Görür ki, tacir gəlir, deyir:

– Tacir ağa, olar ki, mən də sənnən gedəm? Nə yüküm, nə karvanım var. Heş-zadım yoxdu. Elə-belə yetim oğlanam, dolanmaq üçün bir çarə axtarıram.

Deyir:

– İndi ki, elədi, onda mənim yanımda qal, köməh elə, dolandırım səni.

Deyir:

– Yox, mən bı şahın vilayətinnən çıxmaliyam.

Deyir:

– Yaxşı.

Minir dövənin belinə, gedir başqa vilayətə çıxır. Tacir deyir ki, oğul, mənim altı ay yolum bı başadı, altı ay da o başadı. Altı ay tamam olanda bırdan geri qayıdajem. Tacir özünə

layix pal-paltardan da alıp verir oğlana. Bir əz də xəşdih verir ki, dolan. Tacir gedir, oğlan qalır bırda. Bı valayətdə belə qayda-qanun varmış ki, kim ki, bir uşağı götürüp köynəyinin altınan keçirərmiş, onu əvlətdiğə götürərmiş. Oğlan gəzip dolanır, bir tacirə rast gəlir. Tacir deyir:

– Kimsən, nəçisən, hansı vilayətdən gəlmisən?

Deyir:

– Ha belə, dolanıx axtarıram, başqa vilayətdən gəlmişəm.

Deyir:

– Qal mənim yanımda, işlə.

Axşam oğlanı da götürüp aparar evə. Tacirin də övladı yoxmuş.

Deyir:

– Maa oğullux eliyərsən?

Deyir:

– Eliyərəm.

Deyir:

– Elə ki eliyərsən, onda gətisinnər köynəhdən keçirsinnər.

Oğlanı köynəhdən keçirip oğulluğa götürüllər. Tacir baxır ki, bı oğlan çox fərasətdıdı. Deyir:

– Oğlum, bir tükən da aşsam işdədə bilərsən?

Deyir:

– İşdədərəm.

Tacir gətirir, o malları ki, tükəndə yığılıp qalmışdı, satılmırdı, onnarı verir oğlana. Bı oğlanda o qədər gözəllih, o qədər mərifət varımış ki, elə istər-istəmöz hamı gəlir bının bı insaniyyətdiyinə, bı gözəlliyinə mayıl olur. Hamı gəlip binnan alver eliyərmiş. Bir müddətdən sora oğlan deyir:

– Tacir ağa, tükəndə ta heş-zad yoxdu, satmışam hamısını.

Tacir deyir:

– Bı nə sirridi? Mən neçə ildi o şeyləri sata bilmirdim, əlimdə qalmışdı, sən onnarı neçə satdın, nə təhər satdın?

Gəlir görür, doğrudan da, tükan boşdu, oğlan şeylərin hamısını satıp. Deyir:

– Yaxşı.

Elə qutunun qapağını qaldırır, görür ki, həddindən artıxdı, bir maata olan şeyi iki maata satıp. Tacir pütün tükannarın ixtiyaratın verir bı oğlana. Bütün məmləkətə səs düşür ki, tacirin bir oğlu var, həm camalca gözəldi, həm qabiliyyətə insan adamdı. Pəşahın da bir qızı varmış. Bu səs ki, pəşahın qızına çatır, çatanda bı qız qəlbində oğlana vırılır. Deyir: "Bı ne-jə adamdı ki, şahların adın kölgədə qoyup, aləmə səs salıp". Qız icazə alır atasınan, bir dəsdə qıznan gəlir. Qız bir könlü-dən min könlü vırılır bı oğlana. Vırılır, gedir atasının yanına, deyir:

– Ata, bilirsən nə var?

Deyir:

– Nə var?

Deyir:

– Ata, mən filankəsin oğluna gedəjəm.

Atası deyir:

– Ne-jə yani, filankəsin oğluna gedəjəm?

Nə qədər eliyir, olmur. Axırda adam yolluyullar, axşam tacirin oğlunu çağırıllar pəşahın yanına. Söhbətdən sora pəşah deyir:

– Mənim bir qızım var, onu verəjəm saa.

Deyir:

– Sən şah, mən bir qərib, yetim oğlan. Mənə nə layıxdı ki, sənin qızını alam.

Şah nəqədə bına başa salır, oğlan qəbul eləmir.

Qız deyir:

– Ata, indi ki, həylədi, mən bir kələh işdədəjəm.

Deyir:

– Nə kələh işdədəssən?

Deyir:

– Mən bir fənd işdədərəm, işi düzəldərəm.

Qız yenişə-yoxuşa gəzir-dolanır, bı oğlanın hansı vilayətdən olduğunu örgənir. Örgənənnən sora gəlir deyir:

– Ata, bilirsən nə var?

Deyir:

– Nə var?

Deyir:

– İndi sən mənim boyum barabarında bir yeşih qayıtdır.

Patşah bir usda çağırtdırır, qızın boyu barabarında bir yeşih qayıtdırır. Elə yeşih qayıtdırır ki, içinə bir damcı su keşmir. Qız yeşiyə elə yeməhlər qoydurur ki, yeyəndə çölə çıxmağa ehtiyas qalmasın. Saşdarın da iki-iki, üç-üç burdurur, oturur yeşihdə, deyir:

– Ağzını bağlayın, aparın qoyun şəhərə, deyin, ay yeşiy alan, alan da peşmandı, satan da. Heş kəs almıyacax. Bir fırlı-dax eləyin verin o oğlana. Qoy məni götürsün, aparsın.

Razılaşdılar. Yeşiyi götürüp aparıllar şəhərə: "Ay yeşih alan, alan da peşmandı, satan da", – dəə-dəə gedillər.

Oğlan tükanda işlədiyi yerdə görür ki, belə bir yeşih satıllar. Fikirrəşir, deyir: "Əə, boş yeşiyin nəyi var ki, alanda peşmançılığ ola". Çağırtdırır yeşih satannarı:

– Əə, neçiyə verirsiniz?

Başqalarına: "Min manat, iki min manat" demişdilərse, bına deyillər: "Əlli manat". Oğlan pulun verir, yeşiyi alır. Hamballara deyir:

– Əə, bını küşdən qoyun, dursun orda.

Bınnar yeşiyi qoyup oənə gedən vaxt tacir altı aylıx səfə-rinnən qayıdır. Tacir gəlir:

– Salaməleykum.

– Əleyküməsalam.

Görüşür-öpüşür.

– Oğul, kefin, damağın?

Oğlan deyir:

– Kefim yaxşıdı. Ha belə, bir yeşih almışam. Bını gedəndə apararsan, verərsən anama. Boş yeşihdi, çөрəhdən-zaddan qoya.

Tacir deyir:

– Yaxşı.

Ama nə tacir soruşur, nə də oğlan maraxlanır ki, bı yeşih neşə açılır, bının açarı hanı? Tacir yeşiyi qoyur dөvənin birinin üsdə, düz gətirir verir qəriyə. Elə tacir oənə gedən kimi qəri fikirrəşir ki, açar yoxdu, nəynən aşsın? Bir qırıt dөhrəsi varmış, dөhrənin ujuynan qanırır, yeşiyin qapağını qoparır. Qopardanda qəri istiyir çığırsın, qız deyir:

– Çığıрма, məni sənin oğlun alıp, siyasətnən göndərip bıra ki, heş kəs bilməsin. Səs salıp eləmə.

Qəri səsin çıxartmır. Görüşüllər, öpüşüllər, xoş-beş on beş.

Deyir:

– Qəri nənə!

Deyir:

– Nədi?

Deyir:

– Bı şəhərdə bir babat tikili yoxdu, onu alax da?

Deyir:

– Başaa dönüm, gəzim-dolanım, baxım da.

Deyir:

– Afsanat ev olsun ee, uçux-söküh olmasın.

Razılaşdılar. Qarı düşür, bu dərə sənin, o dərə mənim.

Deyillər:

– Pəşahın dөdөdөн qalma bir tikilisi var. Onnan savayı tikili yoxdu. O da ki, satmaz.

Gəlir qıza deyir ki, belə.

Deyir:

– Neynəh, pəşahın olsun. Get pəşahı çağır, denən ki, tikilini sat maa.

– Ay qızım, axı mənim pəşahın yanında nə işim var?

Deyir:

– Sən get tikiliin isdə.

Gedir pəşahın yanına.

– Ay qəri nənə, xoş gəlmisən. Qəri nənə, sən hara, bıra hara?

Deyir:

– Gəlmişəm dəə.

– Nə əcəp? Nəə gəlmisən?

Deyir:

– Qoja arvadam da, quru torpağın altında canım çıxır.

Deyillər, dөdөdөн qalma bir tikilin var, gəlmişəm onu almağa.

Pəşah gülür. Fikirrəşir ki, qəri maa zarafat eliyir, mən güləm.

Deyir:

– Həə, satıram.

Deyir:

– Neçə verim?

Deyir:

– Qəri nənə, nə kefin isdiyir ver.

Deyir:

– Yox, şah sağ olsun, qiymətin de.

Deyir ki, məsələ, üç min tümən.

Pəşah zarafatcan deyir.

Deyir:

– Qibleyi-aləm, birin keş maa, qoja arvadam daa.

Deyir:

– Baş üsdə.

Pəşah da elə bilir, zarafat eliyir da qəri.

Deyir:

– Minin keşdim.

Deyir:

– Oğlum gedip, qəriblihdədi, minin də keş ona.

Deyir:

– Keşdim.

Deyir:

– Oldu min tümən da?

Deyir:

– Hə.

Deyir:

– Onda kağız yaz, möhür vur.

Pətşah kağız yazır, möhür qoyur. Qəri pulu verir, kağız alır. Pətşah qalır məətdəl. Qəri gəlir qızın yanına. Gejəynən qəriyə pul verir, yaxşı usdalar tapdırır, tikilini bəzədir, düzədir, hər işdəri gördürür. Qəriynən qız gejəynən köçüllər, gedilər ora. Pətşah bir gün gəzməyə çıxıpmış. Qız da həməən gün oturuşmuş balqonda. Pətşah gəlip bırdan keçəndə baxır ki, belə... bir qız durup ordan baxır. Deyir:

– Əə, vəzir, bı nədi, bı nə sirdi?

Deyir:

– Hal-əhvalat belə daa, qərinin əvidi bı əv, qız da bilmi-rəm nə qızdı, kimin qızdı.

Pətşah atı sürür illap yaxına. Baxır ki, doğrudan da, bı qız nazənin sənəmdi, oturup. Pətşah bir könüldən, min könüle qıza aşıq olur. Qız görür ki, əhvalı dəyişdi, pətşahın halını pozmur.

Pətşah gəlir, çıxır taxda, deyir:

– Vəzir, o qərinin qızını almaq lazımdı.

Deyir:

– Əə, əvıı xuda-kərim yıxsın, qərinin qızı nə qəyirir?

Qərinin bircə dənə oğlu var, o da itkin düşüp, deyillər, çıxıp, qoyup gedip əənə, qərinin qızı nə qəyirir?

Orda qız da qəriyə deyir ki, qəri nənə, ətini şişə taxalar, boynaa alma ha, əhvalat bu yerdədi. Alma, alsan mən gedəjem, oğlun da havayı gedəjeh. Desələr, dənən, qonşuun qızıymış gəlip biralara, mən heş görməmişəm.

Pətşahın adamları gəlir. Nəqədə eliyillər, qəri boynuna almır, deyir:

– Mənim qızım nə qəyirir? Bir oğlumdu, o da çıxıp gedip, qürbət eldədi, itgin düşüp.

Gəlip pətşaha xəbər verillər. Pətşah deyir:

– Noolur olsun, yerin deşiyində də olsa, mən qızı tap-palıyam.

Otuz iki dişin altınnan çıxan söz otuz iki aləmə yayılır. Bir tək özün saxladın, saxladın, saxlamadın, bir ayrısına dedin, yayılajex aləmə. Bırdan-ordan örgənir pətşah əhvalatı. Pətşah götürür bir namə yazır oğlana. Yazır ki, səni qız alan yerdə belə olasan, elə olasan. Gəldi bırdə mənə öldürdü, indi keş çəkir. Qərinin dilinnən yazır. Naməni aparıp çatdırıllar oğlana. Oğlan fikirəşir yenişə, fikirəşir yoxuşa, başa düşür ki, ey dili-qafil, nə fırlıdax varsa, o qutunun içindədi. Tacirin yanına gəlip deyir:

– Ateyi-mehriban, icazə ver mən gedim. Anamdan belə məhtub almışam.

Razılaşdılar. Neje ata-oğul kimi halallaşdılar. Xəşdih-zad da götürüp oğlan yola tüşür. Tüşür yola, axşam qarannıx tərəfi gəlir. Gəlir görür, əə, anasının daxması nə qəyirir?! Xarabadı, yerində durup, ama qəri yoxdu. Oğlanın huşu başınnan gedir. Deyir: "Yazılan gerçəhdı da". Bir oturur, ağılyanan sora görür ki, bir nəfər gəldi. Soruşur, deyir:

– Qardaş, bırdə belə bir qəri olurdu, o hanı?

Deyir:

– Əə, zalım oğlu, qəri nə qəyirir? Qəri filan pətşahın tikilisin alıp keş çəkir.

Deyir:

– Nə danışırsan? Nə tikili, nə keş çəkir qəri?

Oğlan gəlir həməən tikiliyə. Həməən vaxtdı da qəri əvdə yoxmuş. Oğlan gəlir, görür anası yoxdu, deyir, elə namədə yazılan düzümüş, qız anamı öldürüp. Oğlan xənjəri çıxardır, qızı vırır. Heş nə ağıın soruşur, nə qərəsin. Qızı vırır, qız ölüm-cül yaralanır. Qan tutan adam, dəəllər, yeriyə bilməz axı. Quruyur belə qalır. Anası o vaxt yetirir, görür, oğlan əyax üsdə

quruyup qalır, qızı da qan aparır.

Deyir:

– Oğul, sən gələn yollara daş yağaydı. Qara yola, qara sahada gələydin. Belə kisməti, belə ürüsxəti əldən alallar, ay bədbaxt oğlu?

Qəri yenişə-yoxuşa fikirrəşir, deyir:

– Oğul, ta bir işdi olup. İndi ki, belədi, mən bunu dünyasında torpağa qoya bilmənəm. Bı sirr açılar. Qoyax yeşiyə, atax dəryaya, hara aparar, aparar.

Razılaşdılar. Yeşiyə qoyup atıllar dəryaya.

Bir vilayətin pətşahı gejë yatır, yuxuda görür, dəryaynan bir şey gəlir. Tezdən durur əyağa, deyir:

– Ə, vəzir, bilirsən nə var?

Deyir:

– Nə var?

Deyir:

– Yuxuda görmüşəm, dəryada bir şey var. Qəvvazdarı göndərmişəm dəryaya. Yuxunun gerçəyi də olar. Gedəh dəryanın qırağına.

Gedillər dəryanın qırağına. Qəvvazdara deyir:

– Odu eey, bir şey gəlir. Onu gətirin bira. Dünya malı olsa sizin, insan olsa mənim.

Gedillər sandığı çəkillər, gətirillər, açılar, görüllər bir nazənin sənəmdi, heç üzü baxmalı dəyil, ama xənjəl də vırılıp ürəyinin başına, ölümçüldü. Tez pətşah həkim çağırtdırır, həkim deyir ki, iki ilə mən bıni sağaldaram.

Pətşah deyir:

– Əgər sən bıni iki ilə sağaldıp insan kimi mənə versən, üç özün ağırırıda qızıl verəjem sənə.

Razılaşdılar. Gətirir bir ilə xənjəri ordan çəkir. İkinci ilə sağaldır. Vax gəlir, iki ili tamam olanda pətşah çağırır həkimi, qızılı verir, deyir:

– Ananın südü kimi halal olsun!

Pətşah qıza deyir ki, bəs mən bu qədər xəş çəkip səni sağaltmışam, gərəh mənə gedəsən.

Deyir:

– Mən sənə gedirəm, ama mən nəqədər ola, gənə zənən xəylağyam, heç olmuya, üç ay vaxt ver, qoy yaxşılaşım, sora razılaşarım, toy elə, keş sənindi, istəyirsən heç eləmə.

Aldadır da pətşahı. Razılaşıllar. İndi qəriynən oğlan neyniyir? Oğlan deyir ki, mən gərəh özümü öldürəm. O paxıllıx eliyən pətşah da deyir ki, mən gərəh o qıza oxşar bir qız alam, bəlkə onda ürəyim sakitdəyə. Bu pətşah pətşahlığı-zadı tərğidir, özünü vırır məmləkətə.

Qız bir gejë yatır, baxır ki, babatdaşıp. Deyir, noolur olsun, mən o qərib oğlana ərə getməliyəm. Gejëynən durur, asda qaçan namərtdi, qaçır. Zənən xəylağı, heş bir yeri tanımır, qaçhaqaç qaçır, gəlir görür ki, bir yonjalıxdı, bağılıxdı. Həə, orda söyüd ağacı var, dibində də bulax var. Bırda bir az su içir. Qadın xəylağı, qaşmış adam, fikirrəşir ki, ta günüz mən heş yana gedə bilmənəm. Çıxır söyüdü arasında gizdədir. Gizdədir ki, axşam düşsün, gejë olanda qaçım, bı pətşahın torpağınan aralaşım. Şahın da bı bağı qoruyannarı var axı, böyründə tapança, çiyində tüfəng, belində xəncəl. Qoruxçu gəlir bırdan keçəndə isdiyir ki, atın suvarsın, nə qədər eliyir, at suya yaxun durmur. Bı, şallaxnan vırır bir-iki dəfə, deyir:

– Kopolun atı, gündə işdiyın sudu da, burda nə var ki, işmirsən?

Çox vırır, yox eey, at deyir, vır, öldür məni, girmənəm.

Qaravul atdan düşür, yüyəninən tutur, gedir suyun qırağına. Baxır insan şikili var suda. Deyir:

– Əə, bu nədi?

Bunu bir vahimə tutur. Deyir:

– Əə, bırda zənən nə qəyirir?

Deyir: “Yəqin məni qara basır”.

Bir də dəqiq baxır, deyir, yox, zənən xəylağıdı. Deyir:

–Ay qız, kimsən?

Qız deyir:

–Ədə, səs salma, dinmə.

Dinmir. Deyir:

–Dinmə, tüşüp gəlirəm.

Tüşüp gəlir. Deyir ki, mənim başıma belə bir müsibət gəlip. Bı pətşah məni almax isdiyir. Mən də dedim, itə gedim, qurda gedim, bu pətşaha getmiyim, indi ki, məni kisəmt gətirip saa çıxardıp, elə saa gedəjim, ama pətşəh bilsə, səni də öldürər, məni də. Gəl siyasət işdədəh.

Dedi:

– Nə işdədəx?

Deyir:

– Sən üst paltarını çıxart ver maa, mən də üst paltarrarımı soyunum verim saa. Minim sənin atına, at sizin qarıya gedəcəh da, özgəsinin qarısına getmiyəcəh ha, at məni aparsın sizin qarıya, sən də daldan gəl çıx. Kimdi səni axtaran?

Razılaşdılar. Bılar paltarını dəyişdilər.

Deyir:

– Oğlan, harda gəlip çatsan bir dəst paltarın, bir atın, bir tufəngin-nəyini götürmüşəm verərəm.

Qız ata mindi, qaş ki, qaçasan.

Bir şəhərin pətşahı ölmüşmüş, pətşah seçirmişdər. O vaxtdar hansı pətşahın övladı yoxdu, quşu buraxarmışdər, kimin başına qonsa, onu pətşah elərmişdər. Qız gedir həməni şəhərin qırağında bir qəriyə qonax olur. Özü də kişi paltarında. Oturullar, söhbət eliyillər. Deyir:

– Qəri nənə.

Deyir:

– Nədi?

Deyir:

–Axı, bırdə təbil var, bu nə təbildi?

Şah qızıdı, bilir hər şeyi.

Deyir ki, oğul, bizim pətşahımız ölüp, indi sabah dövlət quşu buraxajhlər, kimin başına qonsa, onu pətşah eliyəjhələr. Ona görə təbil vırılır.

Deyir:

– Qəri nənə, tamaşa eləməh isdiyirsən?

Deyir:

–Yaxşı.

Səhər açılır. Gedillər ora. Məhlux yığılannan sora quşu bıraxıllar. Kuş dövr eliyir, hərənrir, gəlir qonur bu "oğlanın" başına. Gəlillər bını aparıllar.

–Bəs sən kimsən?

Deyir:

– Qəribəm, yol adamıyam, qərib vilayətdən gəlmişəm.

Dedilər:

– Kopoolun quşu avaralıyıp, bı qədər adamı bıraxıp, gedip tanınmaz-bilinməz bir adamın başına qonup. Yəqin çaşıp daa.

Həə, quşu bir də aparıllar, genə bıraxıllar, genə bı kuş gəlip bı "oğlanın" başına qonur. Deyillər:

– İndi ki, belədi, sən bı məclisdən çıx get.

Deyir:

–Yaxşı.

Bı qarını da götürür gəlir. Girillər dama. Kuşu genə bıraxıllar. Kuş bajaran gəlir qonur "oğlanın" başına. Deyillər:

– Ərənnər üçə deyip, kuş üç dəfə yanılmaz.

Üçüncü dəfə buraxıllar. Kuş genə gəlip "oğlanın" başına qonur. Razılaşıllar, "oğlanı" pətşah eliyillər. Çox rəhmdil, çox ədalətdi, çox bajaranlı pətşah olur. Özü də oğlan paltarını geyip, heş kim bilmir bını, məxlux bunun canına qurban deyir.

Bu bir gün fikirreşir ki, məni axı dörd-beş adam axtarır. Məni dirildən pətşah da axdarajeh, bı qaravılçı da məni axdarajeh, qərip də axdarajeh, paxıl pətşah da axdarajeh. Götürür bir dəst yaxşı paltar geyinir. Bəzənir-düzənir, girir bir otağa. Vəzir-vəkili çağırır.

Deyir:

– Bilirsiniz nə var?

Deyillər:

–Nə var?

Deyir:

–Bir şəkilçəkən gətirin.

Gedip bir şəkilçəkən gətirillər. Şəkilçəkənə deyir ki, get bir sahatdan sora gəlginən mənim xanımım var, onun şəklini çək. Şəkilçəkən nə bilir ki, bı arvaddı, ya kişidi. Şəkilçəkən gedənnən sora vəzirə tapşırır ki, şəkilçəkənə de, gəlsin filan otağa. Gedir girir otağa, bəzənir-düzənir. Şəkilçəkən gəlir onun şikilin çəkir. Şikilçəkənə deyir:

– Bını qəşəh böyütdürürsən.

Vilayətdən gedən yol ayrığında bir bulax varmış, o bulağın qırağında bir mehmanxana tihdidir. Gələn-gedən qalır orda. Şikili vırdırır ora, ora da gündəlih adamlar qoydurur. Deyir ki, hər kəs o şikilə baxıp bir söz desə, onu tutup gətirin mənim yanıma.

Bə qoruxçu ki, vardı, onun mənzili yaxındı, bı qoruxçu hamıdan tez gəldi çıxdı bı vilayətə. Gəlip çıxanda baxdı, dedi:

– Boynun sınsın, ay mənim kimi kişi, səni kişiliğinyan o zənən aldatdı. Mən nə bədbaxt adamam.

Bunu tutdular, apardılar pətşahın yanına. Pətşah bını görcəh tanıdı. Dedi ki, bına bir yer ayırın. Yeməyini-işməyin verin. Mən nə vaxt çağırısam gətirərsiz.

Bir müddət sora qızı dirildən gəlir bı vilayətə. Gəlir, şikili görən kimi deyir:

– Boynun sınsın, canım, mən də vilayətə şahlıx eləməh isdiyirdim, şahlıx belə olar eey.

Bını da tutub gətirillər. Qız bunu da tanıyır. Adamlarına deyir:

– Buna yaxşı qullux eləyin. Mən nə vaxt çağırdım onda gətirərsiz mənim yanıma.

Bir az aradan keçər. O pətşah ki, bına bayıs olmuşdu, gə-

lir bı vilayətə, bı şəkili görəndə deyir ki, həyif saa, həyif saa. Dəəndə bunu da tutup aparıllar. Bunnan da başına gələn əhvalatı soruşdu vəzirin-vəkilin yanında. Bu da dedi ki, belə olup, bəşməkan olup.

Deyir:

– Bını aparın, elə yeməh verməyin ki, doya. Elə yeməh verin ki, qala aj. Ta bına ölüm cəzası vermir.

İlaxır bını vıran qərib oğlan gəlip çıxır. Şəkili görəndə ürəyi gedir, yıxılır yerə. Bını tutullar, gətirillər. Nişannısı bını tanımır, bı oğlanı tanıyır. Deyir ki, oğlan, kimsən, nəsen? O şikil nədi ki, kimdi ki, sən ona baxdın, belə oldun?

Deyir:

–Vallah, heş mənim deməyə taqətim çatmır, heş mənim dilim gəlmir. Çağıtdırır bu oğlanı da, verir birinə. Deyir:

– Apar bını yaxşı yedirt-içirt, yaxşı istirahət eləsin. Vax gələndə mən çaarram.

Bunu da aparıllar.

Bir gün taxtda vəzir-vəkili yığır, deyir:

–Vəzir!

Deyir:

– Nədi?

Deyir:

– Şikilin yanında adamlar tutup gətmişih, bu gün onların məhkəməsidi.

Xəbər verillər, məxlux yığılır. Buların dördün də gətizdirir. Bir-bir danışdırır. Birinci kişi deyir ki, ha belə, mənim paltarımı-zadımı əlimnən aldı o şikildəki qız.

Deyir:

– Gətirin bının paltarın-zadın verin, bı xəş qoyup da, bı kişi günahkar dəyil.

Bına iki at verillər, hər nəyin alıplar, onu verillər.

Qızı dirildən deyir ki, bı şikili olanın yolunda ağırı qızıl vermişəm.

Deyir:
 –Vəzir, özünün dörd ağırı qızıl ver, yola sal, bı da getsin.
 İndi bı pətşah ki, bayıs olup, bı bayıs olan pətşahı danışdırır, deyir ki, bəs belə, bu cür vəziyyət oldu, bais oldum.
 Deyir:
 – Bunu aparın o dar ağajının yanında saxlıyın.
 Bını aparıllar dar ağajının dibində saxlıyıllar.
 Qızın nişannısı, qəribi gətirillər. Qərib də başına gələn rəvayəti başdıyır danışır. Deyir:
 – Günahsız bir yerdən qana bayıs oldum. Şikili görəndə dəli olmuşam.
 Dedi:
 –Yaxşı, bunu da öyləşdirin qıraxda.
 Öyləşdirillər.
 Dedi:
 – Cahamat, bu adamların dediyini sübuta yetirməh üçün mənə on beş dəyqa vax verin.
 Vax aldı, girdi içəri. Kişi paltarın soyundu, töhdü yerə. Zənən paltarı geydi, çıxdı aralığa. Dedi:
 –Ay camahat, bu dörd adamın dördünün də dediyi adam mənəm. Ağbirçəklər, ağsakqallar, məni üzürlü sayın, mən zənənəm. Düşün belə aşdı, xənjər yarasın göstərdi.
 Dedi:
 –Ay camahat, indi nə deyirsiniz? Neyniyəh bu dörd nəfərə?
 Gətdilər, bayıskar pətşahı dar ağajından asdılar.
 Dedi:
 – İndi özünüzə şah tutun, icazə verin mən getməliyəm, qəribin anası indi gözdüyür.
 Məxlux dirəndi:
 – Xudavəndi-aləm səni bizə bir məlaykə kimi göndərip, elə şey yoxdu, buraxmarıx səni.
 Onnar sora getdilər qəribin anasın da gətdilər. O vilayətdə oğlannan xoşbəxt yaşadılar.

SƏMƏRQƏND PADŞAHININ QIZI

Allah, Məhəmməd, Əli, Fatimə, Həsən və Hüseyn, ya İmam Hüseyn, özün yet bütün bəndaa dadına, biz də içində. Sən pis xalqı, xain xalqı həmişə pis günə qoy.
 Deyir, oğul, günnərin bir günü, biri varıdı, biri yoxudu, Allah varıdı, şeriki yoxudu. Allahın şeriki ola bilməz. Səmərqənd adında bir şəhər, bı sahatı da durur həmən yer, orada bir pədişah olur. Bir pədişah olur, bının övladı olmur. Günnərin bir günü baxır ki, qarıya dərviş gəldi. Cənabi-Əmirin qəsidəsin deyir, bının çox xoşu gəldi. Dedi ki, xəzinədara, gedin bına bir kəşkül – bıllarda çanax kimi kəşkül varıdı, mən gördüm bı dərvişdərdə, biz çanax diyirih, o kəşkülə çilə deyillər, yanı ki, on girvəngə tutan qab – mənim varımnan doldurun. Dedi:
 – Əvin yıxılsın, bir belə?
 Dedi:
 – Sa dedim, apar!
 Özü çıxdı küləfirəngidən baxdı, xəzinədar getdi, gətdi bını verəndə bı dərviş dedi:
 – Əzizim, mən pay alan dərviş dəyiləm, pay verən dərvişəm. Ma pay lazım dəyil.
 Dedi:
 – Bəs neyniyim?
 Pədişah eşitdi, dedi ki, o dərvişi çıxart bıra. Dərviş gəldi çıxdı, baş əydi, diz çöhdü. Pədişah yeridi bının qabağına, qoymadı. Dedi:
 – Qibleyi-aləm, mən pay verməh üçün gəlmişəm, pay alan dəyiləm. Dünya malı mənim gözümün qabağında bir zibildi. Eşitmişəm sən çox gecə-gündüz ax-vaydasan, ayilən, özün, al bı almanı verirəm sənə, yarısın özün ye, yarısın ver aylaa, mən getdim, vaxt olar, gəlip çıxaram, payımı allam.
 Aldı bı almanı, kəsdi yarısın verdi ayləsinə, yarısın özü yedi. Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, gəldi Allah bir uşax

verdi bına. Uşax verdi, bını verdilər dayəyə. Getdilər, gəldilər, o yan-bı yan, bın adın qə qoyax, neyləyəh? Dedilər: "Adı Məhəmməd". Ya Məhəmməd peyğəmbər, özün yet dada. Adın qoydular Məhəmməd. Bı bını oqqədər istədi, oqqədər istədi ki, bını bir tikili tihirdi, ayrıca qoydu bıra, mollanı da qoydu bıra. Dedi:

– Molla, bı uşax elmi qurtarana qədər nə ay görəcəh, nə gün görəcəh, nə ölkə görəcəh, nə insan. Gördü, səni öldüməliyəm.

Dedi:

– Baş üstə. Mənə nə var, səən uşağındı da!

Dedi:

– Nəqqədər haqqı eliyir, verəcəm.

Belə elədi, gətđi bını qoydu, oxutdu, ta o qədər ki, bir gün bıların dərđi gəldi çıxdı coğrafiyadan gün, ay, ildıza. Bı uşağ oxudu, dərrakəli uşağdı, baxdı, dedi:

– Molla, bı gün nədi, ay nədi, ildız nədi? Bax, bırda yazır, sən bını ma demirsən?

Gördü ki, ta bı yekəlip, on səkkiz-yirmi yaşı var bının.

Dedi:

– Sən öl, demədin, səni bı saatı bırda öldürəcəm.

Deyir:

– Yaxşı, mən gedirəm, o pərdəni çəkərsən belə, sən onda hər şeyi görəcəhsən. Ya da götü mürəkkəb qabın virginən o pərdiyə, səən işin yoxdu.

Pərdəliyidi, heş tərəf görünmürdü. Gətđi bı uşax pərdəni vırdı, bı zaman gördü bir şey düşdü içəri, yüyürdü, bırda "çıp" elədi, orda "çıp" elədi. Bı gündü də, şüası düşüb.

O vədə molla qaşdı, dedi:

– Qibleyi-aləm, oğlun dərđi qurtarıb, özü də vəziyyət belə olup, gedəh oğluu təhvıl götü.

Gəldilər, gördülər bu uşağ oqqədər süpürləşib bı günnən ki, ta ölür, tər bını basıp. Molla gəldi, dedi:

– Ay oğul, o gündü, sən onu tuta bilməzsən, sən bir çölə bax.

Çölə baxanda baxdı ki, paa, sən ölmüyəsən, avçılar tula-lı-mulalı gəlillər. Dedi:

– Ateyi-mehriban, bı nədi gəlillər dəzgahnan?

Dedi:

– Oğlum, onnar avçılardı, ova gediplər, ceyran ovuna, indi qayıdıp gəlillər.

Dedi:

– Bəh-bəh-bəh! Ay ata, bına mən də gedə bilərəm?

Dedi:

– Niyə getmirsən, oğlum? O da məninkidi, mən yol-lamışam. Bə o yediyin ceyran əti həməən ovdu.

Çağırır, çox bı xalqa xidmət, nəzir-niyaz verənnən sora bı uşax tələsir. Deyir:

– Ata, ma qoşun ver, mən gedəcəm ova.

Dedi:

– Oğlum, qarıxma.

Getdi vəziri verdi bına, dedi:

– Vəzir, bu oğlumu təlimnən çıxart, örgət müharibəni, qılış vırmağı.

Onda qılış davasıydı da. Belə sən ma qəfildən vır, ölüm, belə şey yoxudu.

Vəzir bına tam örgətđi. Örgədənnən sora dedi:

– Qibleyi-aləm, hazırđı oğlun.

Deyəndə dedi:

– Gət yanıma.

Gətđi. Dedi:

– Oğlum, üş dənə şey atacam göyə, onu oxun ucuynan tuta bildin, billəm ki, hazırsan, tutmadın, buraxmıyacam.

Bının hamısın uşağ elədi. Dedi:

– Hə, oğul, indi hazırsan, gedə bilərsən.

Ağır qoşun verdi bına. Əhməd adında bir vəziri vardı,

ona dedi:

– Vəzir, məəm bı uşağımı öz qirənisəmnən yüz kilometr bəri apar, öyənə çıxdı olmaz.

Dedi:

– Baş üstə.

Getdilər çıxdılar, hesab elə, Noraşın sərhəddinə. Bir dənə ceyran çıxdı, bı uşax ceyran görmüyüp. Əmr elədi ki, o ceyran kimin tərəfinnən getsə, onun boynun vıracam.

Nə isə, bını arıya aldılar. Bı ceyran elə bir şeydi ki, ya gərəh vırasan, bı yaralana, getmiyə, ya da atdın dəymədi, bı getməliidi.

Dedilər:

– Ay qıbleyi-aləm, qoy vırax yaralıyax.

Dedi:

– Yox! Mən bını diri tutmalıyam.

Dedilər:

– Yaxşı.

Aldılar üzüh qaşı kimi arıya. Bı da Allahın işiydi. Ceyran sıxıldı, yığıldı bı oğlanın böyrünnən getdi. Gedəndə bı çox məyus oldu. Gördü belə ceyran gedir da. Bının da atı karrı at idi, pədişah atın yaxşısın verip. Atı döndərdi bının dalıncan. Ceyran getdihcən bı qavdı, getdihcən bı qavdı. Bı oqqədər qavdı ki, tamam uzaxlaşdı. Nəqqədər atı sürdülər bının dalınca, yetirəmmədilər. Vəzir qaldı naəllaş, dedi ki, onsuz da məni pədişah öldürməliidi. Mən bı qoşunu hara aparım, qırdırım?! Bı getdi öz qirənisəsinnən addadı İrana. Da bı bırdan o yana gedə bilmədi.

Getdi qabağı tüşdü bir cəzirəliyə, ceyrandı, özün verdi cəzirəyə, ondan sonra onu kim tapa bilər? Nəqqədər bı ceyranı hərrədi, üç gün-dörd gün bı meşədə bı yol tapbadı çıxmağa.

Vəzir də qayıtdı. Dedi:

– Qibleyi-aləm, bı başım, bı sənin qılincın, o da cəllad. Vəziyət belə oldu, bı da xalq, mən yetirə bilmədim. Qirənisəni

də keşməyə mənim ixtiyarım yoxdu. Bı bilmirdi ki, qirənisə nədi, bını keşdi bı. Mən ancax keçə bilməzdim.

Dedi:

– Vəzir, düz eləmişən. Allah vermişdi, aldı da. Mən nə dəə bilərəm.

Bı xalq eşitdi, bının bütün xalqlarının hamısı qara geyindi ki, bının qırxı çıxıncan biz qara geyinməliyih.

Üş gün, dörd gün keçənnən sora bı oğlan cəzirəynən, meşəynən at sürür. Bı zaman gördü kü, belə bir şey işildiyir. Gördü kü, böyüh bir çay var. Getdi çıxdı bı çayın qırağına. Ac, susuz, pədişah oğlu. Atı çayın qırağıynan sürdüyü yerdə gördü ki, bir dənə bağdı, bının qapısına bir şikil vırıplar, özü də yazıplar ki, kim şikilə baxsa, boynu vırılmalıdı, kim bı bağa girsə, nəslə kəsilməliidi. Dedi: "Ə, mən onsuz da ölürəm, sən öl, bir bı bağa girəciyəm". Gəldi, baxdı, bir qız şikilində, ilahipərvərdigar, bını Allah elə bil ki, özü nurunna yaradıp. Dedi: "Yaxşı". Gəldi qəşəhcənə bı qapını aşdı, atın da apardı, qolbənd elədi, ötüdü bı bağa. Gördü alma var, ac adam, bı almadan yedi. Bir xurcunu varıdı, bını da bı almadan doldurdu. Bı rəz gəzdi. Gəzdi, getdi gördü kü, bir havuz var, bının üstündə qaravat var, yorğan-döşək var. Dedi: "Yox e, bırdan çıxan dəyiləm, mən onsuz da öləciyəm, bırdan yatmalıyam".

Bı söyündü, havızda qəşəh çimdi, özün yıxdı yorğan-döşəyə.

Bı kimin olsun, Səmərqənd pədişahının qızının. Bı yatmaxda olsun, üç gündü yuxusuzdu. Bu zaman qız deyir ki, qızdar!

Deyillər:

– Bəli.

Deyir:

– Gedəcəyih bağa.

Durullar, geyinillər, gecinillər, pədişah qızıdı, beləliynən gəllilər çıxıllar bağa. Güllü bağı varımış, bırdan gəzirmiş. Deyir bı qulluxçuya ki, get avtafanı doldur gəti, mən dəstəməz alacam.

Getdi gördü bir şəkil düşüb suya. Elə bir oğlandı ki... Ba-

xır bı suda nə var ki, mən neyniyim?! O yənə baxır, bı yənə baxır, belə baxanda görür ki, qaravatda bir oğlan yatıp, üzünün bir tərəfi düşüb suya. Elə-belə bir gözü bında bı qarabaş aftafanı vırdı suya, gəldi, xanım əlin tutdu, əydi, su yoxdu.

– Ə, köpəkqızı, məni sarımisan, özünü?! Bı nədi?

Bir də qayıtdı. Qayıtdı, gənə gözü bı oğlanda aftafanı vı-randa birəz su doldu. Gətdi bir də tökəndə yarısında qutardı (bilirsiz də dəstəmaz uzun çəkir).

– Ə, köpəkqızı! Tutun bını, asın!

Dedi:

– Xanım, məni asdırma, evin yıxılsın, mən gördüyümü sən görsəydin, bını da gətiməzdin.

Dedi:

– Nədi?

Dedi:

– Bıdı eyy...

Dedi:

– Nə danışırısan, mənim yerimdə insan yassın, bı nə deməhdi, qapıda şikilə baxmıyıp bı? Bı nə cəsərətdi, bı kimdi, bı özünən deyən qoçax?

Hədəliyə-hədəliyə gəldi, dedi: "Bını öldüməliyəm, elə yerində öldürəciyəm". Qulluxçu dedi:

– Xanım, səni and verirəm səni-məni yaradan xəliqə, hirsin tutmasın, qılıncı qoy yerinə, ged o surətə bax, sora onu öldür, sora da məni.

Qılıncı taxdı yerinə, gəldi. Gəldi, baxdı gördü, vallah, bir oğlan yatıp, xudavənd-hədiyyət minbir qələm vırıp bına. Ürəhdən vırıldı bına. Dedi:

– Qızdar!

Dedilər:

– Nədi?

Dedi:

– Qızdar, bı oğlan bir həftədi ajdı, bının gözəlliyinin

yarısı gedip, insanlığının yarısı gedip. Gedin düyü gətirin, hələ bı oğlan çox yatacax.

Getdilər düyü gətirdilər, yağ gətirdilər.

O qız dedi: "Mən pişirim", bı qız dedi: "Mən pişirim".

Dedi:

– Yox, bını mən özüm pişirməliyəm.

Özü bir yaxşı pilov pişirdi. Yedilər-işdilər. Bir qab çəhdi qoydu bir dənə qızıl mejmeyiyə, üstün çörəyin qoydu, üstünü mələfiynənmi, məhrəbiyanımı örtüdü, dedi:

– Çıxın!

Ama iki kəllə belə qənd, bir az da saman bağladı bir güllü dəsmala, qoydu bının xurcununa. Çıxdı getdi.

Oğlan durdu, gördü bir şey var bırda. Qızıl mejmeyi... pilov buğlanır. Dedi: "Xudaya, bını sən özün gətdin, ya bını eliyən eliyip?" Dedi: "Sən öl, bını yeməliyəm". Yedi, toqqanın altını bərkitdi, durdu tərpendi. Tərpendi, çıxdı bağdan, soruşdu: "Ay qardaş, bıra nə ölkəsidi, kimin ölkəsidi?" Dedilər: "Filan pədişahın". Baxdı gördü yox e, dədəsinin bırda izi-tozu yoxdu, bı gör nə qədər yol gedip. Belə-belə xəbərriynən, bıra filan yerdi, bırdan gessən, filan yerdi, sora sənin ölkəndi. Bı pulu yox, bir şeyi yox, ava getmiş adamdı. Bınnan xayış elədi, biri bırdan ötürdü, biri ordan, bir ayamı, qırx günəmi gəldi çıxdı öz ölkəsinə.

Pədişah xəbər vermişdi: "Kim mənim oğlumun sağ gəldiyin maa desə, qoyup tərəziyə qızılnan çəkəcəyəm".

Nə isə, bir cütçü qoca cüt əkirdi. Gördü bir oğlan gəlir. Bı da axı bını görmüyp. Birinci günü gəlip, ikinci günü də gedip ava.

Dedi:

– Ata, salammeleyküm.

Dedi:

– Əleykiməsalam.

Dedi:

– Ata, işin irəli!
Baxdı gördü bu öküzdərin də üstünə qara çəkip, özü də qara geyinip, cütü də qara boyuyup.
Dedi:
– Ay ata, o nədi, öküzün qara, paltarın qara, cütün qara, bı nə deməhdi?
Dedi:
– Oğlum, bilirsən nə var?
Dedi:
– Nədi?
Dedi:
– Ürəyimi təzələmə. Bizim bir padişahımız var. Xuda-bəndi-hədiyyə sonnan-sona ona bir uşax vermişdi. Bıdı, bir aydı-qırx gündü bı uşax itib ava gedəndə. Hamımız qara geyinmişih. Bir-iki günə qırxı gəlir, paltarımızı onda dəyişəcəyih.
Dedi:
– Gə sa bir söz deyim.
Dedi:
– De.
Dedi:
– Cütü də qoy bırdə, mən gözdüyürəm. Qaç pədişaha müjdə apar ki, oğlun gəlir.
Dedi:
– Ə oğul, nə danışırısan, sənsən?
Dedi:
– Hə.
Bı qoca, indi qaçır. Qoca qaşdı gəldi, rast çıxdı bir naxırçıya. Naxırçı qışqırdı:
– Ə, qoca, hara?
Dedi ki, neyniyirsən hara gedirəm? Dedi:
– Ə, ma de, bəlkə adam-zad gəlir, nətər, necə, niyə qaçırısan?
Dedi:

– Belə pədişahın oğlu gəlir, gedirəm muştuluğa.
Yavacca gəldi, bını tutdu, naxırçı adam... qolların bağladı, yıxdı yerə. Özü yüyüdü.
Yüyüdü getdi, rast gəldi pədişahın çobanına.
– Ə, naxırçı, hara?
Dedi:
– Heş yerə. Elə gedirəm.
Özü eliyip axı. Deyir, etmə, edəllər. Bir az getməmiş qarıxdı, dedi:
– Pədişahın oğlu...
Elə bildi tuta bilmiyəcəh.
Dedi:
– Ə, köpoyoğlu, qırx ildi mən pədişaha qulluğ eliyirəm, indi sən gedəsən...
Yüyüdü bını tutdu, əl-ayağın bağladı, dalına da bir-iki təpih. Özü getdi.
Getdi gördü ki, xalq yığışır pədişahın başına. Oturuplar, söhbət eliyillər. Elədi, hamı ağlayır, kimisi gülür. Nəysə. Çoban dedi:
– Maa yol verin.
Çobandı da, beyni qandı.
– Ə, maa yol verin, mən pədişahın yanına...
– Ə, a bala, axı nolup? – dedi vəzir-vəkil.
Dedi:
– Ə, onu yoxluyun, dəyənəh çiyindədi. Gələr qəflətən vırar kişini.
Dedi:
– Yox e, maa yol verin!
Kəsdilər qabağını, dedilər:
– Həbelə gedəmməssən, soyunginan.
Dedi:
– Ə, köpoyoğlu, dəyənəynən sizi qırram. Pədişahın oğlu gəlir, mən gedirəm muştuluğa.

Dedi:
 – Ə, buraxın, ədə.
 Buraxdılar, gəldi.
 Dedi:
 – Oğlum, oğlumu gözünnən gördün?
 Dedi:
 – Yox.
 Dedi:
 – Kim dedi?
 Dedi:
 – Naxırçı.
 Dedi:
 – Bını tutun bağlayın bıra.
 Tutdular bağladılar.
 Dedi:
 – Mənim nə günahım?
 Dedi:
 – Axı, gözünnən görməmişən, maa yalan satısan.
 Bını bağladılar.
 Dedi:
 – Döymüyün.
 Birəz keşdi, kimsə bı naxırçının əl-ayağın aşdı, bı da sürünə-sürünə gəldi:
 Dedi:
 – Nətər?
 Dedi, belə-belə...
 Dedi:
 – Özün gördün?
 Dedi:
 – Xeyr, özüm görmədim, qoca vardı, o maa dedi.
 Dedi:
 – Qocaan neylədin?
 Dedi:

– Əl-ayağın bağlıyıp qoymuşam, odu eyy, çayda.
 Dedi:
 – Bını da tutun, bağlıyın.
 Bını da tutdular, saldılar ora. Adam yolladı, dedi:
 – Gedin o qoca kimdi, hardadı, gətirin bıra.
 Gəldilər gördülər qoca yazıx çalışır elə...
 Əl-ayağın aşdılar, gətirdilər mindirdilər bir ata, yetirdilər pədişaha.
 – Salammeleykim.
 Dedi:
 – Əleykimsalam.
 Dedi:
 – Qoca, nə gördün?
 Dedi ki, mən pədişah oğlun görmüşəm. Tanımıram, özü məni müjduya yolluyup, qibleyi-aləm.
 Dedi:
 – Niyə gəlmədin?
 Dedi:
 – Naxırçı tutdu məni, bağladı.
 Dedi:
 – Yaxşı. Atı min, get oğlumu gəti. Mən sənə inanıram. Qoşun yollamıram, yalan çıxar, sora səni asaram.
 Mindi atı, getdi oğlanı götürdü, gəldi.
 Pədişah qalxdı, dedi:
 – Qocuya üç ağırı qızıl, nə istəyir onu verin. Naxırçıya iki ağırı, çobana bir ağırı. Çoban düz eləmiyip.
 Üş qocuya, iki ona, bir bına tutdular, təmin elədilər. Verdilər, qutardılar. Gəldi, pədişah əvi şennih, vırhavır, tuthatut, yeməh-işməh, yenə xələt-filan.
 Gün o gün oldu ku, bu oğlan aşdı xurcunu, almanı tökdü, payladı qızdara, ona-mına, baxdı ki, bir dənə dəsmaldı, içində də bir belə samandı, iki yumuru da qətədi. Fikirrəşdi, dedi: "Bax, bu nə ola bilər, bı samannan qət nə deməhdi?" Bunu çox

fikir götdü, bı düşdü xəstəliyə. Bını tapa bilmədi. Xəbər getdi ki, qibleyi-aləm, oğlun ölür. Nə qədər doxdur gəttdi, alim gəttdi, loğman gəttdi, bilici gəttdi... Bircə bilici dedi ki, bı nəysə bında fikir əlamətidi, bında ayrı bir şey görmürəm, bında xəstəliyə yoxdu. Axır haqq-hesabda bının anası gəldi. Dedi:

– Ə, saa mən süd vermişəm, səni xaliq göydən verip maa, sən axı de görüm dərdin nədi? Qız istiyirsən, bütün şəhəri yığım, hansı kefindi onu götü. Vəzirin qızı, vəkilin qızı, filanın qızı...

Dedi:

– Yox, ana, mənim fikrim bu xurcunuma qoyulan bı samannan bı qətdi, nəyə görə, bını mən bilmirəm.

Nağıl elədi, belə-belə... Nə bilsin hara gedip, hara getdiyini bı bilmir.

Pədişah vəziri çağırırdı, dedi:

– Vəzir, bı samannan qəndin mənasın tapbasan, atan yeyip atamın çörəyini, özün də öz çörəyimi yeyirsən, səni öldürəcəm.

Dedi:

– Qibleyi-aləm, qırx gün maa vax ver.

Bı vəzirin də evində bir keçəl var, bını elə pis gündə saxlayır ki, bu kopoyoğlu, bı var-dövlətnən, inan, para çörəyin vermir ki, bının qarnı doysun. İcazə verdi, dedi:

– Get gəz.

Otuz doqquz gün bı vəzir at sürdü bütün ölkələrə, bütün yerlərə. Dedi: "Bax, belə bir variant... Kim nə olduğun bilmir". Heş kim bilmədi. Ta səhər artıx qırxıncı günü, meydan oynayacaq, vəzir asılacaq. Gəldi axşam çatdı əvə. Dedi:

– Qarı, dur ayağa, maa su qoy çimim, girim hamamlanım, səhər məni pədişah asmalıdı.

Ağlaşma... bının qəbiləsi töküldü ağlaşan-gülüşən... Keçəl də bir kuşdən oturmuşdu özünün qurtalanır... Neyləsin?! Birdən Keçəl bir qəhqəhə çəkdi, güldü. Dedi:

– Ə, Keçəl, mənim dərdim hara, sənin bu gülməyin hara? Ə, oğraş, bu gülməh nə gülməhdi?

Dedi:

– Gülmüyəcəm ki, səni asacaxlar? Çərə assınnar, cəhənnəmə assınnar. Mən neyniyim, assınnar!

– Ə, Keçəl, nə danışsən, nə deyirsən? Sənin keyfin durup? Bının qohumları istədi bını... Dedi:

– Ə, öldürməyün, qoyun görah bı niyə belə eliyir, nəyə gülmür.

Bını gəttilər otağa. Dedi:

– De görüm, ə, nəyə gülmürsən?

Dedi:

– Ə, kopoyoğlu, bir vəzir, bir pədişah, onun alimləri bir samannan ki qəndin mənasın tapbır, tüpürüm o pədişaha da, onun vəzirinə də.

Deyəndə dedi:

– Keçəl, başa...

Dedi:

– Yox, dostum, başımın qatmağı yenip əynindəki şalvara bax, paltara bax! Bilirəm, öləsən demərəm!

Səhər açıldı. Vəzir getdi tezdənnən. Dedi:

– Vəzir!

Meydan sulanıp, hazır...

Dedi:

– Vəzir, tapbısan?

Dedi:

– Qibleyi-aləm, tapbışam da, tapbamışam da.

Dedi:

– Bu nə deməhdi, tapbışam da, tapbamışam da?

Dedi:

– Mənim əvimdə bir on beş ildi bir keçəl var. Düzdü, ona pisdih eləmişəm, indi kopoyoğlu maa dedi ki, axşam, biz yığılmışdıx, ayiləm ağlaşırdı, maa dedi ki, bir samannan qəndin

mənasın bilməyən pədişaha da tüpürüm, onun vəzirinə də, vəkilinə də. İndi yalvarıram, deyir: "Öləsən, demərəm!"

Qəsid yolladı, adam yolladı, xayıf elədi.

Dedi:

– Yüz pədişah olsun, getməyəm.

Bı bına o qədər zülüm verib ki, bı vəzir, arvadı, ailəsi də. Bir adam gəldi bıni danışdırdı, dedi:

– Niyə getmirsən?

Dedi:

– Gərəh vəzir məni ala dalına, apara o meydana, pədişahın qabağında qoya yerə, sora deyəm.

Gəldilər dedilər. Pədişah dedi ki, gedin mənim adımla deyən ki, axı, ayıbdı, bı mənim vəzirimdi, düz çıxmaz, bütün ölkə yığışıp bira, xalq yığışıb.

Dedi:

– Nolsun, o onun maviniydi, mən də vəzirin maviniydim. Yediyi pılavın heç olmasa sür-sümüyünnən maa vereydi. Getməyəm, nolur olsun. Öldürmək istəyir, gətisin öldüsün.

Gəldilər dedilər:

– Belə-belə, qibleyi-aləm.

Dedi:

– Vəzir, özün bilərsən, mən nə deyim?!

Vəzir bütün qəbiləli getdi, dedi:

– Nə istiyirsən verəh, səni yıxağ tərəzinin bir gözünə, qızıl...

Dedi:

– Yox e, alassan məni dala, aparassan pədişahın o məjlisində qoyassan yerə, mən o sözü deyəcəm.

Ölüm elə kopoyoğludu, hamı qorxur, mümkün deyil!

Vəzir dedi:

– Yox, gedəcəm elə-belə. Qoy məni öldüsün!

Pədişahın arvadı gəldi Keçəlin hüzuruna.

Dedi:

– Oğul, salamməleykim.

Dedi:

– Əleykiməsalam.

Dedi:

– Məni tanıyırsan?

Dedi:

– Xeyir, birinci dəfədi görürəm.

Dedi:

– Mən pədişahın böyükh haramisiyəm, o uşax da mənimdi. Daşı ətəyinnən tök, maa bağışda.

Dedi:

– Niyə mən üç günnən aj qalanda bir adam məni çağırır demədi ki, gələsən mənim qarnımı doyurasan, indi mən də sənə haqq-hesabı deyim. Neyləyəh, hərəmisan, halalı ol.

Dedi:

– Məni ana kimi qəbul elə, mənim bir oğlumun ölümə vermə.

Dedi:

– Gəssin o vəzir qurban olsun saa, o pədişah dostuna.

Dur gedəh, ana!

Gəldilər. Hamı baş əydi, bı keçəl dik getdi.

Dedilər:

– Ə, bı nə qayırır?

Dedilər:

– Ə, kopoyoğlu, pədişahın oğluun ölümü bınnın əlindədi, bınnın nəyinə qalıp pədişah, ə.

– Salamməleykim, qibleyi-aləm.

Dedi:

– Əleykiməsalam, oğlum.

Baxdı, bir keçəldi, cırım-cında...

– Ə, keçəli götürün!

– Hara?

– Ə, hamama!

İnan, bəlkə iyirmi dənə üzsürtən verdilər. Bını düzəlt-dilər, yeniş-yoxuş, o yan-bı yan, kastum, filan-bəşməkan... Geyindi oldu bir şahzadə. Paltar adamı abıra salar, oğlum.

Dedi:

– Qibleyi-aləm, onda deyəcəm ki, oğluu ölüm-dirim ixtiyarın verəsən məə.

Pədişah yerə baxdı, göyə baxdı, dedi: "Onsuz da əlimnən gedir daa". Dedi:

– Keçəl, verdim.

Dedi:

– Onda qırx dövə yükü ləl-cəvahir, parça-qənd, nə lazımdı, yük tut, hazır elə.

Dedi:

– Neynirsən?

Dedi:

– Sən tut də. Özü də yazginən ki, o malın mən hamısın xəjdəsəm, rədd eləsəm, sən dinmiyəssən.

Yazdı hamısın möhürrədi.

Dedi:

– İndi gəti hamısın düz ora, görüm.

Gətədi, düzdü, qoydu. Dedi:

– Oğlunu gəti bira.

Oğlu da gəldi.

Dedi:

– Oğul, sənin ixtiyarın məndədi, öldüsəm, öldürəcəm, qaldısam, qaldıracam. O atan, o da sən. İstiyirsən deyim, istə-mirsən demiyim.

Dedi:

– Mən nə deyə bilərəm?!

Dedi ki, ay camaat, indi qulağ asın.

Dedi:

– Oğul, indi otu.

Otdu.

Dedi:

– Oğul, bir neçə gün cəzirədə sən gedənnən sora gəzdin yeniş-yuxarı, axır getdin çıxdın bir çayın qırağına. Çıxdın?

Dedi:

– Bəli.

– Özü də ac, yuxusuz, çayın qırağıynan getdin, gördün ki, bir yerdə bir şəkil asılıp, deyillər, bına baxan da öləcəh, bı bağa girən də. Axırı dedin: "Ə, ölüm ölümdü, girəcəm". Get-din girdin o bağa?

Dedi:

– Girdim.

– Almanı yığdın, yedin, doydun. Atı da bıraxdın bağa?

Dedi:

– Bəli, bıraxdım.

– Getdin bir qarabat tapdın. Əl-üzüü yudun, qarabatın üstündə yıxılıp yatdın ajqarına. Gecə pədişahın qızı gəldi. Baxdı, gördü belə... Səhər ayıldın, durdun, gördün ürəyin acınnan gedir, gördün bir qab aş, pilov. Yedin-işdin, yeyib-içənnən sora da, bir dəsmal da qoyuplar xurcuna, onu sən bilmədin, gəldin övdə aşdın. Ə kopoyoğlu, o öz adresin verdi saa, ay oğlan, bını pişirən mənəm, pədişah qızıyam, mən Sə-mərqənd pədişahının qızıyam, kefin istiyir, gə mənə al. Bını tapmağa nə var ki.

Hamı:

– Afərin, Keçəl, afərin, Keçəl! – deyir.

Deyir:

– Afərin yeri dəyil ki.

Dedi:

– İndi qibleyi-aləm, nöker-nayibi düzəlt, mən getdim.

Bir at Məhəmməd mindi, bir at bı mindi.

Dedi:

– Ancax mənə çox gözdə ha, bilmək olmaz işin axırı hara gedəcəh. Mən pədişah alverinə gedirəm, qız alverinə.

Tərpəndi. Böyün bırdə tüşdü, səhər orda tüşdü, belə-belə gəldi mənzil başına çatdı. Bir oğlana at verdi, dedi:

– Get bı pədişahın hüzuruna – Səmərqənd pədişahının hüzuruna, denən ki, filan ölkədən – Əhməd pədişahın ölkə-sinnən bir dənə tacir gəlip, deyir: "İcazə versə, mən bir-iki aylığa malımı xırtd eliyip sataram".

Bir də xonça bəzətdirdi ki, bəh-bəh... Dədəsinin malı dəyil ki, pədişahın malıdı.

Apardılar xonçanı. Dedilər:

– Bəs belə-belə, bir adam gəlip.

Dedi:

– Buraxın gəlsin.

Xonçanı qoydu, sözü dedi.

Xonçanı apardılar əyəndə aşıdılar. Gəldilər, dedilər:

– Qibleyi-aləm, sənin xəzinəən yarısı qədər bırdə – xonçada var. Bının taciri belədi, gör pədişahı kimdi bının!

İcazə verdi. Gəldi qəfləni töhdü, nöker-naibi vırhavır, tuthatut... Gördü qonşuda bir qarı var. Dedi:

– O qarını çağırın gəlsin.

Qarı gəldi:

– Eşidirəm, oğul. Qəribsən?

Dedi:

– Hə, qəribəm.

Dedi:

– Nədi?

Dedi:

– Nənə, ma bırdən bir adam tap ki, alım, bırdə bir-iki ay qalacam da, dolanım bırdə mən, subay oğlanam.

Dedi:

– Qarı nənən saa qurban, onu mən eliyə bilmərəm.

Dedi:

– Ə, onnan bir əz tök onun avcına.

Pədişahın malıdı, özüün dəyil ki, qızırğalana. Bının avcı-

nı doldurdular. Dedi:

– Oğul, axşama qədər saa elə bir adam tapacam ki, tarixən sənin olsun.

Ged bir bağbanın qızın tapdı, yaxşı insannarın birin. Hə, gəldi, qızı da gətirdi. Keçəli də apardı. "Bir-birinizi bəyə-nirsiz?" "Hə". Keçəl kəbin kəsirdi Allahın şəriəti-qanunuy-nan bını aldı. Başdadı kefin sürməyə. Bırdə tükənə aşıdı, Məhəmmədi qoydu tükənə, dedi ki, gəzirsən, gördün ki, bırdə muşdux əlli qəpiyədi, sən qırx qəpiyə satarsan. Gördün parçanın metrəsi yirmi qəpihdi, sən on qəpeyə ver. Artığa versən, səni öldürəcəm ha!

Bı minvalnan Məhəmməd baxdı gəldi dedi: "Papuruz on beş qəpehdi, filan şey filanadı". Belə-belə, hay düşdü bı şəhərə: "Bir tacir gəlib, ə kişi, bizim yerdə on beşə olan papuru-zu bı verir on ikiyə". Bınnan kim almaz. Dünya döndü bının üstünə.

Bir gün bı söz yetişdi pədişah qızına. Qızdara dedi:

– Qızdar!

Dedilər:

– Nədi?

Dedi:

– Hazırnanın. Deyir, qəribdən bir tacir gəlip. Onun oğlu mal satır. Gedəh onnan hərəyə bir xələt alacıyam. Gedəh görəh nətəhirdi?

Keçəl tapşırtdı ki, Məhəmməd, gələlər deyələr ki, o topu qoy, onu ver, onu qoy, onu ver, kopoyoğlu, cıqqırın çıxsə, səni öldürəcəm!

Dedi:

– Yaxşı.

Bını da bı görmüyüp axı. Bir zaman otumuşdu belə, gördü çöldə hırtndan-hırtndan düşüb, pədişah qızı gəlip, yol verillər bına. Gördü qırx incə qızınnan gəldi daxil oldu içəri. Baxan sahata oğlanı tanıdı. Dedi:

– Ay oğlan, qızdara xələt alacam, topu yendir.
Yendirdi. Dedi:
– Yox, o pisdi, o birin yendir.
Belə-belə, bı malı tam qatdı-qarışdırdı. Deyib axı, cıqqır
çıxartma da. Dedi:
– Yaxşı e, yoruldu. Gəti o maldan üç metir bına, bı
maldan üç metir bına...
Bı qızdarın hərəsinə bir xələt aldı, özü də bir yüngülvarı
şey aldı. Qayıtdılar getdilər.
Axşam Məhəmməd getdi əvə. Dedi:
– Hə, bala, nətər oldu?
Dedi:
– Ateyi-mehriban, pədişah qızı gəlmişdi.
Dedi:
– Hə, de görüm, noldu?
Dedi:
– Şikildə gördüyüm qızdı. Mən onun surətin görməmi-
şəm. Ancax şikildə gördüyüm qız haman qızdı.
Dedi:
– Hə?
Dedi:
– Hə!
Dedi:
– O qız nə dedi?
Dedi:
– Gəldi maa dedi o parçanı, bı parçanı...
Dedi:
– İrədd eləmədin?
Dedi:
– Yox.
Dedi:
– Hə, yaxşı, oğlumsan!
Bı qız da əmisioğluna nişannıdı. Böyünə-səhərə toyu ol-

malıdı. Bu durdu bir xonça bəzədi pədişahın malıyan. Götdü
getdi meydanda otdu. Dedilər:
– Qibleyi-aləm, həməən tacir gəldi bıra.
Dedi:
– Ədə, gedin pişvaz eliyin bı taciri, nəğayırırsız?
Getdilər taciri gətdilər. Otdular, qəşəhcənə söhbət-filan...
Dedi:
– Qullux?
Dedi:
– Qullux belədi, qibleyi-aləm, hamı tökülər gedər, sənə
mənim iki kəlmə sözüüm var, deyərəm.
Hamını töhdü çölə, dedi:
– Buyurginan.
Dedi:
– Mən tacir adamam, sənin qızın gedip, dükanda mənim
oğlum görüp. Sorağ eləmişəm, deyillər pədişahın qızıdı. Mən
istiyirəm ki, sən qızı verəsən mənim oğluma.
Pədişah dedi:
– Tacir, mən səən gəliraa da bələdəm, insannığa da, hər
bir şeyi öyrənmişəm, bıdı, iki aydı-üç aydı bırdasan, əfsus ki,
qız qardaşım oğluna nişannıdı. Mən neyniyə bilərəm? Böyünə
səhərə toyudu.
Dedi:
– Yaxşı da. Mən saa nə deyə bilərəm?!Qayıtdı getdi. Qayıtdı getdi, fikirreşdi yenişə-yuxarı. De-
di: "Mən nəğayırım, iki aydı xalxın malın dağıdırəm, çox da
dəmişəm belə. Səhər öldürəcəh məni. Mən nəğayırım?" Çox
fikirreşənnən sora bir qarı tapdı. Dedi:
– Qarı nənə!
Dedi:
– Bəli.
Dedi:
– Qarı nənə, gedirsən pədişah qızına deyirsən ki, filan

tacirin oğlu səni istiyir. Gör nə deyir?

Dedi:

– Ay bala, ora gedənin dilin kəsillər, əyağın kəsillər, mənim orda nə işim, dəlisən-nəsən?

Şah malı müftə maldı, yığdı qarın ətəyin doldurdu. Qarı dedi:

– Ölsə də, qarı nənən gedəcəh.

Getdi. Qız çağırırdı:

– Baa, xoş gəlmisən, ay qarı nənə. Nətər, necə?

Dedi ki, bala, belə, qulağına pıçıldadı.

Dedi:

– Qızdar, bir qom bıra heyva çubuğu gətirin.

Bı qarını o qədər döydürdü ki, şiş-kabab elədi. Qarı götürüldü, gəldi. Dedi:

– Qarı nənə?

Dedi:

– Qarı nənaa öldürüplər. Qarı nənanda iş var ki...

Dedi:

– Əşşi, de görüm, nooldu?

Dedi:

– Bir qom heyva çubuğu kəsdirdi, bala, mənim enimə-uzunuma...

– Qarıya pul verin!

Gətdilər qarıya pul verdilər. Dedi:

– Məhəmməd, qız deyir ki, gəl heyvanın dibinə. Get, amma yatma ha, kopoyoğlu, yatsan, səni öldürəcəm.

Bı pədişah qızıdı, el yata, oba yata, bı çəkəcəh saat birə-ikiyə.

Həə, çox gözdədi, az gözdədi, Məhəmməd getdi otdu heyvanın dibində. Ha gözdə gələcəh... Yorunuq adam, axşama qədər işdəmiş pədişah oğlu... Mənim kimi fəhlə dəyil ki, səhərə kimi yatmıya. Bını yuxu tutdu, belə... heyvanın dibində yatdı. Yatdı, qız gəldi, gəzdi dolandı gəldi gördü yatı. Bının

cibinə bir aşix saldı. Saldı, qayıtdı getdi.

Səhər Məhəmməd getdi. Dedi:

– Ə, nooldu?

Dedi:

– Əşşi, məni aldadıllar. Qız nədi, gəlməh-zad nədi?

Dedi:

– Ə, cibini görüm, kopoyoğlu.

Cibinə baxdı, gördü bir aşix. Dedi:

– Ə, kopoyoğlu, axşamnan yatmısan. Deyip: "Hələ uşaxsan, get aşix-aşix oyna". Məhəmməd baxdı, dedi: "Ə, bı nə işdi, bı nə bilir mənim cibimdə aşix var?"

Dedi:

– Yaxşı.

Səhər genə qarını yolladı. Qarı getdi.

Dedi:

– Ə, nədi qarı nənə?

Dedi:

– Elə dünənki sözə gəlmişəm.

Dedi:

– Ə, fındıx çubuğu gətirin.

Gətdilər, bına ikisin vırıncan qarı aradan çıxdı, götürüldü. Gəldi. Dedi:

– Nətər oldu?

Dedi:

– Qarı nənən saa qurban, bı dəfə yaxşı çıxdım, ikicə çubux yedim.

– Ə, qarıya pul.

Verdilər.

Dedi:

– Ə, adam oğlusan, deyir: "Gə fındığın dibinə, gəlirəm ora". Get!

Genə bı yazıx getdi. Az otdu, çox otdu, bı gözdədi, bı gəlmədi. Genə mını yuxu tutdu. Fındığın dibində yatdı. Qız

gəldi, gəzdi, dolandı, gördü bı genə yatıp. Gətdi bının cibinə bir üzüh saldı.

Səhər genə getdi kor-peşman.

Dedi:

– Ə, nədi?

Dedi:

– Əşşi, gəlib-eləmədi, səhərə kimi yatmamışam.

Dedi:

– Yaxşı, cibı görüm.

Cibinə baxdı, dedi:

– Ə, deyip: "Uşaxsan, ged üzüh-üzüh oyna". Ə, məəm başıma nə oyun gətirirsən?

Dedi:

– Qarı nənə!

Dedi:

– Yox e.

Dedi:

– Qorxma, ged e.

Bı dəfə gedəndə qızdar dedi:

– Qarını bıraxax?

Dedi:

– Ə, bı mənim süd nənəliyimdi, məni bı saxlıyıp, qarını bıraxın gəlsin, nə danışırsız?!

Qarı getdi otdu qızın yanında.

Dedi:

– Qarı nənə, mənim süd nənəmsən, nədi, nətəvirin?

Dedi:

– Bala, elə dünənkinə gəlmişəm.

– Ə qızdar, alma...

Qarı götürüldü, qapıdan çıxdı, yol verdilər.

Keçəl gördü, sən öl, qarı tüğyan gəlir.

– A qarı nənə, nə oldu?

Dedi:

– Bala, "alma" deyən saat qapıdan çıxdım. Özü də bı dəfə məni götdü nənəliya.

Dedi:

– Həə, iş düzəlip.

Dedi:

– Kopoyoğlu, altdan get almaan dibinə, inan, yatsan bı gecə axırı səni öldürəcəm.

Məhəmmədi yolladı, özü də bəridən sıçradı almada oturdu. Otdu almada, bı Məhəmməd çox gözdədi, yuxu döyəndə almaan birin bırdan "tarapp"... Keçəl ağaşdadı axı.

– Hə, kopoyoğluun almasına bax.

Götdü bı başdadı yeməyə. Yedi, birəz keşdi, genə yuxuluyanda bı almaan birin də "tarapp"... Bı minvalnan gözdədi. Qız artıx qapıdan girdi. Ağaşdan düşdü, dedi:

– Ə, kopoyoğlu, alma deyil e, mənəm. Qız odu haa, axırıncı gecədi bı. Özü də saa bir əməl deyəcəm, gəlib səni tutub-eləsələr, sən mənim qarıma üş dənə daş vırdırırsan, birin başdan, birin ortadan, birin də əyaxdan, mən bilərəm ki, səni tutuplar.

Dedi:

– Baş üstə.

Qız gəldi, görüşdülər. Bəs nətəvir-necə... Söhbət-filan beşmekan... Bınnarın kəbinin Allah kəsmişdi. Bir-birinə deyihli kimiydi da, aşix-məşuxdular. Deyir, aşix-məşuxlara heş kəbin də düşmür haqq-hesab eləsən. O adam ürəkdən sevdi-sevildi bına kəbin də tüşmür. Bınnar hər ikisi bırdı yatmaxda olsunnar, saa deyim mının əmisi oğlunnar.

Əmisi oğlu qumar vırırdı. Gecənin bir vaxdı qumardan ayıldı, durdu, pul uduzmuşdu, qalxdı, dedi: "Sən öl, qanımanın bı qara vaxtı gedəcəm bağa, əmiqızım bağdadı".

Bı gəldi barın aşdı, gördü, paa, əmisi qızı yatıp bir oğlannan gəl ki, görəsən.

– Ədə, bı nədi?

Bir ip tapdı, bunların hər ikisin cüt bağladı, sarıdı. Aldı çiyinə, nə kimi oğlandı, az getdi, çox getdi, da bını şəhərin əyağında qapıya çatanda qoydu, çağırdı dedi:

– Fılankəs, qapıya bir şey söykəmişəm, gözdə, gəlirəm.

Dedi:

– Əşi, mən şey gözdüyənəm?

Əv yiyəsi gəldi, baxdı, gördü Məhəmməddi, pədişah qızına sarıxlıdı. Dedi:

– Səni dünya malınnan qəni eliyəcəm, get, mənim tacirimi, atamı tanıyırsan da, qapısın başınnan bir daş vır, ortasınnan birini, birini də əyaxdan.

Dedi:

– Baş üstə.

Dedi:

– Səhər nə istəsən, tükannan səni qəni eliyəcəm.

Getdi, bir daş vıranda Keçəl dedi:

– Arvad!

Dedi:

– Nədi?

Dedi:

– Uşaxları tutuplar, qalx.

Ortadan daşı vıranda dedi:

– Ortadan sarıyıpları ikisin də bir yerdə.

Üçüncün vıranda dedi:

– Sən bilərsən, şəhərin əyağında birinci ev kimin evidi, mənə düz apar ora!

Gəldilər gördülər ikisi də sarıxlı... Bılların ikisin də aşdı, bıraxdı. Arvadnan girdi bıra.

Dedi:

– Məni sarı.

Bını sarıdılar. Məhəmməd qaşdı öz evinə, qız da qaşdı öz evinə.

Pədişaha getdi xəbər verdi:

– Təxtin tarac olsun, deyirsən belə... Get gör qızın nə əməllərdən çıxır?

Dedi:

– Nə danışırsan gecənin bu vaxtı?

Dedi:

– Gedah gözünən gör. Fılan qapıya söykəmişəm.

Pədişah qılıncın aldı əlinə, dedi:

– İkinin də bı saati doğramalıyam!

Gördü pədişah gəlir, sən öl, yannarında qoşun, attı-bəş-məkan. Keçəl binnan qardaşdız olmuşdu. Bildi ki, bı sahat bı istidi, gələn kimi bını doğruyacaq. Elə birəz yaxınlaşmışdı, dedi:

– Ə, sənin pədişahlığın başaa dəysin. Mən böyün ayləmnən getdim sənin bağında kef eliyəm. Bı nə dəmdəzghadı, mənə bütün el-aləm içində biyabır elədin?

Pədişah gördü, həə, bı bının qardaşdığı tacirdi. Qayıtdı qılıncı qoydu qardaşı oğlunun təpəsinə. Axı bı başqa ölkədən gəlmişdi, qonağıydı, binnan da qardaşdız olmuşdu. Dedi:

– Ay qardaş, mənə bağışla.

Dedi:

– Ta bağışdamax yeri yoxdu.

Aşdı bılları bıraxdı.

İndi bının təziyəsin saxlıyır da. İndi lazımdı qırx gün bını gözdəməh.

Dedi:

– Bala, vaxt azalıp, dayan görəh!

Həə, qırx gün oldu, bizim atımız yüyərəhdi, bının qırxı çıxdı. Bir gün bir xonça bəzədi, getdi pədişahın hüzuruna. Xonçanı verdi. Xonçanı verənnən sora dedi ki, qibleyi-aləm, qabaxda bir söz dedim, dedin belə, mən əl çəhdim. İndi də özün vırdın, öz qardaşın oğlunu öldürdün. Sənnən mən qardaşdız, mən də qardaş, sən də qardaş, gəti qızı mənə oğluma. Artıx qırx da çıxıp.

Dedi:

– Mənim gözüm üstə.

Gətirdi qızı verdi, toyun elədi. Keçəl qızı verdi Məhəmmədə. Ordan da nə qədər vırhavar... gəldi çıxdı pədişahın hüzuruna. Pədişah nə qədər Keçələ xələt verənmən sora özünə vəzir götdü, necə bir ağıllı insan kimi. Siz də ağıllı olun, yə-yəh-icəh, duşmannar puç olsun, sizin kimi dosdar var olsun. Ömür Allah versin sizə, ömrünüz uzun olsun, sağ olsun.

PADŞAHLA DƏMİRCİ

Deyir, qonaxlıq olur, padşah qonaxlıq eliyir. Camahatın hamısını çağırır yığır ora, yeməh-işməhdə. Yeməh-icməhdən sonra bir-bir durğuzdurur əyağa, deyir, sən nə sənətin yəsisən, sən nə sənətin yəsisən? Biri deyir, mən palan tikirəm, biri deyir, mən tifar hörürəm, biri deyir, mən həkiməm. Bir cavan oğlanı da durğuzdurur əyağa, deyir, sən nə sənətin sahibisən? Deyir, mən dəmirçiyəm. Deyir, sən sənətin sənət deyil, dur məclisdən çıx. Bı cavan oğlan durur çıxır küçüyə. Küçəynən üstədən aşağı gedəndə öz-özünə deyir, ə, palan tikanın, nə bilim tifar qoyanın, kimi-kimi hamısını məclisdə saxladı, maa dedi ki, sən sənətin sənət deyil, mənə qovdu. Bəs mən neylim, nəynən dolanacam? Mən nə təhər yaşıyacam? Küçəynən üstədən aşağı gələndə görür ki, bir çəhmə qəyiran yer var. Öz-özünə fikirreşir ki, bı da sənətdi da, dönüm elə bı çəhmə qəyirmağı örgənəm. Gəlib görür, bir qoca kişidi, deyir:

– Əmi, sən bırdə nə iş görürsən?

Deyir ki, mən çəhmə düzəldirəm.

Deyir:

– Ola bilər ki, mənə də götürəsən şeyird? Bir yetim gə-dəyəm, çəhmə tikmağı örgənəm, o da bir sənətdi.

Qoca deyir:

– Bala, nolar, gəl örgən.

Bir beş-on gün işdiyənmən sora qoca görür ki, bı çox fə-rasətti oğlandı. Nə deyirsən, onu götürür, nə deyirsən, eliyir, əyaxqabı tikməyi-zadı, hər şeyi bacarır. Təxminən bir ay bırdə işdiyənmən sora bir günneri padşahın qızı qırx qıznan küçey-nən gedirmiş hamama. Bu oğlan da bir elan yazıp vırıppış qapıya ki, kimin nə arzusu varsa, bırdə qəbul olur. Qapıya yaz-malıydı ki, bırdə əyaxqabı qəyırılır. Oğlan savaddı oğlanıydı da, qəşəh xətnən yazıp vırır qapıya ki, bırdə kimin nə arzusu var, qəbul olunur. Padşahın qızı gəlib keçəndə bı elanı oxuyur,

görür çox qəşəh bir xətnən yazılıp, kimdisə savadlı adamdı, amma mənası düz deyil axı. Nətər yanı, kimin nə arzusu var, bırdə qəbul olunur? Gəlir əyağın birin qoyur içəri, görür bir cavan oğlandı, bir də bir qoca kişidi. Deyir:

– Bırdə nə iş görürsüz?

Deyir:

– Əyaxqabı tikirih.

İndi padşahın qızı ta əyağın birin qoyub da içəri, sözün geri götürməməhdən yana deyir ki, bəs ola bilər ki, maa bir cüt əyaxqabı tikəsiz? Kişi dinməmiş oğlan deyir:

– Olar, bı şərtən ki, get əlli metir aralıda dur, əyağı çıxart, ölçüsün götürüm.

Qız öz-özünə fikirreşir ki, bı nətər ustadı ki, əlli metrədən ölçü götürür?

Bı qız gedənnən sora bı oğlan əyaxqabını tikir. Qız səhər tezdənnən gəlir ki, görüm əyaxqabı hazırımı? Padşahın qızına əyaxqabı əskik deyil ki. Oğlanın əlli metir aralıdan ölçü götürməyi qızı maraxlandırır. Deyir ki, axı, görüm bı əlli metrədən ölçü götürüb nətər əyaxqabı tikir? Oğlan çıxardır əyaxqabını verir. Qız geyir əyağına, görür ki, lap əyağına görədi. Qız çıxır gedir. Aradan bir neçə gün keçənnən sora oğlan öz-özünə fikirreşir ki, mən belə sənət yəəsi olam gələm bırdə əyaxqabı tikəm, bınnan dolanam – belə olmaz. Madam padşah məni məclisdən qovup, mən hər şeyi bıraxıram, gedip padşahın qızıl xəzinəsini yaracam. Oğlanda hər cürə alət varıdı, dəmirçiydi axı. Dəmiri kəsə bilirdi, doğruya bilirdi. Ona görə də xəznə yarım axın onun əlində hasand idi. Gecəyarı gedir xəzinəni daldan yarar, sandıqları kəsir-doğruyur, qoynun-qoltuğun qızılnan doldurur, çıxır. Sora xəznəni elə düzəldir, qayıdır ki, heş məhlim eləmir ki, bı xəznə yarılıp. Xəznənin də qaravılçısı-zadı qabaxdadı da, nə xəbərəri var? Bı oğlan hər gecə gəlir xəznəni yarar, qoynun-qoltuğun doldurur çıxır. Oğlan gətirdiyinnən bı ustaya da verirdi. Usta ona yalvarır ki, bala, səni ant verirəm

səni yaradan Allaha, məni də aparginən, heç olmasa qoynunu-qoltuğumu doldurum, bir gözüm doysun daa. Oğlan deyir:

– Əşi, neynirsən axı, mən gətirirəm saa da verirəm dana.

Hər bir şeyin hesabı olan kimi, bu xəzinənin də hesab-kitabı vardı. Ayın başında otdular hesabladılar, gördülər ki, xəznədən filan qədər qızıl yoxdu. Hamı dedi ki, balam, bı qızıla nə gəldi, necoldu, nətər oldu? Vəzir dedi ki, patşahım sağ olsun, bırdə surğuş qırılmıyıp, bir yerdən yarılmıyıp, bıra heş bir bəni-insan gəlmıyıp. Yəqin məleykələr Allah-təala tərəfindən çəkir göyə daa. Patşah deyir:

– Əşi, necə yanı, mənim halal malımı məleykələr çəkir nədi?

Qırx gün sizə vaxt verirəm. Tapdız, tapdız, tapbadız oğrunu, başız fərmandadı.

Vəzirnən vəkil gəlir çox fikirreşir. Vəzir deyir ki, pətşahi-aləm sağ olsun, mən tədbir fikirreşmişəm.

Patşah deyir:

– Nədi?

Vəzir deyir ki, gətiginən bir yerdə bir yeməhxana açax, orda olan çəngəl-pıçax nə varsa, hamısı qızıldan olsun. Bir eyilan vırax qapıya ki, kim pulsuz yeməh istiyirsə, gəlsin bırdə yesin. O kimdisə – o xəznəni yaran, qızılı tanıyan adamdı daa. O çəngəli-pıçağı elə-belə adi adam bilməz ki, qızıldandı. Xəznəni yaran kimdisə, vərdeşkar adamdı. Bir dəfə əyağı düşəcəh bıra. Yeyip-içənnən sora çəngəl-pıçaxdan birin mütlax aparaceh. Qapıda güdühcü qoyax, qapıdan çıxannarın cıblərin axtarınnar. Kimnən çıxsə, elə xəznəni aparən da odu.

Bir günnəri bizim bı dəmirçiin də əyağı tüşür həməh küçüyə. Baxıp gör ki, bir eyilan vırıplar ki, bəs kim pulsuz yeməh istiyirsə, gəlsin bıra. Bı da keçir içəri. Qəşəh yuyunur, gəer oturur. Yeməh gəer bının qabağına. Baxır görür ki, çəngəl-pıçax hamısı qızıldandı. Oğlan deyir:

– Mən nə axmaq adamam. Gecə səhərətən yuxusuz

qalırım, gedirəm xəznəni yarırım. Gündə gəlim elə bırda yeməyimi yeyim, hərdən də bir pıçax-çəngəl götürsəm, bəsimdi.

Bı minvalnan durdu çəngəlin birin götdü, qoydu cibinə. Qapıdan çıxanda gördü ki, qapıda güdühçülər qoyulup, çıxanların cibin axtarır. Gördü ki, özünən qabax bir qoca arvat var, şal bağliyp ortasına. Tez gəttdi çəngəli arxadan saldı arvadın şalina. Arvat da qoca arvatdı da, orasına-birasına baxdılar, bıraxdılar. Oğlanı da axtardılar, gördülər bir şey yoxdu, buun da bıraxdılar. Oğlan gəldi küçədə arvadın şalınnan çəngəli elə çəkdi ki, heş arvad bilmədi. Çəngəli götdü getdi.

Axşam hesaplədılar, gördülər ki, çəngəlin biri yoxdu. Dedilər ki, həə, həməən xəznəni yaran adamdı, çəngəlin birin aparıp.

Aradan bir neçə gün keçənnən sora bı səfər vəkil dedi ki, patşah-aləm sağ olsun, ayrı bir çarəsi yoxdu, gətiginən bir yeri bəziyax, bir otax bəziyax, sənin qızın da çox gözəldi, aparax sənin qızını qoyax ora. Orda hər barmağına bir dənə birliyand üzüh taxax. O kimdisə, onun bıra da əyağı düşəcəh. Birliyand qızıldan da qiymətliidi, onun tamahı durmayacax, mütləh qızın barmağınnan birin çəhməlidi. Qıza da möhür hazırlayax verəh, kim üzüyü barmağınnan çəhsə, qızın möhürnən vırsın alınna. Onnan sora hara getsə, hansı vilayətə getsə, möhürnən tapaceyix onu.

Bı minvalnan otağı hazıradılar. Qızı apardılar qoydular ora, möhürü də verip nə lazımdı tapşırdılar.

Bir günnəri genə bizim bı dəmirçinin əyağı tüşdü bı küçüyə. Gördü ki, bir eylan yazıplar: "Kim pətşahın qızını görməh istiyirsə, filan yerdə ona baxa bilər". Oğlan girdi içəri, gördü ki, qızı oturduplar taxtda, bəzənip-düzənip, ama hər barmağında bir dənə birliyand üzüh var. İçəri də doludu adamnan. Hamı baxır.

Bı da tanıyır qızı – çəhmə tikip axı qıza. Çatdı qızın yanına, çatan kimi əl atdı üzüyün birin çəhdi, üzüyün biri çıxdı.

Qız yerdən qalxdı, möhürnən vırdı düz oğlanın alınna. Oğlan tez əl atdı qızın əlinnən möhürü aldı, içəridə nə qədər adam varıdı, hamısını möhürredı, çıxdı çölə. Töküldülər yenişə-yoxuşa, baxdılar, gördülər bının hamısı möhürredı. Nə bilsinnər bının hansıdı xəznə yaran?! Bı kələh də baş tutmadı.

Oğlan genə başdadı hər gecə xəznəni yarıp aparmağa. Misir patşahı da bı vilayətin patşahıynan qardaşdığımış, möhkəm dostumuş. Bı əhvalatı eşidir, ordan xəbər göndərir ki, sən nə patşahsan ki, sənin xəzinənnən belə qızılı çəkip aparıllar, sən bir oğrunu tapa bilmirsən? Bı dərt də bir yannan patşaha əsər elədi.

Bir günnəri qız gördü ki, atası saralıp-solur. Dedi:

– Ata, sən mana icazə verginən, mən o oğrunu taparam.

Patşah dedi:

– Qızım, səni dünya malına qane edərəm. Məni bı əzərdən kutar.

Qız gəldi, heş kimin xəbəri olmadan xəznənin dörd bir yanını qazdırdı adam boyda, qırı əritdi töhdürdü ora ki, bura kimdisə, insan gəlir da, onu tutsun. Həsirən-filannan üstünü ötdürdü ki, bilməsin. Həməən gecə usta oğlannan əl çəhmədi ki, çəhmədi. Dedi:

– Səni ant verirəm səni yaradan Allaha, məən də apariginən.

Oğlan da bilmir axı bırda belə iş olup – tələ quruplar.

Olmadı, oğlan ustaan da götdü apardı. Genə kəsdiyini kəsdi, doğradığını doğradı. Oğlan ustaya dedi:

– Usta, keç.

Usta əyağının birin atdı, o birin atanda şarap düşdü quyuya. Oğlan baxdı ki, usta gedir yavaş-yavaş. Usta dedi:

– Ay bala, mən gedirəm.

Oğlan dedi:

– Qorxma, çıxardecem.

Əyağın qoydu kişinin çiyinə, addadı o tərəfdən qoynun-

qoltuğun doldurdu qızılınan. Addadı bəri tərəfə, kişinin başın bir az özünə sarı elədi, xəncərnən kişinin başın kəsdi. O qəddərə saxladı ki, qanı-zadı süzüldü. Ordan olan palazdan-zaddan bir şey götürüp kişinin başın pühdü. Kişinin başın götdü. Genə xəznənin düzəltməlisin düzəltdi, qayırmalısın qayırdı, çıxdı gəldi.

Səhər tezdənnən qız genə adam göndərdi, getsinnər, baxsinnər. Qız səhərətən yatmamışdı ki, oğru gəldisə, təliyə düşməli idi. Getdilər gördülər bir adam var, düşüb boğazatan batıp qıra, başı yoxdu. İsti su töhdülər, dəm-dəsgəhnən bir təərnən çıxartdılar, yudular-təmizdədilər. Bir də qızılı saydılar. Gördülər genə aparırlar. Qız bildi ki, kimdisə genə apardı. Bı başı kəsilən kimdisə, bədbaxdı, gəlib düşüb elə bıra. Qızılı aparın aparıp. Qız əmir verdi ki, meyidi aparıp bazarın darvazasınan asın. Kim gəlib bının yanında ağlasa – qohumunna, arvadınna-uşağınna, o adamı gətirin mənim yanına.

Oğlan səhər tezdən çıxdı bazara. Gördü ki, bazarın darvazasınan ustanın meyidini asırlar. Oğlan gəldi ustaan arvadının yanına, gətdi qızılı da töhdü onun qabağına. Dedi ki, xala, bilirsən nə var? Arvad dedi:

– Nədi?

Oğlan dedi:

– Sən bilirsən ki, biz həmişə gedirdih oğuruğa, ərinnən qızıl gətirirdih. Bı işdən xəbərin var. Bı gecə də getdih, kişini öldürdülər. Bı qızıl, nə qədər istiyirsən oğul-boğul xəşdə. Ta ayrı çarəsi yoxdu, ta mən neyniyim?

Arvad başına-gözünə döydü ki, heç olmasa mən ərimin meyidini görüm, onnan sora basdırım. Ta indi işdi olup-olup, oğurruxdu.

Oğlan dedi ki, indi ki, ərini görməx istiyirsən, nətəər deyirəm, heylə elə. Arvad dedi:

– Nətəər eliyim?

Oğlan dedi:

– Bir cəvəran yumurta götürərsən, gedərsən bazara. Kişinin meyidini bazarda darvazadan asırlar. Elə ki, kişinin meyidinin yanına çatdın, əyağın ilişdirərsən daşa, cəvəran yumurtanı buraxarsan. Yumurtalar tökülüb əzileceh. Başaa-gözə döyüp o ki lazımdı, orda ağlıyarsan. Elə ki, səni apardılar, soruşdular, bı kişi sənəin neyindi? Deyirsən ki, mən dul arvadam. O bazardan bı bazara yumurta yığmışam, gətirəm satam, uşaxlara çörəh alam. Mən yumurtaya ağlıyırım ki, gələn bazaratən mənəim uşaxlarım nə yeyəcəh?

Arvad durdu getdi, cəvərəni doldurdu yumurtaynan, apardı bazara. Meyid asılan yerə çatan kimi əyağını ilişdirdi daşa, cəvəranı buraxdı, yumurta dağıldı, sındı. Arvad başına-gözünə nə ki lazımdı, döydü, ağladı. Patşahın adamları bını götdülər, apardılar qızın yanına. Qız soruşdu:

– Xala, niyə ağlıyırısan, nəyindi o kişi?

Arvad dedi:

– Ay bala, mən bir dul arvadam, o bazardan bı bazara yumurta yığmışdım, satam, uşaxlara çörəh alam. Yıxıldım, yumurta sındı. İndi gələn bazaratən mən uşaxlara nə verəcəm?

Qız tapşırırdı xəznədara, arvada qəpikdən-quruşdan veridilər, dedi:

– Xala, bı pulnan apar gələn bazaratən dolan. Yumurta, yığ... genə gələn bazar gətirip satarsan.

Bı minvalnan oğru genə tapılmadı. Artıq qırx gün tamam olmaxdaydı. Bir-iki gün qalmışdı ki, tamam olsun. Vəzir-nən-vəkil asılmalıydı. Oğlan tapılmamışdı axı.

Oğlan gördü ki, bı vəzir-nən-vəkili nahaxdan öldürəcəhlər. Oğlan gəldi elçi daşının üstündə oturdu. Vəzir-vəkil gəldi ki, nə dərdin var? Oğlan dedi:

– Mənəim sözüm-söhbətim sizə dəyil. Mənəim patşahnan işim var.

Oğlan getdi patşahın yanına. Dedi:

– Patşah-aləm sağ olsun, Allahdan gizdin dəyil, indi

bəndədən nə gizdin olar. Sən bilirsən ki, sənın xəznə hər gecə yarıp aparılar. Bını bütün dünya bilir. Maa əsər eliyən səən o qardaşdıgındı ki, gündə bir dəfə saa xəbər göndərir ki, səən nə patşahsən bir oğrunu tapa bilmirsən? İndi səən maa icazə ver, mən gedim o patşahın özünü oğurruyum gətirim.

Patşah elə bilir ki, bı dəlidi. Çağırır vəzir-vəkili, deyir:

– Bı nə deyir, nə danışır? Aparın bına puldan-zaddan verin, yazıxdı, çıxıp getsin.

Oğlan deyir:

– Ə kişi, yox ey, mən sənnən söz danışıram. Mən gətiməsəm, boynumu vırdırım.

Patşah dedi:

– Yaxşı, get gəti.

Oğlan deyir:

– Yox, mən belə gedə bilmərəm. Gərəh kağız yazax, sora.

Padşah deyir:

– Ə, ona bir kağız qərəliyin verin.

Oğlana kağız yazıp verirlər. Oğlan əyağın diriyir ki, yox, gərəh möhür də vırasız.

Padşah kağızı möhürrüyür. Oğlan kağızı alır, qoyur qoy-nuna. Səhər tərənir, gecə yarı çatır həməən patşahın bağına. Özünən mişar götürür, çəkiş götürür, yeşih-meşih götürür. Gedir padşahın bağında meyvə ağaşdarı, nə var, hamısın doğ-ruyur tökür yerə. Başdıyır yonmağa, guya taxta düzəldir. Padşah səəə alt paltarında pəncərədən baxır ki, ədə, bir pəzə-vəngin biri ilişib bağa, bağı doğruyur, istahatdan salır. Tez elə alt paltarında gəlir bının yanına. Deyir:

– Ay oğul, bını niyə doğruyursən?

Oğlan deyir:

– Patşah-ələm sağ olsun, Allahdan gizdin dəyil, bəndədən nə gizdin olar? Sənin o qardaşdıgın, o filan patşah ağzın-nan canı çıxanda vəsiyyəət elədi ki, mənım tabıtımı mənım

qardaşdıgımın bağındakı ağaşdardan düzəldərsən. Orda mən çox yeyib-içmişəm. İndi əl-ayağıma dolaşma, bir az aralı dur, mən işimi görüm.

Patşah başına-gözünə döyür. Sora deyir:

– A bala, bəs ipdən-zaddan gətimisən, ölçünü bilməyə?

Oğlan deyir:

– Əşi, ya səən, ya o. İkinin də boyu birdi. Gir bı yeşiyin içinə görüm nətəridi?

Patşah yeşiyin içinə girən kimi oğlan qapağı üstən basıp mıxlıyır. Kəndiri salır ortasına, atır çiyinə, tərənir patşahın yanına. Aparır qoyur patşahın qabağına. Patşah deyir:

– Ay oğul, bı nədi?

Oğlan deyir:

– Ə kişi, aş gör nədi?

Ağzını açanda görür içinnən alt paltarda qardaşdığı çıxdı. Qardaşdığı görür bı patşah sağdı, qucaqlaşırlar. Bı patşah özünü sındırmır, deyir ki, görürsən, gündə maa bir xəbər göndə-rirdin ki, oğrunu tapa bilmirsən. İndi səən özünü oğurratdırıp gətimişəm bura.

Patşah göz basır öz adamlarına ki, bı pəzəvəngi gözdə-sinnər, birdən qaçıp gedər, bınan əməl əskik dəyil. Bir neçə gün yeyip-içillər. Patşah qardaşdıgın yola salannan sora bı çağırır deyir:

– İndi söhbət elə, görüm, bı nə kələkdı?

Oğlan deyir:

– Patşah sağ olsun, mənım dəlil-sübutum var, ayın-oyu-num var, icazə ver, gedim gətirim, sora.

Patşah icazə verir. Gedir oğurradığı qızilları, çəngəli, bir-liyantı gətirir, qoyur patşahın qabağına, deyir:

– Yadıdamı, məclisdə adamlardan sənətini soruşurdun.

Biri dedi ki, tifar qoyanam, biri dedi, palan tikənəm, nə bilim, biri dedi, aliməm. Mən də dedim, dəmirçiyəm. Dedin ki, səən sənətin sənət dəyil, dur çıx məclisdən. Mən də sənətimi

dəyişdim, bı sənətin yəəsi oldum. İndi istirsən məni öldür, istirsən məni saxla.

Patşah deyir:

– Elə axmax adam mənəm, əsil patşah sənən.

Qızın da verir bına, bını qoyur patşah. Onnan da kutarır çıxır gedir.

ARVAD ŞƏRİ

Bir kişi olur, cütün əkirmiş, kasıb dövrüymüş dana. Arvad da hər gün günorta bına yeməh pişirip aparırmış. Bir gün də kişi namaz qılıb çörəh yeyənnən sora deyir:

–Allah, saa şükür, canımızı salamat, ruzumuzu bol elə.

Arvad deyir:

–Kişi, bir söz demədin.

Deyir:

–Nəyi demədim?

Deyir ki, demədin bizi arvad şərinnən sav. Kişi deyir ki, əşşi, arvad kimdi ki, onun şəri də ola?!

Arvad deyir:

–A kişi, deynən bizi arvad şərinnən sav.

–Əşi, – deyir, – get işın dalıncan. Arvad nədi ki, onnan ötrü hələ mən ilahıya üz tutam.

–Yaxşı, qalsın qulağında.

Hə, kişi sabahısı günü yenə gedir cütə. Bı da yeməh-zad hazırrayır, dörd dənə də balıx götürür gedir. Görür ki, kişi o başdan cüt sürə-sürə gəlir. Balığın dördün də xəlvətə basdırır yerə.

Kişi gəlir, elə cüt getdiyi yerdə görür ki, cütün ağzınnan dörd dənə balıx çıxdı.

– Ə, bı cütün ağzından balıx çıxdı!

Kişi bir əz də sevincəh balıxları gətirir, arvada deyir ki, arvad, bəs cütün ağzında torpaxdan balıx çıxdı.

Arvad deyir:

– Ə kişi, torpaxda balıx olmaz.

Kişi deyir ki, əşi, nətəər yanı, mən özüm cüt sürəndə çıxıpdı.

Deyir:

– İndi, vallah, deyirsən, amma inanmıram.

Deyir:

– Aparginən bını, axşama bir yaxşı yeməh hazırıra. Aş bişirərsən, balığı da qoyarsan altına.

Arvad balıqları götürər, gətirər əvə. Gətirər, bişirər, qonşudan da bir-iki arvat çağırır, balıqları yeyəllər.

Həə, kişi axşam gələr:

–Arvad, balıqları neylədin? Bişirdın?

Arvad deyər ki, a kişi, balıx nədi, zad nədi?

Deyir ki, ay arvad, sənə bəs dörd dənə balıx vermədim?

Deyir:

–A kişi, sən maa balıx verməmişən.

Həə, kişi əl atar ağajın götürər, arvadı o ki var buduyar, camaat, qonum-qonşu haya tökülər:

–Noolub?

Arvad deyir ki, bəs kişinin başına hava gəlip.

– Əə, nətəər?

Kişi deyir ki, ə, böyün cüt sürəndə ağzında dörd dənə balıx çıxdı şumnan. Vermişəm bına ki, apariginən bişir. İndi gəlip deyir ki, balıx yoxdu.

Camaat "ha, ha" gülər, deyəllər:

–A kişi, doğrudan, sən başaa hava gəlip. Şumda balıq olmaz.

Camaat çəkilər gedər. Sabahı günü kişi genə durar gedər cütə. Arvad da günorta yeməyin bişirər aparar. Kişi yeməz, deyər:

–Arvad, balığın yerin deməlisən.

Bı da deyir:

–A kişi, mən balıx üzü görməmişəm.

Xülasə, kişi bırda da bına bir-ikisin çəkər, deyər:

–Get, axşam gəlirəm, balıx hardadı, tapginən.

Axşam gəlir, deyir ki, arvad, balıqlar hanı? Deyir ki, ə kişi, vallah, sən başa hava gəlip. Axı mən, doğrudan da, sennən balıx görməmişəm. Kişi genə götürər bı tuluğ ağacın, bını buduyanda haya camaat tökülür. Camaat gəlir. Arvad deyər ki, ay

camaat, bının başına hava gəlip.

Camaat götürər qab-qajax, buduyallar ki, bu kişiin başına hava gəlip. Kişini kənddən sərsəri kimi qovallar. O deyir "dəli", bı deyir, "dəli", uşax deyir, "dəli gəldi", böyüh deyir, "dəli gəldi". Kişi kətdən çıxar, deyər: "Həə, ta bı mənı dəli yerinə qoyup". Gedər, üstünnən bir müddət keçər, kişi deyər ki, ə, gedim görüm bı arvad neyləyir?

Gəlir evə, görür ki, arvad həyətdədi, amma bularda da bir dərviş qonax var. Kişi deyir ki, indi gedim, görüm arvad mənı tanıyajeh, tanımayajeh.

Deyir:

– Salaməleyküm, bajı, Allah qonağı istəyirsən?

Deyir:

– Allaha da qurban olum, qonağına da.

Kişi deyir ki, hə, arvad mənı tanımadı.

Gəlir, axşam arvad yeməh hazırırayır, bı dərvişə də, bı kişiye də yeməh verir. Kişi hələ ümüdünü üzür. Deyir: “Əyər bu dərvişə ayrı yer salsa, özüynən mənə ayrı yer, deməli, bı mənı tanıyıp, olmasa, deməli, mənı tanımayıp”.

Axşam gətirir arvad yer salır, bir yer dərvişə, bir yer kişiye, özünə də ayrı yer salır. Kişi deyir: “Hə, arvad mənı tanımadı”. Kişi özündə belə hesap aparır. Deyir ki, ay bajı, mən vaxtlı gedəcəm, mənı xoruz banında, hava işıxlaşmamış oyat. Yolum uzaxdı.

Hə, bılar gedənnən sora arvad kişinin paltarın götürər, qoyar dərvişin yerin qırağına, dərvişin də paltarın götürər, qoyar kişiin yerin qırağına. Bir az axşamnan keçir, ay qaralıxlayanda kişini dümsüklüyür ki, bəs dur, xoruzdar bannadı. Kişi durar geje qarannığında böyründəki paltarı geyinər gedər.

İndi bu gedir yolnan, gün çıxır, baxır kölgəsinə, görür ki, əyər, bı bının öz kölgəsi dəyil. Deyir: “Əə, bu arvada bax, ə, bının başı xarab olup, mən bına demişəm ki, mənı oyat, bı dərvişi oyadıp. Deyir, həə, arvadın başı xarab olupdu”.

Qayıdır dala. Deyir:

– Ay qonağ, bəs sən indijə getmişdin?

Deyir:

– Ay bəji, mən səə demişdim sən məni oyat, sən dərvişi oyatmısan.

Belə deyəndə arvad deyir ki, hərif, sən elə həməən kişi-sən ki, o gün də deyirdin şumda balıx var. İndi de görüm, şumda balıx olar, olmaz? Mən elə səni oyatmışam, dərvişi oyatmamışam. İntaası, paltar sənin dəyil, dərvişin paltarıdı.

Kişi görür ki, arvad elə əvvəldən bını tanımışmış.

Arvad deyir:

– İndi nətəər olar, de görüm, kişini Allah arvad şərinnən saxlasın, ya yox?

Deyir:

– Arvad, elə sən deyəndi, kişini Allah arvad şərinnən saxlasın, daha da artıx.

UÇAN PADŞAH

Biri varıymış, biri yoxuymuş, əyyami-qədimdə Əhməd adlı bir padşah varıymış. Bu padşah ömrünün çoxunu keçirmiş, azını yaşayırmış. Həmin padşahın üç oğlu varıydı. Birinin adı Cümşüd, birinin adı Hətəm, kiçik oğlunun adı isə İbrahim idi. Bu padşahın oğlanları artıx qonum-qonşu, vəzir-vəkil qalmamışdı atasının yanına göndərsin ki, oğlanlarının evlənmək vaxtıdır, onları evləndir. Padşah isə bunlara heç bir cavab vermirdi.

Bir gün oğlannar sözü bir yerə qoydular ki, indi ki atamız bizi öyləndirmir, gəl biz də baş götürüb gedək başqa bir ölkəyə, orada öylənək, üç qardaş çiyin-çiyinə verib yaşayaq. Şahzadələr buradan getməkdə olsun, eşit padşahdan. Padşah gecə yatan zaman bir qorxulu yuxu görür. Aləmi röyyada üç əjdaha bərənin ağzında durub, padşahı udmaq istəyir. Nə qədər qoşun, ləşkər gəlsə əjdahalar onları udur. Bu zaman padşahın oğlanları atasına deyirlər ki, ata, bizi at əjdahanın ağzına. Padşah bərəni keçməyə az qalanda görür ki, əjdahalar dalınca elə gəlir ki, yel kimi. Padşah bir təhər canını qurtarır. Amma sora qabağına bir ağ paltarlı dərviş çıxıb, padşaha deyir, «ay insafsız, oğlanların sənin ucbatından özlərini öldürdülər, sənə onlara yas tutmaq əvəzinə canını qurtardın». Padşah gözünü yumub açanda görür ki, qoja dərviş qeybə çəkildi.

Padşah yuxudan sərsəm oyanan kimi tez vəzir-vəkilə xəbər göndərir ki, bura gəlsinlər. Vəzir, vəkil, rəmmal, münəccim tez gəlirlər padşahın yanına. Padşah gördüyü yuxunu yozmağı bunlara əmr edir. Münəccimbaşı padşaha baş əyəndən sonra deyir ki, padşah sağ olsun, bu yuxu elə bir qorxulu şey deyil. Bu o deməkdir ki, sən özün hər bir şeyi görüb, dövrənini sürmüşən, indisə oğlanlarının hərəsi bir gümə qaraldıb, içinə girməlidir ki, səndən sonra bir şam yandıranın olsun. Yas da ki, toydur. Dərviş sana demək istəyirmiş ki, sən niyə oğ-

lannarının toyunu etmirsen? Padşah sevinir, münəccimbaşıya çoxlu xələt, ənam verir. Sonra tutduğu işdən peşiman olub, oğlanlarını öyləndirmək fikrinə düşür. Padşahın gözü çoxdan vəzirin qızında idi ki, onu böyük oğlu Cümşüdə, vəkilin qızını isə Hətəmə alsın. Amma tərəddüd edib, oğlanlarını evləndirmirdi.

Padşah yuxu görən gecənin səhəri əmr etdi ki, oğlanlarım hüzuruma gəlsin. Bu hadisədən bir qədər keçdikdən sonra qasid gəlib padşaha baş əyib dedi ki, padşah sağ olsun, oğlanlarınızı heç yerdə tapa bilmədim. Padşah məcbur olub, şəhərə car çəkirdi. Yenə də oğlanlarından bir xəbər verən olmadı. Bir tərəfdən padşahın arvadı gecə-gündüz göz yaş axıdıb, ahu-nalə edirdi ki, sən vaxtında onları öyləndirsəydin belə olmazdı. Odur ki, padşahın arvadı ərinə dedi:

– Əgər üç günə kimi oğlanlarımdan bir xəbər çıxmasa özümü öldürəcəyəm. Padşah qaldı çar-naçar. Bilmədi nə eləsin. Bu vaxt padşah car çəkirdi ki, kim mənim oğlanlarımla yerini desə, ona böyük ənam verəcəm. Bu sözləri eşidən şəhər qarışığı padşahın hüzuruna gəlib baş əyib dedi ki, padşah sağ olsun, qabaqca istədim ki, deməyəm qorxumdan, sonra da düşündüm ki, sonra öyrənib, boynumu vurdurarsan, amma indi qalıb sən öz mərhəmətinə, ya öldür, ya da bağışla. Üç gün qabaq oğlanların şəhərdən getdilər.

Padşah şəhər qarışığına öz qızıl toqqasını bağışladı, qırx dənə çapar çağırıb hərəsini bir padşahın yanına göndərdi ki, oğlanlarını tapıb qolu bağlı onun hüzuruna gətirsinlər. Padşah taxt-tacını idarə etməkdə olsun, çaparlar yol etməkdə. Eşit indi sən oğlanlardan.

Padşahın oğlanları az getdi, üz getdi, dərə-təpə, düz getdi. Orada illə, burada şirin dillə, gündə bir mənzil, tayeyimənzil üçüncü günü gəlib çatdılar bir şəhərin kənarına. Böyük qardaş ortancıl qardaşa dedi:

– Hətəm, biz burada oturaq bir az dincələk, sənsə get şəhərə bir az yeməkdən-zaddan al gətir, yeyək, qarnımızı doy-

duraq, axşama yaxın gedərik şəhərə. Bir də bax gör, buranın camaatı necədir, şəhərdə nə var, nə yox? Hamısını öyrənib gələrsən.

Hətəm şəhərə getməkdə olsun, eşit sən Cümşüd ilə İbrahimdən. Bu qardaşlar çox yorğun idilər. Odur ki, getdilər yaxınlıqda olan çinar ağacının altına kölgələnməyə. Çinar ağacının ətrafında böyük bostan var idi. Bu bostanın yiyəsi çox mehriban bir kişi idi. Nə oğlu varıydı, nə də ki qızı. Bir qarışığı, bir də ki, özü. Qoja gördü ki, it çox hürür. Bildi ki, bu sədaqətli köpək havayıdan hürməz. Odur ki, qoja eşiyə çıxıb ətrafa göz gəzdirdi. Gördü ki, çinarın altında iki nəfər adam var. Qoja bunlara yaxınlaşanda gördü ki, bunlar elə gözəl cavanlardı ki, Yusif bunları görsə valeh olar. Özləri də elə bil bir almadı, yarı bölünüb. Qoja cavanlara yaxınlaşıb salamladıqdan sonra onlardan hal-əhvallarını, kim olduqlarını soruşdu. Cümşüd başına gələnləri, mən sizə söylədiyim kimi qojaya danışdı. Qoja dedi, ay oğul, mən də övladım yoxdur. Allah sizi elə yaxşı göndərmişdir. Gəl bizimlə ol. Biz də bu gün-sabahlıq. Heç olmasa bilərəm ki, öləndən sonra yurdumda adımlı anan, çırağımı yandıran, ojağımı közərdən bir varisim var. Oğlanlar razı oldular. Bunlar söhbətdə olsunlar, eşit ortancıl qardaş Hətəmdən.

Hətəm şəhərə girəndə gördü ki, bu şəhərin camaatı hamısı matəm libas olublar, qara geyiniblər. Hətəm bir qojaya yanaşdı, soruşdu ki, baba, nə üçün bu camaat qara geyinib? Qoja oğlanın üzünə baxıb dedi:

– Ay oğul, görünür ki, sən qəribsən, heç bir şeyi bilmirsən. Oğul, bizim qonşu padşahın üç oğlu itib. Nə öldüsü bilinir, nə qaldısı. İndi Əhməd padşah hər məmləkətə bir qasid göndərmiş, o məmləkətin də padşahından xahiş edibdir ki, oğlanlarını tapıb ona göndərsinlər.

Hətəm kişiyə razılıq edib ayrıldı. Gedib dərzi dükanından üç dəst qara paltar, bir qədər də azuqə alıb, qayıtdı qardaş-

larına eşitdiklərini danışdı. Qardaşları sözü bir yerə qoydular ki, bir daha evlərinə qayıtmazlar. Bu minvalla düz üç həftə bunlar qojanın yanında qaldılar. Səhərdən axşama kimi qardaşlar yer belliyir, əkin əkirdilər. Bir gün Cümşüd Hətəm dedi:

– Qardaş, yenə şəhərə get gör şəhərdə nə var, nə yox. Bir də bir az ətdən-zaddan al.

Hətəm qara libası geyib şəhərə yollandı. Hətəm şəhərə çatanda yenə gördü ki, camaat qara paltardadır. O, qəssabdan soruşdu ki, nə üçün bu camaat qara geyib? Qəssab dedi:

– Ay oğlan, Əhməd padşahın bu gün iyirmi dörd gündür ki, oğlanları itib, ona görə padşah qara geyinib. Bir də ki, Əhməd padşahın arvadının gözü ağlamaqdan kor olub, ona görə. Hətəm anasının kor olmasını eşidəndə az qaldı bihuş ola, ancaq bir təhər özünü saxladı. Gəlib bu acı xəbəri qardaşlarına danışdı. Onlar tutduqları işdən peşman oldular. İstədilər qayıtsınlar evlərinə, gördülər ki, pulları yoxdur, qojadan da istəməyə utandılar. Bu zaman qardaşlar belə fikirləşdilər ki, ikisi qocaya kömək eləsinlər, biri də gedib, şəhərə bir iş tapıb, yol pulu qazanana kimi işləsin. Səhərisi belə oldu. Hətəm getdi şəhərə iş axtarmağa. Amma oğlanlar bu sözü qojadan gizlədirdilər.

Günorta Cümşüd, İbrahim yer belləyəndə belləri nəyə isə toxundu. Nə qədər elədilər, həmin şeyi çıxara bilmədilər. Əl atdılar külüngə, bir qədər qazdıqdan sonra gördülər ki, bu, bir müjürdür. Müjürünü çıxarıb açdılar. Gördülər ki, müjürünün içi doludur qızılınan, ləl-cəvahiratnan. İstədilər götürsünlər, sora dedilər ki, bəlkə bu qojanıdır. Oğlanlar gəlib həmin müjürünü qojaya verdilər. Qoja dedi:

– Oğlanlarım, çox qədimlərdə atam mənə bir dəfə demişdi ki, onun babası harasa bir müjürü qızıl gizlətməmişdi. Onu indiyə qədər hamı axtarmış, amma tapmamışdır. Çünki onu basdıranı qaçaqlar öldürmüş, sirr indiyə qədər üstüörtülü

qalmışdır. İndi ki, onu siz tapmışınız, götürün özünüzə.

Oğlanlar çox dedilər, qoja az eşitdi, qoja çox dedi, oğlanlar az eşitdilər. Axırda qoja bir qədər qızıl götürüb dedi:

– Bu mənim də, qarımın da götürülməyinə, basdırılmasına çatar. Yerdə qalanı sizin.

Oğlanlar çox sevindilər. Anasının gözləri tutulmasını, evlərinə qayıtmalarını qojaya bilidirib, onlara izn verməsini xahiş etdilər. Qoja onlara xeyir-dua verib yola salmamışdan qabaq hərəsinə bir qarpız verib dedi:

– Balalarım, bu qarpızı aparıb verərsiniz atanıza, deyərsiniz yesin. Qarpızı kəsəndən sonra deyərsiniz ki, bunun mənasını tapsın.

Səhər sübh tezdən oğlanlar vətənlərinə sarı rəvan oldular.

Bunlar yol getməkdə olsunlar, eşit xəbəri Əhməd padşahdan. Əhməd padşah çox peşiman olmuşdu. Nə gejesi varıydı, nə gündüzü. Bir tərəfdən oğlanları, bir tərəfdən də arvadının kor olması. Padşah o təbib, o loğman qalmamışdı ki, arvadına ondan əlac istəməsin. Heç biri Əhməd padşahın dərdinə əlac edib, onun arvadının gözlərini sağalda bilməmişdi. Axırda padşah nəəlac qalıb, başqa dövlətlərdən də loğmanlar gətirtmişdi. Yenə də bir murad hasil olmamışdı. Odur ki, padşah gözünü tikmişdi Allaha ki, bəlkə, Allahın rəhmi gəlib, bir əlac eləyə. Odur ki, padşah bütün fağır-fuğaranı, aji-yoxsulu, əlsiz-ayaqsızı yedirir, içirdir, köməklik edirdi. Bundan bir şey çıxmırdı. Əlqərəz padşah əlacsız qalıb rəmmalı çağırtdı. Əmr etdi ki, bir rəm at, gör başımıza nə iş gələcək? Arvadımın gözü sağalajaxmı? Rəmmal bir rəm atdı, tutmadı, ikinci rəmi atdı tutğunluq gətirdi, üçüncü rəmi atanda sevindiyyindən elə qışqırdı ki, bütün saray əhli onun başına yığıldı. Rəmmal dedi:

– Padşah sağ olsun, bu saat oğlanlarımız saraya qayıdırlar. Qürub çağı sarayda olacaqlar. Bir də rəm göstərir ki, arvadının gözü qırxıncı günə qədər sağaldı, sağaldı, sağalmadı heç kəs-

dən imdad gözləmə. Bir də rəm göstərir ki, arvadının gözlərini açan adam kiçik oğlun İbrahimin gələcək arvadıdır. Odur ki, onlar gələn kimi onları evləndir. Padşah razı olub bu şad xəbəri arvadına çatdırdı. Padşahın arvadı sağalajağına o qədər sevinmədi ki, nə qədər oğlanlarının qayıtmasına sevindi.

Axşama az qalmış padşah gördü ki, sarayı bütün şeypur səsi başına götürüb, bildi ki, oğlanları qayıdırlar. Odur ki, başda padşah olmaqla bütün saray əhli şahzadələrin pişvazına çıxdılar. Padşah istədi ki, oğlanlarına icazəsiz getdiyi üçün cəza versin, sonra arvadı yadına düşüb bu fikirdən vaz keçdi. Gələn kimi onları evləndirəcəyinə söz verdi. Şahzadələr sağ-salamat evlərinə gəldilər. Amma analarının gözlərini kor görən kimi hər üçü də bihuş olub yıxıldılar. Bu minvalla üç gün onlar ayıla bilmədilər. Şahzadələr ayıldıqdan sonra bütün başlarına gələn əhvalatı ata-analarına mən sizə danışdığım kimi danışdılar, qoja bağbanın verdiyi qarpızları atalarına verdilər. Padşah ilk qarpızı kəsəndə gördü ki, bu qarpız tamamilə çürüyüb, Hətəm verən qarpızın yarısı xarab olub, yarısını yemək olar, İbrahimin qarpızı isə lap yeməlidir. Padşah tez vəziri-vəkili çağırıb, bunun mənasının nə olduğunu onlardan soruşdu. Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, bunun mənası odur ki, Cümşüdün öylənmək vaxtı keçmiş, Hətəmin də vaxtını Cümşüd kimi keçirmə. Nəhayət qoja demək istəyir ki, İbrahimin əsil evlənmək vaxtıdır. İzdivacı yubatma. Oğlanlarını öyləndir.

Padşah bu kəlama əhsən deyib, həmin qojanı gətirtmək üçün onun dalınca adam göndərdi.

Padşahın arvadının artıq düz bir ay iydi ki, gözləri tutulmuşdu. Odur ki, padşah oğlanlarını yanına çağırıb, dedi:

– İndi ki, siz öylənmək istəyirsiniz, öylənin. Mən Cümşüdə, Hətəmə nişanlı tapmışam. Amma İbrahimə layiq nişanlı tapmamışam. Odur ki, mən indi sizin hərənizə bir kaman, bir ox verəjəm. Həmin oxu çıxıb Qaf dağından atarsınız. Kimin oxu hansı dama, kimin damına düşsə, həmin ojaxdan ona arvad

alajam. Oğlanlar sevindilər. Ox-kamanlarını götürüb yollandılar Qaf dağının zirvəsinə. Qabaqca Cümşüd atdı, oxun iziylə gəlib çıxdı düz vəzirin evinə, sonra Hətəm atdı. Bu da düşdü vəkilin damına, sonra növbə çatdı İbrahimə. İbrahim var qüvvəsiylə kamanı dartıb oxu atdı. Ox gedib düşdü dağın döşünə. İbrahim gedib oxu götürdü, qayıdıb bir də atdı. Beləliklə o, üç dəfə oxunu atdı. Ox yenə də gəlib həmin nöqtəyə düşdü. Axırda İbrahim öz-özünə dedi:

– Eh, görünür mənim bəxtim belə imiş. İstədi qayıtsın saraya, sonra düşündü ki, heç olmasa gedib həm oxumu götürüm, həm də bir ovuj torpaq götürüb atama aparım ki, ata mənim də bəxtimə bax bu düşdü. İbrahim qayıdıb oxu götürəndən sonra əyilib bir ovuj torpaq götürmək istəyərkən gördü ki, nə isə şey yapışmış onun çıxıla barmağına. İbrahim qolunu qaldıranda gördü ki, bu, bir balaca meymundur. Elə qışqırır ki, «mən də sənə qismətin, mən də sənə qismətin». İbrahim qavaxca istədi meymunu öldürsün ki, biyabır olmasın. Qılınıc çəkəndə yenə meymun dilə gəlib dedi:

– Ey oğlan, sən mənim qismətim sən, sənə qismətin isə mənəm. Götür məni apar, peşman olmazsan. İbrahim çar-naçar qalıb, meymunu da götürüb saraya gəldi. Amma bu haqda heç kimə utandığından bir söz demədi. Səhəri gün padşah öz oğlanlarını yanına çağırıb kimlərlə qohum olacağını öyrənmək istədi. Cümşüd atasına baş əyib vəzirin qızın istədiyini, oxunun vəzirin damına düşdüyünü, Hətəmin oxunun vəkilin damına düşdüyünü söylədi. Padşah çox şad oldu. Növbə İbrahimə çatanda İbrahim dedi ki, atacan, mənim oxum bir naxırçının damına düşdü. Padşah bundan bir qədər dilxor oldu. İstədi ki oğluna başqa bir qız alsın, düşündü ki, axı mən car çəkdimişəm, söz vermişəm ki, qərarım dəyişməzdir. Padşah oğlanlarına xeyir-dua verib, oğlanlarına dedi ki, yeddi günün ərzində gəlinlərimin hərəsi mənə bir yaylıq tikməlidirlər ki, onların əl qabiliyyətlərini görüm necədi. Sonra padşah xəzi-

nədarı yanına çağırıb əmr etdi ki, bu gündən etibarən mənim oğlanlarıma istədiyi qədər pul, qızıl verərsən, oğlanlarına tapşırırdı ki, toy gününə qədər hər biriniz özünü şəhərdə istədiyiniz yerdə yeddi mərtəbəli ev tikdirərsiniz. Buna görə sizə qırx gün möhlət verirəm.

İbrahim evə gəlib çox fikir elədi. Uzandı dərddən yatağa. Meymun İbrahimə yaxınlaşıb soruşdu ki, ay İbrahim, nə üçün sən elə həmişə bikefsən? Yeddi qıznan bir dərədə qalmamısan ki, ya da deryada gəmilərin batmayıb ki, dərdin varsa, aç mənə söylə. İbrahim qabaqca atasının tapşırıqlarını, sonra anasının kor olmasını, vaxtının qurtarmasını meymuna danışdı. Meymunun ona bərk acığı tutdu. O dedi:

– Ay İbrahim su ki doldu qaba oldu içməli. Mən bütün biyabırçılığı və andlarımı pozub səni sevdim. Sən isə dərđini məndən gizlədirsən. Bəs ər arvada, arvad ərə nə gündə lazımdı? Sənin birinci günahın olduğu üçün səni bağışlayıram. Amma bir də mənə yalan danışsan, sözümdən çıxsan, səndən üz döndərəjəm. Sonuncu təklifim sənə budur ki, məndən kim olduğum haqda bir kəlmə də olsun soruşma, tutduğum işin əleyhinə çıxma. Xeyir görməzsən. Mən özüm haqqında deyə bilərəm ki, adım Meymunə xatındır, özümüz də ki, üç bacıyıq. Qaldı sənin fikir eləməyinə onu da eləmə. Qulax as gör, sana nə deyərəmsə, ona əməl edərsən. Mənim böyük bacım deryada bir balıxdı. Gedərsən Nil deryasına, bu üzüyü suya salıb üç dəfə çalxalayar, deyərsən ki, ey deryalar sultanı, nənənin eşqinə çıx üzə. Bu zaman bajım deryanın ortasından sahilə yaxınlaşacaq. O zaman səndən məni soruşajax. Deyərsən ki, Meymunə xatının işi dara düşüb. Odur ki, məni sənin yanına göndərdi ki, nənənin bağışladığı ləpiyi ona çatdıram ki, dardan qurtarsın. Bunu deyib Meymunə xatın barmağından üzünü çıxarıb verdi İbrahimə. İbrahim üzüyü əlinə alanda gördü ki, üzüyün qaş az qalır öz şoxu ilə adamı kor eləsin. Qərəz, İbrahim üzüyü alıb yola düzəldi. Meymunə xatın İbrahimi yola

salanda ona tapşırırdı ki, nəbadə mənim haqqımda bajımdan bir söz soruşasan, bir də nəbadə qayıdıb geri baxasan.

Meymunə xatın saraya qayıtmaqda olsun. Sənə kimdən danışım balıxdan. Bu balıx Meymunə xatının böyük bacısı Pəri xanım idi. Bir il olardı ki, bir-birindən xəbərsiz idilər. Gecə-gündüz Pəri xanım bajılarının həsrətini çəkirdi. Birdən Pəri xanım gördü ki, deryanı xoş bir iy götürdü. O, elə bildi ki, Meymunə xatın gəlibdir. Tez özünü deryanın dibindən verdi deryanın üzünə. Sahilə yaxınlaşanda gördü ki, bir oğlan deryanın qırağında dayanıb, boynunu büküb. Pəri gördü ki, bu elə bir oğlandı ki, gözəllikdə tayı-bərabəri yoxdur. Amma qorxdu Pəri bu bəni-insanın gözünə görünməyə. Odur ki, özünü yenə də vurdu deryanın dibinə. Pəri deryanın dibinə getməkdə olsun, eşit yenə də İbrahimdən. İbrahim ikinci dəfə üzüyü çalxaladı deryaya, bir şey olmadı. Axırda dedi atalar üçəcən deyib, qoy bir də bəxtimi sınayım. Üçüncü dəfə üzüyü çalxalayıb dedi: «Ey deryalar sultanı, nənənin eşqinə üzə çıx». İbrahim elə bunu demişdi ki, birdən gördü ki, göy guruldadı, şimşək çaxdı, derya təlatümə gəldi, deryada qasırga başladı, bir balıx sahilə çıxıb İbrahimə dedi: «Ey bəni insan, nə cürət edib buraya gəlib, məni narahat eləyirsən? Bilmirsən ki, mənim gözümə görünənə aman yoxdur» İbrahim bir az qabağa gəlib balığa dedi:

– Ey balıqların padşahı, deryaların sultanı, məni sənin yanına göndərən doğma bajın Meymunə xatındır. O, dara düşüb, səndən kömək istəyir.

Pəri bajısının adını eşidib sevindi.

O, üzə çıxıb Meymunə xatının arzusunu yerinə yetirir. İbrahim geri qayıdır. Ləpiyin köməyi ilə Meymunə xanımı dardan qurtarır. Onlar şad-xürrəm ömür sürməyə başlayırlar.

QƏŞƏM ŞAHIN NAĞILI

Günlərin bir günündə Hindistan vilayətinin şəhərlərinin birində bir padşah yaşayırmış. Bu padşahın meşələr qələm olsa dəryalar mürəkkəb, var-dövlətini yazıb qurtara bilməzdilər. Padşah özlüyündə isə öz xalqına qarşı ədalətli, rəhmkar idi. Bu padşahın adına Əbdürrəhman şah deyərmişlər. Şahın iki oğlu var idi. Böyük oğlunun adı Cümşüd, kiçik oğlunun adı isə Qəşəm idi. Hər ikisi qüvvətli, şücaətli pəhlivanlar idilər. Böyük qardaşı Cümşüd şah atasının hüsurunda böyük qəhrəmanlıq göstərmiş, ölkələrdən bac-xarac alıb xalq arasında böyük hörmət qazanmışdı. Kiçik qardaşı Qəşəm şah isə yeniyetmə, həddi buluğa çatmış bir oğlan idi. Əbdürrəhman şah isə hər hansı bir xeyir, şər iş tutanda oğlanlarının birini sağında, o birisini isə solunda əyləşdirib hökm verərdi. Beləliklə, şah öz xalqı arasında xoş güzəran keçirib, hökmdarlıq edirdi. Əbdürrəhman şahın Kim vilayətindən olan bir tacir dostu var idi. Tacir ticarətə çıxanda mütləq dostu Əbdürrəhman şahın yanına böyük töhfələrlə gəlib onu eşitdiyi, gördüyü yeniliklərlə tanış edərdi. Bir gün həmin tacir böyük bir töhfə ilə şahın yanına gəldi. Hər ikisi görüşdülər. Şah axşama böyük bir ziyafət düzəldib tacirlə, öz ailələrini dəvət etdi. Hər kəs öz yerini tutandan sonra şah üzünü tacir dostuna tutaraq dedi:

– Eşitdiyim, gördüyün əhvalatlardan danış, biz də qulaq asaq. Tacir söhbətə başladı:

– Ey padşah, yolnan gəlirdik, qafiləmizi yolda gözəl bir çəmənlikdə dayandırmışdıq. Bu anda gördük ki, üç nəfər cavvan oğlan toz-torpağa bulanmış halda özlərini bizim qafiləmizə saldılar. Mənim nökrələrim həmin oğlanları mənim yanıma gətirdilər. Mən baxdım ki, bu oğlanlar üz-gözündən gözəl oğlanlardır. Ancaq sir-sifətlərindən yorğun, ac olduqları aydın bilinirdi. Mən qonaqlarım üçün xörək pişirtdim, çörək yeyib qurtarandan sonra mən onlardan soruşdum: «Siz haradan

gəlib haraya gedirsiniz?» Əvvəl oğlanlar bir-birlərinin üzlərinə baxıb söyləmək istəmədilər. Nədənsə bunlardan daha yaşlı görükanin biri dedi ki, «Qardaşlar, qoyun dərdimizi bu tacirə söyləyək». Qardaşlar razı oldular. Böyük oğlan sözə başladı: «Biz Gülistan-Bayram padşahının qullayırıq. Üçümüz də qardaş. Bizim şahımız bizi çox sevir. Həmişə öz yanında saxlayır. Bir gün şahın nökrələri atları suvaran zaman çaydan bir dənə gül tapırlar. Elə bir gül ki, nə bu dünyada, nə behiştə bu gülün tayı-bərabəri tapılmaz. Nökrələr həmin gülü padşaha verdilər. Gülün həm iysinə, həm gözəlliyinə valeh olan padşah gülün harada bitməsini bilmək üçün bütün alimləri yığdırır. Hərə öz fikirini söylədikdən sonra qoca bir alim rəmm kitabını qabağına qoyub rəmmi atmağa başlayır. Nəhayət deyir:

– Ey padşah, bil, agah ol ki, bu gül Gülcəqaq adında bir qızın ağzından düşən güldür. Padşah soruşur ki, ey alim, bu gülün macərasını söylə. Alim söyləməyə başladı: “Padşah sağ olsun, bizim vilayətlərdən çox uzaqlarda, harada isə tilsimdə bir şah yaşayır. O şahın bir qızı var. Adına Gülcəqaq deyirlər. Qız olduqca gözəl qızıdır. Bu qızın dalsınca neçə-neçə pəhlivanlar və şahlar gediblərsə də nəticədə heç nə əldə edə bilməyib məğlub olublar. Həmin qız ağlayanda gözlərindən bir tavax mirvari, güləndə isə bir tavax gül tökülər”. Padşah bunu eşidən kimi üzünü biz qardaşlara tutaraq ey mənim əziz qullarım, siz ki tilsim duvasını bilirsiniz, oxuyub olarsınız göyərçin, həmin qızı nə təhər olursa olsun mənim üçün gətirərsiniz. Sizi bütün dünya malı ilə qane edəcəyəm. Biz isə əlimizi gözümüzün üstünə qoyub, yeddi ildi ki, bütün hər torpağı, hər diyarı gəzirik, ancaq heç nə əldə edə bilməmişik. Ey tacir, bir il bundan qabaq tilsimli olan bir bağa düşmüşdük ki, bir az yatıb dincələk. Bu halda gördük ki, qızların gülüşmə səsi gəlir. Biz özümüzü kolların dibində gizlətdik ki, görək qızlar hansı tərəfdən gələcək. Bir də baxdıq ki, bir dəstə qız bağın sağ tərəfindən oynuya-oynuya gəlirlər. Bu qızların arasında üç

nəfəri bir-birinə daha çox oxşayırdı, həm boyda, həm də gözəllikdə. Bunlar elə gözəl idilər ki, bütün dünyada tayı-bərabəri yox idi. Qızların biri nə dedisə, ortadakı qız qəhqəhə ilə güldü. Gülən qızın ağzından o qədər gül töküldü ki yerə, arxadan gələn qızlar gülləri yığışdırmaq istədilər. Bu zaman bizi gördülər, hamısı çığırışıb birdən-birə bağdan yox oldular. Biz indi başa düşdük ki, bu həmənlə Gülcağa imiş. Biz həmin gülləri yığışdırdıq. Yenə də bir il sərbəsər həmin bağı gəzib qızlardan heç bir əsər tapa bilməyib nəəlac qalıb qayıtdıq. Ey tacir, bizim macəramız belədir».

Ey padşah, həmin oğlanlar o güllərdən üç dənəsini mənə üçün veriblər. Mən də həmin gülləri sənə üçün töhfə gətirmişəm.

Padşah gülləri görəndə kimi ağlı başından gedib yığıldı. Padşahı uzun bir çətinlikdən sonra gətirdilər. Padşah həmin gülləri götürüb sol tərəfində oturan Qəşəm şahı üzünə tutaraq dedi:

–Oğlum, qardaşın Cümşüd şah böyük igidliklər göstərərək ad qazanmışdır. Özü üçün dünyanın ən gözəli olan Pəri xanım ilə evlənmişdir. Sən də get həmin Gülcağanı tap, onunla evlən. Qoy güləndə ağzından gül tökülüb şahlığımızın yarasığı, ağlayanda isə gözündən mirvari tökülüb xəzinəmizin olsun. Qəşəm şah atasından bu sözü eşidən kimi gözlərinə qanlıq enib qıp-qırmızı oldu, atasına baş endirib saraydan çıxdı. Gəlib öz mənzilində üç gün, üç gecə behuş halda yatdı. Şah bu sözü oğlana dediyinə görə şahı əyanları danladılar ki, ey şah, Qəşəm şah hələ heç bir yeri görməyib, o haradan gedib Gülcağanı tapa bilər? Şah da öz dediyindən pəşman olub, tapşırırdı ki, Qəşəm şahın başını qatsınlar, həmənlə sözü onun yadından çıxarsınlar. Qəşəm şah üç gün yatandan sonra fikrini dağıtmaq üçün başında bir neçə atlı ilə dəniz kənarına səyahətə çıxdılar. Bu zaman Əbdürrəhman şahın balıqçıları deryada balıq tuturdular. Balıqçıların böyüyü baxıb gördü ki, Qəşəm şah bir

dəstə qoşunla dəniz kənarına doğru gəlir. Balıqçı özünü yetirib Qəşəm şahın qabağında torpağa düşüb dedi:

–Ey şahzadə, biz bu gün atacağımız toru sizin baxtınıza atacağıq. Gəlin gedək, tordan nə çıxsa sizinkidir.

Qəşəm şah balıqçının sözünü yerə salmayıb torun çıxmasını gözlədi. Torçular toru uzun çəkə-çəkdən sonra tor qırağa çıxdı. Torda cəmi iki balıq var idi. Balıqlar o qədər gözəl idilər ki, hələ indiyənə kimi belə balıq görməmişdilər. Qoca torçu şahzadəyə baş əyib dedi ki:

–Ey şahzadə, mən yaşımın çoxunu balıqçılıqla məşğul olmuşam, hələ indiyənə qədər belə balıqlar görməmişəm. Şahzadə balıqları götürüb bir gölməçəyə qoydu ki, ölməsinlər, dedi ki, qayıdanda atama töhfə aparacağam. Qəşəm şah nə qədər çalışdı ki, balıqlar gölməçədə o tərəf-bu tərəfə gedib oynasın, balıqlar hərələnib gözlərini Qəşəm şahın üzünə dikib, elə bil ki, danışmaq istəyirdilər. Şahzadə balıqlarda bu sirri görəndə hər ikisini götürüb suya tulladı. Üzünü çevirib qoşuna dedi:

–Siz burada durun, mən dəniz yuxarı gedib qayıdacağam. Qəşəm şah atını məhmizləyib dəniz yuxarı getmişdi ki, bir də gördü ki, bir oğlan qabağına çıxıb dedi:

–Qəşəm şah, xoş gəlmisən.

Qəşəm şah tərəddüd içində dedi:

–Mənim Qəşəm şah olduğumu haradan bilirsən?

Oğlan dedi ki:

–Bil, agah ol ki, mənə adım Səlimcinindir. Cinlər padşahının oğluyam. İstəsəm suda, istəsəm də quruda gəzə bilərəm. İki saat bundan qabaq dərya padşahı ilə söhbət edirdik. Dərya padşahına xəbər verdilər ki, sənə oğlanlarının ikisini torçular tutub Qəşəm şahı pəşkəş ediblər. Dərya padşahı oğlanlarının qurtarılmasını məndən xahiş etdi. Az keçmişdi ki, xəbər gəldi ki, Qəşəm şah oğlanlarını suya buraxdı. Odur ki şah məndən xahiş etdi sənə onunla görüşdürəm.

Qəşəm şah razılıq verdi. Həmin oğlan o saat özünü suya vurdu. Aradan bir neçə dəqiqə keçməmiş dərya təlatümə gəldi. Qəşəm şah baxdı ki, miqdarı bilinməyən balıq sürüsü gəlir. Ortalarında da mirvaridən qırılmış bir taxt üzərində yarıya qədər adam gətirirlər. Taxtı qırağa yaxınlaşdırdılar. Həmin yarı balıq, yarisı isə adam olan şah dilə gəlib dedi:

– Ey Qəşəm şah, yaxın gəl, mən tam sudan çıxma bilmərəm.

Qəşəm şah ayaqlarını soyunub suya girdi, bir qədər söhbətdən sonra şah təşəkkürünü bildirib və dedi:

– Özün istədiyən zaman gəlib mənimlə burada görüşə bilərsən, bu işi isə Səlimcinin edəcəkdir.

Hər ikisi halallaşmış ayrıldılar. Səlimcinin cibindən bir üzük çıxarıb Qəşəm şahı verib dedi:

– Al bu üzüyü, bax bu zağanın ağzındakı daşı görürsənmi, həmin daşa vurub məni səsləyən kimi mən hazır olacağam.

Səlimcinin elə də halallaşmış, qoşunun içinə qayıtdı. Qoşunu götürüb şəhərə daxil oldu.

Aradan bir neçə gün keçəndən sonra Qəşəm şah öz dərdini dağıtmaq üçün şəhərə çıxmışdı. Gördü ki, bir nəfər dəvriş cibindən bir şəkil çıxarıb həm gülür, həm də ağlayır. Qəşəm şah xəlvətcədən arxadan dəvriş tutdu. Dəvriş nə qədər çalışdısa, onun əlindən çıxma bilmədi. Qəşəm şah dəvrişin nə üçün ağlayıb, nə üçün güldüyünü soruşdu. Dəvriş dedi: “Ey şahzadə, Allahdan gizlin deyil, səndən nə gizlin olacaq. Al bu şəkli bax, bu dünya gözəli Pəri xanımın şəklidir. Bu bir div əlində giriftardır. İldə bir dəfə gətirib bu Süleymani şəhərində xalqa göstərir. Hər bir görüşü yüz tümən puldur. Odur ki, mən fikirləşirdim ey Allah, elə bir adam ola, mənə yüz tümən pul verə, mən də gedəm o qıza baxam, onda gülürəm. Bir də deyirəm, kim pulunu mənə verər, onda da ağlayıram. Qəşəm şah soruşur:

– Qız nə vaxt gələcək? Dəvriş təxminən bir aydan sonra

bizim şəhərdə olacağını bildirdi. Qəşəm şah dəvrişi də götürüb öz evinə qayıtdı. Dəvriş evdə qoyub, atını sürüb dərya kənarına gəldi ki, dərya padşahı ilə görüşüb yola çıxsın. Üzüyü zağanın ağzındakı daşa vurub Səlimcinini səslədi. Səlimcinin hazır oldu. Qəşəm şah dedi:

– Dərya padşahını çağır, görüşək. Səlimcinin özünü suya vurdu. Aradan bir az keçmişdi ki, dərya padşahını qabaqından da daha ağır təmtəraqla kənara çıxartdılar. Qəşəm şah dərya padşahının qabağına getdi. Şahla öpüşdülər. Bir az söhbətdən sonra Qəşəm şah dedi:

– Mən Gülcağanın dalınca gedirəm. Şah nə qədər dedisə getmə, Qəşəm şah dediyindən dönmədi. Axırda şah Qəşəm şahdan soruşdu: “Sənin ora getmək üçün atın hansıdır?” Qəşəm şah atını, qılincini göstərdi.

Şah dedi: “Belə atla, qılıncla getmək olmaz. Xızır peyğəmbər buradan keçərkən onun atı, qılincı, paltarları dəryaya tökülmüşdür. Həmin onları mən sənə bağışlayıram”. Şah əmr elədi balıqlara bütün şeyləri göstərsinlər. Bir azdan hər şey hazır oldu. Atın altı ayaqları var idi. Ona görə ata Şəşbaşbəhri deyirdilər. At insan kimi danışa bilirdi. Hərbi ləvazimat isə elə möhkəm idi ki, heç bir qılinc onu kəsə bilməzdi. Qəşəm şah ata minib, qılincini belinə bağlayıb, polad paltarları geyəndən sonra dəniz atı ilə yoluna düzəldi. Şəhər əhli Qəşəm şahın altındakı atı görüb atasına xəbər apardılar ki, oğlun belə bir əcaib at gətirib. Şah çox sevindi ki, oğlu həmin fikri başından çıxarıbdır. Qəşəm şah dəvrişini yanına çağıraraq öz atını dəvrişə verib, Şəşbaşbəhrini də özü minib yola düşdü. Bir neçə gündən sonra Süleymani şəhərinə yetişdilər. Qəşəm şahı dəvrişə pul verib, özü üçün bir dəst çoban paltarları almasını əmr etdi. Dəvriş paltarları alıb gətirdi. Qəşəm şah öz paltarlarının üstündən çoban paltarını geyib, başına çoban papağı, əlinə çomağ alıb dəvrişlə dünya gözəli olan Pərinin görüşünə gəldilər. Bu zaman div özü hər bir adamdan yüz tümən pul yığdı, elə ki, çatdı Qəşəm şahı,

dedi:

– Ay axmaq çoban, bu başının papağına, əyninin paltarınamı yaraşır dünya gözəlinə baxmaq?

Qəşəm şah hirsələnib pulu divin üstünə tulladı. Div pulları yığıb bir səkinin üstünə çıxdı. Divin işarəsi ilə Pəri xanımı külafirəngiyə çıxardılar. Pəri xanım gözəlliyi ilə bütün məclisi işıqlandırdı. Div dedi:

– Hər kəs Pəri xanımın yolunda canından keçərsə, mənimlə vuruşsun. Bir neçə pəhlivanla şahzadələr divlə vuruşdularsa da hamısı öldülər. Bu zaman Qəşəm şah çoban paltarını tullayıb özünü meydana atdı. Div çobandakı bu hərəkəti görəndə çox qorxdı. Hər ikisi bir-birinin kəmərlərindən yapışdılar. Heç hansı bir-birinə güc gələ bilmədilər. Axırda əllərini qılınca atdılar. Qəşəm şah divin qılıncını vurub yerə saldı, ikinci qılınca vurub divin qolunun birini yerə saldı. Div əhvalatı belə görən kimi bir tilsim oxuyub, Pəri xanımı da götürüb ordan çıxdı. Bütün hamı bildi ki, div Pəri xanımı tilsimlə apardı. Qəşəm şah dedi: “Heç kəs nəyran olmasın, mən gedib onu tilsimdən qurtaracağam”. O, Şəşbəhbəri minib yola başladı. At bir qədər gedəndən sonra dilə gəlib dedi:

– Ey şah, daha yorulmuşam, düş, burdan belə tilsimdi, getmək olmaz. Qəşəm şah atın üzündən öpüb onu buraxdı. Az yatmışdı ki, gördü bir səs gəlir. Ayılıb gördü əlində əsa bir kişi dayanıb, dedi:

– Qəşəm şah, hara gedirsən? Qəşəm şah cavab verdi ki, Gülcağanın dalınca gedirəm. Qoca Qəşəm şaha dedi:

–Al bu iki oxu, görükən dağın başına çıxarsan, orada iki əjdaha yatır. Sol tərəfdəki, əjdahanın yanında durub sağ tərəfdəki əjdahanın başına bu oxu atarsan, qayıdıb bura qədər gələrsən. Ancaq dalınca baxmazsan. Sonra sağ tərəfdəki əjdahanın yanında durub sol tərəfdəkini vurarsan. Ondan sonra tilsim sınar, sən də hara istəsən gedə bilərsən.

Qəşəm şah qocanın dediyi kimi tilsimi sındırıb Şəşbəş-

bəhri minib yola başladı. Bir qədər gedəndən sonra at dilə gəlib dedi ki, bura Behişdirəhli şahının bağıdır. Bura girmək qadağandır. Odur ki, Qəşəm şah atdan yerə enib özünü bağa atdı. Bağda nə görsə yaxşıdır, bağdakı Gülcağa, başında qırx incəbelli qızla bağı seyr edir. Qəşəm şah özünü qızlara yetirib Gülcaqaya bir könüldən min könülə aşiq oldu. Gülcağa da Qəşəm şaha aşiq oldu. Qəşəm şah qızların qabağına düşüb qızın atası Əli şahın yanına getdi, Gülcağanın elçiliyini özünə etdi. Əli şah Qəşəm şahdakı qəhrəmanlığı görüb qızını ona verdi.

Qəşəm şah Gülcağanı orada qoyub dünya gözəli Pəri xanımın dalınca yola düşdü. Bir neçə gün yol gedəndən sonra Pəri xanım olan tilsimə çatdı. Gördü ki, orada böyük qalaça var. Qalaçanın içərisinə baxanda gördü ki, dünya gözəli Pəri xanım əlində kitab oturub ağlayır. Qız Qəşəm şahı görən kimi ayağa qalxıb divin yatdığını söylədi. Qəşəm şah əl atıb divin yaxasından tutub qaldırdı, hər iki düşmən vuruşmağa başladılar.

Bir qədər əlbayaxadan sonra Qəşəm şah divi öldürdü. Div öldükdən sonra Pəri xanımı da götürüb Gülcağanın yanına qayıtdı. Orada bir neçə gün qaldıqdan sonra Əli şahla vidalaşib Gülcağanı, Pəri xanımı götürüb öz vilayətlərinə yola düşdülər.

Bir neçə gün getdikdən sonra gəlib Hindistan vilayətinə çatdılar.

Əbdürrəhman şaha xəbər getdi ki, oğlun dünya gözəli Pəri xanımı, Gülcağanı gətirib gəlir. Əbdürrəhman şah qoşunla oğlunun qabağına çıxdı. O, oğlunu, qızları böyük təmtəraqla şəhərə daxil etdi. Böyük bir məclis düzəldib qırx gün, qırx gecə toy edib dünya gözəli Pəri xanım ilə Gülcağanı Qəşəm şaha aldı.

Beləliklə göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağıl deyən, birisi isə qulaq asanın.

BƏHRUZUN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, keçmişdə bir padşah var idi. Bu padşahın üç oğlu, üç qızı var idi. Bir gün padşah azarlayır. Oğlanlarını yanına çağırır deyir:

– Oğlanlarım, mənim sizə iki vəsiyyətim var. Biri budu ki, mən öləndən sonra üç gün qəbrimi qoruyun. Birinci gün böyük oğlum, ikinci gün ortancıl oğlum, üçüncü gün balaca oğlum qəbrimin üstündə qarovul çəksin. İkincisi budur ki, mənim elçi daşımın üstündə hər kim oturub qızımı istəsə, verərsiz ona.

Bir neçə gündən sonra padşah öldü. Padşahın kiçik oğlu o biri qardaşlarından çox qoçaq idi. Axşam padşahın balaca oğlu dedi:

–Atamızın vəsiyyətinə əməl etməliyik, böyük qardaş bu gün sənin növbəndir.

Böyük qardaş geyinib atını mindi, yola düşdü.

Böyük qardaş gedəndən sonra kiçik qardaş Bəhruz öz yaraq-paltarını geyib, onun dalınca getdi ki, görsün qardaşı atasının qəbrini doğurdan da qoruyacaq, yoxsa yatacaq.

Kiçik qardaş gedib gördü ki, qardaşı qəbrin üstündə bir saat dayanıb, sonra gedib samanlığa, çardağa çıxıb yatdı. Bunu gören Bəhruz atasının qəbrinin üstündə qarovul çəkməyə başladı. Gecə idi, bir də gördü ki, bir atlı gəlir. Atlı qırmızı geymiş, qırmızı yaraq taxıb, qırmızı ata minmişdi. Atın ağzından qırmızı alov çıxır. Atlı oğlanın üstünə hücum etdi. Padşahın oğlu bunu görüb, cəld öz qılıncını siyirib elə çaldı ki, atlının başı yerə düşdü. Atlının yarağını, atını da götürüb evə gəldi, gətirdiklərini gizlətdi. Səhər açıldı, böyük qardaş gəldi. Qardaşlar soruşdular:

–Nə gördün? Nə eşitdin?

Böyük qardaş cavab verdi ki, heç bir şey görmədim.

Yenə axşam oldu, bu gecə də ortancıl qardaş getdi. Bu

gedəndən sonra yenə balaca qardaş öz atına minib onun dalınca getdi. Bir qədər sonra gördü ki, bu da böyük qardaşı kimi bir az dayanandan sonra gedib samanlı çardağa yatdı. Bəhruz gəlib atasının qəbri üstündə dayandı. Gecənin yarısı gördü ki, bir atlı gəlir. Yaşıl paltar yaraq geyinmiş, yaşıl da at minmiş. Atın ağzından yaşıl alov çıxır. Atlı oğlana həmlə edəndə, padşahın oğlu buna aman verməyib, onu da öldürdü. Oğlan atı tövləyə çəkdi, yaraq-paltarları evdə gizlətdi.

Təzədən ortancıl qardaş da evə gəldi, bundan da soruşdular ki, qardaş nə gördün. Bu da böyük qardaş verən cavabı verdi. Üçüncü gün kiçik qardaş getdi. Bir də gördü ki, uzaqdan bir sarı atlı, sarı paltar, sarı yaraq taxmış, atın ağzından sarı alov çıxan bir atlı gəlir. Padşahın kiçik oğlu bunu da öldürdü. Paltarını, yarağını, atını götürüb səhər tezdən gəlib atı o biri atların, paltarı paltarların, yarağı da yaraqların yanına qoydu. Qardaşlar soruşdular ki, nə gördün, nə eşitdin? Bəhruz cavab verdi ki, heç nə görmədim, heç bir şey də eşitmədim. Beləliklə, bir neçə zaman keçdi. Bir gün günorta vaxtı padşahın kiçik oğlu bazardan evə qayıdarkən gördü ki, elçi daşımın üstündə bir yekə quş oturub. Oğlan quşdan soruşdu:

–Nə istəyirsən?

Quş dedi:

–Atanın vəsiyyəti ilə sənin böyük bacını istəyirəm.

Bəhruz bacısını gətirib quşa verdi. Axşam qardaşlar soruşdular:

–Böyük bacımız hanı?

Bəhruz əhvalatı danışanda qardaşların acığı tutub dedilər:

– Bundan sonra sən evdə oturub bacımızın yerində işləsən. Bir gün yenə Bəhruz gördü ki, elçi daşımın üstündə bir ilan oturub. Oğlan soruşdu:

–İlan qardaş, nə istəyirsən?

İlan dedi:

– Mən ilanlar padşahıyam. Sənin atanın vəsiyyəti ilə

ortancıl bacını istəyirəm.

Oğlan bacısını gətirib ilana verdi.

Axşam qardaşlar bacılarını evdə görməyib soruşdular:

–Bəs bacımız hanı?

Bəhruz əhvalatı danışdı. Qardaşlar dedilər:

–Sən dəli olmusan nədi?! Bundan sonra hər iki bacımızın yerinə işləyəcəksən.

Bir gün yenə bir aslan elçi daşının üstündə oturdu.

Bəhruz soruşdu:

– Nə istəyirsən?

Aslan dedi:

– Atanızın vəsiyyəti ilə kiçik bacınızı istəyirəm.

Bəhruz kiçik bacısını da gətirib aslana verdi. Qardaşları bundan çox acıqlanıb dedilər:

–Bundan sonra hər üç bacımızın işini sən görəcəksən.

O gündən Bəhruz evdə qalıb evi süpürür, xörək bişirir, ev-əşiyi təmizləyirdi. Bir neçə ay bu cür dolandılar. Bu zaman şəhərdə ən böyük bəylərdən biri sayılan Əhməd adlı bir varlı var idi. Bunun üç gözəl qızı var idi.

Bu qızları çox bəylər, xanzadələr istəyirdi, ancaq Əhməd bəy heç birini verə bilmirdi. Çünki birisinə versə, o biriləri bundan inciyərdi. Ona görə də şəhərin kənarında bir böyük xəndək qazdırıb, içini su ilə doldurub, dedi:

–Hər kim atını xəndəyin bu qırağından o biri qırağına sıçratsa, qız onundu.

Bütün şəhərdə olan bəylərin, xanzadələrin oğlanları atlanıb xəndəyin qırağında at çapmağa başladılar. Heç kim xəndəyin o bir qırağına atını sıçrada bilmədi. Padşahın iki oğlu da 500 manatlıq at alıb buraya gəldilər. Bəhruz yalvardı ki, məni də aparın, qoymadılar ki, sənin yerin deyil. İki böyük qardaş atlanıb gəldilər. Bəhruz da tövləyə gedib atasının qəbri üstündən birinci gecə gətirdiyi qırmızı atı, paltarını, yarağı götürüb yola düşdü.

Xəndəyin qırağında toplaşmış adamlar gördülər ki, bir qırmızı atlı gəlir. Atın ayağı yerə dəymir, ağızından qırmızı alov çıxır. Onlar kənara çəkildilər. Bəhruz yaxınlaşdı atını elə sıçratdı ki, at qırx addım da xəndəkdən o yana düşdü. Bir də atı qaytarıb, böyük qızı ötürüb gözdən itdi. Oğlan evə çatan kimi paltarını, yarağı soyunub yenə də gizlətdi, atı isə tövləyə çəkdi. Axşam oldu, qardaşlar çox bikef gəldilər.

Bəhruz soruşdu:

– Söyləyin görüm, nə təhər oldu, qızı kim apardı?

–Bir qırmızı atlı gəlib qızı apardı, ancaq biz gərək sabah adama 1000 manatlıq at ala.

Səhər tezdən qardaşlar gəldilər. Bəhruzu isə yenə də aparmadılar. Bir az sonra Bəhruz tövləyə gedib ikinci gecə gətirdiyi yaşıl paltar, yarağı götürüb getdi. Camaat gördü ki, bir atlı gəlir, ağızından da yaşıl alov çıxır. Oğlan gəlir, xəndəyin qırağına çatan kimi atı elə sıçratdı ki, iyirmi addım da o yana düşdü, ortancıl qızı götürüb gözdən itdi. Bəhruz qızı evdəki qızın yanına apardı, paltarlarını, atı da öz yerinə qoyub, ev işləri ilə məşğul olmağa başladı. Axşam oldu, qardaşlar gəldilər. Bəhruz soruşdu:

–Nə gördünüz? Nə eşitdiniz?

Qardaşlar dedi: Nə olacaq, yenə bir yaşıl atlı gəlib qızı apardı. Əgər qismət olsa, sabah gərək hərəməz 2000 manatlıq at ala. Bəlkə bir iş edə bildik.

Səhər tezdən gəlib, hər iki qardaş durub at tedarüku başladılar. Yenə Bəhruz yalvarmağa başladı ki, məni də aparın, axırıncı gündü, tamaşa eyləyim. Qardaşları razı olmadılar, özləri gəldilər. Bunlar gedəndən sonra Bəhruz üçüncü gecə gətirdiyi sarı atı, paltarını, yarağı da götürüb yola düşdü. Camaat gördü ki, yuxarıdan bir atlı gəlir. Atın ağızından sarı alov çıxır. Camaat dedi:

–Bu gün də qızı bu apardı.

Bəhruz bu minvalla axırıncı qızı da götürüb gözdən itdi.

Axşam Bəhruz yenə də qardaşlardan soruşdu:

–Deyin görüm bu gün qızı kim apardı?

Səhər tezdən iki qardaş bazara öz işlərinə getdilər. Balaca qardaş da ev işləri ilə məşğul oldu. Beləliklə bir neçə gündən sonra Bəhruz dedi:

–Qardaşlar, atamız öləndən sonra biz bilmirik ki, atamızdan bizə nə qalıb. Durun evləri gəzək, görək nə var?

Qardaşlar razı oldular. Əvvəlcə tövləyə getdilər, gördülər ki, üç dənə at var, hərəsi bir rəngdədir. Qardaşlar bunu görüb içəri yürüməyə başladılar. Bəhruz onları dala itələyib:

–Atamızdan qalan atlar bunlar deyil, – deyib qapını bağladı, dedi:

–Gəlin otaqları gəzək. Otaqların birisinin qapısını açan kimi gördülər ki, üç dəstə yaraq asılmışdır. Qardaşlar özlərini yarağın üstünə saldılar. Bəhruz otağın qapısını bağlayıb, o biri otağın qapısını açdı. Gördülər ki, üç qız bir-birindən gözəl, taxt üzərində oturmuşlar. Qardaşlar özlərini içəri soxdular. Bəhruz qabaqların kəsib dedi:

–Dayanın!

Qardaşların ikisi də dayandı. Bəhruz böyük qardaşına dedi:

–Qardaş, yadımdadır, atamızın birinci gecə qəbrini qorumağa gedəndə çıxıb samanlığa çardaqda yatdın. O gecə mən qırmızı atı, o qırmızı yarağı da bu qıza gətirmişəm. Al, bunlar sənindi. Sonra üzünü ortancıl qardaşa tutub dedi; sən də yatdın, bu yaşıl atı, yarağı da o gecə gətirmişəm. Bunlarla da bu qızı gətirmişəm. Al, bu da sənindi. Üçüncü gecə də növbəmdə bu sarı atı, sarı yarağı gətirmişəm. Bunlarla bu qızı gətirmişəm. Bunlar da mənimdi. Mənim arvadım evdən bayıra çıxmıyacaq, çünki bu qızın Abid Kosa adında bir düşməni var ki, on ildi bu qıza aşıqdi. Beləliklə, hər iki qardaş öz arvadına tapşırırdı ki, Bəhruzun arvadından göz-qulaq olsunlar, evdən eşiyyə çıxmağa qoymasınlar. Bu gündən sonra hər iki bacı sildirid, süpürürdü, bişirirdi. Bir gün bu iki bacının kiçiyə acığı

tutub həsəd aparırdılar. Öz aralarında dedilər ki, biz bunun qaravaşı deyilik ki. Qoy bir gün də o işləsin. Bunu deyib kiçik bacını çağırırdılar ki, gəlib evi süpürüb, zibili aparıb tullasın. O gedən, qız bir də geri qayıtmadı. Axşam oldu, qardaşlar gəlib əhvalatı bildilər. O saat Bəhruz qızın dalınca getdi. Səhər aslanın evinə çatdı. Bəhruz məsələni açıb söylədi, qızın yox olmağını bildirdi. Aslan o saat dedi ki, qızı Abid aparıb. Bəhruz gecə aslanın evində qalıb, səhər tezdən ilanın mənzilinə gəldi. Bəhruz əhvalatı söyləyib, Abid Kosanın mənzilini soruşdu. İlan dedi:

–Tanıyıram, sən bu gecə qal, səhərdən qoşun götürüb gedərik.

Oğlan dedi:

–Yox, mən tək getməliyəm.

İlan nə qədər elədisə, oğlanı yoldan döndərə bilmədi. Oğlan ilanla salamatlaşıb yol getməyə başladı. Axşamüstü quşun mənzilinə çatıb qapını döydü. Qapını açıb gördülər ki, Bəhruzdu. Bəhruz quşu görüb, əhvalatı söyləyib, Abid Kosanın mənzilini soruşdu.

Quş dedi:

–Gecəni burada qal, səhər mən sənə yol göstərəm.

Bəhruz gördü ki, axşamdı, gecə vaxtı bir yerə gedə biləsi deyil. Gecəni quşun mənzilində qaldı. Səhər tezdən durub, quşdan Abid Kosanın mənzilini soruşdu. Quş dedi:

–Bax bu yol elə düz ora gedir, ancaq ehtiyatlı ol, çünki Abid Kosa yaman məlundu, özünü gözlə. O hər gün tezdən ova gedir. Bir tərəfdə dur gözlə. O gedən kimi, sən gedib qızı götür, qaç. Bəhruz gəldi, Abid Kosanın mənzilinə çatdı. Bir vaxt gördü ki, Abid Kosanın altında üç ayaqlı at darvazadan çıxıb dağa tərəf yol getməyə başladı. O saat oğlan həyəətə girib, qızı səslədi. Qız gələn kimi, onu atın tərkinə alıb, başladı yol getməyə.

Bu halda Abid Kosa onların dalınca tərpendi. Bir vaxt

Bəhrüz gördü ki, Abid Kosa bunlara çatmaqdadır. Atını nə qədər bərk sürdüsə, qurtara bilməyib Abid Kosanın qabağına döndü. Abid Kosa Bəhrüza çatan kimi qılıncını vurub onun təpəsinə iki yerə böldü. Sonra atdan düşüb oğlanı parça-parça doğrayıb xurcununun gözünə doldurub atın belinə qoydu, qızı aldı, yenə də öz mənzilinə gətirdi. Oğlanın atı birbaşa gəlib quşun mənzilinin qabağında dayandı, bərkdən kişnədi. Quş bunu eşidən kimi, qapını açdırdı, gördü ki, Bəhrüzün atıdı, amma özü yoxdur. Atın üstündən xurcununu düşürdü. Bəhrüzün xəncəl kimi parça-parça doğranmış parçalarını necə ki, lazımdı öz qaydası ilə yerinə düzdü. Qanadının altından bir tük çəkib Bəhrüzün cəmdəyinə çəkdi. O saat Bəhrüz qalxıb oturdu, soruşdu ki, bəs qız hanı?

Quş soruşdu:

–Qızı görə bildinmi, yoxsa yox?

Bəhrüz əhvalatı quşa söylədi.

Quş dedi:

–Dur, atı min, get Abid Kosanın mənzilinə. Bir kənarında durub gözlə. Nə vaxt Abid Kosa ova getsə, sən gedib qıza deyərsən ki, Abid Kosa gələndə atın haradan alındığını öyrənsin. Özün də bir tərəfdə gizlənib, onların danışdıqlarını tamam eşidərsən. Ondan sonra qızı qaçıрмаq asandı.

Bəhrüz quşdan bu sözləri eşidəndən sonra atını minib yol getməyə başladı. Gedib Abid Kosanın bağında bir ağacın dalında gizləndi. Bir vaxt gördü ki, Abid Kosa atını minib evdən çıxdı. Bəhrüz o saat gəlib qıza dedi:

–Abid Kosa gələndə ondan soruş gör üçayaqlı atı hardan alıbdı.

Axşam oldu. Abid Kosa ovdan gəldi, atını bağlayıb qızın otağına getdi. Abid Kosa qızın ağlamağını görüb səbəbini soruşdu. Qız göz yaşlarını silib dedi:

– Sən məndən öz sirlərini gizlədirsən. Elə olur ki, mənə üçgünlərlə evdə tək qoyub gedirsən, hara gedirsən, hardan

gəlirsən, o üçayaqlı atı haradan alıbsan, mənə söyləmirsən.

Abid Kosa dedi:

–Mən hər səhər tezdən ova gedirəm. O ki, üç gün gedib, gəlmirəm, onda bu dağın dalında mənim bir qoca anam var, onun yanına gedirəm. Mənim bu atım da bizim bu eşikdə bir daş var, hər kim o daşın üstündə oturur, qamçısını tez vurub qalxırsa, oradan dördayaqlı at çıxacaq. O ata heç bir quş çata bilməz. Yox, tez vurub qalxıza bilməzsə, oradan üçayaqlı at çıxacaq ki, o at birincidən bir az yavaş gedəcək. Mən də bu atı ordan çıxarmışam. İndi bildinmi. Bunlardan başqa mənim heç bir sirmim yoxdur.

Səhər tezdən yenə Abid Kosa atını yəhərləyir ova gedir. Bu gedən kimi, Bəhrüz evdən çıxıb birbaşa eşikdəki daşın yanına getdi. Daşın üstünə çıxıb qamçını cəld vurub qalxızdı. O saat daşdan bir dördayaqlı at çıxdı. Bəhrüz ata minib, qızı da tərkinə alıb yol getməyə başladı. O saat Abid Kosaya xəbər getdi ki, qızı apardılar. Abid Kosa da Bəhrüzün dalınca atını tərpətdi. Bəhrüz atının cilovunu çəkib aram ilə gətirdi. Bir vaxt gördü ki, Abid Kosa gəlir.

Bu halda Abid Kosanın atı bərkdən qışqıraraq qabaqdakı ata dedi:

–Ay nankor, mənim yiyəmin arvadını hara aparırsan?

O saat oğlanın atı dala dönüb dedi:

–Sən hələ dalına alıb mənim üstümə gətirdiyin adamın üzünə bax, sonra mənim üstümə gəl, heç olmasa mən bir qəribə, igid oğlan gəzdirirəm. Sən isə bir kaftarı almısan dalına, mənim üstümə gəlirsən.

Bu halda Abid Kosanın atı dayandı, dönüb yiyəsinin üzünə baxdı. Bu vaxta qədər at Abid Kosanın üzünə baxmamışdı. At gördü ki, üstündəki bir kaftardı. O saat silkələnib, Abid Kosanın ayaqları altına salıb öldürdü. Bəhrüz Abid Kosanın atına qızı mindirib düz öz evlərinə gəldilər. Qırx gün, qırx gecə toy edib, şad xürrəm yaşamağa başladılar.

BAZUBƏND NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, çox yaraşılıq bir qoca padşah var idi. Bu qoca padşahın üç oğlu var idi. Bir gün padşah bərk xəstələnir. O ölüm yatağında ikən öz böyük oğlunu yanına çağırır. Padşah görür ki, onun böyük oğlu çox mərifətsiz, ehtiramsızdır. Ona vəsiyyəət edir ki, padşahlığı sənə verirəm. Padşah sonra ortancıl oğlunu yanına çağırır. O da böyük qardaşı kimi atası ilə kobud rəftar edir. Padşah bu oğlunu da vəzirliyə verir. Axırda padşah kiçik oğlunu yanına çağırır. Kiçik oğlu içəri girərkən atasına baş əyir, onun sol əlindən öpərək sağına keçir. Padşah bunu görüb, cibindən bir dənə qutuya oxşar bir şey çıxarıb kiçik oğluna verir. Bir həftə keçdikdən sonra padşah ömrünü oğlanlarına bağışlayır. Padşahın böyük oğlu taxta çıxıb padşahlıq edir. Padşahın ortancıl oğlu da vəzirlik edir. Kiçik oğlu bunu görüb padşahdan bir iş istəyir. Padşah ona açıqlanıb deyir:

– Rədd ol buradan. Yəqin atam da sənə bir iş verib, sən özün bizdən gizlədirsən.

Kiçik oğlu bundan hirsələnib anasının yanına gedib deyir:

– Ana, mən bu vilayətdən gedəcəyəm, mənim üçün yol tədarükü gör.

Anası onu bu yoldan qaytarmaq istəyir. Ancaq İbrahim öz sözündən dönmür. Anası məcbur olur, ona yol tədarükü görür, üstəlik ona bir at da bağışlayır. İbrahim ata minərək başlayır yol getməyə. Az gedir, çox gedir, dərə-təpə düz gedir, nəhayət bir düzənliyə çıxır. Onun yol tədarükü qurtardığı üçün məcbur olur ki, atını kəsib yesin. İbrahim bir neçə gün bu atın əti ilə dolanır. Nəhayət, bu at əti də qurtarır. O, piyada, acqarına gəlib bir ağacın dibində uzanıb yatır. Atasının ölərkən ona verdiyi qutu onun heç yadına düşmür. Yatarkən onu nə isə incidir. O yuxudan oyanır, əlini cibinə salır. Bu vaxt o, əlinin nəyə isə toxunduğunu görür. Çıxarıb baxır ki, bir qutudur. O,

bunu əlində oynadıb sevinərək öz-özünə deyir: Mən şəhərdən gedərkən bunu satıb özümə çörək pulu edərəm. Birdən qutuya diqqətlə baxarkən onun üstündə bir yazı görür. Oxuyub görür ki, bu qutunun qiyməti yeddi padşahın xəzinəsindən də artıqdır. O, əlini qutuya sürtür. Bu vaxt birdən qutunun qapağı açılır, bir qoca kişi hazır olur. Qoca üzünü İbrahimə tutub deyir:

– Mənim üçün nə qulluq?

İbrahim dedi:

– Bu necə olan işdir. Sən haradan gəldin?

Qoca kişi isə dedi:

– Sən atanın verdiyi bu bazubəndi möhkəm saxla. O sən üçün hər şeydən artıqdır. Sən nə kimi çətinliyə düşsən bu bazubənd sənə kömək edər. Sən nə istəsən o dərhal sənin arzunu yerinə yetirəcək.

İbrahim onun bu sözlərindən çox sevinib deyir:

– Mənim üçün bir neçə dadlı xörəklər gətir.

Bir neçə anın içində qoca onun dediği şeyləri hazır edir.

İbrahim yeməyini yeyib qocaya deyir:

– Məni buradan şəhərə apar.

– Qoca bir dəqiqənin içində onu şəhərə gətirir, deyir:

– İbrahim, sən bu bazubəndi heç kimə göstərmə, heç kimə vermə.

– İbrahim şəhəri dolanıb özünə iş tapmaq istəyir. Axırda bir ustanın yanına gəlib çıxır, deyir:

– Usta, məni özünə şagird götürərsənmi?

Ustabaşı dedi:

– Mən heç özümə çörək pulu qazana bilərəm ki, qaldı sən.

İbrahim ona dedi:

– Mənim yemək-içməyim özümdən. Ancaq mən bu sənəti öyrənmək istəyirəm.

Bir çox sözdən sonra ustabaşı İbrahimi özünə şagird

götürür.

Günlərin bir günündə bu şəhərin padşahının qızının toyu imiş. Toy üçün paltar tikməli idi. Lakin heç kim padşahın qızının paltarlarını tikmək istəmirdi. Çünki əgər dərzilərin tikdiyi paltarlar qızın xoşuna gəlməsə, dərhal boynu vurulurdu. Bir gün padşahın adamları ustabaşının yanına gəlib deyirlər:

– Padşah əmr edir ki, bu paltarları tikəsən. Lakin ustabaşı qorxub paltarları tikmək istəmir. Bu vaxt şagirdi İbrahim irəli yeriyib deyir:

– Usta paltarları götür, mən tikərəm.

Ustabaşı hirslənib ona deyir ki, bir belə camaat tikə bilmədi, sən necə tikəcəksən.

İbrahim söz verir ki, paltarları tikəcəkdir. Ustabaşı çar-naçar razı olur. Qonşu ustalar İbrahimin yanına gəlir, ustabaşını danlayırlar. Sən qırx günə bu paltarları necə tikəcəksən? Özün öz əlinlə ölümə gedirsən. Paltarları tikə bilməsən boynun vurulacaq.

Usta görür ki, onlar düz deyirlər. Çox qəmgin evə gəlib bu məsələni arvadına deyir. Arvad hirslənib deyir:

– Onlar çox düz deyirlər, sən paltarı tikə bilməyəcəksən.

Ustabaşı çox fikirləşir. Axırda arvadına deyir:

– Mən bu işə bir əncam çəkməliyəm.

Usta həyətdə bir quyu qazdırır. Qırx günlük yemək-icməyin bura yığır. Arvadına tapşırır ki, kim mənə soruşsa deyərsən ki, ustabaşı ölüb, onu dəfn etmişəm. Ustabaşı arvadına deyir:

– Arvad, iki gündən bir İbrahimin yanına gedərsən, baxıb görərsən ki, o paltarı tikir, ya yox.

Arvad həmişə gedir, görür ki, paltarlar necə gətirilibsə elədir. İbrahim bütün günü heç bir iş görmür. Bazubəndi silir, bu vaxt qoca hazır olur. İbrahim əmr edir ki, bir tay kişmiş, bir tay fındıq gətirsin. Qoca onun dediyi şeyləri hazır edir. İbrahim bütün günü kişmiş yeyir. Bir gün ustabaşının arvadı onun

yanına gəlir, görür ki, İbrahim boş-bekar oturub fındıq yeyir. Paltarları tökülüb qalıb. Kişi arvadına deyir:

– Arvad səsə salma, kim mənə soruşsa deyərsən ki, ölüb.

Günlər ötür, qırx günün tamamı olmağına az qalır. otuz səkkiz gün keçir. Axşam olanda İbrahim qutunu silir. Bu vaxt qoca hazır olub deyir:

– Mənə nə qulluq?

İbrahim:

– Qul sahibi olasan. Bu paltarları iki günə tikib hazırlamalısən.

İki günə paltarlar hazır olur. Hamı gəlib paltarlara baxır, onun tikilməsinə heyran qalırlar. Gələnlər ustanı soruşurlar. Lakin şagird ustanın yerini bilmir. Qırx günün tamamında padşahın adamları gəlib paltarları istəyirlər. İbrahim deyir ki, ustabaşı gəlib çıxmıyınca, mən paltarları verə bilmərəm. Nə qədər gözləyirlərsə də usta gəlib çıxmır. Axırda İbrahim ustanın evinə gəlir, arvadından soruşur. Arvad deyir ki, usta iyirmi gündür ki, ölüb, hələ sən indi onu soruşursan. İbrahim onun sözüne inanmır. Deyir ki, sən yalan deyirsən. Usta evdədir. İbrahim evi axtarır, ustanı quyudan tapır. O ustanı quyudan çıxarır.

Usta deyir:

– Mənə yaxşı gün ağladın. İkimizin də boynu vurulacaq.

İbrahim deyir:

– Qəm yemə usta, paltarlar hamısı hazırdır.

Usta qorxa-qorxa gəlib şahın sarayına çatır. Padşahın adamları ustanı şahın hüzuruna gətirirlər. Usta baş əyib kənar da dayanır. Padşah ustaya deyir:

– Usta sənə tikdiyən paltarlar mənə çox xoşuma gəlir.

Məndən nə istəyirsən istə, nə desən verəcəyəm.

Usta deyir:

– Mən paltarları tək tikməmişəm. Mənim şagirdim paltarları tikib.

Padşah ustaya qiymətli daş-qaş verib yola salır. Usta sevinə-sevinə evə gəlir. Padşah sonra da İbrahimi saraya çağırtdırır. İbrahim şahın hüzuruna gələrkən ona ədəblə baş əyir. Padşah üzünü İbrahimə tutub deyir:

– Oğlum, məndən nə istəyirsən istə. Oğlan istər-istəmüz utancaq bir tərzdə dedi:

– Bu paltarları tikilən qızı istəyirəm.

– Padşah bunun ağıllı olduğunu görüb öz qızını ona verməyə razılaşır. Bu sözdən sonra onlar vidalaşib ayrıldılar. İbrahim gəldi dükana. Səhəri gün usta dükana gələndə İbrahim ustanı görüb dedi:

– Get padşahın yanına. O bir yer təyin etsin, mən orada imarət tikdirim.

Usta getdi padşahın yanına. Padşahdan əvvəl vəzir qəzəbləndi. Bir böyük nəhəng daşlı dağı nişan verib göstərdi ki, imarəti orada tikdirin. Bu sözdən padşah narazı qaldı. Ancaq kürəkənin cəsarətini öyrənmək üçün bir söz demədi. Usta xudafizləşib İbrahimin yanına gəlib dedi:

– Qız tapmırdın evlənməyə. Gör səni necə çətinliyə saldı.

İbrahim dedi:

– Usta eybi yoxdur. Haranı nişan verirlər mən orada imarət tikdirərəm.

Elə ki, gecə oldu, İbrahim tək qaldı dükanda. Atası bəxşiş edən bazubəndi cibindən çıxardı. Düyməsini basdı. Bazubəndin qapağı açıldı. Dərhal yanında bir qoca kişi hazır oldu. Dedi:

– O mənim üçün nə qulluq? İbrahim dedi:

– O hündür dağları uçurub yerində imarət tikdirərsən. Özü də bir kərpici qızıl, o biri kərpici gümüş. Bir şərtlə ki, bu gecə ərzində hazır olsun.

Qoca İbrahimə təzim edərək ondan ayrıldı. Qocaya yeddi padşahın qoşunu tabe idi. Yarım gecənin müddətində dağı sök-

dülər, torpağını kənara atdılar. Yerində, qalan hissəsində imarəti qurdular. Səhər günəş təzəcə boylanırdı ki, imarətin qızıl-gümüş kərpicləri günəş işığına qarışıb padşahın pəncərəsindən onun gözünə düşdü. Padşah ətrafa nəzər saldı. Dağların yox olduğunu görüb çox təəcübləndi. Padşah fikirləşdi ki, belə adama qızını verməklə mən heç də uduzmuram. Bu adam gələcəkdə mənə lazım olar. Padşah bu fikrindən sonra qırx gün toy çaldırıb qızını İbrahimin evinə köçürdü. Qızın İbrahimi görməyə gözü yox idi. Yarıkönül qızla oğlan yaşayırdı. Gəlin kədərli surətdə öz nişanlısı ilə rəftar edirdi. İbrahim öz nişanlısına dedi:

– Nə üçün sənin üzün gülmür? Səni mən necə cah-calala gətirmişəm.

Nişanlısı cavab verdi:

– Əgər mənim gülməyimi istəyirsənsə, mənim sualıma düzgün cavab ver. Məni nəyin səbəbinə ala bilibsən?

Bu sözdən İbrahim öz nişanlısının bu halını görüb onun könlünü aldı. Bazubəndi çıxarıb dedi ki, bunun səbəbinə. O günü gülə-gülə keçirdilər, axşam oldu. Onlar gecə yatdılar. Amma qızın gözünə yuxu getmədi. Gecə yarısından sonra qız gördü ki, İbrahim ağır yuxudadı. İbrahimin üst-başını axtarıb bazubəndi tapdı. Dərhal bazubəndin qapağını açdı, qoca yanında hazır dayandı. Çox məyus halda soruşdu:

– Mənim üçün nə qulluq?

Qız dedi:

– Mənim bu nişanımı aparıb dəryanın yanında, orada daşa elə çırparsan ki, onun əti, şilləsi da qalmasın.

Qızın əmrini qoca yerinə yetirdi. Apardı, ancaq oğlanı öldürmədi. Ona töhmət verib geri döndü. Gəldi qızın yanına. Qız əmr etdi ki vəzirin oğlunu mənim yanıma gətir. Qoca da elə həmin anda vəzirin oğlunu gətirib qızın yanına qoydu. Qızın birinci nişanlısı olmaq üçün bir-biri ilə söhbətə başladılar. Bunlar burada söhbət eləsinlər, görək İbrahimin halı necə

keçdi. Cinlər padşahının qızı Ağca Pəri xanım bu əhvalatı gecə yuxuda gördü. Səhər durub belə qərara gəldi ki, yuxunu sınamaq üçün görək bu düzdürmü? Ona görə bir ovsun oxuyub bir göyərçin oldu. Qabaqca qərara gəldi ki, Nil deryasının yanına gəlib. İbrahimin orda olub-olmamasını bilsin. Gəldi bir ovsun oxudu, oldu gözəl bir qız. Gördü ki, İbrahim əzab çəkir. Soruşdu:

– İbrahim bu nə gündür. Niyə bu hala düşmüşən?

İbrahim ağlayır, qıza yalvarırdı. Məni burdan xilas et. Qızın rəhmi gəldi İbrahime. Oradan oğlanı xilas edib apardı öz imarətinə. Ağca Pəri xanım öz qulluqçularına əmr etdi ki, İbrahimi yuyundurub təzə libas geyindirsinlər.

Bir neçə gün beləcə yaşadılar. İbrahimin üzü gülürdüsə, qəlbindən qara qanlar axırdı. Ağca Pəri xanım soruşdu:

– İbrahim, mən səni xilas edib bura gətirmişəm. Sən nə üçün gündən-günə solub-saralırsan?

İbrahim cavab verdi ki, dərdim çox böyükdür. Ağca Pəri xanım maraqlandı bunun dərini öyrənməyə. İbrahim belə qərara gəldi ki, bu günə kimi olan əhvalatı Ağca Pəri xanıma söyləsin.

Bundan sonra qız gördü ki, vəziyyət nə yerdədir. Dedi:

– Mən sənin bazubəndini alıb gətirsəm, rəngin açılırmı?

Çox böyük maraqla İbrahim cavab verdi ki, ayaqlarına diz çökərəm. Bu danışıqdan sonra Ağca Pəri xanım qərara gəldi, uçub gəldi imarətin üstünə, göyərçin şəklində qondu. Səhər vəzirin oğlu ilə nişanlısı imarətin bağçasında gəzişirdilər. Necə oldusa padşahın qızı göyərçini görüb dedi:

– Oxu gətir, bunu vur.

Vəzirin oğlu buna razı olmadı. Dedi:

– Nə üçün, gör quş nə gözəldir.

Bu sözlərdən sonra göyərçin özünü gizlətdi. Vəzirin oğlu öz nişanlısı ilə gününü keçirib öz evlərinə getdilər. Bu vaxt göyərçin yerə endi, imarətin yanına gəldi. Bütün imarətin qa-

pısının axtardı ki, bir yol tapsın. Lakin yol tapa bilmədi. Bu vaxt göyərçin bir ovsun oxuyub oldu bir qarışqa. İçəri daxil olandan sonra bir ovsun oxuyub oldu bir siçan. Bütün imarətin hər yerini axtarırsa bazubəndi tapa bilmədi. Oğlanın da hər yerini axtardı, lakin heç nə tapa bilmədi. Şam yeməkləri çox yağlı olduğu üçün yemək stoluna sirkə qoyulmuşdu. Siçan quyruğunu batırdı sirkənin içərisinə, sonra qızın burnuna saldı. Elə bu vaxt qız asırdı. Asıranda qızın ağzından bazubənd kənara düşdü. Siçan bazubəndi götürən kimi dərhal ovsun oxuyub oldu bir qarışqa. O da bir ovsun oxuyub oldu bir göyərçin. Uçdu qondu imarətin üstünə. Özlüyündə belə qərara gəldi ki, bu qız İbrahimin sinəsinə dağ çəkib, gərək mən onun sinəsinə dağ çəkəm. Səhərin açılmasını gözlədi. Bunlar bağçaya çıxıb gəzinəndə bazubəndi onlar göyərçinin ağzında gördülər. Qız çağıraraq haray saldı ki, göyərçin bazubəndi apardı. Lakin onlar silah gətirənə kimi göyərçin çox uzağa uçmuşdu. Onların qərarı puça çıxdı. Göyərçin öz yerinə uçub gəldi. Yenə də bir ovsun oxuyub oldu bir qız. Ağca Pəri xanım bazubəndi götürüb İbrahime verdi. İbrahim həddindən artıq sevindi. İbrahim razılıq verdi ki, Ağca Pəri xanıma evlənsin. Sonra bazubəndi silib oxuyan kimi qoca yanında hazır oldu. Çox salamdan sonra İbrahim dedi:

– Əmi, o imarəti söküb götürərsən, yerində həmin dağı qurarsan.

Qoca əmr etdi, imarəti söküb götürdülər, yerində əvvəlki dağı qurdular. Bundan sonra İbrahim Ağca xanıma da götürüb, bazubəndə özü sərkərdə oldu. Gəldilər həmin qızın atası padşah olan torpağa. Çadırlar quruldu. Adam göndərdi. Qaynatasını çağırdı. Padşah da sevinə-sevinə böyük bir sovqatla gəldi. Padşah nə qədər baxırdısa imarəti görmürdü. Buna da çox təəccüb edirdi. Nəhayət gəlib çadırlara çatdılar. Bunları böyük ehtiramla qarşıladılar.

Padşahı bəzəkli çadırın içinə apardılar. Padşaha layiq yer

düzəltmişdilər. Oraya dəvət edib əyləşdirdilər. Ağca Pəri xanım padşaha özü qulluq edirdi. Padşah elə bildi ki öz qızıdır. Dərhal qalxdı ayağa. Ağca Pəri xanımı qucaqlayıb öpdü, əhvalatı soruşdu. Ağca Pəri xanım cavab verdi:

– Mehriban ata, qızını tanımırısan?

İbrahim Ağca Pəri xanımın sözünü kəsdi, qoymadı danışmağa, əhvalatı danışdı. Buna padşah çox qəmgin oldu. Daha orada qalmağa qərarı gəlmədi. Qəzəblənib öz qızını, vəzirin oğlunu həlak etdi. İbrahim ilə Ağca pəri xanım da padşahın torpağını tərk etdilər. Oradan birbaşa ata yurduna yol aldılar. Gəldilər öz ata torpağına çatdılar. Çadırlar qurub rahat olandan sonra İbrahim öz doğma qardaşı padşaha elçi göndərdi, müharibə elan etdi. Elçilər gəldilər, İbrahimin sözünü padşaha yetirdilər. Padşah üç gün möhlət istəyib cavab verəcəyini bildirdi. Nümayəndələr geri qayıdıandan sonra padşah günahlı surətdə bir neçə nəfər göndərdi ki, göz qoysunlar. Vəzir İbrahimin çadırına yaxınlaşanda gördülər ki, onların qoşunu çox böyükdür. Onlar qorxub geri çəkildilər. Padşaha vəziyyətin nə yerdə olduğunu xəbər verdilər.

Padşah fikirləşdi ki, bunlara gücü çatmayacaq. Dərhal öz tərəfindən elçi göndərdi İbrahimin üstünə, nə istəyirsinizsə verək, bizim müharibə etməyə gücümüz yoxdur.

İbrahim dedi:

– İndi ki, müharibəyə gücünüz yoxdur, mən də sizdən heç nə istəmirəm. Ancaq sizin padşahı görmək istəyirəm. Mənim onnan söhbətim var.

Padşah İbrahimi görəndə onu tanımadı. İbrahim söhbətə başladı. Söhbət o yerə gəldi çatdı ki, bu padşah onun doğma qardaşıdır. İbrahim başına gələn əhvalatları söylədi. Bu sözdən sonra hər ikisi çox sevindilər, yeddi gün, yeddi gecə toy çaldırdılar. İbrahimi Ağca Pəri xanımın toyu oldu. Ömürlərinin sonuna kimi öz ata yurdlarında ömür sürdülər. Xoşbəxtliklə yaşadılar.

GÜLPƏRİNİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, Allahdan savayı heç kim yox idi. Allah bəylərə, xanlara çoxlu var-dövlət, kasıblara da o qədər dərd vermişdi ki, varlıların dövləti qədər. Bu kasıbların içində də bir qarı var idi. Bu qarının vaxtiylə yeddi oğlu, bir qızı varmış. Günlərin bir günü bu qarı olan şəhərdə uşaq oğurluğu başlayır. Hamının körpəsini gecə yatmadan oğurlayırlarmış. Padşah bu işi belə görəndə öz məmləkətində olan cavanların hamısına car çəkdirib bildirir ki, çalışın oğrunu tapasınız. Hər kim ki, oğrunu tutsa, ona istədiyi kəndi bağışlayacam. Bu qarının oğlanlarıyla bu şəhərin darğası düşmən idi. Odur ki, darğa padşahın yanına gedib deyir ki, padşah sağ olsun, Fatma qarının yeddi dənə nə kimi oğlanları var. Gəl sən onları göndər oğruları tutmağa. Mən bilirəm ki, şəhərdə bircə onlar oğrunu tuta bilərlər. Padşah bu sözü bəyənir, Fatma qarının böyük oğlu Məhəmmədi yanına çağırır deyir. Məhəmməd, sənə yeddi gün vaxt verirəm. Gərək oğrunu tapasan. Məhəmməd çar-naçar qalib razı olur. Həmin gecə padşahın yeddi yaşlı oğlu ilə Məhəmməd yoxa çıxır. Şəhərdə iyi yerdə yas qurulur, bir padşahın evində, bir də Fatma qarının evində. Bu zaman padşah əmr edir ki, kim mənim oğlumun ölüsünü, ya dirisini mənə versə, özü ağırlığında ona qızıl verəcəyəm. Heç kəs qorxusundan buna razı olmur. Çünki hər kəsi oğrunu tutmağa göndərirdilərsə həmin adamın özünü də oğurlayırdılar. Darğa bu sözü eşidib, yenə gəldi padşahın hüzuruna, ona baş əyəndən sonra dedi:

– Padşah sağ olsun, bu işin öhdəsindən Fatma qarının oğlanlarından başqa heç kəs gələ bilməz.

Padşah Fatma qarının oğlanlarını hüzuruna çağırır əmr edir ki, yeddi günün içində oğrunu tapmasanız, boynunuzu vurduracağam. Oğlanlar razı olmaq istəmirlər. Ancaq padşah onlara əmr edir ki, ya tapmalı, ya da başınızdan keçməlisiniz.

Oğlanlar çar-naçar razı olurlar. Beləliklə oğlanlar gəlib öz ataları, bacıları ilə görüşüb, halallaşmış ayrılırlar. Altı qardaş şəhərin qırağında pusquya dururlar. Onlar hər şeydən əvvəl öz itmiş qardaşlarının xətrəsi üçün bu işə boyun olmuşdular. Odur ki, qardaşların hərəsi gecə gedib şəhəri gəzib, səhərə yaxın yenə də şəhərin qırağındakı xarabalığa gəlirdi. Bu minvalla qardaşların hamısı yoxa çıxdı. yeddinci gün xarabalıqda qardaşların izi belə qalmadı. Padşah səkkizinci günü taxta çıxıb gördü ki, Fatma qarının oğlanları gəlmədi. Əmr etdi ki, Fatma qarını hüzuruma gətirin. Bu vaxt darğa da padşahın yanında idi. Padşahı da öyrədən, bu işə vadar eyləyən darğa oldu. Padşahın adamları gedib Fatma qarını padşahın hüzuruna gətirmək istəməkdə olsun, eşidin Fatma qarından, onun qızı Gülpəridən. Fatma qarı oğlanlarının dərindən o qədər ağlamışdı ki, az qalırdı dərindən bağı çatlasın. Fatma qarı bilirdi ki, bu darğanın fitnəsidir, bilirdi ki, Fatma qarının nəslini yer üzündən kəsməmiş darğa ondan əl çəkməyəcək. Odur ki, istəyirdi ki, padşaha darğadan şikayət etsin. Çünki bir vaxt darğa Gülpərinin almax istəyirdi. Fatma qarı sevimli qızı Gülpərinin atası yaşında olan darğaya verməzdi. Darğa Gülpərinin zorla qaçırmaq istədikdə qardaşları darğanı möhkəm döymüşdülər, tapşırmışdılar ki, bir də Gülpərinin adını çəksə, onu tikə-tikə doğrayacaqlar.

Əlqərəz, padşahın adamları Fatma qarını zorla apardılar padşahın hüzuruna. Padşah Fatma qarıya dedi:

– Ey qoca, de görüm oğlanlarını harada gizlətmisən?

Fatma qarı and-aman elədi ki, bilmirəm. Padşah yenə soruşdu, qarı dediyini dedi. Bu zaman padşah əmr eylədi ki, qarını zindana salın, bütün məmləkətə car çəkirdi ki, əgər qırx günə kimi Fatma qarının oğlanları üzə çıxıb divana təslim olmasalar qarının boynu vurulacaq. Fatma qarı zindanda qalsın, carçılar da car çəkməkdə, sizə deyim darğadan. Darğa gördü ki, Fatma qarı zindanda, oğlanları da itkin düşüb, Gülpəri qalıb evində tək-tənha, odur ki, bir gecə gəldi Gülpərinin qaçırın.

Gülpəri bu zaman yatmışdı. Birdən gördü qapı döyülür. Tez oyandı. Atasından qalma xancalı götürüb durdu evin ortasında. Darğa qapını qırıb Gülpəriyə hücum edəndə Gülpəri xancalı onun sinəsinə sancdı, gecə ikən üz qoydu bəri-biyabana, səhər gəlib darğanın meyidini apardılar. Camaat ona nəhlət oxumaqda, Fatma qarı zindanda, Gülpəri yol getməkdə, itkin qardaşlar qayıbanə yerdə olsunlar, eşit padşahın oğlundan.

Padşahın böyük oğlu kiçik qardaşının oğurlanmasını eşidəndən dərindən düşmüşdü. O, çox istəyirdi ki, sarayı buraxıb kiçik qardaşını axtarmağa getsin, amma padşah, saray adamları buna razı olmurdular ki, gedib sən də itkin düşərsən. Taxt-taca yadlar yiyə çıxar. Padşahın arvadı da and içmişdi ki, Məlik Cümşüd getsə, özümü öldürərəm. Odur ki, Məlik Cümşüd qalmışdı naəlac. Padşah gördü ki, Məlik Cümşüd çox fikir edir. Odur ki, vəzirin-vəkilin oğlunu çağıraraq onlara dedi ki, bir qədər qoşun götürün, öz dostunuz Məlik Cümşüdü ova aparın, bəlkə onun dərdi azala, eyni açıla.

Vəzirin, vəkilin oğlu Məlik Cümşüdlə dost idilər. Onlar öz dostlarının dərindən azaltmaq üçün padşahın bu təklifinə ürəkdən sevinilər. Səhəri gün boylananda qırx atlı vəzirin, vəkilin oğlu Məlik Cümşüdü meşəyə ova apardılar. Bunlar ov etməkdə olsunlar, eşit Gülpəridən. Gülpəri bildi ki, padşah onu zindana salacaq, boynunu vurduracaq, darğanın da qohumları onu dinc qoymayacaqlar, ona görə də baş götürüb bəri-biyabana qaçmışdı. Gülpəri gördü ki, hava işıqlaşır, özünü verdi meşəyə. O qədər gəzdi, dolandı ki, axırda acıdı. Ac adamın burnu çox iyli olur. Odur ki, Gülpəri gördü ki, haradansa burnuna kabab iyi gəlir. Tez başladı tüstü gələn tərəfə getməyə. Çox axtardı, axırda gəlib bir yerə çatdı, gördü ki, burada üç nəfər padşah balası kimi oğlan oturub ceyran kababı yeyirlər. Amma birinə nə qədər eyləyirlərsə, nə çörək yeyir, nə də şərab içir. Qız bir könüldən min könlə bu oğlana aşıq olur. Amma oğlanlar Gülpərinin görmürdülər. Vəzirin, vəkilin oğlu o

qədər şərab içdilər ki, axırda kefləndilər. Dedilər:

Məlik Cümşüd, gəl bir az dincimizi ala. Səhərdən at belində yorulmuşuq. Bu zaman Gülpəri eşitdi ki, bu oğlan padşahın böyük oğlu Məlik Cümşüddür. Gülpəri bu sözü eşidən kimi qəlbində intiqam hissi baş qaldırdı, oğlana bənd olduğu üçün özünü xeyli danladı. And içdi ki, padşah ki, bizim evimizi dağıtdı, qardaşlarımı itkin saldı, anamı da zində saxlayır, gərək onu gülləyə qurban eləyəm ki, padşah bilsin mən nə çəkirəm. Oğlanlar başladı yatmağa. Onlar yatmışdılar ki, Gülpəri öz-özünə dedi:

– Padşah namərdlik edibsə mən hələ namərdlik edib, yuxulu, yatan yerdə öldürməyəm. Qoy yuxudan oyansınlar, ondan sonra mən onunla vuruşaram. O, mənə öldürsə öldürər, onsuz da həyatda bir kəsim yoxdur. Anamdan, qardaşlarımdan ayrı mənə yaşamaq da haramdır. Əgər mən onu öldürsəm heç olmasa onların yanında o dünyada xəcalət çəkməyəm.

– Gülpəri bu fikirlə oğlanların oyanmasını gözləyirdi ki, birdən meşənin sıx yerindən bir dəstə adam gəldiyini gördü. Gülpəri özünü göstərməməkdən ötrü gizləndi, bu məsələni öyrənməyə çalışdı. Həmin dəstə yaxınlaşıb oğlanların yanına, aşağı endilər. Bu zaman biri o birisinə dedi ki, istədiyimizi Allah özü bizə rast gətirdi. Bu yatanlar padşahın, vəzirin, vəkilin oğludur. İndi bunları oğurlayandan sonra padşahın ocağını kor qoyacaq, quldurbaşının əhdini yerinə yetirəcəyik. Onlar öz yapıncılarının altından kəndir çıxarıb oğlanların üstünə cumdu, onların hər üçünün əl-qolunu bağlayıb yapıncıya büküb apardılar. Gülpəri tez barmağını dişləyib bildi ki, səhərdən adam oğurlayanlar elə deyəsən bunlardır. Gülpəri tez gizləndiyi yerdən çıxıb onların dalına düşdü. Pusa-pusa gedirdi ki, yolda bir xəncər tapdı. Xəncəri götürüb baxanda gördü ki, bu şahənə xəncərdir. O saat bildi ki, bu Məlik Cümşüdü xəncərdir. Gülpəri xəncəri götürüb qoltuğunda gizlətdi, quldurların dalınca getdi. Quldurlar getməkdə olsun, Gülpəri də onları pus-

maqda, sizə kimdən deyim qoşundan. Qoşun başçısı gördü ki, şər qarışmaq üzrədir. Tez qayıtmaq lazımdır. Odur ki, onlar Məlik Cümşüdü axtarmağa başladılar. O qədər axtardılar ki, gün batdı, ay çıxdı. Hər yeri qarış-qarış gəzdilər, oğlanlardan bir xəbər-əsər tapmadılar. Kor-peşman qayıtdılar saraya, onlar düşündülər ki, bəlkə onlar bızsız qayıdıblar. Qoşun başçısı sarayın qarışısından soruşdu ki, sən Məlik Cümşüdü görmü-sənmi, onlar saraya qayıdıbmı, dedilər, yox. Odur ki, qoşun başçısı üzünü qırx pəhlivana tutub dedi:

– Görünür padşahın oğlunu, yoldaşlarını qurd-quş yeyib, yadakı azıblar. Odur ki, mən saraya getmirəm. Kim də getsə, bilirəm ki, padşah boynunu vurduracaq. Buna görə mən baş götürüb gedirəm. Ya padşahın oğlunu tapıb gətirəcəm, yada ki, bir də bu torpağa qayıtmayacağam. qırx pəhlivan da öz başçılarından təvəqqe etdi ki, onları da özü ilə aparsın. Qoşun başçısı buna razı oldu, qırx pəhlivan da üz tutdular meşəyə tərəf.

Padşah o qədər gözlədi ki, qaş qaraldı, camaatın gedəni gəldi, ayaq kəsildi, çıraqlar söndü, amma gedənlər qayıtmadı. Padşah, vəzir, vəkil bilmirdilər ki, narahatlıqdan neyləsinlər! Padşah saray qarışısını yanına çağırıb əmr etdi ki, səhərə qədər darvazanı bağlama, çünki oğlum hələ ovdan qayıtmayıb. Bu zaman qarışıcı qırx pəhlivanın, başçısının elədikləri söhbəti padşaha danışdı. Padşah vəziyyəti bütün saray əyanlarına danışmış, kömək, məsləhət istədi. Saray əyyanları padşaha dedilər ki, səbr eləsin, hər şey səbrlə başa gəlir. O gecə nə padşah, nə arvadı, nə vəzir, nə vəkil nə də onların ailələri yata bildilər. Səhər padşah qara geyib taxta çıxdı, carçıları yanına çağırıb tapşırırdı ki, kim mənim adamlarımdan mənə bir xəbər versə qızıl toqqamı ona bağışlayacam. Car çəkildi, amma heç bir xəbər gətirən olmadı. Bir həftə keçdi, gedənlərdən bir xəbər çıxmı. Axırda padşah təzədən car çəkirdi ki, hər kim itənlərdən bir xəbər versə tacımı, toqqamı ona verəcəyəm. Vəzir də padşahdan icazə alıb car çəkirdi ki, vəzirliyimi ona verə-

cəyəm. Bu minvalla on gün keçdi.

Padşah, vəzir car çəkəndə olsunlar, sizə xəbər verim Gülpəridən. Gülpəri o qədər getdi ki, gördü quldurlar meşədən çıxıb, dağın altındakı bir mağaraya girdilər. Gülpəri axşama qədər gözlədi. Hava qaraldı. Göz gözü görmürdü. O, gəlib mağarının ağzında durdu ki, görsün bir şey öyrənə bilirmi. O, qədər gözlədi ki, gördü mağaradan iki nəfər adam çıxdı. Bu bayaq Məlik Cümşüdgili gətirən quldurlardır. Sakitcə dayanıb onlara qulaq asdı. Bu zaman quldurun biri o birisinə dedi ki, sabah şəhərə gedib, Məlik Cümşüdü gətirdiyim üçün quldurbaşının mənə verdiyi üzüyü satıb karvansarayda keyf eləyəcəyəm. Gecə də əlimə bir şey düşsə, oğurlayıb gətirəcəyəm. Bu sözlərdən sonra Gülpəri arxayın oldu ki, oğurlanan adamlar buradadır. Ancaq yerinə yetmək fikrinə düşdü. Quldurlar mağaraya qayıtdıqdan sonra Gülpəri də meşəyə qayıtdı. Səhəri günün axşamı Gülpəri şəhərə gəldi, düz getdi karvansaranın qabağına. Amma Gülpəri başına qara çadra örtmüşdü ki, onu tanımasınlar. Gülpəri o qədər gözlədi ki, axırda quldur gəlib çıxdı. Gülpəri qulduru gören kimi onun dalınca karvansaraya girdi. Gülpəri quldurun nə məqsədlə gəldiyini bildiyi üçün bir təhər ona yaxınlaşdı. Quldur sözə başlayıb dedi ki, onda bir üzük var, onu satıb xərcləmək istəyir, belə üzük heç padşahın sarayında yoxdur. Gülpəri quldurla söhbət etdikdən sonra ona özünü bir falçı kimi göstərərək dedi ki, bu üzüyü sənə filan mağarada olan quldurbaşı verib. Özü də padşahın oğlunu oğurladığın üçün.

Quldur bu sözləri eşidib məhəttəl qaldı, Gülpəridən təvəqqe etdi ki, bildiyi sirri pünhan saxlasın. Gülpəri gördü ki, quldur bərk qorxur. Odur ki, ona dedi:

– İndi ki, sən deyirsən sirri saxlayım, onda de görüm siz yeddi qardaşları neylədiniz.

Quldur dedi ki, oğurlanan bütün adamlar mağarada bir qalacaq var, oradadırlar. Bundan sonra Gülpəri bütün sirrləri

quldurdan öyrəndi. Gecə onlar karvansarada qaldılar. Gülpəri yatağının altına qılinc qoyub yatdı ki, ona quldur yaxın gəlməsin. Bir də o, quldura tapşırırmışdı ki, əgər o ona yaxın gəlsə, aləmi bura tökəcək. Səhər açıldı, görüş verib onlar ayrıldılar. Həmin gün Gülpəri Məlik Cümşüdü meşədə tapdığı xəncərini bir balaca sandığın içinə qoyub padşaha göndərdi. Bu o gün idi ki, sabah Fatma qarının boynu vurulacaq idi. Həmin hadisədən otuz doqquz gün keçmişdi. Gülpəri karvansara mehtərinə sandığı verdi, içinə bir kağız yazıb qoydu. Mehtərə tapşırırdı ki, əgər bunu aparıb padşaha versən, o, səni dünya malından qane edər.

Mehtər sandığı alıb üz qoydu padşahın sarayına. Padşaha xəbər gəldi ki, padşah sağ olsun, şəhər karvansarasının mehtəri gəlib deyir ki, padşaha bir hədiyyəm var, buraxa qımı gəlsin hüzuruna?

Padşah dedi:

– Buraxın.

Mehtər gəlib sandığı padşaha verib, dedi ki, bu sandığı qara çadra örtmüş bir zənən xəylağı verdi. Padşah sandığı açıb gördü ki, yazılıb ey padşah, bu sənin oğlunun xəncəridir, əgər oğlunun qayıtmasını istəyirsənsə, Fatma qarını zindandan azad et. Ondən üzr istə, onu mən sənin oğlunu gətirənə qədər sarayda saxla. Mən gedirəm sənin oğlunu azad etməyə.

Bu zaman meydan sullanmış, süpürülmüşdü. Günorta carçı car çəkəcəydi ki, sabah Fatma qarının başı bədənindən ayrılacaq. Çünki onun oğlanları əhdə naxələf çıxmış, qızı isə darğanı öldürmüşdü. Padşah tez vəzir-əyanı çağıraraq dedi:

– Ey məni istəyən, mehtərə xələt.

Mehtərə o qədər xələt verdilər ki, üç gün daşıyıb, qurtara bilmədi. Sonra padşah arvadını, saray xanımlarını çağıraraq əmr etdi ki, gedin tez Fatma qarını zindandan çıxarın. Hamama aparın, libas geydirib, saraya gətirin. Bu zaman Fatma qarını zindanda oturub ahu-zar edirdi ki, ömrü nə pis əcəllə sona yetdi. Oğlanları, qızı yanında olmadı ki, onu çiyində qəbrə aparalar.

Əlqərəz, Fatma qarı bir də gördü ki, zindanın qapısı açılır. Öz-özünə dedi ki, mənimki də bura qədər imiş. Amma qapı açılan kimi Fatma qarı gözlərinə inana bilmədi. Elə bildi yuxu görür. Padşahın arvadı, vəzirin, vəkilin əyalı qarının ayağına yıxılıb ondan üzr istədilər, əvvəl hamama, sonra saraya apardılar.

Fatma qarı sarayda, qırx incəbel qız qulluğunda olsun, eşit Gülpəridən. Gülpəri gördü ki, anasını padşah öldürmədi. Öz-özünə düşündü ki, artıq işə başlamaq olar. Gülpəri həmin gecənin sabahı quldura söz vermişdi ki, gələrsən karvansaraya, görüşərik. Quldur da gəlmişdi. Onlar doyunca söhbət etdikdən sonra quldur dedi biz qırx yoldaş, varımız-dövlətimiz həddindən aşıb, hamısı da arvadsızdır. Hər gecə günümüz yeyib-icməklə keçir. Əgər Gülpəri onun arvadı olmaq istəyirsə, getsin onunla mağaraya. Gülpəri yalandan razı oldu, dedi ki, mənə yeddi gün möhlət ver fikirləşim, buna indidən hazırlaşım. Gülpəri gecələr mehmanxanaya gedib, orada qalar, mehtərin komasında, səhərlər də meşəyə çəkildirdi. Gülpəri qoca mehtərlə ata-bala olmuşdular. Bir gün Gülpəri meşədə gəzərkən qırx atdıya rast gəlir. Qabaqda gələn atlıların başçısı Gülpərini meşədə tutub elə bildilər ki, Məlik Cümşüdün oğurlanmasında, deyəsən bu qızın əli var. Odur ki, o, Gülpəridən nəçi, kim olduğunu, niyə meşəyə gəldiyini soruşdu. Qız elə bildi ki, onlar onu öldürəcək. Odur ki, başına gələn bütün hadisələri başçıya danışdı, dedi ki, indi quldurun biri onun əlindədir. Qırx atlılar bu görüşdən çox sevindilər. Onlar Gülpəriyə “çox sağ ol” dedilər, tapşırdılar ki, qulduru tapsın, ondan mağaranın yolunun sirrini öyrənsin. Bu halda vəzirin qızları da car çəkildilər ki, kim bizim qardaşımızı xilas etsə, ona gedəcəyik. Vəzirin də yeddi qızı var idi, gözünün ağı-qarası bir oğlu. Əlqərəz, Gülpəri qulduru görüb, karvansarada onu içirdib sərxoş etdi, dedi ki, gəl gedək mağaraya. Quldurla Gülpəri mağaraya gedən zaman qırx atlı onların dalına düşüb pusa-pusa gəldilər mağaraya. Atlıların hər biri bir quldurun üstünə cumub, onların

qollarını bağladılar. Sonra gedib bütün oğurlanan adamları qaladan xilas etdilər. Padşahın kiçik oğlu ilə Məlik Cümşüdün sağ olması hamını sevindirdi. Gülpəri qardaşlarını da tapıb, görüşüb, öpüşdülər. Bütün mağaradakılar sağ-salamat, yanlarında da qolları bağlı qırx quldur oradan çıxıb gəldilər padşahın sarayına. Padşaha xəbər getdi ki, gözün aydın, oğlanların, bütün itmiş adamların sağ-salamat qayıdırlar. Padşah əmr verdi yollara xalı döşədilər, saray bütün çıl-çıraqla, xalı-gövə ilə bəzəndi. Qızlar, gəlinlər gələnləri gül-çiçəklə qarşıladılar. Padşah qırmızı geyib taxta çıxdı, əmr elədi ki, bütün şəhər bayram etsin. Padşah öz oğlanlarını sağ-salamat görüb sevindi, onların xilaskarını yanına çağıraraq dedi:

– Sən ki, mənim oğlanlarımı ölümdən qurtardın, xalqın düşmənlərini tapdın, nə əmr eyləsən mən yerinə yetirərəm.

Sonra da vəzir qızlarının əhdini Gülpəriyə danışdı. Gülpəri dedi:

– Madam ki, vəzirin qızları belə əhd ediblər, onda qoy o yeddi qız mənim yeddi qardaşıma ərə getsinlər. Ey padşah, mənim səndən istədiyim budur ki, mənim anamı, qardaşlarımı azad et. Mən də sənəin darğanı öldürən Gülpəriyəm. İndi sən mənə nə cəza verirsənsə, ver.

Sonra Gülpəri başına gələn əhvalatı padşaha, bütün xalqa danışdı. Padşah Gülpərinin günahsız olduğunu bilib ona barəət verdi. Məlik Cümşüd Gülpərinin belə qoçaqlığını görüb bir könüldən min könlə ona bənd oldu. Padşah bunu belə görüb Gülpəridən soruşdu ki, Məlik Cümşüdə gələrsənmi? Gülpəri dedi:

– Qardaşlarım, anam olan yerdə mən nə deyə bilərəm? Onlar vəkildi. Hamı razı oldu. Bu zaman padşah üzünü Məlik Cümşüdə tutub dedi:

– Oğul, artıq biz qocalmışıq. Bu gün sabahlıyıq. Mən sağ ikən öz taxt-tacımı sənə verirəm.

Vəzir də, vəkil də padşahdan icazə alıb, öz vəzifələrini

padşaha tapşırıldı. Padşah vəzirin oğlunu vəzir, vəkilin oğlunu isə vəkil qoydu. Bu zaman karvansara mehtəri saraya gəlib padşaha göz aydınlığı verdi. Mehtərin adı dillərdə gəzən iki gözəl ekiz qızı var idi. Padşah mehtərdən icazə alıb, onun qızının birini vəzirin, o birini vəkilin oğluna aldı. Səhərisi gün sarayda on yerdə toy çalındı. Toy qırx gün davam etdi. Cavan padşahla, cavan vəzir, vəkili hamı təbrik etdilər. Camaat yeddi qardaşı təbrik etdi. Deyirlər ki, həmin dövlətdə o qədər var-dövlət əmələ gəldi ki, kasıblıq sözünü hamı unuttu. Onlar yeyib içib yerə getdilər, siz də yeyin, için dövrən sürün. Göydən üç alma düşdü. Biri mənim, biri nağılı yaradanın, biri də bu nağıla qulaq asanların.

MƏHƏMMƏDLƏ GÜLCAHANIN NAĞILI

Keçmiş zamanda öz qəddarlığı, zalımlığı ilə məşhur olan bir şah yaşayırmış. Şah qocalanda ona arxa dursun deyə, oğlan övladı istəyirmiş, lakin nə qədər arvad alırmışsa, bədbəxtlikdən qızı olurmuş. Buna görə də arvad alarkən əvvəlcədən şərt qoyurmuş – əgər qız olsa, səni də, qızı da öldürtdürəcəyəm, yox əgər oğlan olsa səni qızıl-gümüş içində saxlayacağam. Beləliklə, neçə arvad alırsa mümkün olmur, şah da sözünə əməl edib onları öldürtdürür. Şah axırıncı arvadı Pəri xanıma da bildirir ki, oğlan olmasa, səni də qızınla birlikdə öldürtdürəcəyəm. Şahın zalımlığını bilən Pəri xanımın canına qorxu düşür.

Həmin şəhərdə yoxsul bir naxırçı yaşayırdı. Naxırçının o, qədər uşağı var idi ki, qazandığı cüzi gəlirlə onları bir qarın ac, bir qarın tox zorla saxlaya bilirdi. Aylar keçdi, bir gün naxırçı çöldən evə qayıdan zaman ona xəbər verdilər ki, arvadın ağrı çəkir, tez mamaça gətirmək lazımdır. Bu xəbərdən şad olmaq əvəzinə bərk kədərlənən naxırçı bəxtinə lənət yağdıra-yağdıra şəhərdə bircə nəfər olan mamaçanın dalınca yollandı. Mamaça gəlib arvadın yanına girdi, naxırçı isə bayırda oturub cibindəki olan-qalan qəpik-quruşu toplamağa başladı. Nəhayət, mamaça çıxıb naxırçını muştuluqladı ki, bəli gözün aydın, səkkizinci oğlun dünyaya gəldi. Naxırçı topladığı pulları mamaçaya verib yola saldı.

Şəhərin ortasında şahın imarətində də böyük çaxnaşma var idi. Pəri xanım da ağrı çəkirdi. Tez həmin mamaçanı tapıb gətirdilər. Ancaq yazıq Pəri xanıma ağrıdan çox qorxu əldən salmışdı, bilirdi ki, əgər qızı olsa, şah hər ikisini öldürtdürəcək. Buna görə otaqdakı adamları otaqdan çıxartdırdı. İçəridə yalnız qoca mamaça ilə tək qaldıqdan sonra, mamaçanı başa saldı ki, əgər qızım olsa, şah hər ikimizi öldürtdürəcək. Mamaça işi belə görüb həm özü qazanmaq, həm də Pəri xanıma ölümə qurtarmaq qərarına gəldi. Nəhayət, Pəri xanımın qızı

oldu, o, qorxusundan qarıya yalvarmağa başladı. Qarı isə əgər uşağın ağırlığı qədər qızıl verərsə, qız ilə bir saatda doğulmuş naxırçının oğlunu dəyişməyə söz verdi. Tez uşağı bir cındıra büküb naxırçının yanına qaçdı. Qızılın yarısını verməklə onları razı saldı, uşaqları dəyişdi. Özü isə şaha muştuluğa getdi ki, bəs gözü aydın, oğlun olub. Şah bu xəbəri eşidib bərk sevindi, əmr etdi ki, üç gün, üç gecə kef məclisi qurulsun. Qarıya isə ürəyi istəyən qədər pul verilsin. Aylar, illər keçdi, uşaqlar on yeddi yaşına çatdılar. Şah oğlu Məhəmməd gəlib elə bir oğlan oldu ki, gəl görəsən.

Naxırçı qarından aldığı pula böyük bir imarət tikdirib, külfəti ilə birlikdə kef-damaqla ömür sürürdü. Qız isə elə bir qız olmuşdu ki, yemə-içmə xətti-xalına, gül camalına tamaşa eylə. Günlərin bir günündə Gülcahan xanım pəncərə qabağında oturub özünə sığal verən zaman, şah öz başının dəstəsi ilə ova gedirmiş. Şah Gülcahan xanımı görüb bir könüldən min könlə ona aşiq olur. Həmin gün şah ova getməyib geri qayıdır. Vəzir-vəkili çağırtdırıb elçi getmələrini əmr edir. Qıza elçi gedirlər, naxırçı şahın qorxusundan qızın ona verilməsinə razı olur. Bu xəbəri Pəri xanım eşidir, bu xəbərdən bikef olur. Məhəmməd bu xəbəri eşidib anasının yanına gəlir, görür ki, anası çox bikefdi. Məhəmməd soruşur ki, ana, niyə qəmgin-sən? Pəri xanım məsələni olduğu kimi Məhəmmədə danışır. Deyir ki, oğlum, bil və agah ol, sən həmin naxırçının oğlusan, uşaq vaxtı səni şahın qorxusundan mən öz qızımla dəyişmişəm. İndi şah öz qızı ilə evlənmək istəyir. Məhəmməd deyir:

– Ana, sən fikir eləmə, mən qızı da götürüb bu vilayətdən qaçaram.

Məhəmməd Pəri xanımla görüşüb, bir başa öz doğma anasının yanına gəlib, onlarla da görüşüb Gülcahan xanımı da götürüb şəhərdən çıxır. Bacı-qardaş bir neçə gün yol getdikdən sonra bir qalaçaya rast gəlirlər. Bunlar içəri girib mağarada gecələyirlər. O, gündən bunlar burada yaşamağa başlayırlar.

İndi sənə kimdən xəbər verim, yeddi qardaş divlərdən. Həmin qalaça yeddi qardaş divlərin idi. Onlar bir neçə aylıq səfərə getdikləri üçün, qalaça boş qalmışdı. Axşam böyük qardaş yatır, yuxuda görür ki, evlərində nə isə bir hadisə baş verib. Tez yuxudan ayılıb qardaşlarını da yuxudan oyadır, deyir:

– Mən gərək evimizə qayıdam. Məni üç gün gözləyin, gəldim gəldim, yox əgər gəlmədim, siz evə qayıdanda görüşərik.

Div qardaşları ilə görüşüb yola düşür. Bu boş qalaçaya gəlir, burada nə görsə yaxşıdır. On yeddiyaşında bir qız, elə gözəldir ki, aya deyir sən çıxma, mən çıxacam, günə deyir sən çıxma mən çıxacam. Div bir könüldən min könlə qıza aşiq olur. Qız divi görüb qorxur. Div isə bunu hiss edib qıza deyir, əgər səsini çıxarsan səni öldürəcəyəm, de görüm kimsən, səni buraya kim gətirib? Qız başına gələn əhvalatı danışır, deyir ki, məni buraya Məhəmməd gətirib. Div deyir:

– Əgər mənim burada olduğumu Məhəmmədə desən, səni də onu da öldürəcəyəm.

Gülcahan divin qorxusundan Məhəmmədə heç bir söz demir. Gecə yatırlar, səhər açılan kimi, Məhəmməd ova gedir. Div isə gizləndiyi yerdən çıxıb qızla söhbət etməyə başlayır. Belə-belə Məhəmməd hər səhər durub ova gedir, dev isə gizləndən çıxıb qızla əylənir. Aylar keçir, Gülcahan hamilə olur. O divə deyir:

– Bəs indi neyləyək? Məhəmməd bilsə bizi öldürəcək.

Div deyir:

– Qulaq as, Məhəmməd gələndə sən özünü xəstəliyə vur, de ki, yeddi ağaclıqda bir qara div yaşayır, əgər onun bağında olan almalardan mənə gətirməsən mən öləcəyəm.

Axşam olur, Məhəmməd evə qayıdır, görür ki, bacısı xəstədir, soruşur:

– Bacı, sənə nə olub? Gülcahan deyir:

– Qardaş, yeddi ağaclıqda bir qara dev yaşayır, əgər onun

bağındakı almalardan gətirməsən bir də məni görməyəcəksən. Məhəmməd altdan geyinib, üstdən qıfillanır, üstdən geyinib altdan qıfillanır, bacısı ilə görüşüb yola düşür.

İndi eşit Gülcahan xanımdan. Məhəmməd yola düşəndən bir neçə gün sonra divdən oğlu olur. Gülcahan xanımla gündüzlər kefə baxan, gecələr gizlənən Div indi şad-xuraman yaşamağa başlayır.

İndi görək Məhəmməd necə oldu.

Məhəmməd bir ay yol getdikdən sonra nəhayət, qara divin məkanına yetişir. Məhəmməd bir təhər bağa girə bilir. Bağdakı meyvələrdən heybəsinə yığıb, qara divin qırx mərtəbəli otaqlarını gəzməyə başlayır. Qırxıncı otağa girəndə görür ki, burada bir qız var, özü də elə gözəldi ki, yemə, içmə, onun xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Məhəmməd qızı görən kimi bir könlüdən min könlə aşıq olur. Qız saçından asılı idi. O, Məhəmmədi görən kimi dedi:

– Ey cavan, yazıqsan, tez buradan çıx get, indicə qara div gəlib səni parça-parça edər.

Məhəmməd dedi:

– Mən qovun-qarpız deyiləm ki, məni parçalasın.

Qız çox dedi, Məhəmməd az eşitdi. Ey gözəl, sən mənə kömək elə, bir yol göstər, buradan çıxmaq. Qız razı olub dedi:

– Əgər sən qılincinla birinci zərbədə mənim hörüklərimi kəsib, məni tutsan, mən sənə kömək edəyəm, yox əgər kəsə bilməsən, onda hər ikimiz daş olacağıq.

Məhəmməd razı oldu. Qılincini götürüb, birinci zərbədə qızın hörüklərini kəsdi, tutub yerə qoydu. Qız deyir:

– Ay pəhlivan, bu gündən mən səninem, özüm də cinlər padşahının qızıyam, yeddi ildir ki, bu div məni burada saxlayır, indi isə gedək atamın vilayətinə, orada biz xoşbəxt yaşayarıq.

Məhəmməd deyir:

– Yox, Gülzar xanım, mən qara divi öldürməsəm, burdan gedən deyiləm.

Gülzar xanım deyir:

– Məhəmməd, sən qara divi öldürə bilməzsən. Qara Dev öləndən sonra onun qənədindən yeddi dənə dev əmələ gəlir.

Məhəmməd Gülzar xanımın dediklərinə qulaq asmır. Qara divi öldürmək üçün öz kəməndini qırxıncı mərtəbəyə bağlayır. Məhəmmədin kəməndi rezin kimi idi. O, kəməndi belinə bağlayıb qırxıncı mərtəbədən yerə tullanır, Məhəmmədin ayağı yerə dəyən kimi kəmənd onu yuxarı çəkir. Məhəmməd bir neçə dəfə məşq edir, elə bu vaxt qara div gəlir, görür ki, bir oğlan aşağı tullanır, yuxarı qalxır. Qara dev bunu görüb hirslənir. Ağacı kökündən çıxarıb dəyirman daşına taxır. Məhəmməd bunu görür, div ağacı elə tullayır ki, Məhəmmədə dəyməyərək yerə girir. Məhəmməd yuxarı qalxır, div yaxına gəldikdə tullanıb, onu qılıncla vurur. Qara div Məhəmmədin vurduğu zərbəyə dözə bilməyib ölür. Bu zaman divin qanadından yeddi dənə div əmələ gəlir. Məhəmməd hər tullandıqca divin birni öldürür. Nəhayət, yeddinci divi öldürə bilmir. Kəmənd belindən açılıb yerə düşür. Onlar qırx gün, qırx gecə güləşirlər. Axırda Məhəmməd Gülzar xanıma da götürüb yola düşür. Gülzar xanım Məhəmmədin buraya gəlməsinin səbəbini soruşur. Məhəmməd başına gələn hadisələri Gülzar xanıma söyləyir. Gülzar xanım deyir:

– Məhəmməd, bacın səni aldadıb. Onun divdən bir oğlu var. Səni də ölümə göndərən həmin divin sözləridir ki, bacın onları sənə yalandan demişdir. Məhəmməd, gəl atamın vilayətinə gedək, orada biz xoşbəxt yaşayarıq.

Məhəmməd Gülzarın dediklərinə inanmır:

– Yox, Gülzar xanım, gərək gedim, bacım xəstədir, məni gözləyir.

Gülzar çox dedi, Məhəmməd az eşitdi. Gülzar xanım dedi:

– Onda al bu üzüyü, qaşı solsa bil ki, mən ölmüşəm.

Məhəmməd də öz üzüyünü Gülzar xanıma verib dedi:

– Əgər bu üzüyün qaş qırmızı rəngdə olsa, onda bil ki, mən ölmüşəm. Əgər başıma bir iş gəlməsə, mən səni axtarıb taparam.

Gülzarla Məhəmməd görüşüb ayrıldılar. İndi eşit divdən, div eşidir ki, Məhəmməd qayıdır. O, tez qızın yanına gəlib deyir:

– Xanım, qardaşın qara divi öldürüb qayıdır.

Gülcahan xanım dedi:

– Bəs indi biz neyləyək?

Dev dedi:

– İndi sən qulaq as.

O, durub bir mumla düzəldilmiş kəndir gətirib deyir:

– Al bu kəndiri Məhəmməd gələndə de ki, qardaş, sən ki, belə güclüsən gətir qollarını bu kəndirlə bağlayım, əgər kəndiri qırsan, onda bilərəm ki, qara divi öldürübsən.

Məhəmməd bu kəndiri qıra bilməz, onda mən onu öldürərəm, sonra biz arxayın yaşayırıq.

Məhəmməd bir neçə gün yol gəldikdən sonra qalaçaya çatır, içəri girir, görür ki, bacısı həmin ki kimi yatır. Bacısı ilə görüşüb almaları ona verir. Qız almalarından yeyən kimi yerindən durur.

– Məhəmməd başına gələn əhvalatı danışır. Gülcahan fürsətdən istifadə edib deyir:

– Məhəmməd, sən ki, belə qoçaqsan, gəl əllərini bu kəndirlə bağlayım, əgər bu kəndiri qıra bilsən, onda bilərəm ki, sən qara devi öldürmüşsən.

Gülzar xanımın dedikləri Məhəmmədin yadına düşür, bilir ki, burada nə isə bir sirr var. O razı olur. Qız Məhəmmədin əllərini möhkəm bağlayır.

Məhəmməd bir güc verir, iki güc verir, görür ki, yox, kəndir ətinə kəsib sümüyə kimi işləyir. Bu zaman div gizləndiyi yerdən çıxıb Məhəmmədin gözlərini çıxardıf ovcuna qoyur, sonra Məhəmmədi meşəyə aparıb bir ağaca bağlayır.

Məhəmmədin gözlərini qurşağının başına qoyur. Div oradan evə qaayıb Gülcahanla arxayın yaşamağa başlayır. Məhəmməd gözü qan-yaş içində iki gün ağaca sarılı qalır.

Təsədüfən yoldan bir karvan keçir, karvan başçısı zarılı eşidib həmin səmtə gedir. Nə görsə yaxşıdır, gözləri qan-yaş içində zarıyan bir oğlan, özü də ki, ağaca bağlıdır. Məhəmmədi ağacdən açıb sudan, çörəkdən verirlər. Məhəmməd bir az özünə gəlir. Məhəmməd onlardan xahiş edir ki, onu da şəhərə aparsınlar. Məhəmməd şəhərə gəlib dilənməyə başlayır. Axşama kimi bir qədər pul yığır. Sonra bir qocaya rast gəlir, deyir:

– Əmi, məni bir gecəliyinə evinizdə qonaq saxlayarsanmı?

Qoca deyir:

– Rəhmətliyin oğlu, mənim axşama yeməyə çörəyim yoxdur, sənə necə baxım?

Məhəmməd deyir:

– Bəs indi neyləyək, məni ajdix lap əldən salıb.

Qoca deyir:

– Yaxşısı budur ki, Cinlər padşahının qızı ehsan verir, dur gedək ora, qırx gün, qırx gecə yeyib içərsən, sonrası da Allah kərimdir. Məhəmməd yığıdığı pulları qocaya verib xahiş edir ki, məni oraya apar. Qoca Məhəmmədi ehsan verilən yerə aparmaqda olsun. İndi eşit Gülzar xanımdan.

Gülzar xanım pəncərənin qabağında oturub camaata baxırdı. Bir də gördü ki, budur bir qoca yanında da bir kor oğlan içəri girdi. Gülzar xanım Məhəmmədi tanıdı, bildi ki, onun gözlərini bacısı ilə div çıxartmışdır. Tez adam göndərüb Məhəmmədi yanına gətirtirir. Məhəmmədə xörək gətirir, yeyib qurtardıqdan sonra Məhəmməd başına gələnəri Gülzar xanıma danışır. Gülzar xanım Məhəmmədi hamama göndərir, ona təmiz paltar geyindirir. Məhəmməd o gündən burada yaşamağa başlayır. Bir gün Gülzar xanımla Məhəmməd ağacın

altında oturub söhbət edirdilər. Elə bu zaman iki dənə göyərçin deyişə-deyişə gəlib ağaca qonurlar, bir-birinə deyirlər:

– Bacılı, bu oğlan bilirsən kimdi, Gülcahan xanımın qardaşı Məhəmməddi.

– Bacılı, bəs ona nə olub? Onun gözlərini div çıxarıb, özü isə Gülcahan xanımla ömür sürür.

– Bəs biz Məhəmmədə necə kömək edək?

Ey oğlan, yatıbsansa, ayıl, ayıqsansa eşit, indicə sən qabağına bir lələk düşəcək, əgər gözlərini yerinə qoyub lələyi üstündən çəksən, o saat gözlərin sağalar.

Göyərçinlər lələyi salıb uçar. Gülzar xanım Məhəmmədə deyir:

– Bəs sən gözlərin hardadır. Məhəmməd deyir:

– Köhnə paltarımı axtar orada olacaq. Gülzar xanım paltarları axtarıb gözləri tapır, tez gətirib gözləri yerinə qoyub lələyi üstündən çəkir. Məhəmmədin gözləri həmin kimi olur. Gülzar xanım kef məclisi qurdurur. Qırx gün, qırx gecə kef elədikdən sonra intiqam almaq Məhəmmədin yadına düşür. Gülzar xanım Məhəmmədə deyir ki, Məhəmməd, atam bizim toyumuzu eləmək istəyir, sən necə, razısanmı?

Məhəmməd deyir:

– Razıyam, Gülzar xanım, ancaq mənim bir şərtim var, izn ver, əvvəlcə gedim divdən, bacımdan öz intiqamımı alım, sonra. Gülzar xanım razı olmaq istəmir, Məhəmməd isə əl çəkmir.

Gülzar xanım deyir:

– İndiki gedirsən, onda atamdan izn istə, əgər versə, get.

Məhəmməd cinlər padşahının yanına gəlib əhvalatı ona danışır. Cinlər padşahı izn verir. Məhəmməd Gülzar xanımla görüşüb yola düşür.

İndi eşit Gülcahan xanımdan, elə ki arxayın oldu ki, Məhəmməd ölüb, o, çox sevindi. O, divnən xoş gün, xoş güzəran keçirirdi. Div də səhərlər ova gedir, axşam evə qayırdı.

Məhəmməd bir neçə gün yol gedəndən sonra qalaçaya çatır. Qapını açıb içəri girir, görür ki, Gülcahan öz oğlu ilə söhbət edir. Gülcahan gözlərinə inanmır, sonra Məhəmmədin ayaqlarına yığılıb yalvarmağa başlayır. Məhəmməd əvvəlcə Gülcahanın oğlunu, sonra isə özünü öldürür. Axşam olur, div gəlir, içəri girib oğlunun, arvadının meydanını görür. Məhəmməd fürsəti əldən vermir, gizləndən çıxıb divi öldürür. Oradan bir başa Gülzar xanımın yanına qayıdır. Gülzar xanım Məhəmmədin gəldiyini eşidib çox şad olur.

Qırx gün, qırx gecə Məhəmmədlə Gülzar xanıma toy edirlər.

Onlar muradlarına çatdılar, dövrən keçirdilər. Siz də muradınıza çatın, dövrən sürün.

CİMEŞİN NAĞILI

O, yalan, bu yalan, eşşəyi minib, fili qucağına alan, qarışqa şıllaq atdı, dəvə buynuzunu çıxartdı.

Biri var idi, biri yox idi, keçmiş zamanlarda Məhəmməd adlı bir kasıb oğlan var idi. Bu Məhəmmədin varı-yoxu bir qoca atası, bir də bir bacısı var idi. Atası həmişə ovçuluqla məşğul olardı. Bir gün o, Məhəmmədi yanına çağırıb dedi:

– Oğlum, mən artıq qocalmışam, bu gün sabah dünya üzündən köçməliyəm. Qulaq as mənə, bir-iki söz deyim. Bax, biz dörd dağ ətrafında yaşayırıq. Ova gedəndə o üç dağa gedərsən. Amma bu qarşımızdakı dağa heç zaman getmə, xeyir tapmazsan.

Aradan bir neçə vaxt keçir. Məhəmmədin atası rəhmətə gedir. Məhəmməd el qaydası ilə atasını götürüb basdırır, bacısı ilə birlikdə yaşamağa başlayır.

Bir müddətdən sonra Məhəmməd atasının silahını götürüb ova gedir, atası göstərən o üç dağda ov edib qayıdır. Bir neçə il keçir Məhəmməd beləcə ov edib bacısı ilə dolanır. Bir gün Məhəmməd yenə də ova çıxmışdı, fikirləşdi ki, görəni, o dağda nə var ki, atam mənə dedi:

– O dağa getmə. Məhəmməd bir qədər fikirləşir, sonra öz-özünə deyir:

– Bu gün necə olur-olsun mütləq o dağa ova gedəcəm.

Məhəmməd yola düşür. Dağın hər yanını gəzir, ancaq əlinə heç bir ov keçmir, kor-peşman evə qayıdır. Yolda ona bir kiçik muncuq rast gəlir. Məhəmməd muncuğu götürüb cibinə qoyur, fikirli halda evə gəlir. Bacısı Məhəmmədi görüb deyir:

– Nə olub, qardaş, nə səbəbə görə belə fikirlisən. Sən ki, həmişə evə şah qayıdardın.

Məhəmməd başına gələn əhvalatı bacısına söyləyir:

Bacı, mən atamın vəsiyyətini yerinə yetirmədim, o boz dağa getdim, amma heç bir ova rast gəlmədim, ona görə də

fikirliyəm.

Bir gün Məhəmməd ova getdiyi zaman bacısı onun paltarını yuyur, ciblərini axtarır. Bu zaman Məhəmmədin cibindən bir muncuq tapır. Əli sabunlu olduğuna görə muncuğu ağzına alır, yadından çıxıb muncuğu udur. Bu hadisədən bir neçə ay keçir, Məhəmmədin bacısı hamilə olur. Məhəmməd bunu başa düşür, istəyir bacısını öldürsün, ancaq camaat tökülüb qoymur. Qız başına gələn əhvalatı söyləyir. Məhəmməd buna inanır, yenə də əvvəlki, kimi yaşamağa başlayırlar.

Vaxt olur, Məhəmmədin bacısının bir oğlu olur. Oğlanın adını Cimeş qoyurlar.

Bir gün Məhəmməd öküzləri qoşub yer şumlamağa getmişdi. Bacısı istədi ona çörək aparsın, ancaq uşağı sahibsiz qoymaq istəmədi. Bu zaman uşaq dilə gəlib dedi:

– Ana, çörəyi ver mən aparım dayıma.

Anası bunun danışmasına çox təəccübləndi, dedi:

– Bala sən hələ uşaqsan, böyüyəndə apararsan.

Uşaq eşitmədi, dedi:

– Yox, olmaz ki, olmaz, dayımın çörəyini mən aparacam.

Tövlədəki eşşəyi gətir, palanını belinə qoy, sonra da xurcunu belinə sal, suyu, çörəyi xurcununun bir gözünə, mənə də bir gözünə qoy, sonrası ilə işin yoxdur.

Anası Cimeşin dediyi kimi etdi, eşşəyi qardaşı işləyən tərəfə yönəltdi. Cimeş «ism-əzəm» oxuyub eşşəyin qulağına girdi, eşşəyin qulağını bizləməyə başladı. Cimeş gedib dayısına çatdı. Yerində bu başında durub dayısını çağırırdı:

– Dayı ho, dayı ho.

Dayısı ora baxdı, bura baxdı, bir şey görə bilmədi. Bir də baxıb gördü kü, bir eşşək görünür, yavaş-yavaş eşşəyin yanına gəldi, gördü ki, bacısı oğlu Cimeşdir.

Məhəmməd deyir:

– Ay balama qurban olum, ay balama qurban olum, dayısına çörək gətirib.

Cimeş eşşəyin üstünə minib evlərinə qayıdır. Özü eşşək-dən düşə bilmədiyi üçün anasını çağırır:

– Ana ho, ana ho! Anası gəlib oğlunu düşürür. Axşam Məhəmməd evə gəlir, səhəri həmin qayda ilə yenə də işləməyə gedir.

Bunlar burda qalsın, sizə kimdən deyim, İran xanı Əhməd xandan. Əhməd xanın qırx arvadı varmış, gündə bir arvadı buna xörək bişirib gətirmiş. Bir gün arvadlarının biri balıq qızardıb gətirir. Əhməd xan təəccüblənir, gülür. Yenə də balıq, gündə balıq, bu nə təhər balıq imiş, bunun heç dadı-tamı yoxdu. Bu vaxt balıq qəh-qəh çəkib Əhməd xana gülür. Əhməd xan qorxur ki, heç bişmiş balıq da gülürmü?

Əhməd xan vəziri, vəkili yanına çağırtdırır. Deyir:

– Vəzir-vəkil bu işə tədbir tökün, yoxsa boynunuzu vurduracam.

Bunlar qırx gün möhlət alırlar. Ayaqlarına dəmir çarıq, əllərinə dəmir əsa götürüb, şəhərdən çıxırlar. Az gedirlər, də-rə-təpə düz gedirlər, qaça-qaç, nallı dovşan, çullu qurd, gəlib bir şəhərə çatırlar. Şəhərdən hərəsi bir at alıb yola düzəlirlər. Yolda bir eşşəyə rast gəlirlər, baxıb görürlər ki, eşşəyin üstündəki xurcunda həm çörək, həm də su var. “Toqquş-toqquş” deyib eşşəyi dayandırmaq istəyirlər. Bu zaman Cimeş eşşəyin qulağından qışqırır:

Yoldan çıxın, yoldan çıxın.

Çox təəccüb edirlər ki, görən bu səs haradan gəldi. Qorxularından eşşəyə əllərini vura bilmirlər, bir-birinə deyirlər ki, gəl bu eşşək haraya getsə, biz də onun dalınca gedək, onsuz da otuz doqquz gün keçib, bir gün qalıb, səhər xan bizi asdıracaq.

Eşşək gəlib Məhəmmədin yanına çatır. Bunlar da eşşəyin arxasınca gəlirlər. Məhəmməd bunlara çörək təklif edir. Bunlar da o saat oturub çörək yeyirlər. Məhəmməd bunlardan soruşur ki, xeyr ola buralarda nə gəzirsiniz? Vəzir bütün əhvalatı söyləyir. Kim bu sirri tapsa, Əhməd xan ona öz

ağırılığında qızıl verəcək deyir. Onlar getmək istəyirdilər ki, Cimeş dilləndi:

– Dayı, mən o sirri açaram.

Dayısı dedi:

– Oğlum, sən hələ balacasan.

Cimeş dedi:

– Yox, dayı, mən bu sirri mütləq açaram. Atlılar bunu eşidib dayandılar. Məhəmmədin evinin yerini öyənib getdilər. Səhəri gün Əhməd xan əmr etdi ki, vəzir-vəkili çağırır. Vəzir-vəkil gəlib baş əyib dedilər:

– Xan sağ olsun, sirri açmaq üçün biz adam tapmışıq, adam göndər gətirsinlər. Əhməd xan adam göndərdi, Məhəmmədi, onun bacısı oğlu Cimeşi gətirdilər.

Cimeş dedi:

– Gətir bir kağız, bir qələm yaz ki, bu sirri kim açsa, ona öz ağırılığında qızıl verəcəyəm.

Əhməd xan o saat bir kağız, bir də bir qələm gətirdi, tez kağızı yazıb, qol çəkdi, Cimeşə verdi.

Cimeş kağızı alıb dedi:

– Xan, iki usta gətir, bu iki evin arasından bir qapı açun.

Usta gəlib qapını açdı. Qapı açıldıqdan sonra Cimeş, xanı, vəziri, vəkili çağırıb dedi:

– Baxın, görün içəridə nə var.

Baxıb gördülər ki, arxadakı otaqda qırx kişi, qabaqdakı otaqda isə qırx arvad var.

Cimeş dedi:

– Ay camaat, siz hələ bizim bu xana baxın, bunun qırx arvadı, hər arvadın bir kişisi var. Xan bunlara gülmür, yağın içində qızardılmış balığa gülür. Xan, bax buna görə də balıq sənə gülüb deyir:

– Mənə gülüncək özünə gül.

Padşah cəlladları çağırıb arvadların, kişilərin boynunu vurdurur.

Cimeş xanın öz dəstixətti ilə yazılmış kağızı çıxarır, qızılı tələb edir.

Xan Cimeşə baxıb deyir:

– Bunun ağırlığı beş qızıl ağırlığında olar, siz ona on qızıl verin.

Cimeş deyir:

– Xan sağ olsun, gərək mənə öz ağırlığımda qızıl verəsiniz.

Xan xəzinədarı çağırıb deyir ki, buna özü ağırlığında qızıl ver.

Cimeş «ismi-əzəm» oxuyub tərəziyə minir. Xəzinədar bütün xəzinəni çəkir, yenə də Cimeş ağırlığında olmur. Xəzinədar tez qaçıb xanı çağırır. Əhməd xan gəlib görür ki, hələ beş xəzinə də olsa, Cimeş ağırlığında ola bilməz. Əhməd xan Cimeşi yanına çağırıb deyir:

– Oğlum, səni ağırlığında mənim xəzinəm yoxdu. Gəl sən mənim yerimə xan ol, artıq mən də qocalmışam.

Cimeş dedi:

– Yaxşı xan, o ki, elə oldu, onda mənim dayım Məhəmməd vəzir, sən də öz yerində xan ol.

Bəli, belə də etdilər, Məhəmməd xanın vəziri oldu. Əhməd xan Cimeşi özünə oğulluğa götürdü. O gündən şad, xoşbəxt yaşamağa başladılar.

YETİM MADARIN NAĞILI

Varıydı, yoxuydu. Bir Yetim Madar varıydı. Ata-anası çoxdan ölmüşdü. Odu ku, onun-bunun qapısında nökrəçiləh eliyirdi. Əmə yazıx yetimin baxtınnan il başa çatanda onu haxsız-muzdsuz qapıdan qovurdular. Çünkü yetim adamıydı, arxası yoxuydu. Yetim Madar gördü yox, iş belə getsə, laf acınnan öləcəh. Çox tüşünüf daşındı. Kətdən, kəsəhdən başını götürüf çıxdı. Bir xəlvət yerdə koma qurdu. Başdadı meşədən odun qırif satmağa. Yavaş-yavaş işi yoluna tüşdü, bir əz canı dincəldi. Genə əli bir parça çörəyə yetişdi.

Günnərin bir günü elə şər təzəcə qavışanda Yetim Madarın qapısı döyüldü. Yetim Madar öz-özünə fikirrəşdi ki, əyə, bu xəlvət yerdə, adam yaşamıyan bucaxda onun qapısını döyən kim olar? Bəlkə elə quldur, oğrudur. Bəlkə... əmə gördü yox, qarı gürüm-gürüm döyülür. Daha nə eləsin, məjbur qalıb qapıyı aşdı. Gördü yaşdı bir kişidi. Kişi onu görən kimi belə dedi:

– Ay oğul, yol adamıyam, mənə qonax eliyərsənmi? Qarannıx tüşüf, yol-iz də görünmür. Özüm də təh, gözüm də yaxşı görmür.

– Gəl, gəl içəri, baba.

Yetim Madar kişiyi içəri apardı. O sahat həsirin üstünə d-öşəhçə atdı, dedi:

– Baba, sən burda əyləş. Mən ona kimi bir çay qoyum. Yoldan gəlifsən, bir isdi çay iş, canın qızsın. Ona kimi mən də Allah verənnən bir şey hazırıyım.

– Yox, a bala, əziyət çəhmə, çay olsa bədi.

Əmə Yetim Madar iki daşın arasında çay qaynatdı. Ortuya surfa saldı. Çörəh, pendir qoydu.

– Buyur baba, kasıvın olanınnan... Allah verənnən bir tikə kəs.

Nolacax, əv sahabıynan yolçu şirin-şirin çörəh yedilər,

çay işdilər. Yetim Madar surfuyu yığışdırdı. Bir əz ordan-burdan danışandan sonra Yetim Madar duruf qonağa yer saldı. Yıxılıf yatdılar. Sabax açılan kimi Yetim Madar tez qalxdı. Qapıyı-bacıyı silif-süpürdü. Sonra gəlif baxdı görsün qonağı qalxıfımı? Baxdı, əyə, qonağın yeri boşdu. Bu işə çox təcüf elədi. Bir-iki ağız səsdəndi, səs gəlmədi. Tüşündü kü, bəlkə kişi eşiyə-zada çıxıf bir əzdən gələr. Gördü yox, qoca bir yağlı əppəyə dönüf, elə bir göyə çəkiliş. Yetim Madar qaldı mətəl. Oryu-buryu çox gedif dolandı, əmə qoca gözə dəymirdi. Geri qayıtdı əvə. Baxdı, əyə, qocanın əl ağacı, xurcunu elə qoyduğı yerdəcə duruf. Nə fikirrəşdi, nə fikirrəşmədisə xurcununun ağzını açdı. Gördü onun içində bir alma, bir də bir qatma var. Yetim Madar almıyı tişdiyif yedi. O, almıyı yeyən kimi gördü qoluna quvat, gözünə işıx gəldi. Elə bu vaxt qulağına bir səs gəldi:

– A bala, mən baxtınıydım. Əgər məni qonax saxlamasaydın, axırın pis olacaxdı. İndi dedihlərimə qulax as. Qatımıyı sağ biləyinə bağla, əl ağacını da əlinə al. Daha sana zaval yoxdu, qabağına hes kəs çıxı bilməz. Nə qədər ki, o qatma qolundadı sənin axlına axıl çatmaz, nə qədər ki, o ağaş əlindədi, güjünə güj çatmaz. Əmə olmuya-olmuya qatmaynan əl ağacını itirəsən, əgər itirsən olacan ajın, gijin biri.

Bu səs qocanın səsiydi. Yetim Madar ha o yan, bu yana boylandı, əmə genə qocuyu görə bilmədi. Əmə qocanın dedihlərinə yaxşı-yaxşı yadında saxladı. Qatımıyı qoluna bağladı. Əl ağacını əlinə aldı. O sahat elə bil var-dövlət də öz əyağıynan qapıdan içəri doldu. Əmə Yetim Madar özü pis gün görmüşdü deyən, kasıva-kusuva əl tutdu, köməy elədi. Nolacax, bunun yaxşılığı, xeyirxahlığı dildən-dilə tüşə-tüşə gəlif pətşaxa da çatdı. Pətşax çox insafsız, qansız bir pətişaxdı. Odu ku dedi:

– Əyə, bu köpəkoğlu kimdi belə dilənçiyə, saqıra əl tutur, kişi oluf? Tez buna bir tədvir tökün, onun var-dövlətini əlinnən alax. Belə iş olmaz.

O sahat tədvir töhdülər. Bir cələkəsənin biri bu işə canbaşnan razı oldu, əmə dedi:

– Mana on kisə qızıl verin bu işi görüm.

Pətşaxın əmriynən o sahat cələkəsənə on kisə qızıl verdilər. Pətşax cələkəsənə dedi:

– Əmə dediyini eləməsən, sənin boynunu vurduracam. Di durma get, o yetimi dilənçi eliyif gəl.

Cələkəsən çox bic adamıydı. O sahat bir dilənçi paltarı geydi, əlinə də bir ağaş alıf çiyinə bir torba saldı. Üzünə də bir əz his çəkdi ki, sufatı tanınmasın. Başına da bir köhnə sarıx sarıdı. Gəlif Yetim Madarın əvinin yanına çatan kimi başdadı yalannan ağlamağa. Səsə Yetim Madar eşiyə çıxdı. Gördü bir dilənçidi. Tez onu içəri çağırıdı. Pul-paradan verdi, qabağına yeməh-işməh qoydu. Əmə genə dilənçi ağlamağına ara vermədi. Yetim Madar məjbur qalif onnan xəbər aldı:

– Bə niyə ağlıyrsan, a kişi, dərdin de?!

– Mənim dərdim böyühdü, başıma çox işdəhlər gəlif. Mənim sənnən bir xayışım var. Bilmirəm qəbul eliyərsənmi?

– De görüm, nə deyirsən?

– Sən gəl məni özünə nöker götür.

– Yox, a kişi, mana nöker-zad lazım deyil.

– Onda mən də bu surfada çörəh kəsmiyəcəm, bu bir. İkincisi, sənə verdihlərinin heş birini götürmüyəcəm. Özünə də bədduva eliyəcəm. Çünki sana pənəh gətirən ürəyi qırax adamın ürəyini qıraxsan... Sən demə, mən səf olmuşam, demə camahatın dedihləri yalanıymış... Əgər doğru olsaydı, mana ürəyini yanardı. Əgər yaxşı adam olsaydın, mənim kimi bir dilənçinin könlünü alardın, sözünü eşidif ona dayax durardın. Daha neynim, qaxım gedim. Yolçu yolda gərəh.

Bu belə deyəndə Yetim Madar çox pis oldu, dediyi sözə peşmannadı. Birtəhər dilənçinin könlünü aldı:

– Qal burda, bir şey demirəm. Əmə qardaş kimi yaşyarıx.

Dilənçi razı oldu. O, burda qalır Yetim Madarın yanında yaşamağa başladı. Dilənçi, yanı cələkəsən altdan-altdan hər şeyə göz qoyurdu. Üzdə iş-güj görsə də, çox ora-bura tüyündü axırda örgəndi ki, iş nə yerdədir. Biri gün xörəhə bihuşdar qatır verdi Yetim Madara. Madar xörəyi yeyən kimi onu yuxu tutdu, nə tutdu. Cələkəsən o sahat qatmayı da, əl ağacını da götürür aradan çıxdı. Yetim Madar bir də özünə gəldi ki, iş işdən keçir. Var-yox göyə çəkilib. Genə bir yoxsul daxmadadı, altında da köhnə həsir. Əmə yediyi almanın təsiri getməmişdi canınan. Hələ çox güjdü, quvatdıydı. O sahat başa düşdü ki, onun yanına dilənçi sufatında gələn kələhbazın biriymiş. Əmə allanır, daha nə eləməh olar? İndi gərək axtarır onu tapa. Tapsa, onnan intiqamını da alar, o sehirri qatmayan əl ağacını da. Axlı da, quvatı da birə beş artar. Üstəlik, var-dövləti də geri gələr. Əmə dilənçi, yanı cələkəsən harya getmişdi onun yerini Allahdan başqa bir kimsə bilmirdi.

İndi xəbər verim cələkəsənnən. Ağzında cələkəsən deyirsən. Ağılsız ha döyüldü sehirri qatmayan əl ağacını gətirir pətşaga verə. Onnarı götürür öz əvinə gəldi.

Nəyi var idi satır pul elədi, ordan şələ-şüləsini yığıf başqa bir şəhərə getdi. Adını dəyişdi, üzünə də his sürtür qafqara elədi. Adını qoydu Təmiz ağa. Var-dövlət başınan töküldü. Cələkəsən kefnən yaşamağa başladı.

Xəbər verim beçara Yetim Madardan. Madar çox yerrərə getdi, çox şəhərrər gəzdi, əmə cələkəsəni tapamıadı. Əmə onu da deyim ki, daha kimsəyə nöker olmurdu. Elə toyda-zadda pəhlivannıx eliyir, pul alırdı, dolanırdı. Onu indi hamı pəhlivan adınan çağırırdı. Bir gün genə toyuydu. Yetim Madar baxdı ki, boylu-puxunnu bir kişi ona yaman diqqətnən baxır. Gördü kişinin olar bir 60-65 yaş, əmə sur-sufatınan yaxşı adama bənziyir, əmə nə indisə çox qaş-qabaxlı oturf. Nolacax, genə gülüşəndə Yetim Madar qalır çıxdı.

Xeylax pul aldı, nəmər verdilər. Getməh isdiyəndə baxdı

həmin yaşdı kişi onu işarayan yanına çağırıldı. Yetim Madar onun yanına getdi. Kişi ona mehribannıxnan dedi:

– A pəhlivan, mənim sana bir işim tüşür. Əmə gərək sən mənən bizə gedəsən, sana orda deyəcəm... Mən bilərəm bu işi ancax sən görə bilərəsən.

Yetim Madar öz özünə çox götür-qoy elədi, əmə heş başa tüşə bilmədi bu kişi onu nəyə aparır, nə iş görəcəh. Əmə kişi onnan əl çəhmədi deyir tüşdü kişinin yanına. Ürəyində dedi: “Daha nə olar, olar”. Onnar az getdilər, üz getdilər, dərətəpə düz getdilər. Gəlif bir şəhərə çatdılar. Bir sarayın qabağına çatanda kişi dayandı.

O, Yetim Madara dedi:

– A pəhlivan, bu saray mənim sarayımdı. Mana Asdan Xoca deyillər. Keş içəri.

Bəli, onnar keşdilər içəri. Yetim Madar baxdı ki, bura laf pətşax sarayına oxşuyur. O qədər otaxlar, o qədər qulluxçu, nöker var ki, daha nə deyim. Oturdular. O sahat surfa açıldı. Ortuya cürbəcür xörəhlər gəldi. Ağzı dadıynan yedilər-işdilər. Surfa yığılannan sonra əv sahabı işara eliyən kimi bütün nöker-qulluxçu, əv adamları otaxdan çıxdılar. Həyə, Asdan Xoca elə ki, gördü əv xəmişdih oldu, ara xəlvətdi. Üzünü Yetim Madara tutuf dedi:

– Allahdan gizdin dəyil, sənən nə gizdədim. Mənim bir oğlum vardı. Bir il bunnan qabax bir qurtnan qabax qabağa gəldi, məf oldu. İndi bircə nəvəm qalır. Adı Asdandı, öz adımı qoymuşam, üç yaş var. İndi səni çağırmışam ki, ona göz-qulax olasan qurt aparmıya. Çünkü bu canavar çox betər heyvandı. Daha şəhərdə uşax qoymuyuf, hamısını oğurruyuf yeyir. Özü də elə quvatdıdı, elə quvatdıdı ki, ona heş kəsin güjü çatmır. Umudum bir sana gəlir, bəlkə ona sənin güjün çata.

Asdan Xoca sözünü kutaran kimi Yetim Madar ona dedi:

– Sən heş qorxma. Mən onu qoymaram ki, nəvəni aparsın.

– Ay sağ olmuş, o canavar gecə yarı, yuxunun şirin vaxtı gəlir. Gərəh çox ayıx olasan. İndi sən mənən nə işdiyirsən, isdə. Sana qılış deyirsən, qılış verim, gürz deyirsən, gürz verim. Bircə o canavarı öldür, yoxsa o pütün şəhərin axırına çıxacaq.

– Mana heş nə lazım deyil, əmə bir qılış olsa, pis olmaz.

– Onda gəl silah olan otaxdan bəyəndiyin qılıcı götür.

Yetim Madar duruf silah otağına keşdi. Baxdı burda elə qılışdar, cidalar, gürzdər var ki, daha nə deyim. Əmə hansı qılıca əlini atdısa, tiyəsinə basan kimi tiyə qırıldı. Belə-belə xeylax qılış puça çıxdı. Axırda bir qılış xoşuna gəldi, pasını silib bağladı belinə. Sonra keçif durdu Asdan Xocanın nəvəsinin yatdığı qapının ağzında. Bir də gecənin bir vədəsi baxdı əyə, bir yekə canavar budu gəldi. Canavar ona aman vermədi, tullandı üstünə. Qılış yerə tüşdü. Yetim Madar da çox güjdüydü deyən davam gətirdi. Əmə xeylax əlləşdilər. Axırda pəhlivan canavarın boğazını əlinə keçirdi. Başdadı onu boğmağa. Əyə, bir də baxdı canavarın başı əlindədi, əmə dərisi xeylax uzanıf, elə bir ucdan da uzanır. Yetim Madar qabağa çəkirdi canavarı, canavar da özünü dala çəkirdi. Birdən canavarın dərisi Yetim Madarın əlində qaldı. Dərinin içinnən çılçıl pax, bir göyçəh qız çıxdı. Yetim Madar o sahat arxasını ona çevirdi. Bir dəs paltar tapıf verdi, kişi paltarı. Qız paltarı geyinən kimi Yetim Madara dedi:

– Ağzındakını bərk saxla. Burdan gedəh, sora sirrimi danışacam.

Bəli, sabax oldu. Asdan Xoca gəlif işdən xəbər tutdu. Canavarın başıynan dərisini görüf çox şad oldu. Yetim Madar yanındakı kişi paltarını qızı görsədif dedi:

– Bax, bu da mənim pəhlivan yoldaşımı. Gecə köməyə gəldi. Yoxsa canavarı öldürə bilməzdim.

– Pəhlivan, Allah səni də, yoldaşını da saxlasın. İndi siz mana deyən görüm nə istəyirsiniz? Nə istəsəniz verəcəm.

– Sənin sağlığını.

Yetim Madar belə deyəndə əv sahabı irəli yeriyif onun qabağına bir sandıx qoydu.

– Bunu götür, içi ləl-cəvahiratnan doludu.

Yetim Madar götürməsə də, əv sahabı zornan verdi, əmə onun yanındakı yoldaşına da, yan qıza üş kisə qızıl verdi. Bəli, onlar əv sahabıynan halallaşif yola tüşdülər. Gəlif bir bulağın başına çatanda Yetim Madar qıza dedi:

– Gəl elə burda oturuf dincələh.

Bunnar bulağın başında oturuf dincəldilər, surfa salıf Allah verənnən yedilər, işdilər. Qız surfuyu yığışdırannan sonra dedi:

– İndi qulax as, gör mən kiməm, nəçiyəm. Mən addı-sannı Sövdəgər Hasanın qızıyam. Bir gün gecə vaxtıydı. Dedim gedim hamamda bir çimim, təmizdənim. Həyə, elə təzəcə soyunuf, çimməh isdəyirdim ki, birdən göydən bir canavar dərisi tüşdü başıma. O vaxtdan oldum canavar. Əmə bir dəfə meşədə mana bir qoca kişi rast gəldi. O dedi:

– A qız, sən get filan şəhərdə başda uşaxları oğurramağa. Qorxma səni baladan bir oğlan kutaracax. Oğlanın bir seherri qatmasıynan, bi əl ağacı varıydı. Onnarı hilleynən götüruf aparırlar. Onu aparən cələkəsənin biridi. İndi adını Təmiz ağa qoyuf filan şəhərdə yaşayır. Bu sahat pətşax da hersinnən yer cırır k1, cələkəsən necə oluf? Nə də həmin oğlan tapılır.

Qız belə deyəndə Yetim Madar başa tüşdü söhbət onnan gedir. Təmiz ağanın yerinin örgənməsinə çox şad oldu, dedi:

– A qız, indi sən öz fikirini açıx mana desən nə isdiyirsən?

– İsdüyirəm sən mənəni alasan. Çünkü əlin mana dəyif. Bir də dar günündə sana qardaşam. Güləşməhdə, at minməhdə, ox atıf, qılış oynatmaxda ad çıxartmışam.

– O ku belə deyirsən, onda gedəh Təmiz ağanın yanına. Onnan hesaflaşım. Sonra pətşaxnan işim var.

– Gedəh deyirsən, gedəh.

Bəli, onnar gəldilər düz Təmiz ağa yaşuyan şəhərə. Soraxlaşır onun əvini tafdılar. Təmiz ağa Yetim Madarı görəndə kimi işi başa düşdü, əmə özünə gümanı gəlirdi deyir, onu heş vecinə almadı. O bilirdi ki, hələ ki, əl ağacı ondadı, ona güj yetirən olmaz. Bunu Sövdəgər Hasanın qızı da başa düşmüşdü. Birdən qız pələh kimi Təmiz ağanın üstünə atılıf əl ağacını onnan aldı. Yetim Madar gördü yaxşı fürsətdi. Təmiz ağanın kəlləsinə elə bir qılış vurdu ki, kəllə tof kimi dıgırranıf yerə düşdü. Camahat yığılana kimi ikisi də, yanı Yetim Madar da, qız da atdarına minif gözdən itdilər. Yetim Madarın Sövdəgər Hasanın qızı gəldilər düz pətşaxın sarayının qabağına. Onnar atdan düşən kimi atdarı çidarıyır buraxdılar. Özdəri keşdilər içəri. Qabaxlarına çıxannarı qılışdıyır gəldilər düz pətşaxın taxtının qabağına. Pətşax baxdı əyə, iki nəfər əliqlıydı ona doğru gəlir. Pətşax isdədi bir cəllad çağıra. Gördü cəllat-zad nə gəzir? Yetim Madar pətşaxın barabarına yetişən kimi, ona bir qılış vuruf öldürdü. Camahat yığışır Yetim Madarı pətşax seşdilər. Yetim Madar Sövdəgər Hasanın qızını alıf özünə yeddi gün, yeddi gecə toy elədi. Allah sizi də muradınıza çatdırın.

GÜLXANIM

Biri varıymış, biri yoxuymuş, bir cüt bacı varıymış. Bunların biri varlıymış, biri kasıb. Bu bacıların hərəsinin bir qızı varıymış. Bu qızlar günlə-ayla böyüyür, axır ki, on-on beş yaşına çatırlar. Varlı qızının adı Xanzadə, kasıbınkı isə Gülxanım imiş. Xanzadə o qədər çirkiniymiş ki, adam istəmirmiş üzünə baxa. Gülxanımın gözəlliyi isə dünyaya səs salmışdı. Güləndə ağzından güllər tökülür, yeriyəndə hər tərəfə güllər açırdı. Bunu görənlər, eşidib-bilənlər Gülxanıma elçi düşürdülər. Qız heç kəsə getmirdi. Bir gün uzaq bir yerdən bir şah oğlu qıza elçi gəlir. Qızı şahzadəyə nişanlayırlar. Elə olur ki, toy günü yaxınlaşır. Böyük bacı gəlib deyir:

– Bacı, Allaha şükür ki, toy eliyirsən. Allah xoşbəxt eləsin. Gülxanımin yengəsi özüm olacam.

Böyük bacı şirin dilini işə salıb məqsədinə çatır. Özünü zor-xoş Gülxanıma yengə elətdirir.

İndi görək bu paxıl bacının yengə getməkdə azarı nəymiş. Qıza yaxşı pal-paltar, qızıl-gümüş gətirirlər.

Sabahı gün qızı göçürürlər. Paxıl bacı xəlvətdən yola duzlu balıq bişirir, qızını da geyindirib keçindirib öz yanından aparır.

Yol çox uzağıymış. Xeyli gedəndən sonra əyləşirlər ki, bir az dincəlsinlər, çörəkdən-zaddan yesinlər. Gəlin oturan gecavədə yengə, qızı ilə gəlindən başqa heç kim yoxuymuş. Arvad bişirdiyi duzlu balığı qıza güclə yedirir ki, adətdir, gərək gəlin gedəndə duzlu balıq yeyə. Qız balığı yeyir, yaman susuzlayır. Xalasıdan su istəyir:

– Xala, ciyərim yanır, bir az su.

– Xalan ölsün, burda su nə gəzir deyərək özünü yalandan ora-bura vurur.

Qız su deyib alışıb-yanır. Xalasına ilan dili çıxarır. Axırda xalası deyir:

– Bala, bir damcı su verərəm, amma əvəzində gərək bir gözünü mənə verəsən.

QIZ çar-naçar razı olur. Gözünün birini verib bir içim su alır.

Karvan bir az da irəliləyir. Qızın yenə ciyəri yanır. Xalası yalvarır ki, yenə su versin. Xalası deyir:

– Bir gözə bir damcı su! İstəyirsən verim.

QIZ razı olur. Xalası qızın o biri gözünü də çıxarıb bir damcı su verir. Sonra da kor olmuş qızı itələyib karvandan salır.

Çılpaq soyundurulmuş qız titim-titim titrəyir, gözlərinin ağrısına dözə bilmir. Zar-zar zarıyır.

Bir çoban qoyun otarırmış. Axşam olur, qoyunu kəndə tərəf endirir. Birdən dərədən zırıltı eşidir. Qorxa-qorxa yaxınlaşır. Nə görsə yaxşıdır?! Çılpaq bir qız uşağı, gözləri də kor. Kişinin qıza yazığı gəlir. Ondən soruşur:

– Ay qızım, kimsən, nəçisən, buraya niyə atıblar səni?

QIZ zarıya-zarıya deyir:

– Ey bəni-insan, mənə rəhmin gəlsin, ciyərim yanır, bir içim su ver.

Çoban tez ona su tapıb gətirir. QIZ doyunca su içəndən sonra özünə gəlib deyir:

– Əmi, çevir məni balalarının başına burda qoyma.

Kişi bir dərin ah çəkib deyir,

– Qızım, mən səni evimə necə aparım? Evdə yeddi qızım var, bir donu sıra ilə geyirlər. Səni aparım neyləyim? Yeməyə çörəyim də yoxdur.

QIZ deyir,

– Əmi, qorxma məni apar evinizə, məndən çox xeyir görəcəksən.

Kişi çox fikirdən sonra qorxa-qorxa qızı evlərinə gətirir. Qızları hərəsi bir tərəfdən kişinin üstünə düşürlər ki, bu koru niyə gətiribsən? Bizi elə yaman saxlayırdın, bunu da bir yan-

dan bizə boğazortağı elədin. Kişi gördüyünü danışır. Balaca qız gəlib onun əlindən tutub içəri aparır, bacılarına deyir:

– Bunnan heç kəsin işi olmasın. Mən öz payımı onnan böləcəm.

Bir gün Gülxanım qızlara yalvarır ki, onu da çimizdirsinlər. Qızlar çəmkirib deyirlər:

– Ölmüsən ki, biz səni çimdirək. Canın çıxsın, özün çim.

Kiçik qız evdə yoxuymuş. Evə gələn kimi əhvalatdan xəbər tutur. Tez su qoyub Gülxanımı yaxşı-yaxşı çimizdirir.

Çimib qurtarandan sonra Gülxanım kiçik qıza deyir:

– Bacı, mənim çimdiyim suyu atma, ağzını ört, özü də qaranlıq yerə qoy. Tezdən açıb bax. Nə görsən, gəlib mənə deyərsən.

QIZ elə də eləyir. Tezdən gedib suyun ağzını açanda görür ki, ləyən ağzına qədər sarı qızılla doludur. Gəlib gördüyünü Gülxanıma danışır. Gülxanım çobanı yanına çağırır deyir:

– Əmi, sən məni ölümdən qurtarıb evinə gətirdin. Yaxşılığının əvəzində bu qızılların hamısını sənə verirəm. Özün üçün yaxşı bir imarət tikdir. Bu gündən çobanlığın daşını da atarsan.

Kişi gedib bir yaxşı usta çağırtdırır, özünə padşaha layiq bir imarət tikdirir. Qızlarına, arvadına yaxşı pal-paltar alır. Şad-firavan dolanmağa başlayırlar.

Bunlar burada qalsın, görək paxıl xala neyləyir. O, Gülxanımı yerə salandan sonra onun toy paltarını qızına geyindirib alını da möhkəm-möhkəm bağlayır. Çünki Xanzadanın alında çox eybəcər bir ximirçək çıxmışdı.

Karvan gəlib şahın sarayına çatır. Yaxşı toy eləyirlər. Gəlini gətirirlər bəyin yanına. Şahzadə görür ki, gəlin nə danışır, nə güllür, nə də ağzınan gül tökülür. Oğlanı dərddə aparır. Yəngəni çağırırlar. Qızın anası gəlib deyir:

– O, bir ay elə olacaq. Yolda soyuq dəyib, bərk naxoşlayıb. Ona soyuq dəyəndə həmişə belə olur. Gərək onu da-

nışdırmayasan.

Oğlan çox pis vəziyyətə düşür. Bir ay gözləyir.

Bu yandan da Gülxanım qızlara deyir ki, elə gülməli əhvalatlar danışsınlar ki, onu güldürə bilsinlər. Qızlar başlayırlar qaravəllidən, lətifədən söküb-tökməyə. Onlar danışdıqca Gülxanım başlayır gülməyə. Güləndə ağzından dəstə-dəstə güllər tökülür. Hamı mat-məəttəl qalır ki, bu nə sirdi.

Gülxanım çobanı çağırır deyir:

– Ata, bu gülləri apararsan filan şahın sarayının yanından ötəndə deyərsən:

– Ay gül alan, ay gül alan. Əgər bir arvad gəlib almaq istəsə, bu idimdə, bu şəkildə, deyərsən ki, bir gözədir. Özü də sağ gözə.

Kişi gülləri aparıb gedir. Gəlib sarayın qabağından ötəndə görür ki, qız dediyi arvad külafirəngidə durur. Kişi səsləyir:

– Ay gül alan, ay gül alan...

Arvad tez cumur onun qabağına. Kişiyə deyir:

– Səs salma, de görək gül neçəyədir?

Kişi deyir:

– Bir gözə, özü də sağ gözə.

Arvad tez nəalac qalıb gözü verir, gülü alıb gətirir verir qızına. Kişiyə tapşırır ki, sabah da bu güldən gətirərsən.

Oğlan gələndə qız deyir ki, bir dəfə gülmüşəm, bax ağzımdan bir dəstə gül tökülüb. Oğlan bərk sevinir. Qız gecələr alınının ximirçəyini xırtaxırt gəmirirmiş. Oğlan soruşanda bu nədir yeyirsən? Qız deyirmiş ki, anam daşlı qovurğa verib ki, xəstələnsəm, gecələr onu yeyim, xəstəliyim tez qurtarsın.

Kişi gözü gətirib qıza verir. Qız gözünü salır yerinə. Bu vaxt göydən ağ bir göyərçin uça-uça gəlib qanadını qızın gözünə çəkib uçur. Qızın gözünə işıq gəlir. Sevinir. Kişi deyir ki, arvad sabah yenə gül istəyir.

Tezdən Gülxanım yenə gülüb-danışır. Ağzından dəstə-dəstə güllər tökülür, hər tərəf gül-çiçəyə qərqr olur.

Qız deyir:

– Bu dəfə də deyərsən gülü sol gözə verirəm. Alan kimi qayıdıb gələrsən.

Kişi daban alır şahın sarayına tərəf. Görür ki, arvad onu gözləyir. Tez aşağı enir. Gülün qiymətini soruşanda kişi deyir:

– Sol gözə hamısını verirəm.

Kişi gözü alıb gətirir evə. Tez, sevincək o gözü də qoyurlar yerinə. Yenə həmənkə kimi göyərçin gəlib qanadını qızın gözünə çəkir. Qızın sol gözünə də işıq gəlir.

Gülxanım kişiyə deyir:

– Ata, gedərsən saraya. Şaha deyərsən ki, niyyətim var, bir arıq at ver, aparım evdə baxım.

Kişi:

– “Baş üstə” – deyib gedir. Çoban elə dövlət sahibi olmuşdu ki heç bir şahda, sultanda belə dəm-dəsgah, var-dövlət olmazdı.

Kişi saraya gələndə görür ki, gülləri alan arvad qəmgin-qəmgin durub yollara baxır. Arvad bunu görən kimi sevinə-sevinə irəli gəlib soruşdu:

– A kişi, yenə gülün varmı?

Kişi dedi:

– Yox, daha gül yoxdur, qurtardı. Mənə padşah lazımdır.

Arvadın canına vəlvələ düşür. Bilmir ki, neyləsin. Başa düşür ki, qız ölməyib, haradasa sağdır.

Eşit kişidən. Kişi şahın yanına gəlir. Salam-kalamdan sonra şah soruşur.

– Kimsən, nə mətləbə gəlmisən?

Kişi deyir:

– Şah sağ olsun, bir qızım vardı gözləri tutulmuşdu. Niyət elədi ki, gözlərim açılsın, şahın bir ölüvay qatırına baxacam. İndi qızımın gözləri açılib. Mən də gəlmişəm ki, bir ölüvay qatır verəsiniz, qızım baxa, niyyətini başa çatdır.

Şah bir az fikirdən sonra deyir:

– Oğlumun bir atı var, yaman arıq düşüb. Apar, ona baxsın.

Kişi birtəhər atı gətirib gəlir. Bu ata bir ay yaxşı baxırlar. At elə olur ki, dərisinə sığmır.

Qız kişiyyə deyir:

– Ata, sən mənə çox yaxşılıqlar elədin. İndi bu yaxşılığı da eləsən, mən başıma gələnlərin hamısını sənə danışacağam.

Kişi deyir:

– O nə sözdü, qızım, sən də mənim balam, ürəyində nə istəyin varsa, de.

Qız deyir:

– İndi gedərsən şahın yanına. Deyərsən:

– Gəlsin atı aparsın. Başqa adam göndərsə, razı olma. De ki, atı yalnız oğlun gəlib aparmalıdır. Qalan işlərə işin olmasın.

Kişi yenə gəlir saraya. İcazə alıb şahın yanına keçir. Deyir:

– Şah sağ olsun, adam göndər, gəlsin atı aparsın.

– Niyə özün gətirmirsən, yoxsa bizi öz ayağına aparmaq istəyirsən deyə şah qəzəblənir.

Kişi deyir:

– Şahım, nə qədər elədiksə, at yerindən tərpənmədi.

Şahın oğlu irəli yeriyib deyir:

– Ata, icazə ver gedim atı mən gətirim. Əgər yalan danışsa, bu kişinin boynu vurulmalıdı.

Şahın oğlu kişinin yanına düşüb onlara gəlir. Gəlib nə görsə yaxşıdır? At, nə at! Güllü bağçanın içində. Hər yanda gül-gülü çağırır, bülbül-bülbülü. Gördüyünə mətəl qalır. Kişiyə deyir ki, qapını aç, atı aparım.

Kişi deyir:

– Qapının açarı məndə yoxdur, qızımdadı. İndi gəlib açar. Kişi gedib qızı çağırır. Qız bir naz-qəmzəynən gəlir ki, gəl görəsən. O gəldikcə yolun sağı-solu güllərlə bəzənir, güldükcə hər tərəfə dəstə-dəstə gül səpələnir.

Oğlan qızı görən kimi tanıyır və tappılıynan yerə yığılır. Camaat bu işə lap sirrillah qalır. Su səpib oğlanı ayıldırırlar. Oğlan bir söz deməyib çıxıb gedir. Evə çatan kimi xəstələnib yorğan-döşəyə düşür. Şaha xəbər gedir ki, niyə durubsan, oğlun yaman haldadır. Bərk qızdırması var. Od kimi alışıb-yanır. Atı da gətirib.

Şah gedib ata baxanda tanıya bilmir. Sonra oğluna baş çəkir. Görür ki, oğlu bir haldadır ki, Səmərqənd kağızı kimi ağarıb, qızdırmadan yanır.

Soruşur:

– Bala, sənə nə oldu? Sağ getdin, xəstə qayıtdın?

Oğlan deyir:

– Ata, get ata baxan kişinin baxçasına bax, nə görsən heç kimə bir söz demə, kirmişcə mənim yanına gəl.

Şah hazırlaşır bura gəlməkdə olsun, eşit qızdan.

Bunlar uzaqlaşır gedəndən sonra kişi Gülxanıma deyir:

– Qızım, bu nə işiydi? Oğlan niyə özündən getdi?

Qız başına gələnləri, mən sizə nağıl elədiyim kimi bir-bir kişiyə danışır. Sonra deyir:

– O, şahzadə mənim nişanlımdır. Mən ona çatmalıyam.

Bu məqamda şah gəlib çıxır. Kişi şahı qarşılayır. Evə dəvət eləyir. Şah evə getmir. Deyir ki, güllü bağın sorağına gəlmişəm. Görüm o bağ necə bağdır ki, dildən-dilə düşüb, sorağı dünyanı başına götürüb.

Kişi Gülxanıma çağırır deyir:

– Qızım, gəl, şah baban sənə bağçana qonaq gəlib.

Gülxanım yenə də həmin şivəynən, gül-çiçək saça-saçı gəlir, bağçanı açır. Şahı aparıb yaxşı-yaxşı gəzdirir. Şah gördüklərinə lap mətəl qalır. Kirmişcə evə dönüb gördüklərini oğluna nəql eliyir. Oğlu deyir:

– Ata, gördüyün o qız mənim nişanlımdır. Nə olubsa, o, oraya düşüb. Evdəki də onun adıynan xəstə yatır. Mən hələ onun üzünü görməmişəm. Şah təəccüblənir. Gəlinin anasını

yanına çağırtdırır. Arvaddan soruşur.

– Sən bu qızın nəyisən, indiyə kimi burada nə edirsən?

Arvad qorxa-qorxa dillənir:

– Mən yengə gəlmişəm. Bu mənim bacım qızıdır. Nasazlayıb deyə onun yanında qalırım.

Şah soruşur:

– Düzmü deyirsən?

Arvad deyir:

– Bəli!

Şah əmr eləyir ki, qızın üzünü açılınsın. Qızın üzünü açırlar. Onun iyrənc sifətini görəndən şah əmr edir ki, ana-bala hər ikisini qatırın quyruğuna bağlayıb çölə buraxsınlar. Qatır baş alıb gedir. Onların hər tikəsi bir qayada qalır.

Şah əhvalatı öyrənəndən sonra təzədən Gülxanıma nişan qoyur. Toy başlayır. Qırx gün, qırx gecə toy olur. Onlar murazlarına çatırlar. Şah kişini də özünə vəzir seçir. Siz də öz murazınıza çatın. Yeyin-için dövrə keçin.

Göydən üç alma düşdü: biri mənim, biri nağıl söyləyənin, biri nağıla qulaq asanın.

ŞƏRABANI XANIMIN NAĞILI

Biri vardı, biri yoxdu, bir padşah vardı. Bu padşahın adı Zülal padşah idi. Padşahın iki oğlu var idi. Birinin adı Əhməd, birinin adı İbrahim idi. Bir gün padşah ölür, bunun arvadı bir yəhudi ilə evlənir. Yəhudi çox qaniçən idi. Arvadın bir dövlət quşu var idi. Bir gün arvad quşu kəsdirib aş bişirəndə quşun başı ilə ürəyini, ciyərlərini bişirib verir oğlanlarına. Quşu isə bütöv verir yəhudiyə. Yəhudi deyir ki, quşun başı ilə ürək, ciyərlərini neyləmişənsə ver! Arvad deyir ki, verdim uşaqlara, yədilər. Yəhudi deyir ki, bu saat onları öldürüb quşun başı ilə ürək-ciyərlərini çıxart ver mənə.

Arvad buna razı olur. Elə bu zaman böyük qardaş qapıdan bu sözləri eşidib qayıdıb əhvalatı kiçik qardaşına danışır. Sən demə quşun başını yeyən padşah, ürək-ciyərini yeyən isə həm gözəl, həm də yaxşı oxuyan olurmuş. Qardaşlar bunu eşidən kimi baş götürüb vilayətdən çıxırlar. Böyük qardaş Əhməd görür ki, kiçik qardaş İbrahim yorulubdur. Deyir ki, sən otur burada, mən gedim o görünən kənddən bir az çörək tapıb gətirim ye, taqətə gəl. Əhməd gəlib bir kəndə çatır. Görür ki, padşah ölüb, yerinə padşah seçmək üçün quş uçurdurlar. Quş uçub qonur Əhmədin başına. Camaat baxıb görür ki, bu qərirdir, odur ki, bunu tutub bir samanlığa salır, quşu təzədən uçururlar. Quş uçub bir deşikdən yenə girir içəri, qonur Əhmədin başına. Camaat deyir ki, gəlin qulaq asağ görə bu oğlan quşa nə deyəcək? Görürlər ki, Əhməd quşu sıgallayıb deyir ki, ay quş niyə özünü yorursan, Allah istəsəydi elə məni atamın yerində şah edərdi. Camaat görür ki, bu padşah oğludur. Gətirif bunu padşah seçirlər.

Bu burada qalsın, görək İbrahimin başına nə gəldi? İbrahim günbəzin içində oturub gözəl səslə oxuyurmuş. Bu zaman buradan 40 haramı gəlib keçirmiş, bunların başçısı deyir ki, mənim övladım yoxdu, əgər bu oğlan uşağı olsa mənim, yox

əgər karvan-zad olsa qarət edək, sizin olsun. Bunlar razı olurlar. Onlar baxıb görürlər ki, bu, gözəl bir oğlandır. Başçı bunu götürüb aparır evinə, bir daha quldurluğa getmir. Bunun qalan yoldaşları bir qarını öyrədirlər ki, get haramı başının arvadına de ki, bəs bu oğlanı evə saldığına görə camaat sizi sözə qoyur, deyir ki, sən onunla yaşayırsan.

Qarı gəlib bu sözləri haramıbaşının arvadına deyən kimi, arvad ərinə dirənir ki, tez ol bunu bu evdən rədd et getsin, ya da öldür. Haramıbaşı İbrahimi öldürməyə qoymayıb onu bazarda azdırır.

İbrahim gəlib bir halvaçı dukanının qabağında dayanır. Halvaçı soruşur ki, ay bala, nə istəyirsən, burda niyə durursan? İbrahim deyir ki, heç kəsə yoxdur. Getməyə yerim yoxdur, onun üçün burada durmuşam. Halvaçı İbrahimi özünə şagird götürür. Bu da burada işləməkdə olsun, sənə xəbər verim yəhudidən.

Bir nəfər yəhudi Dağıstan xanı Hüseyn qızı Şərəbanı xanıma aşiq olubmuş, lakin qızı buna vermirlərmiş. Bu yəhudi gəlib bazarda İbrahimi görən kimi fikirləşir ki, bu oğlan çox gözəldir, xan qızını bu oğlana verər, sonra bunu öldürüb qızı alaram.

Yəhudi bu fikirlərlə halvaçıya bir qab halva bişirməyi tapşırıb deyir ki, filan yerdə gözləyirəm, ver şagirdə gətirib pulunu aparsın. Halvaçı razı olur. İbrahim halvanı aparan kimi yəhudi bunu tutub salır sandığa, düz aparır Hüseyn xanın sarayına. Hüseyn xan oğlanı görən kimi Şərəbanı xanımı verir ona. Yəhudi Hüseyn xana deyir ki, bu mənim oğlumdur, mən qızı buna alıram. Nəysə, qızı burdan götürüb gedib minirlər bir gəmiyə.

Yəhudi istəyir ki, İbrahimi öldürsün qolu quruyur, öldürə bilmir. Şərəbanı xanım deyir ki, qoy bunu mən öz bildiyim kimi cəzalandırım. Kişi razı olur. Şərəbanı xanım İbrahimi qoyur sandığa. Sandığın ağzını mum ilə sıvayır, atır dəryanın

üzünə. Özləri isə çıxıb gedirlər. Bunlar getməkdə olsun, İbrahim isə suyun üzündə, görək Əhməd şah necə oldu.

Əhməd şahın birdən yadına düşür ki, axı qardaşı bunu gözləyir. Camaatı yığıb deyir ki, biz hər cümə axşamı qəbiristanlığı ziyarət etməliyik. Camaat bundan çox razı qalır. Onlar yığılıb gedirlər qəbiristanlığa. Əhməd şah baxıb görür ki, nə qardaşı var, nə də heç kəs. Kor-peşman qayıdıb gəlir. Bütün körpüləri, gəmiləri, yeməxanaları pulsuz edir ki, qardaşının pulu olmaz, acından ölər.

İndi görək İbrahim necə oldu. İbrahim suyun üzündə o qədər qalır ki, sandıq qırılır, o qalır bir dənə balaca taxtanın üstündə, Allaha yalvarır ki, bir az ləpə olsun, vurub qırağa çıxsın. Elə bu zaman ləpə vurub bunu bir qamışlığa salır. Sən demə burada bir çoban Əhməd şahın sürüsünü otarırmış. İbrahim qamışlıqdan çıxanda qoyunlar hürkürlər. Çoban gəlib İbrahimi döyür ki, niyə qoyunları hürküdürsən? O deyir ki, bunu qəsdən eləmədim.

Çoban İbrahimi özünə köməkçi götürür. Bir gün bunlar gedirlər bazara ki, İbrahimə paltar alsınlar. Bunlar bazarda olsun, görək yəhudi ilə Şərəbanı xanım necə oldular. Bunlar gəlib çıxdılar Əhməd şahın vilayətinə. Şərəbanı əmr edir ki, elə bir ev tikdir ki, oraya heç kim çıxa bilməsin, yeddi illik yemək-ichmək azuqəsin də qoy oraya, daha yeddi il oradan düşməyə. Yəhudi buna razı olub xanımın dediyi kimi bir ev tikdirir, yeddi illik yemək-ichməyi də yığır içinə. Şərəbanı xanıma deyir ki, indi ev hazırdır, gəl evlənək. Şərəbanı xanım deyir yaxşı, onda qoy mən əvvəlcə çıxım, sonra sən dalımcə çıx.

Elə Şərəbanı xanım yuxarı çıxan kimi pilləkəni qaldırır yuxarı, yəhudi qalır aşağıda. Yəhudi deyir ki, nə zaman əlimlə tikib İbrahimə geyindiriyim köynəyi onun qanına bulayıb gətirsən, onda sənənlə evlənəcəm. Yəhudi düşür İbrahimi axtarmağa. Gəlib bazarda görür ki, çobanla İbrahim qoyun satırlar. Qoyunun pulunu artıqlaması ilə verib çobandan xahiş

edir ki, qoy uşaq mənə kömək etsin, qoyunları qəssabxanaya aparım. Yenə tez göndərərəm. Çoban razı olur.

Yəhudi İbrahimdən qabaq girir qəssabın yanına, tapşırır ki, uşaq içəri girən kimi onu öldür, köynəyini qanına bula, ver mənə. Qəssab deyir ki, “yaxşı”. İbrahim içəri girən kimi qəssab bunu tutub yıxır yerə, başın kəsmək istəyəndə görür ki, bunun gözləri Əhməd şahın gözlərinə oxşayır. Fikirləşir ki, bu oğlan Əhməd şahın qohumu olar, ondan sonra nəslimi yer üzündən götürdər. Tez oğlanın köynəyini soyundurub bir qoyunun qanına bulayıb oğlanı dal qapıdan buraxır. Köynəyi isə verir yəhudiyə.

İbrahim gəlib Şərəbanı xanımın evinin qabağından keçəndə Şərəbanı xanım onu səsləyir. Pələkəni yendirib İbrahimi çıxarır yanına. Onu çimdilib, geyindirib, oturdur yanında. Bir də görür ki, yəhudi tərəfə batmış, köynək əlində gəlir. Gəlib deyir ki, ala bu da İbrahimin köynəyidi, indi pələkəni yendir, çıxım yanına.

Şərəbanı xanım deyir ki, rədd ol buradan, budu İbrahim oturub yanımda. Bunu görə yəhudi başına bir az ot dolayıb gedir Əhməd şahın hüzuruna.

Əhməd şah eyvandan bunu görüb əmr edir ki, onu gətirin bura, görək o niyə özünü yandırır?

Yəhudini gətirirlər, o deyir ki, bəs bir dənə oğlan arvadımı əlimdən aldı, özümü də evdən qovdu.

Elə bu zaman çoban, halvaçı, qəssab ilə harambaşı da İbrahimi axtara-axtara gəlib çıxırlar buraya. Qəssab işi başa düşür. Deyir ki, şah sağ olsun, sən adam göndər oğlanı gətirsin, ancaq içəridən çölə heç kəsi qoyma çıxsın. Şah belə də edir. Vəzir Rzanı göndərir İbrahimin dalınca.

Vəzir gedib Şərəbanı xanımdan İbrahimi tələb edir. Şərəbanı xanım deyir ki, al İbrahimi apar, ancaq sənə sözüm var:

- Rza, mən səndən razıyam. Dağıstanda Hüseyin xanın qızıyam. Bağrımın başı döndü qana, ey vəzir, İbrahimi salamat

götür Əhməd şahın yanına. İlahidən bir od düşsün yəhudinin canına.

Vəzir İbrahimi gətirir şahın hüzuruna. İbrahim qardaşını tanıyır, lakin Əhməd onu tanımır. Əhməd şah deyir ki, oğlan nə üçün bunun arvadını əlindən almısan? İbrahim deyir ki, şah sağ olsun, icazə ver danışım. Şah izn verir.

İbrahim deyir:

Biz Zülal şah oğluyduq iki qardaş,

Vətəndən, eldən çıxdıq biz iki qardaş.

Elə bunu deyən kimi Əhməd şahın ürəyi gedir. Yəhudi tələb edir ki, tez onu öldürün, nə dedisə şahın ürəyi getdi. Vəzir razı olmur. Deyir qoy şah özü ayılsın, nə edərsə özü bilər.

Bu zaman şah ayılıb qardaşından bütün əhvalatı öyrənir. Yəhudi ilə gəmi sürənin boynunu vurdurur. Sürünü bağışlayır çobana, qəssabı dünya malından qane edir, harambaşıya da çox yaxşılıq edir. 40 gün, 40 gecə toy edib Şərəbanını alır, İbrahimi bir yerdə şad-xürrəm yaşayırlar.

NAĞILLARI SÖYLƏYƏNLƏR VƏ TOPLAYANLAR HAQQINDA MƏLUMAT

Cantiq. Naxçıvan folklor şöbəsinin arxivi, 1934. Beşcildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun 1-ci cildində çap olunub, B., 1960, s.80-93.

Caməs. Şərur rayonu Xok kənd sakini Abbasova Həvvadan yazıya alınıb. Azərbaycan folkloru antologiyasının I cildində (Naxçıvan folkloru) çap olunub. B., 1994, s. 85-88.

Bəxtini axtaran oğlan. Dərbənd şəhər sakini, 71 yaşlı Məmmədov Sədulla Əsədulla oğlundan yazıya alınıb, 1987. Toplayanlar Oruc Əliyev, Rza Xəlilov.

Borclu adam. Folklor İnstitutunun arxivi.

Bahxçının nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XI cildində (Şirvan folkloru) çap olunub. B., 2005, s. 148-151.

Yad gəlin. Atakişiyev Həsən Məhəmməd oğlundan yazıya alınıb. Azərbaycan folkloru antologiyasının IV cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2000, s. 202-209.

Allah yazanı pozmaq olmaz. Azərbaycan folkloru antologiyasının XI cildində (Şirvan folkloru) çap olunub. B., 2005, s. 153-155.

Dərvişin nağılı. Zəngilan rayonu Gilətağ kənd sakini Cəbrayıl Xuduş Həsən oğlundan qeydə alınıb. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s. 150-161.

Ağıllı gəlin. Folklor İnstitutunun arxivi.

Peyğəmbərlə üç yolçu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s. 189-196.

Hər kəsin öz ruzusu. Ağstafa rayon sakini Ocaqverdiyeva Gülbətin Mustafə qızından yazıya alınıb.

Üç bacı. Ağdam rayon sakini Ağayeva Tellidən yazıya alınıb. Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub, B., 2000, s. 45-46.

Zalım padşahla qocanın nağılı. Folklor İnstitutunun arxivi, Göyçə mahal sakini, 65 yaşlı Zamanov Mustafadan yazıya alınıb.

İsgəndərin Günəşdən xərac alması. Folklor İnstitutunun arxivi, qovluq №-18. Göyçə mahal sakini, 65 yaşlı Cavadov Mirələkbərdən yazıya alınıb.

Şahın tədbiri. Qazax rayonu Xanlıqlar kənd sakini 1918-ci il təvəllüdü Əliyev Söhrab Oruc oğlundan yazıya alınıb. "Müdrilik çəlgəngi" toplusunda çap olunub. B., 2000, s. 107-112.

Bağban oğlu ilə padşah qızı. Qazax rayonu Yuxarı Salahlı kənd sakini

Vəkilova Salatın İsgəndər qızından yazıya alınıb. Toplayan Rza Xəlilov.

Dərsiz adam. Folklor İnstitutunun arxivi, qovluq №-104. Qazax rayon sakini, 1906-cı il təvəllüdü Yusifov Məhəmməddən yazıya alınıb.

Ən varlı adam. Folklor İnstitutunun arxivi, qovluq №99. 1923-cü il təvəllüdü Əliyeva Tükəzban Oruc qızından yazıya alınıb.

Kələkbaz kəndli. Folklor İnstitutunun arxivi.

Xoşbəxt oğlan. Folklor İnstitutunun arxivi, qovluq, №-352. Qazax rayon sakini İsmayılova Zəhrabəyimdən yazıya alınıb.

Sehrli keçi. Qazax rayonu Xanlıqlar kənd sakini 1923-cü il təvəllüdü Əliyeva Tükəzban Oruc qızından yazıya alınıb. Toplayan Oruc Əliyev.

Padşah oğlu ilə paxıl vəzir. Folklor İnstitutunun arxivi, qovluq №-355, Göyçə mahal sakini, 67 yaşlı Xədicə Əliyevadan yazıya alınıb.

Kəlləgözün nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s. 158-161.

Qara Qulam ilə Sultan Süleyman. Azərbaycan folkloru antologiyasının Borçalı cildində çap olunub. B., 1996, s.62-67.

Fərəsətli keçəl. Şərur rayonu Xok kənd sakini Qəmbərova Sənubərdən yazıya alınıb. Azərbaycan folkloru antologiyasının I cildində (Naxçıvan folkloru) çap olunub. B., 1994, s. 104-110.

Ağılsız padşahın nağılı. Folklor İnstitutunun arxivi.

Mən qurdu gördüm. Azərbaycan folkloru antologiyasının Borçalı cildində çap olunub. B., 1996, s. 83-85.

Keçəl Məhəmmədin evlənməsi. Göyçə mahalı, Ağbulaq kənd sakini, 65 yaşlı Aşıq Abbasəlidən yazıya alınıb, 1975-ci il. "Qaravəllilər, nağıllar" toplusunda çap olunub. B., 1988, s. 30-43.

Atı da mindi getdi. Folklor İnstitutunun arxivi, qovluq №69. Göyçə mahal sakini Mirzəyev Abbasdan yazıya alınıb.

Qaval daşı. Folklor İnstitutunun arxivi, qovluq №-393. Göyçə mahalı Ağbulaq kənd sakini, 80 yaşlı Nəsimov Cəlil Musa oğlundan yazıya alınıb.

Gah-gah dağında üç xiyara aşıq olasan. Astara şəhər sakini (Cənubi Azərbaycan), 42 yaşlı, Hatəmi Sitara Cahangir qızından 1954-cü ildə yazıya alınıb; "Qaravəllilər, nağıllar" toplusunda çap olunub. B., 1988, s. 101-115.

Sehrli üzük. Azərbaycan folkloru antologiyasının I cildində (Naxçıvan folkloru) çap olunub. B., 1994, s. 211-214.

Mərcan xanım. Şahbuz rayonu Biçənək kənd sakini Vəliyev İslamdan yazıya alınıb. Azərbaycan folkloru antologiyasının I cildində (Naxçıvan folkloru) çap olunub. B., 1994, s. 188-193.

Yazıya pozu yoxdur. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s. 120-125.

Aslan balası. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.147-150.

Keçəl Nəzər. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.161-166.

Məhəmmədlə Pəri. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.179-186.

Xeyirxah qocanın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.196-203.

Qismət allahdandır. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.211-215.

Kasıb oğlanla padşah. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.223-236.

Səmərqənd padşahının qızı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.236-260.

Padşahla dəmirçi. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.280-288.

Arvad şəri. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.296-300.

Uçan padşah. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.170-177.

Qəşəm şahın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.201-206.

Bəhruzun nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.211-216.

Bazubənd nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.221-228.

Gülpərinin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.246-253.

Məhəmmədlə Gülcəhanın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.253-259.

Cimesin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.259-263.

Yetim Madarın nağılı. Ağbaba bölgəsi, Təzə İbişkəndsakini, 65 yaşlı Gülxanım nənədən yazıya alınıb. Azərbaycan folkloru antologiyasının VIII cildində (Ağbaba folkloru) çap olunub. B., 2003, s.178-184.

Gülxanım. Ağbaba bölgəsi Qaranamaz kənd sakini, 110 yaşlı Sultan Baxşı qızından yazıya alınıb. Azərbaycan folkloru antologiyasının VIII cildində (Ağbaba folkloru) çap olunub. B., 2003, s.193-199.

Şərabanı xanımın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s. 145-154.

NAĞILLARIN SÜJET GÖSTƏRİCİSİ

Göstəricini Aarne-Andreyev və şərqi slavyan xalqlarının müqayisəli süjet göstəriciləri əsasında tərtib etmişik. Qarşılığını tapmadığımız süjetləri isə göstəricidə mötərizə içərisində şərti rəqəmlər altında vermişik. Eyni süjet adı çəkilən kataloqlarda müxtəlif nömrələr altında verilibsə, bu zaman nömrənin qarşısında = (bərabərlik) işarəsi qoymaqla digər kataloqdakı nömrəni göstərmişik. Kontaminasiyaları göstərmək üçün isə + (üstəgəl) işarəsindən istifadə etmişik. Göstəricidə aşağıdakı şərti ixtisarlardan istifadə olunub:

AA – Лидреев к.м. оказатель –казочных –южетов по –и–теме Ларне, и.: 1929

SUS – Сравнительный указатель –южетов: с о–точно–лавян–кая –казка (tərtib edənlər: н .Мз араг, й .м.з ерезов–кий, ж.м.жабашников, к .с .к овиков) и.: к аука, 1979

Cantiq. SUS 318

Caməs. (556*) (qəhrəman onu quyudan çıxartmış ilanın yerini ələ verir)

Bəxtini axtaran oğlan. AA 460B (Bəxtin axtarılması)

Borclu adam. AA 507C (Xeyirxah ölü)

Balxçının nağılı. (521*) Nağılın başlanğıc hissəsi Aarne-Andreyev göstəricisindəki AA 331 nömrəli süjetə uyğun gəlir. Amma bütövlükdə bu süjetə uyğun gələn hansısa bir variantda təsadüf etmədik.

Yad gəlin. SUS 883A*** (Gəlin ərinin atını öldürür, uşağının başını kəsir, günahı baldızının üstünə yıxır) + AA 707 (Uşaqların dəyişdirilməsi)

Allah yazanı pozmaq olmaz. AA 461 (Padşah öz qızının kasıbın oğluna yazıldığını öyrənir; yazını pozmaq istəyir, amma buna nail olmur)

Dərvişin nağılı. AA 516 (Əsl dost) + (869*) (Əyninə qız paltarını geyinmiş keçəl şahzadəyə ərə gedir; baldızını inandırır ki, qız uşağı tavandan asılmış toyuğu ayağı ilə vurub salsa, dönüb oğlan olar).

Ağıllı gəlin. SUS 875** (Yola nərdivan salaq)

Peyğəmbərlə üç yolçu. (750**) (Peyğəmbər yolçulardan birinə bağ, o birinə qoyun verir, üçüncü yolçuya isə halal südəmmiş qız qismət edir; daha sonra onları sınayır)

Hər kəsin öz ruzusu. (Şah elçilərdən birinə yüz qızıl, o birinə

öz qızını verir; Allahdan istəyən elçini isə əliboş yola salır; padşahın kürəkəni ölür, qız Allahdan istəyən elçiyə qismət olur).

Üç bacı. AA 311

Zalım padşahla qocanın nağılı. (934G*) (Ata oğlunun on beş yaşına çatanda bir dəmir parçasına qurban gedəcəyini öyrənir; onu kimsəsiz adada mühafizə altında saxlayır, amma yazını pozmaq mümkün olmur)

İsgəndərin Günəşdən xərac alması. (İsgəndər Günəşdən hərac alır) + (844***A) (Dərdsiz adam)

Şahın tədbiri. (951*) (Əsli hu)

Bağban oğlu ilə padşah qızı. (Həkim xəstəyə ağacdakı quşları, bağdakı ağacları saydırır; bu yolla onu sağaldır) + (Qəhrəman göyərçinlərin danışğını eşidir; onların nişan verdiyi qızılları ələ keçirir; padşahın nikah tapşırığını yerinə yetirib onun qızı ilə evlənir)

Dərdsiz adam. (844***A) (Padşahın qızı xəstələnir; qarı ona dərdsiz adamın köynəyini geydirməyi məsləhət görür; padşah nə qədər axtarırsa, dərdsiz adam tapa bilmir)

Ən varlı adam. Padşahın qızı elə bir oğlana ərə getmək istəyir ki, həm varlı, həm də kasıb olsun. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Kələkbaz kəndli. AA 1600B

Xoşbəxt oğlan. SUS 813A** (Qəhrəman cinlərin danışğını eşidir)

Sehrli keçə. AA 571

Padşah oğlu ilə paxıl vəzir. AA 884*B = SUS 884B* (Qız gəldim, qız getdim) + AA 881 (Böhtanlanmış arvad)

Kəlləgözün nağılı. AA 1137. Aarne-Andreyev variantından fərqli olaraq, bu variant bahadırlıq nağıllarının kompozisiya xüsusiyyətləri əsasında formalaşmışdır.

Qara Qulam ilə Sultan Süleyman. AA 461 + (920G*) (Dünya qarısı)

Fərasətli keçəl. AA 1538

Ağılsız padşahın nağılı. (2099*) Nə Aarne-Andreyev, nə də SUS kataloqunda belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Mən qurdu gördüm. AA 834A = SUS 834₁ (Kor canavarın qisməti)

Keçəl Məhəmmədin evlənməsi. SUS 859G* (Söz oyunu)

Atı da mindi getdi. AA 1541 (Arvad ərinin Novruz bayramı

üçün saxladığı buğdanı eyni adlı adama verir) + 1540 (O dünyadan gələn)

Qaval daşı. AA 533*B = SUS 533**

Gah-gah dağında üç xiyara aşıq olasan. AA 408

Sehrli üzük. AA 560

Mərcan xanım. AA 881

Yazıya pozu yoxdu. AA 461

Aslan balası. AA 513

Keçəl Nəzər. AA 545B

Məhəmmədlə Pəri. AA 707 (Uşaqların dəyişdirilməsi)

Xeyirxah qocanın nağılı. (750**)

Qismət Allahdandır. AA 841

Kasıb oğlanla padşah. AA 881

Səmərqənd padşahının qızı. (861*)

Padşahla dəmirçi. AA 950 + AA 1737

Arvad şəri. AA 1381 + (1383**) (Kişi özünün dəyişik düşdüyünü zənn edir)

Uçan padşah. AA 402

Qəşəm şahın nağılı. (301*)

Bəhruzun nağılı. AA 530 + AA 302

Bazubənd nağılı. AA 560

Gülpərinin nağılı. (970*) (Qız şəhəri yağmalayan quldurların yerini ələ verir)

Məhəmmədlə Gülcəhanın nağılı. AA 315A = SUS 315

Cimesin nağılı. (671F*) (Balıqların gülməsi)

Yetim Madarın nağılı. Qarşılığı yoxdur.

Gülxanım. AA 533*B = SUS 437

Şərəbanı xanımın nağılı. (442*) Qarşılığı yoxdur.

*Nağılların süjet göstəricisinin tərtibçisi
İ.Rüstəmzadə*

MÜNDƏRİCAT

Cantiq.....	3
Caməs.....	20
Bəxtini axtaran oğlan.....	24
Borclu adam.....	28
Balıxçının nağılı.....	36
Yad gəlin.....	40
Allah yazanı pozmaq olmaz.....	49
Dərvişin nağılı.....	51
Ağıllı gəlin.....	64
Peyğəmbərlə üç yolçu.....	71
Hər kəsin öz ruzusu.....	80
Üç bacı.....	85
Zalım padşahla qocanın nağılı.....	87
İsgəndərin Günəşdən xərac alması.....	91
Şahın tədbiri.....	95
Bağban oğlu ilə padşah qızı.....	102
Dərdsiz adam.....	109
Ən varlı adam.....	111
Kələkbaz kəndli.....	115
Xoşbəxt oğlan.....	120
Sehrli keçisi.....	125
Padşah oğlu ilə paxıl vəzir.....	128
Kəlləgözün nağılı.....	144
Qara Qulam ilə Sultan Süleyman.....	148
Fərasətli keçəl.....	154
Ağılsız padşahın nağılı.....	161
Mən qurdu gördüm.....	167
Keçəl Məhəmmədin evlənməsi.....	169
Atı da mindi getdi.....	181
Qaval daşı.....	186
Gah-gah dağında üç xiyara aşiq olasan.....	191

Sehrli üzük.....	204
Mərcan xanım.....	209
Yazıya pozu yoxdur.....	215
Aslan balası.....	222
Keçəl Nəzər.....	226
Məhəmmədlə Pəri.....	232
Xeyirxah qocanın nağılı.....	242
Qismət allahdandır.....	251
Kasıb oğlanla padşah.....	256
Səmərqənd padşahının qızı.....	271
Padşahla dəmirçi.....	299
Arvad şəri.....	309
Uçan padşah.....	313
Qəşəm şahın nağılı.....	322
Bəhruzun nağılı.....	330
Bazubənd nağılı.....	338
Gülpərinin nağılı.....	347
Məhəmmədlə Gülcahanın nağılı.....	357
Cimeşin nağılı.....	366
Yetim Madarın nağılı.....	371
Gülxanım.....	379
Şərabanı xanımın nağılı.....	386

**Azərbaycan folkloru külliyyatı, III cild,
Nağıllar (III kitab),
Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2006.**

***Nəşriyyat direktoru:
Elşən Hətəmzadə***

***Kompüterdə yığdı:
Aytən Cəfərova
Ləman Qafarova***

***Korrektorları:
Ləman Süleymanova
Səbinə İsayeva***

***Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Baxşəli Süleymanov***

Kağız formatı: 60/84 1/16
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 25 ç/v
Tirajı: 500
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab AMEA Folklor İnstitutunun
Redaksiya-Nəşriyyat şöbəsində yığılmış, səhifələnmiş,
“Səda” nəşriyyatında hazır diapozitivlərdən
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.